

Årsrapport 2013

Fylkesmannen i Aust-Agder

Innhold

Kapittel 1 - Om embetet	Side 4
Kapittel 2 - Sentrale politiske føringer	Side 13
Kapittel 3 - Resultatområder	Side 29
Kongehuset	Side 29
Miljøverndepartementet	Side 29
Landbruks- og matdepartementet	Side 41
Kunnskapsdepartementet	Side 58
Statens Helsetilsyn	Side 84
Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet	Side 85
Justis- og beredskapsdepartementet	Side 92
Kommunal- og regionaldepartementet	Side 99
Arbeidsdepartementet	Side 103
Helse- og omsorgsdepartementet	Side 106
Samferdselsdepartementet	Side 124
Utenriksdepartementet	Side 125
Kulturdepartementet	Side 125
Fomyings-, administrasjons- og kirkedepartementet	Side 125
Andre	Side 130
Endringer i årsrapporten	Side 131

Kapittel 1 - Om embetet

1.1 Tilstanden i embetet og fylket generelt

Aust Agder er vårt tredje minste fylke med 15 kommuner, og hadde pr utgangen av 2013 et folketall på 113.747 mennesker. Folketallet steg med 975 mennesker gjennom 2013. Dette tilsvarer en vekst på 0,9 prosent, som er litt under landsgjennomsnittet på 1,1 prosent. Veksten i Aust-Agder i 2013 var også noe lavere enn den var i 2012 og 2011. I 2013 hadde en tredel av kommunene en svak tilbakegang i folketallet, mens to tredeler hadde vekst. De to største kommunene, Arendal og Grimstad har fortsatt størst vekst i antall personer, men Grimstad hadde i 2013 for første gang på mange år en prosentvis vekst under fylkesgjennomsnittet. Arendal har de siste 3 årene ligget stabilt rundt fylkesgjennomsnittet. I likhet med Grimstad opplevde også Lillesand kommune i 2013 en vekst under fylkesgjennomsnittet etter mange år med høyere vekst. Størst prosentvis tilbakegang i folketallet i 2013 har Bygland og Valle, mens Iveland (2,4 prosent), Bykle (2 prosent), Birkenes (1,2 prosent) og Froland (1,1 prosent) alle har en vekst over fylkesgjennomsnittet. De andre kommunene har mindre endringer i folketallet. Det er verd å merke seg at Vegårshei kommune akkurat passerte milepælen 2.000 innbyggere ved utgangen av 2013.

Det er betydelige regionale forskjeller i fylket med hensyn til vekst og størrelse. Bykle som er den minste (og rikeste) kommunen har 948 borgere, mens Arendal har 43 841. Det er sju kommuner under 2500 mennesker i fylket, fem kommuner mellom 3500 – 7000 borgere og tre over 10 000.

Aust Agder har det laveste antall stortingsrepresentanter med fire, hvorav samtlige ble gjenvalgt ved høstens valg.

Arbeidsledigheten i Aust-Agder var ved årsskiftet 3,6 prosent av arbeidsstyrken. Dette tilsvarer en økning i antall ledige på 416 personer i forhold til utgangen av 2012. Ledigheten i Aust-Agder ligger en prosent over landsgjennomsnittet, og Aust-Agder har sammen med Finnmark og Østfold landets høyeste ledighet. Aust-Agder har også – sammen med Rogaland – den største prosentvise veksten i ledighet fra utgangen av 2012 til utgangen av 2013. Totalt var 2.057 personer uten arbeid, fordelt på 1.311 menn og 746 kvinner. Ledigheten er fortsatt størst i aldersgruppen 30 – 39 år. Ledigheten har økt i alle regionene i fylket, bortsett fra Setesdal, der ledigheten var uendret i forhold til 2012. Bygg og anlegg er den næringen med flest ledige og antallet har økt vesentlig gjennom 2013. Det er også flere permitterte enn i fjor.

Arendal kommune har fortsatt den høyeste ledigheten i fylket med 4,4 prosent etterfulgt av Froland med 4,3 prosent og Evje og Hornnes med 4,1 prosent. Kommunene med lavest ledighet i fylket er Valle med 1,3 prosent og Iveland med 1,5 prosent.

Av de 2.057 som er helt ledige i desember 2013 er 409 ungdom under 25 år. Dette utgjør en andel på om lag 20 prosent av de helt ledige i Aust-Agder.

På Agder forventer NAV en relativt stabil situasjon på arbeidsmarkedet i 2014, med en svak økning i ledigheten gjennom året.

Utviklingstrekkene i næringslivet i Aust-Agder er noe sammensatt ved utgangen av 2013. Samtidig som bedriftene ser flere utfordringer, er de generelt optimistiske når det gjelder forventningene til utviklingen de kommende år. Konjunkturbarometeret for Agder (som utarbeides av Nav, Sparebank 1 SR-bank, NHO Agder, Aust og Vest Agder Fylkeskommuner, Innovasjon Norge Agder og LO) har vært utarbeidet hvert år de siste 10 årene. Barometeret for 2014 viste en noe mer nøktern optimisme, spesielt blant de store bedriftene. Men stemningsendringen er ikke vesentlig og det er fortsatt 60 prosent av bedriftene som forventer en vekst, mens kun 13 prosent forventer nedgang.

De enkelte bransjene har hatt ulik utvikling i 2013. For første gang på mange år er det forventninger om vekst innenfor industri og energi. Dette gjelder også innenfor tradisjonell industri, som er en stor og viktig næring for vår region.

Bygg- og anleggsnæringen på Agder opplevde redusert aktivitet gjennom 2013, men denne tendensen var sterkere i Vest-Agder enn i Aust-Agder. Konjunkturbarometeret for 2014 viser imidlertid at bedriftene forventer at dette er midlertidig og bedriftene er fortsatt relativt optimistiske for årene som kommer. Bransjen arbeider mye med å rekruttere riktig ingeniør- og fagarbeiderkompetanse på lengre sikt.

Innenfor bransjene transport og kommunikasjon og reiseliv forventer bedriftene økt omsetning i 2014, mens varehandel og tjenesteyting har en noe mer nøktern forventning til 2014 enn de hadde til 2013.

NHO sitt «Nærings-NM» måler og sammenlikner næringsutviklingen i fylker, regioner og kommuner. Sammenligningen er basert på bedriftenes vekst og lønnsomhet, nyetableringer og næringslivets størrelse. Rangeringen gir uttrykk for hvilke steder hvor næringslivet gjør det best, målt på næringslivets premisser. Aust-Agder kom på 18. plass blant landets 19 fylker i kåringen for 2013.

Også i 2013 opplevde Aust-Agder en reduksjon i antall nyetableringer i forhold til året før. Imidlertid er fylket vårt fortsatt gode på nyetablering sammenlignet med resten av landet.

Konjunkturbarometeret viser at bedriftene har større forventninger til nyansettelser i 2014 enn de hadde i 2013. Antall permitteringer forventes også å gå ned. Samtidig har det i perioden 2011-2013 vært en økning i antall bedrifter som har opplevd rekrutteringsproblemer. Bedriftene forventer imidlertid at rekrutteringsproblemene vil avta noe i 2014. 11 prosent av bedriftene melder at de pr i dag har kompetansebehov som ikke dekkes av eksisterende studietilbud i Agder.

Agderforskning la høsten 2013 frem rapport om kompetanseutfordringer på Agder. Denne rapporten pekte på at Agder har lavere utdanningsnivå enn landsgjennomsnittet, og at det i mange bransjer er for lite samsvar mellom tilbudt og etterspurt kompetanse. Oppsummeringsvis pekte rapporten blant annet på følgende utfordringer:

- Det er behov for en tydeligere satsing på hele utdanningsløpet – fra barnehage til PhD
- Det trengs mer fleksibilitet i utdanningsløp og arbeidsliv
- Må bli mer balanse mellom teori og praksis
- Økt antall lærlingeplasser (redusere frafall)
- Engasjere/ motivere jenter til utradisjonelle valg
- Sikre samsvar mellom valg av utdanningsretning og næringsstruktur (samarbeid)

Agder har i flere år hatt to store industrinettverk: Eyde-nettverket for tradisjonell metallindustri, og Node-nettverket for olje og gassleverandørindustri. Det nyeste nettverket er Arena Usus - et klyngenettverk for bedrifter innen reiseliv, opplevelse- og kulturnæringen på Sørlandet. Arena Usus er også en del av det nasjonale Arena-programmet i regi av Innovasjon Norge, SIVA og Forskningsrådet. Næringslivet opplever disse nettverkene som viktige.

Levekårsutfordringene i Aust Agder er fortsatt betydelige. Mange familier strever, og på mange ulike statistikker kommer austegdene dårlig ut. Fylket har lavest gjennomsnittsinntekt, ligger høyt på uførhet, på bruk av antidepressiva, på vinningskriminalitet og scorer under landsgjennomsnittet på nasjonale prøver for å nevne noe. Nylig publisert forskning viser at austegdene på tross av det er godt fornøyd med eget liv. Levekårsutfordringene er blant annet adressert av Fylkesmannsembete. Vi har tatt initiativ til et levekårsprosjekt i kommunene Åmli og Arendal, med støtte fra Kunnskapsdepartementet. Dette prosjektet fikk mye oppmerksomhet ved H.M. Kongens besøk i Åmli i januar 2013. Det er større oppmerksomhet rundt levekårsutfordringene, og det er gledelig å se en betydelig smitteeffekt av vårt levekårsprosjekt til andre kommuner. Begrepet «tidlig innsats», og kunnskapen om hvor viktig tidlig innsats er for at barn skal mestre eget liv er økende, og embetet bidrar mye til kunnskap om dette til kommunene.

Spørsmålet om fylkessammenslåing er lagt død i denne omgangen. Det er også spørsmålet om overgang til Vest Agder for 4 kommuner vest i fylket. Stortinget har besluttet at fylkene skal bestå separat i tråd med austegdenes ønske, videre at de 4 kommunene som ønsket overgang skal forbli i Aust Agder. Fylkesmannen lever godt med denne konklusjonen, og det gjør fylket også. Det har ikke vært noen diskusjon eller ønske om omkamp etter Stortingets avgjørelse.

Uavhengig av diskusjonen om fylkessammenslåing, er det mye og godt samarbeid mellom fylkene. De fleste statsetater er regionalisert og både sykehuset og universitetet har stor virksomheter i begge fylker. Motorvegen mellom Grimstad og Kristiansand har muliggjort et større arbeidsmarked, og det tar nå under en time mellom fylkeshovedstedene.

Aust-Agder har hatt tre kongelige besøk i 2013. Hans Majestet Kong Harald besøkte Åmli Kommune i forbindelse med barns oppvekstvilkår. Hans Majestet var i Åmli hele dagen, og fikk en flott og grundig innføring i utfordringer og muligheter. For Åmli samfunnet var dette det viktigste besøket i kommunen siden Kong Haakon besøkte Nelaug stasjon da Sørlandsbanen ble bygd. Videre har HKH Kronprins Haakon vært i Aust Agder to ganger i 2013, i forbindelse med Pøbelprosjektet i Arendal og "Dignity Day" på Møglestu videregående skole i Lillesand.

Embetet har behandlet 18 søknader om Kongens fortjenstmedalje i 2013, og det ble utdelt 13 medaljer. Fylkesmannen deler ut medaljene i samarbeid med ordførerne. To søknader om St. Olav er behandlet og begge ble innvilget, og begge ble utnevnt til Ridder av første klasse. Disse medaljene er ennå ikke utdelt.

Fylket har hatt besøk av en rekke Statsråder og Stortingspolitikere også i 2013. Ikke minst under Arendalsuka er det mange sentrale politikere her. Stortingsvalgkampen startet under Arendalsuka med direktesendt partilederdebat på NRK fra kulturhuset i Arendal. Fylkesmannen er initiativtager til Arendalsuka og leder programkomiteen.

Kommunene i Aust-Agder er samlet sett i en krevende økonomisk situasjon. Kommunal og regionaldepartementet anbefaler at kommunen tar sikte på oppnå et netto driftsresultat på 3% av brutto driftsinntekter. Det vil gi kommunene handlefrihet til selv å finansiere investeringer og sette av midler til framtidig bruk. I begge de to siste regnskapsårene (2011 og 2012) var gjennomsnittlig netto driftsresultat i prosent av driftsinntekter ca 1prosent for Aust-Agder kommunene. I både 2011 og 2012 var netto driftsresultat i Aust-Agder kommunene betydelig lavere enn landsgjennomsnittet som var hhv 2 prosent i 2011 og 2,7 prosent i 2012.

I 2013 budsjetterte kommunene med ca 1,2 prosent i netto driftsresultat, mens tilsvarende tall i budsjettet for 2014 er ca 0,7 prosent. I 2014 er det 4 kommuner som budsjetterer med et negativt netto driftsresultat og kun tre kommuner som budsjetterer med et netto driftsresultat på 3 prosent eller mer. Dette viser at de økonomiske utsiktene for kommunene i fylket blitt ytterligere forverret gjennom 2013 og inn i 2014.

Aust-Agder har ingen kommuner innmeldt i ROBEK-registeret ved utgangen av 2013.

Den største utfordringen for Aust-Agder kommunene er høy lånegjeld og lave skatteinntekter i forhold til landsgjennomsnittet. Aksjeutbytte fra Agder Energi og eiendomsskatt er fortsatt viktige ekstra inntektskilder for at kommunene skal gå i balanse.

Det er fra embetsledelsen og embetet lagt stor vekt på å ha et godt og tillitsfullt samarbeid med kommunene. Vi tilstreber dialog og søker alltid å finne lokale løsninger der det er mulig. Vårt inntrykk er at det lykkes vi godt med. Særlig har det vært viktig å etablere ny praksis i strandsonen og i Setesdal knyttet til villrein og Heiplanen. Antall innsigelser har gått ned, og samtlige innsigelser har blitt løst lokalt. Det har vært gjennomført tre meklinger i 2013. En mellom Evje- og Hornes kommune og Statens vegvesen om en avkjøring på RV 9, en mellom Arendal kommune og Riksantikvaren om Strømsbu Sag og en mellom Bykle kommune og Riksantikvaren om jernutvinningsgroper på Hovden der man har tatt ut myrmalm. Det ble funnet omforente løsninger på de to siste sakene. Det har ikke vært negative presseoppslag mot embetet i 2013.

I brev fra FAD, datert 18. desember 2013 er embetene blant annet bedt om å redegjøre for tilstanden i fylket og embetet og effekten av de prioriteringer som er gjort. Vi vil i det følgende tillate oss å nevne følgende aktiviteter:

Embetet har sammen med Fylkesmannen i Telemark tatt initiativ til å etablere Raet og Jomfruland nasjonalparker i 2013. I dette arbeidet har vi lagt avgjørende vekt på lokal brukervedvirkning og tilslutning fra de berørte kommunene. I denne første fasen av arbeidet er det en bred utredning av vernekvalliteter i tråd med naturmangfoldlovens bestemmelser som prioriteres. Arbeidet utføres sammen med fylkeskommunen, Fiskeridirektoratet, kommunene og ulike interesseorganisasjoner og har god progresjon. Forutsatt at det stilles de nødvendige ressurser til disposisjon for arbeidet, sikter vi mot åpning av nasjonalparken i 2016.

De seneste årene har embetet prioritert plansaker i strandsonen. Tidligere var dette grobunn for konflikt mellom kommunene og fylkesmannen. Gjennom at embetet har hevet blikket og begrenset bruken av innsigelser og klager i dispensasjonssaker til kun å gjelde de saker der nasjonale og vesentlige regionale hensyn blir tilsidesatt, har vi oppnådd høy legitimitet hos kommunene og befolkningen. I dag har embetet et godt forhold til alle ordførerne, og sammen har vi oppnådd god, langsiktig forvaltning av strandsonen og redusert konfliktnivået betydelig.

Hos Fylkesmannen i Aust-Agder har ansvaret for plan vært på miljøvernavdelingen i mange år. I 2013 har embetet prioritert medvirkning fra de øvrige avdelingene i planarbeidet, for på den måten å styrke uttalelsene på tema som faller utenfor miljøvernavdelingens saksområde. Embetet har også tatt initiativ til en egen faggruppe for barn og unges interesser i planleggingen, som en del av "Tidlig innsats"- satsingen. I 2014 skal embetet føre de første tilsynene med kommunenes folkehelsearbeid. Etersom folkehelse favner et bredt spekter av forhold i samfunnet, vil kommunenes planlegging være et sentralt tema. Tilsynene vil planlegges og gjennomføres med bred deltakelse fra alle avdelingene og embetsledelsen deltar aktivt i dette arbeidet.

Fylkesmannen har tatt initiativ til målrettet innsats for å øke læringsutbytte i Aust-Agder. Initiativet har resultert i et prosjekt samtlige kommuner står bak der målet er å fremme læring og utvikling i grunnskolene finansiert gjennom Fylkesmannens skjønnsmidler. Tiltaket kalles «Økt Læringsutbytte» og har to hovedsatsingsområder: 1) regning som grunnleggende ferdighet og 2) Ledelse på alle nivå i skolen (kommunenivået, skolenivået og klassenivået). Økt Læringsutbytte var planlagt som en treårig satsing og ble avsluttet ved årsskiftet 2013. Samtlige kommuner har deltatt på ulike tiltakene, det har vært delvis vært egne - og fellessamlinger for ledere og

lærere. Tilbakemeldingen fra deltakerne etter samlingene har gjennomgående vært meget positive både når det gjelder faglig innhold og selve tiltaket.

Fylkesmannen har utarbeidet en publikasjon kalt «Opplæringsvinduet». Den er utarbeidet i et samarbeid mellom Fylkesmennene i Aust- og Vest-Agder. Opplæringsvinduet inneholder en del av det statistiske tallmaterialet som ligger i GSI rapporteringen og statistikk fra barnehageområdet. Dokumentet beskriver og gir gjennom utvalgte statistikker et bilde av ressursbruk, antall barn og elever per enhet, diverse andre sammenstillinger på opplæringsområdet og barnehageområdet. Målsettingen med Opplæringsvinduet er å gi kommunene et redskap når de vurderer egne skoler og barnehager. Dokumentet foreligger både elektronisk på hjemmesidene til Fylkesmennene og i papirversjon.

De siste to årene har embetet utarbeidet et kommunebilde. Dette er en sammenstilling av statistikk og dokumentasjon innenfor kommunenes tjenesteproduksjonsområder. Tallmaterialet er i hovedsak hentet fra KOSTRA, GSI, Folkehelseinstituttet samt embetets egen dokumentasjon. Kommunebildet danner grunnlag for den årlige skjønnssamtalen som embetet har med ordfører, rådmann og normalt økonomiansvarlig i den enkelte kommune. Tilbakemeldingene på kommunebildet er gjennomgående positive og er et godt supplement for kommuneledelsen. Vi oppfordrer kommunen til å behandle dette dokumentet politisk.

Tilstanden i embetet

Året 2013 har vært et virksomt og godt år for Fylkesmannen i Aust-Agder. Vi har hatt jevn og høy aktivitet. Innenfor de ulike fagområder har vi løst omfattende oppdrag fra departement, direktorat og tilsyn. Oppdragene er løst på en god måte. Det er generelt stort arbeidspress i avdelingene, og de ansattes ambisjonsnivå er høyt for å løse oppdragene på en best mulig måte. Vår vurdering av resultatet på de ulike områdene, viser at måloppnåelsen er god. Ved utgangen av 2013 var det 99 ansatte i embete, inkludert engasjementer og fast ansatte. Regnet i årsverk er antallet lavere. Det var relativ stor turnover i 2013, men ingen sluttet fordi embetet ikke var en god arbeidsplass. Noen ble pensjonister, noen flyttet og noen søkte ledende stillinger i andre virksomheter. Vi har hatt meget god søkning til alle stillingene vi har hatt ute.

Endringen i organisasjonen som ble foretatt i 2012, har fungert tilfredsstillende, men skal evalueres i 2014.

Det er journalført 5402 journalposter, herunder 14847 "innbrev" og 9437 "utbrev". Pr 31.12. 2013 var vi ajour med journalføringen.

Sykefraværet i embete var for 2013 på 4,85 prosent. Økningen skyldes i hovedsak ikke arbeidsrelaterte langvarige sykemeldinger. Korttidsfraværet er på 1,44 prosent som er på samme nivå som for 2012 (1,45 prosent).

I forbindelse med omorganiseringsprosessen ble tverrfaglighet i embetet spesielt vektlagt. Vi er ennå ikke gode nok på dette, men beveger oss i riktig retning. Særlig går planarbeidet bedre, ved at mange avdelinger har aksjer i det. Vi bruker mye tid på å veilede kommunene, særlig om økonomi og juss. Vårt inntrykk er at kommunene verdsetter høyt den kompetanse vi har, og vi har et tett og fortrolig forhold til alle kommunene i fylket.

Fylkesmannen har besøkt alle kommunene en rekke ganger, og deltatt på et stort antall arrangementer, bedriftsbesøk og møter. I tillegg har det vært avholdt to statlige etatsledermøter, to møter med ordførere og rådmenn (det ene en to dagers samling), to møter i dialogforum stat-næringslivet, et møte med Stortingsbenken, et fylkesberedskapsrådsmøte, mange KS møter og konferanser, embetsstyringsmøter og mange informasjonsmøter i embetet.

Vi strever med saksbehandlingstiden på byggesak, og har iverksatt mange tiltak, men vi har ennå ikke lyktes å få saksbehandlingstiden ned – det er en utfordring vi er bekymret over. Vi har omdisponert og omprioritert internt i embetet, men saksmengden har økt og mange saker er komplekse og tar mye tid.

Økningen i antall innsynskrav er formidabel, og krever stor ressursinnsats hos oss. Vi har hatt opp til 160 innsynskrav på en dag. Offentlige dokumenter går raskt, men det kreves innsyn i mange brev som er unntatt offentlighet. I og med at vi praktiserer meroffentlighet innebærer disse kravene at dokumentene må gjennomgås nøye, sensitive opplysninger sladdes og det må gjøres vedtak om begrenset innsyn i hver enkelt sak. Dette legger beslag på saksbehandlerressurser som ellers kunne ha vært nyttet til saksbehandling. Dette er med på å forsterke utfordringene vi har når det gjelder å overholde saksbehandlingsfrister.

Overordnede risikovurderinger

I tråd med embetsoppdraget for 2012 og i henhold til årsrapporten for 2012 utarbeidet embetet et overordnet dokument for hvordan risikostyring og vurderinger skulle håndteres i embetet. Arbeidet med å utarbeide

dokumentet medførte at flere rutiner og instruksjer i embetet måtte oppdateres, for at vi skulle ha rutinebeskrivelser som var i samsvar med sentrale føringer. Dette lå til grunn for de risikovurderinger som ble gjennomført i embetet i 2013. Risikovurderingene gjennomføres både i tilknytning til de avdelingsvise virksomhetsplaner og i felles virksomhetsplan for embetet. Hver enkelt aktivitet vektet ut fra en sannsynlighet/konsekvensvurdering som ender ut i en tallkarakter. Disse resultatene plasseres inn i en risikomatrix. I tråd med risikopolicyen til embetet blir aktiviteter/oppdrag kategorisert i tre områder:

Grønne: Lav risiko – ingen tiltak og kontrollaktiviteter nødvendig

Gule: Moderat risiko – området overvåkes, ytterligere tiltak og kontrollaktiviteter vurderes

Røde: Kritisk risiko – tiltak og kontrollaktiviteter må iverksettes, og frist fastsettes

For 2013 var det initialt 21 aktiviteter/oppdrag som havnet i gul kategori – fire i rød kategori.

Aktiviteter/oppdrag i rød kategori var:

- Innføring av Lync i embetet
- Fylkesmannen overtar ansvaret for vergemålsreformen – komplikasjoner knyttet til applikasjonen ARVE
- Rutiner i forbindelse med skadefelling
- Klagesaksbehandling etter Plan- og bygningsloven – lovpålagt saksbehandlingstid

I løpet av året har embetet utarbeidet rutiner knyttet til skadefelling – aktiviteten er nå vurdert til lav risiko. Innføring av Lync står på moderat risiko, mens arbeidet med ny vergemålsapplikasjon og klagesaksbehandling etter Pl&b er i kritisk kategori. Dette er aktiviteter som fortsatt vil måtte få fokus inn i 2014. Riskomatriksen gjennomgås i ledermøtet hvert tertial.

Arbeidet med å utarbeide et overordnet dokument for risikovurderinger har økt embetets fokus på utfordringer knyttet til sannsynlighet for måloppnåelse og hvilke tiltak som må iverksettes for å sikre måloppnåelse. Arbeidet med klagesaksbehandling etter Pl&b-loven er et område som både i embetet og med sentrale midler er gitt oppmerksomhet i 2013.

Helhetlig og strategisk ledelse

Mye av grunnlaget for det vi kan relatere til helhetlig og strategisk ledelse er nedfelt i Strategiplan 2011 – 2014 for Fylkesmannen i Aust-Agder. Som en hovedstrategi for embetet heter det: «Vi skal søke å oppnå resultater gjennom tydelig kommunikasjon og samordning. Vi skal utføre oppgavene gjennom utstrakt bruk av kommunikasjon med vekt på dialog og vi skal samordne oppgavene der dette gir bedre kvalitet og bedre ressursutnyttelse.»

Det heter videre at «Vi skal være helhetstenkende gjennom å:

- utvikle felles forståelse og holdninger, herunder rollebevissthet
- utnytte breddekompetansen i embetet
- utvikle den interne kommunikasjonen
- bistå kommunene og andre aktører med å definere handlingsrom i forhold til lover og forskrifter»

Dette er føringer som vi legger til grunn for mye av arbeidet i embetet. I tillegg har vi utviklet en felles virksomhetsplan som er et verktøy som skal koordinere aktiviteter som er sektorovergripende med en tydelig ansvarsfordeling internt i embetet. Dette har resultert i en bedre samordning på tvers av sektorområdene.

Primo 2013 gjennomførte ledergruppene i Telemark, Aust- og Vest-Agder en felles samling på Strand hotell i Grimstad. Hovedoverskriften for samlingen var «Helhetlig og strategisk ledelse». I tillegg til ledergruppene hentet man inn organisasjonspesikolog Ole Einar Jacobsen som bistod i prosessarbeidet. En viktig erfaring fra samlingen er den merverdien som ligger i at ledergruppene for de enkelte embetene samles og på tvers av embetene diskuterer hvorledes man løser embetsoppdraget. Fellesnevneren for alle embeter er at vi alle mottar de samme oppdragene. Hvordan man både organiserer og løser oppdragene vil variere for hvert enkelt embete. Utveksling av denne informasjonen er meget nyttig. Videre ble det internt i hver enkelt ledergruppe diskutert hvordan man på en bedre måte kan ivareta helhetlig og strategisk ledelse. Konkret endte det ut med at i Aust-Agder så har vi såkalt «lange ledermøter» en gang i kvartalet. Disse møtene skal i større grad gi rom for mer diskusjon og drøfte mer prinsipielle saker som angår embetet og driften av dette. I tillegg var det enighet om å trekke med nestlederne i disse møtene.

1.2 Ressursbruk og andre økonomiske forhold

Den økonomiske situasjonen i embetet i 2013

	Tildeling 2013	Regnskapsresultat 2013	Avvik
Kapittel 1510 post 01	52 779	55 075	-2 296
Kapittel 4510 post 15,16,17,18 og 02	0	2 432	2 432
Netto			136
Kapittel 1510 post 21	1 434	3 759	-2 325
Kapittel 4510 post 01	0	4 218	4 218
Netto			1 893

De viktigste årsakene til at vi i 2013 har klart oss bra innenfor tildelt ramme på kapittel 151001/451015-18, er at vi har hatt betydelige refusjoner av fødselspenger og sykepenger. Vi har bare unntaksvis tilsatt vikarer. I tillegg har vi fått nye prosjekter i 2013 som har bidratt til større overheadinntekter. Med dette som utgangspunkt har vi utfordringer med å få balanse i budsjettet for 2014. Vi vil imidlertid påpeke at det er svært uheldig at enkelte fullmaktsbrev og embetsoppdrag blir gjort kjent for oss sent på året.

På kapittel 151021/451001 er mindreforbruket større enn først antatt. Dette skyldes i hovedsak konferanser som ble avvirket og fakturert på slutten av 2013 samt at en del av fakturaene ble ikke betalt før i 2014.

Embetet har lagt prinsippene i punkt 5b i brev fra FAD til grunn for dekning av administrative kostnader i forbindelse med oppdrag finansiert utenom 1510, der ikke oppdragsgivende departement/direktorat har bedt om beregning etter punkt 5a.

Vi er anmodet om å skille ut godtgjørelse til sensorer og godtgjørelse til kontrollkomisjonens medlemmer og tallene er som følger:

Kunnskapsdepartementet: Av beløpet på kr 2 471 846,77 utgjør kr 978 523,02 godtgjørelse til sensorer.

Helse og omsorgsdepartementet: Av beløpet på kr 2 423 696,34 utgjør kr 1 538 323,69 godtgjørelse til kontrollkomisjonen.

Sammenligning ressursbruk kap. 1510, 2012 og 2013

	2012	2013
Departement	% - andel	% - andel
MD	19,10	17,24
LMD	13,14	13,80
KD	8,52	8,90
BLD	3,76	3,41
JPD	3,82	3,75
KRD	3,11	4,37
AD	1,24	1,48
HOD	13,96	15,26
Andre	33,35	31,79
	100,00	100,00

Resultatområde	Kapittel 1510	Fagdep.
Miljøverndepartementet	kr 9 090 201,61	kr 2 549 342,42
Landbruks- og matdepartementet	kr 7 275 857,03	kr 0,00
Kunnskapsdepartementet	kr 4 694 664,12	kr 2 471 846,77
Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet	kr 1 799 379,78	kr 460 754,41
Justis- og beredskapsdepartementet	kr 1 976 142,45	kr 1 971 008,09
Kommunal- og regionaldepartementet	kr 2 303 636,77	kr 0,00
Arbeidsdepartementet	kr 782 274,81	kr 844 791,11
Helse- og omsorgsdepartementet	kr 8 045 149,01	kr 2 423 696,34
Andre	kr 16 763 265,85	kr 0,00
Sum:	kr 52 730 571,00	kr 10 721 439,00

1.3 Andre forhold

Ikt-arkitektur

Vi har ikke utviklet egne elektroniske tjenester i 2013. Det har derfor ikke vært aktuelt å legge til rette for bruk av min ID eller mot Altinn inn mot våre tjenester her lokalt. Vi avventer sentrale føringer i forhold til dette, og tar retningslinjene for IKT-arkitektur foreløpig til etterretning. Vi bruker Altinn i kommunikasjon med næringsliv og publikum innenfor rapportering av årlige utslipp fra private bedrifter som har fått utslippstillatelse med hjemmel i forurensningsloven samt i kontakt med andre statlige samarbeidspartnere som NAV og skatteetaten.

Informasjonssikkerhet

Embetets arbeid med å videreutvikle informasjonssikkerheten med tilhørende rutiner er på plass og er dokumentert. Vi har klassifisert og verdivurdert eksisterende data.

Sikkerhetsarbeidet er godt forankret i embetsledelsen med assisterende fylkesmann som leder av sikkerhetsutvalget, selv om vi fortsatt kan ønske oss større oppmerksomhet på området i fagavdelingene. Utvalget har i 2013 hatt fokus på avvikshåndteringssystem og oppdaterte skjema og rutiner for dette.

Embetet er representert i sentralt informasjonssikkerhetsgruppe som er underlagt IKT-fagutvalg.

IKT-strategi

IKT-strategi for Fylkesmennene er fulgt opp gjennom overgang til felles active directory (AD) i 2012 implementering av Lync. Vi har tidligere kjøpt telefontjenester fra huseier. I forbindelse med at de la om sitt system la vi om til egen og ny telefoniløsning basert på Trio sentralbordlisens og Lync. Som det første av embetene som tok i bruk ny løsning, har det naturlig vært en god del småfeil og mindre problemer som vi etter hvert får rettet på.

Innkjøp

Fylkesmannen i Aust-Agder deltar i et interkommunalt innkjøpssamarbeid for offentlig anskaffelser (Agder IKS). I samarbeidet er det tilsatt flere personer med innkjøpskompetanse og det er etablert rutiner i henhold regelverk for offentlig anskaffelser. Spørsmålet om e-handel er avklart tidligere med innkjøpssamarbeidet, som har tilkjennegitt at de ikke ønsker å anskaffe et elektronisk innkjøpsverktøy. Vi har allikevel valgt å fortsette samarbeidet ut i fra at vi har svært lite volum når det gjelder ordinære innkjøp som rekvisita, møbler og også IKT utstyr. Rameavtalene som innkjøpssamarbeidet har inngått gir oss mer igjen enn det vi ville ha klart å oppnå som en liten innkjøper.

Vi har utarbeidet egen innkjøpsstrategi og ordningen med egen innkjøpskoordinator er videreført. Det er informert om avtalene i ledergruppa samt i avdelingsmøter.

Miljø og klima

Det vesentligste av embetets miljøbelastninger er knyttet til drift av kontorene (energi og avfall) samt til reiser. Vi har gjennom miljøfyrtårnsertifisering skaffet oss god oversikt over vår relative andel av energiforbruket på Fylkeshuset, samt sikret god avfallshåndtering. Vi er leietakere i Fylkeshuset AS som også er miljøfyrtårnsertifisert. Videre er embetet medlem av Grønt Punkt Norge.

Fylkesmannen i Aust-Agder er medlem av Klimapartner – et prosjekt i regi av FNbyen Arendal. Klimapartner organiserer privat næringsliv og offentlige virksomheter som ønsker støtte og stimulering til klimavennlig drift og utvikling.

Hovedutfordringen knyttet til klimanøytralitet for oss dreier seg om reisevirksomheten vår – spesielt til og fra arbeidsstedet. Mange bor slik at det ikke er mulig å benytte kollektivtilbud. Når det gjelder reiser i jobb stimuleres det internt til i størst mulig grad å bruke buss framfor fly og privatbil.

Økning av antall lærlinger i statsforvaltningen

Fylkesmannen i Aust-Agder har siden 1999 hatt en lærling i kontorfaget. Alle har gjennomført fagprøven med godt resultat. Det gjaldt også vår kontorlærling som var ferdig fagarbeider sommeren 2012. Vi fikk imidlertid ikke tak i ny lærling fra høsten 2012 da alle aktuelle ungdommer (seks personer) hadde fått læreplass i andre bedrifter. Men fra høsten 2013 inngikk vi avtale med en ny lærling som i hovedsak har jobbet ved arkivet denne høsten. Vi har vurdert mulighetene for å ta inn ny lærling i kontorfaget hver høst slik at vi til enhver tid har to lærlinger alternativt vurdert lærling i IKT-servicefaget. Foreløpig er dette stilt i bero, fordi vi pr dags dato ikke har fysisk plass til en lærling ekstra. Spørsmålet vil bli tatt opp igjen når huseier kan stille mer kontorareal til disposisjon for oss i Fylkeshuset

Samarbeidsavtale om et mer inkluderende arbeidsliv

I forbindelse med inngåelse av ny samarbeidsavtale om et mer inkluderende arbeidsliv, har vi følgende målsettinger:

Delmål 1: Sykefravær

Sykefraværet skal ikke overstige snittet av de siste tre års sykefravær. Måltallet vårt for 2013 var dermed 3,98 prosent. Ved at vi i 2013 hadde et sykefravær på 4,85 prosent nådde vi ikke helt denne målsettingen. Korttidsfraværet, det vi si sykefravær med kortere varighet enn 16 dager, utgjorde i 2013 1,44 prosent og representerer ikke noe problem.

Med dagens system er vi ikke i stand til å registrere om sykefraværet er arbeidsrelatert, men vi kjenner ikke til at så er tilfelle. Vi har gode rutiner som sikrer at arbeidsgiver følger opp og viser omsorg for alle arbeidstakere når de blir syke.

Delmål 2: Personer med redusert funksjonsevne

I tråd med intensjonene i IA-avtalen legges det rutinemessig til rette for at ansatte, med redusert funksjonsevne enten varig eller midlertidig – kan jobbe mest mulig og lengst mulig. Alle ansatte skal ved behov få en ny ergonomisk gjennomgang av arbeidsplassen sin og alle ansatte skal gjennomføre minst en årlig medarbeidersamtale. Jf. for øvrig rutiner for sykefraværsoppfølging. Nyansatte med eventuelle funksjonshemninger får nødvendig tilrettelegging. Vi har fokus på tilrettelegging og i enkelte tilfeller gjøres dette i samarbeid med behandler og NAV.

Som et forebyggende HMS tiltak har vi i 2013 kjøpt inn flere hev/senk-pulter, ståmatter og nye stoler.

I 2013 har vi hatt samarbeid med NAV og stilt til disposisjon to arbeidsplasser for arbeidssøkere som har behov for å teste ut sin funksjonsevne og/eller opparbeidet seg viktig arbeidspraksis hos oss. Dette samarbeidet fungerer meget bra og er i tråd med tiltakene vi har skissert i vår lokale samarbeidsavtale og Regjeringens jobbstrategi.

Når det gjelder ordinær tilsetning av medarbeidere med redusert funksjonsevne, opplever vi at søkere unnlater å opplyse om dette i søknaden på stillinger hos oss. Vi har derfor hatt problemer med positivt å særbehandle denne gruppen i tilsettingsprosesser.

Delmål 3: Avgangsalder

Det var fire medarbeidere hos oss som tok ut hel alderspensjon i 2013. Gjennomsnittsalderen ved uttak av pensjon var 67 år. Ved årsskiftet hadde vi i alt 11 medarbeidere over 62 år. Tre av disse har tatt ut delvis AFP, en medarbeider er innvilget delvis uføretrygd i 2013 og de resterende sju er fortsatt i full stilling.

Seniormedarbeidere gis mulighet for faglig fornyelse samt tilbys deltakelse på kurs om forberedelse til pensjonsalderen. I tillegg har vi inngått avtale om ytterligere tjenestefrie dager med lønn i henholdt til Hovedtariffavtalens punkt 5.9.1b - en gradet modell.

Lokalt IA-råd

Fylkesmannen i Aust-Agder er representert i IA-rådet i Aust-Agder som har et nært samarbeid med IA-rådet i Vest-Agder.

Rådet består av representanter fra NHO, KS, Virke, Spekter, LO, Unio, YS, Akademikerne, Arbeidstilsynet og NAV og har i 2013 hatt fire møter. NAV arbeidslivssenter har i 2013 ivaretatt både sekretariatsfunksjon og møteledelse. IA-rådet i Aust-Agder har også hatt felles møter med IA-rådet i Vest-Agder hvor aktuelle aktiviteter i 2013 ble drøftet. Rådet har blant annet arrangert konferanse hvor Delmål 2 og jobbstrategien har vært tema og de har arrangert tre IA-verksteder for barnehagesektoren. Her har blant annet tema vært støy, fysisk belastning, helsefremmende arbeid og stressmestring. Det har vært svært god oppslutning om arrangementene og tilbakemeldingene har vært gode.

Kapittel 2 - Sentrale politiske føringer

2.1 Generellesamordningsoppgaver. Fornyning av offentlig sektor

Samordning

Aust-Agder er et lite fylke med bare 15 kommuner. Dette gjør kontakten og samordningsoppgaver noe enklere enn i større fylker. Vi har to fellesmøter med ordførere og rådmenn i løpet av året, i tillegg til en rekke andre møteplasser. Kontakten med kommunene er tett og tillitsfull.

Fylkesmannen i Aust-Agder er et lite og kompakt embete med korte kommunikasjonslinjer. De ukentlige ledermøtene, samt plan- og tilsynsmøter, er viktige interne samordningsarenaer.

Vi har også tett og god kontakt med regionale statlige etater og etatsjefer. Vi har to møter i året for de regionale etatsjefene. Disse møtene gjennomføres i samarbeid med Fylkesmannen i Vest-Agder. Møtene er viktige arenaer for å diskutere felles utfordringer for de regionale statsetatene. Personlige kontakt og kjennskap er en stor fordel blant annet ved krisehåndtering.

I all vår kommunekontakt er samordning av statlige styringssignaler et gjennomgående tema. Det er meget sjelden kommunene melder om problemer med at staten "taler med flere tunger".

Fylkesmannen har tatt initiativ til noe vi har kalt « Dialogforum stat- næringsliv». Forumet har nå eksistert i 3 år, og har fått stigende tyngde og betydning. Alle de viktigste aktørene fra næringsliv og stat er representert. Forumet møtes to ganger i året, og har ikke minst konjunktursituasjonen på dagsorden. I tillegg diskuteres spørsmål av felles interesse. Forumet bidrar positivt til bedre dialog og forståelse mellom næringsliv og stat.

Fra embetsledelsen side arbeides det mye med den lærende organisasjon og informasjonssikkerhet. Dette har vært gjennomgående temaer på den årlige personaldagen. Den gjennomføres som en "lunsj-lunsj" samling for alle ansatte. Mye av fokuset er rettet inn mot å bli bedre kjent på tvers av fagavdelingene og at medarbeiderne skal bli bedre kjent med arbeidsoppgavene til den enkelte. Dette bidrar også til bedre samhandling på tvers av avdelingsgrensene. Tilsvarende er dette temaer som vektlegges på "embetsskolen", som er en gjennomgang av styrende dokumenter (tildelingsbrev, embetsoppdrag, strategiplan, felles virksomhetsplan mm.) for alle nyansatte i embetet.

Arbeidet med kystsoneforvaltningen har resultert i det vi lokalt kaller "Tvedestrandsmodellen". Her har Fylkesmannen og kommunen gått i en tett dialog for å bli enige om rammene for utvikling av kommunenes handlingsrom innenfor 100-meterssonen.

Embetet har også tatt initiativ til et prosjekt, finansiert av skjønnsmidler, om økt læringsutbytte i skolen. Alle kommunene i Aust-Agder er med. Prosjektet har fungert meget godt, og det er skoleledelse og matematikk som har vært i fokus.

Tilsyn

Tilsyn er viktig virkemiddel for å sikre gjennomføring av nasjonale politikk. Gjennom samordning av tilsyn med de øvrige tilsynsetatene sendes det ut en omforent tilsynsplan til kommunene. I hovedsak er det fokus på en samordning som tar høyde for en vurdering av den totale belastning for hver enkelt kommune, samt at samordningen sikrer at det ikke er sammenfallende tidspunkter. I samordningsmøtene deltar representanter fra Mattilsynet og Arbeidstilsynet. I tillegg er de stedlige kommunerevisjonsdistriktene representert. De siste årene har vi også fått innspill til tilsynsplanen fra Statens kartverk og Statsarkivet. Fylkesmannen har ikke måttet innkalle til egne møter etter Kommunelovens kapittel 10A for å samordne statlige reaksjoner ved avvik. Den gjennomgående tilbakemelding fra kommunene er at tilsyn er et viktig virkemiddel til kvalitetsforbedring og at Fylkesmannens tilsynsaktivitet fungerer godt.

Kunnskapsformidling

Den gode kontakten mellom fylkesmannsembetet og kommunene betyr også at våre ledere og saksbehandlere i svært stor grad benyttes som rådgivere og veiledere innenfor alle saksområder. Mesteparten av denne kontakten foregår elektronisk eller per telefon. Vi har i 2013 også avholdt en rekke kurs og fagsamlinger innenfor f. eks. overformynderi, barnehagelov, samhandlingsreformen mv.

Kommuneøkonomi

Kommunene i Aust-Agder er samlet sett i en krevende økonomisk situasjon. Kommunal og regionaldepartementet anbefaler at kommunen tar sikte på å oppnå et netto driftsresultat på 3 prosent av brutto driftsinntekter. Det vil gi kommunene handlefrihet til selv å finansiere investeringer og sette av midler til framtidig bruk. I begge de to siste regnskapsårene (2011 og 2012) var gjennomsnittlig netto driftsresultat i prosent av driftsinntekter ca. 1 prosent for Aust-Agder kommunene. I både 2011 og 2012 var dette betydelig lavere enn landsgjennomsnittet som var hhv 2 prosent i 2011 og 2,7 prosent i 2012.

I 2013 budsjetterte kommunene med ca. 1,2 prosent i netto driftsresultat, og for 2014 med ca. 0,7 prosent. I 2014 er det 4 kommuner som budsjetterer med et negativt netto driftsresultat og kun tre kommuner som budsjetterer med et netto driftsresultat på 3 prosent eller mer.

Det er også god oppslutning om de årlige konferanser om kommuneøkonomiopplegget. Disse samlingene skjer felles for begge Agderfylkene i samarbeid med KS Agder.

Skjønnsmidler og fornyingsprosjekter

Vi har invitert alle kommunene til skjønnsmøter i august og september. 14 av 15 kommuner deltok med ordfører, rådmann og økonomisjef som orienterte om gjeldende utfordringer i den enkelte kommune.

Restskjønn for 2013 ble fordelt i mars måned. Det kom inn søknader på 43 prosjekter på ca. 14 millioner kroner. 3,6 millioner kroner ble fordelt i restskjønn til 17 prosjekter. Skjønnsmidlene er et nyttig og effektivt bidrag til omstillings og endringsarbeid i kommunene. Vi har lagt ut en oversikt over fordelingene ut på vår hjemmeside. Vi har i tillegg laget en erfaringsportal der vi legger ut alle prosjektsøknadene og rapportene til de prosjektene som har fått støtte.

Likestilling

Arbeidet med å fremme likestilling og motvirke diskriminering er et omfattende felt, og det er krevende å finne målrettede og gode tiltak. Mange av tiltakene har en langsiktig effekt som vanskelig lar seg måle på kort sikt. Som et tiltak i arbeidet for mer likestilte og inkluderende lokalsamfunn har Fylkesmannen tatt initiativ til et prosjekt om innsats på levekårsfeltet. Vi har siden 2010 fått tildelt midler av Kunnskapsdepartementet til drift av prosjektet med fokus på tidlig innsats overfor barn og unge. Livekårsprosjektet sees i sammenheng med andre pågående satsinger fra Fylkesmannen. Det er fra 1. desember 2012 ansatt en dr. grad stipendiat ved Universitetet i Agder, som skal følge prosjektet i den siste fasen. I 2013 har vi hatt fokus på bevisstgjøring av alle på ulike tjenestenivåer om betydningen av tidlig innsats, og vi har hatt dette som tema i mange ulike fora, både på overordnet nivå (f.eks ordfører-/rådmannsmøter, NAV-lederforum, Barnevernsledersamling m.v.) og på tjenestenivå. Gitt de store levekårsutfordringene vi har på Agder og utfordringer med svake læringsresultater, er det bekymringsfullt at Kunnskapsdepartementet har signalisert at prosjektet ikke lenger skal tildeles midler. Fylkesmannen ser embetets arbeid for full barnehagedekning som et viktig arbeid i likestillingsammenheng, da andel barn med barnehageplass sier noe om det offentliges tilrettelegging for potensiell likestilling mellom kjønnene.

Fylkesmannen var sammen med Likestillingscenteret, Dronning Mauds Minne og Kanvas barnehager arrangør av et seminar for kommunene med likestilling og likeverd på dagsorden. GLØD-nettverket har videre arbeidet med å få på plass en utplasseringsordning for ungdomsskolegutter i barnehagen. I denne sammenheng har vi samarbeidet tett med «Likestilling som regional kraft på Agder» og ser prosjektet i nær sammenheng med likestillingsarbeid. Fylkesmannen gav også i år støtte til Universitetet i Agder sin likestillingskonferanse. Temaet for høstens konferanse var "Et likestilt arbeidsliv" med fokus på trepartsavtaler i arbeidslivet og satsingen «Fritt valg i Agder». Videre har Fylkesmannen deltatt på markering av stemmerettsjubileet i 2013. Fylkesmannen gir tilskudd til organisasjonen "Kvinner i skogbruket", for å stimulere til økt deltakelse av jenter i skognæringen. Vi gir også kurstilbud til kvinnelige skogeiere gjennom kursserien Aktivt Skogbruk og tilbyr dem lokaler.

Vi har også etablert et internt likestillingsutvalg, med representanter fra alle embetes avdelinger. Utvalget har bidratt aktivt til Fylkesmannens høringsutkast til planprogrammet til den regionale planen for Likestilling, Inkludering og Mangfold på Agder (2015-2027) (LIM-planen). Fylkesmannen vil delta i styringsgruppen til LIM-planen. I vårt interne planutvalg har ansvaret for universell utforming blitt mer tydeliggjort. Vi har også hatt møte med Senter for Likestilling for å styrke samarbeidet på området.

Vi anser veilederen til utredningsinstruksen "Konsekvenser for likestilling" som nyttig i vårt arbeid. Fylkesmannen vil også i det videre arbeidet tilby kommunene veiledning i hva aktivitets og redegjørelsesplikten innebærer.

2.2 Velferd,helse og personlig tjenesteyting

Tilsynsvirksomhet

Volumkrav fra Statens helsetilsyn var 28 systemrevisjoner. I juli kom en forskriftsendring slik at årlige systemrevisjoner på barnevernsinstitusjoner falt bort. Volumkravet for 2013 var derfor 24. Vi gjennomførte 23 systemrevisjoner, hvorav ett tilsyn med pasientforløp som dekket både spesialisthelsetjenesten og en kommune. Vi fant avvik i 16 tilsyn. Fire landsomfattende tilsyn ble gjennomført med kommunenes arbeid med kvalifiseringsprogrammet, her var avvik i tre av kommunene.

Kompetanse og kvalitet i de sosiale tjenestene i NAV, rus og psykisk helse, barn og unge

Kompetansetiltak er gjennomført gjennom regionsamlinger, fagmøter og løpende råd og veiledning. Vi har synliggjort sammenhengen mellom de ulike satsingene og aktivitetene i faglige nettverk og opplæringsamlinger for resultatområdene.

Opplæring- og kompetansetiltak er også samordnet og koordinert med opptrappingsplan for rus og nasjonal strategiplan for arbeid og psykisk helse. Barn i "utsatte" familier er tema koplet opp mot andre satsninger for barn og unge / sosial ulikhet i helse / folkehelsearbeid. Fylkesmannen har hatt og har et særlig fokus på forebygging og tidlig innsats. En rekke kurs/samlinger har rettet seg mot NAV og andre deler av forvaltningen som har fokus mot barn og tidlig innsats. Det er gjennomført møte mellom barneverntjenestene og NAV ledere der forskningsrapport om meldinger og samarbeid mellom tjenestene var et sentralt tema. Kompetansetiltak er samordnet med NAV fylke, og vi lager felles kompetanseplan.

Landsomfattende tilsyn, "områdeovervåkning", klagesaksbehandling, kommunebilder og opplæring er tiltak som skal være med på å videreutvikle og styrke kvaliteten. Vi mener at de ulike tiltakene har bidratt til bedre individuelle vurderinger og bedre kvalitet i saksbehandlingen. Fylkeslegen deltar på partnerskapsmøtene og i kontaktutvalget mellom KS og NAV fylke, og repr. fra Fylkesmannen deltar på relevante temaer på NAV fylkes leder- og repressmøter. NAV fylke, KS og Fylkesmannen samarbeidet om møte for ordførere og rådmenn.

Det er utarbeidet egne kommunebilder med "velferdsprofiler" som presenteres i møter med kommunene / NAV. Tilskuddene på ansvarsområdet er samordnet ved at det ved tildeling av tilskudd er vurdert hva hver enkelt kommune har av utfordringer og eventuelle andre tilskudd som tildeles kommunen, feks innen rus og psykisk helse.

Fylkesmannen har deltatt på sentral konferanse om Ny GiV og ansvarlig for Ny GiV i fylkeskommunen har deltatt og hatt innlegg på fagdag for kommunalt ansatte innen rus og psykisk helse. Fylkesmannens kontaktperson har deltatt på prosjektmøter i Ny GiV.

Helse- og omsorgstjenesten

Vi gjennomførte landsomfattende tilsyn med helsestasjonstjenesten i 4 kommuner (volumkrav) I to av kommunene avdekket vi avvik. Fylkesovergripende revisjonslag gjennomførte tilsyn med barne- og ungdomspsykiatrien ved sykehus i Arendal, Kristiansand og Tønsberg. Alle fikk avvik.

1 klage på kommunelegens vedtak om tvungen legeundersøkelse behandlet. Klagen ble behandlet omgående. Klager fikk ikke medhold. Det er behandlet 40 klager på tvangsmedisinering og 3 klager på tvungen ernæring. Klagene er behandlet raskt. Vi har halvårlige møter med de to kontrollkommissjonene for gjensidig informasjon og drøfting av aktuelle spørsmål. Kontrollkommissjonene har møter hver annen uke ved behov og vårt inntrykk er at klagene behandles raskt, korrekt og enhetlig.

Omsorgsplan 2015

Fylkesmannen har arrangert 3 konferanser for kommunale omsorgstjenester i 2013 bla med følgende tema: samhandlingsreformen, pasientsikkerhet, planlegging, velferdsteknologi, erfaringsoverføring fra vår tilsynsvirksomhet og innovasjon i ulike kommuner.

Via Kompetanseløftet har Fylkesmannen gitt tilskudd til videre- og etterutdanning, samt finansiert fylkeskommunale klasser for helsefagarbeidere med kommunal ansettelse.

Det har vært liten byggeaktivitet i 2013. En kommune har fått tilskudd til bygging av avlastningsbolig. Her er dels

overført stillingsressurser fra annen del av tjenestene pga mindre behov, samt økt med en stilling. Vi samarbeider med Husbanken ved behov og bidrar i kommunale planlegging etter forespørsel.

Vi har arrangert møter/samlinger omkring "Ut på tunet", ABC samlinger og deltatt i arrangement rundt TV aksjonen. Videreutdanning på bachelornivå i aldring og demens ble fullført i 2013. Interkommunalt demensnettverk i Aust-Agder er en aktiv gruppe, og her er Fylkesmannen fast representert. Tema som alltid står på dagsorden er kap. 4a og tilskuddsordninger. Her er det møter ca. tre ganger årlig. Nevroplan 2015 er delt ut på våre arrangementer.

Ny turnusordning

Fylkesmannen har bistått kommuner og sykehus i forbindelse med innføring av ny turnusordning. Det er ikke riktig å konkludere om effekter etter så kort tid. Kommunene har inngått avtaler med sykehuset om å ta imot kandidater etter sykehusets utvalgte / ansatte. Man kan tenke en viss fare for at sykehusene vil prioritere ut fra egne behov (kandidater som kan tenkes å gå inn i spesialiseringssløp som sykehuset er i behov av) snarere enn ut fra kommunens behov. Vi følger med på dette utviklingsbildet. Kurs for kandidatene og deres veiledere avholdes som før.

Folkehelse

Fylkesmannen og fylkeskommunen har hatt samlinger for kommunene hvert halvår. Våren 2014 hadde vi kurs i arbeid med oversikt over helsetilstand og påvirkningsfaktorer for folkehelsekoordinatorene og kommuneleger i fylket. Nesten alle kommuner var representert, med innlegg fra Helsedirektoratet, Kompetansesenter Sør om UngData, og informasjon om statistikk- og analyseportal på Agder. På høsten hadde vi samling for kommunene, med ulikt nytt fra oss rådgivere og informasjon om tilsyn som kommer på folkehelse, særlig for folkehelsekoordinatorene. Samme dag informerte revisjonsleder på dette området alle ordførere og rådmenn om tilsynet på en samling fylkesmannen arrangerte.

Fylkesmannens høstmøte hadde i år folkehelse som ett av de store temaene; Helsedirektoratet hadde innlegg om morgendagens pasienter, en kommunepsykolog om hvordan fremme psykisk helse for barn og unge og presentasjon av St.meld. om folkehelse.

Folkehelserådgiver sender ut all aktuell informasjon som kommer fra Helsedirektoratet og informasjon om aktuelle kurs her i området til kommunene. Det er opprettet samarbeid med KS Agder i forbindelse med arrangering av kurs i oversiktsarbeid for kommunene.

Fylkeskommunene på Agder arrangerte en plankonferanse med fokus på folkehelse «Gode steder» på nyåret. Her deltok flere fra vårt embete og mange kommuner stilte. Folkehelserådgiver deltar i ukentlige planmøter med de andre avdelingene i embetet. Her diskuteres kommunenes detalj-, regulerings-, kommunedel- og kommuneplaner. Vi gir innspill om folkehelse, og har hatt særlig fokus på kommuneplaner i 2013, med blant annet deltagelse i dialogmøter med kommunene ved oppstart av planprosessene. Dette har gitt oss gode muligheter for å diskutere folkehelse i planarbeid med ofte en bred gruppe ansatte, rådmann og i en del tilfeller også ordfører i kommunene. De fleste kommunene i Aust-Agder er i gang med revisjon av sine kommuneplaner. Nesten alle har folkehelse og levekår nevnt som overordnet tema. Det er drøftet noe på kommunenes utfordringer på disse områdene, med blant annet utgangspunkt i folkehelseprofilene.

Den sentrale kartleggingen av godkjenningsstatusen til skoler etter forskrift om miljørettet helsevern og tilhørende rapport har blitt videreformidlet i relevante møter med kommunalt personell. Fylkesmannen vil bistå i gjennomføring av en konferanse rundt dette temaet i 2014

I samarbeid med KS har Fylkesmannen også arrangert et kurs i "Helse i Plan". dette skal gjentas i 2014.

Vi har arrangert en to dagers samling for kommunalt ansatte som behandler bevillingssaker etter alkoholloven der KoRUS var faglig ansvarlig. Vi har et tett og konstruktivt samarbeid med KoRUS, også på tvers av fylkesgrensene.

Vi deltar på samlinger i Statens helsetilsyn om tilsyn med folkehelsearbeid. Utpekt revisjonsleder har hatt innlegg på ordfører og rådmannsmøte om temaet, og vi har nedsatt en avdelingsovergripende gruppe som skal forberede tilsyn i 2014.

Samhandlingsreformen

Fylkesmannen deltar som observatør i interkommunale samarbeidsorgan, på dialogkonferanser mellom kommuner og spesialisthelsetjenesten og på andre møtearenaer vi inviteres inn på. Aktuelle tema i 2013 har bla

vært: Utvikling av KØH plasser, gjennomgang av interkommunal legevakt og Elink - elektronisk meldesystem mellom sykehus og kommune. Østre Agder-samarbeidet har fått midler til prosjekt innen velferdsteknologi med vekt på nattilsyn og utreder utlysning av doktorgradsstillinger for å øke forskningskompetansen i kommunene.

SSHF har gjennomført et forprosjekt for hvordan kompetansedeling kan skje mellom kommunene og spesialisthelsetjenesten.

Fylkesmannen har gjennomført en pilotkartlegging av pasientforløp mellom sykehus og kommune, og samhandling internt i sykehus og kommune. Analysen med problemstillinger/anbefalinger er presentert for kommunene og styret ved Sørlandet sykehus HF. Vi er invitert inn i arbeidsgruppe i Statens helsetilsyn som skal forberede pilottilsyn som landsomfattende tilsyn med samme tema.

Arendal kommune har presentert sitt prosjekt "hverdagsrehabilitering" på Fylkesmannens høstmøte for helse- og omsorgspersonell og vi har hatt samlinger for koordinatorene i kommunene. Vi deltar i styringsgruppa for oppsøkende hjemmebesøk i 5 kommuner i Agder (Grimstad, Lillesand, Arendal, Kristiansand og Songdalen) Vi arrangerer årlig 2 dagers konferanser for boveiledertjenestene i fylket (ca 100 deltakere) i samarbeid Habiliteringstjenesten, SSHF og er pilotfylke for ABC Utviklingshemmede og aldring (ca 130 deltakere)

Vi er klar over prioritering av oppgaver innen Helse- og omsorgsdepartementets portefølje. Vi har en utfordring når det gjelder saksbehandlingstid på hendelsesbaserte tilsynssaker, helse, men har iverksatt grep som i 2013 hadde god effekt. Vi opplever at fordelingen mellom direktoratsoppgaver og tilsyn/klagesaker er tilfredsstillende, kfr, ressursrapporteringen.

Vergemål

Fylkesmannen har i 2013, i tillegg til ordinære oppgaver i embetsoppdraget, rettet hovedfokus på arbeidet med vergemålsreformen som ble iverksatt fra 1.juli 2013. Vergemålsreformprosjektet er preget av omfattende krav til utarbeidelse av planer og rapportering til den nasjonale vergemålsprosjektledelsen/departementet. Planleggingen fram mot reformtidspunktet har gått med til internt og sentralt planarbeid og møter. Fylkesmannen har deltatt i aktivt den sentrale prosjektgruppen. Det er lagt ned betydelig arbeid slik at overordnede politiske målsettinger med reformen blir ivaretatt. En har utarbeidet delplaner for henholdsvis kompetanse, bemanning, intern opplæring og lokalisering, og plan for informasjon samt rekruttering og opplæring av verger slik at overføringen til Fylkesmannen skulle gå så greitt som mulig. Det praktiske arbeidet med overføring av data fra overformynderiene til Fylkesmannen er blitt viet særlig oppmerksomhet. Arbeidet med overføring internt i Aust-Agder har gått greitt og blitt gjennomført etter de utarbeidede planene.

Embetet har deltatt i regionalt nettverk mellom prosjektlederne for vergemålsreformen i embetene Aust-Agder, Vest-Agder, Rogaland, Hordaland og Sogn og Fjordane. Dette samarbeidet har vist seg svært nyttig.

Fylkesmannen må likevel kommentere at siste halvår i 2013, etter overtakelsen av ansvaret, har vært et svært krevende halvår. Dette til tross for at en har hatt et godt planarbeid, deltatt på sentrale konferanser og meldt tilbake til sentral prosjektledelse om mulige utfordringer. Det er oppstått flere utfordringer bl.a. med ARVE som ikke har fungert etter hensikt. Dette har resultert i mye merarbeid og frustrasjon.

2.3 Oppvekst,barnehager og opplæring

Fylkesmannen er oppmerksom på at oppvekst og levekår for barn og unge har stor innvirkning på deres fysiske, psykiske og sosiale utvikling. Fylkesmannen vil understreke behovet for økt kunnskap på dette området – ikke minst på hva tidlig innsats har å si for skolegang og yrkesvalg senere. Fylkesmannen har hatt ekstra fokus på tiltak for å forbedre levekår og læringsutbyttet da Aust-Agder ligger svært lavt på levekårsindeksen. Fylkesmannen har videreført et levekårsprosjekt –«Tidlig innsats – for god start» som Kunnskapsdepartementet gav prosjektmidler til. Prosjektet har egen styringsgruppe med representanter for kommunene og Fylkesmannen Prosjektet har fokus på tidlig innsats og tverretattlig samarbeid.

Fylkesmannen legger vekt på å motivere kommunene til samarbeid om tjenester og mellom ulike institusjoner som arbeider for og med barn og unge, og deres familier. Internt i embetet har vi opprettet en tverrfaglig gruppe som skal ivareta barn og unge perspektivet i ulike oppgaver.

Fylkesmannen har fokus på implementering av FNs barnekonvensjon både i eget arbeid og i det kommunerettede arbeidet.

Vi har fordelt stillinger i 2013 etter departementets retningslinjer. Midler til kompetansetiltak er delt ut til kommunene etter søknad, og dels brukt på fellestiltak som Fylkesmannen har initiert. Fylkesmannen fikk en 50 % stilling til styrking av barnevernområdet. Vi har ansatt en jurist som jobber 50% på dette feltet.

Vi har sammen med Fylkesmennene i Buskerud og Vest-Agder initiert et ledelsesutviklingsopplegg i regi av Storform. Opplegget varer til november 2014. Fylkesmennene i Aust-Agder og Vest-Agder har også hatt en samling med sosialt og faglig innhold for barnevernlederne i Aust-Agder og Vest-Agder rett før jul 2013. Vi har sammen med Vest-Agder i vår arrangert kurs med Rikke Lassen om barnevernloven og forvaltningsloven. Årets barnevernskonferanse var også et samarbeid med Fylkesmannen i Vest-Agder og hadde to tema: Traumebasert forståelse i barnevern og en introduksjon til Samtaler med barn. RVTS sør sto for det faglige innholdet. Det har dessuten vært flere arrangementer i regi av vårt prosjekt Tidlig innsats hvor også barnevernsansatte har blitt invitert. Noe av dette fant sted under Arendalsuka i fjor høst.

Fylkesmannen har i løpet av 2013 ført tilsyn med i alt 6 barneverninstitusjoner, herunder 16 avdelinger/enheter. 3 institusjoner er statlige og består av 6 enheter. Ved et tiltak hadde vi to besøk i manko pga sykdom. Besøkene er gjennomført både som meldt og uanmeldte besøk. Fylkesmannen har også ført tilsyn med senter for foreldre og barn som finnes i fylket i 2013.

Fylkesmannen har gjennomført tilsyn som systemrevisjon i 3 kommuner rettet mot kommunenes arbeid med oppfølging av barn i fosterhjem, initiert av Statens helsetilsyn.

Krisesentre.

Fylkesmannen har i 2013 vurdert ikke å føre tilsyn med familievernkontoret basert på en risiko og såbarhetsanalyse. En har ikke gjennomført tilsyn utover det loven krever og som fastsatt i embetsoppdraget, det ble gjennomført tilsyn i 2012.

Familievernkontor

Kommunene vest og nord i fylket har inngått samarbeidsavtale med Vest-Agder krisesenter, Kristiansand kommune som er vertskommune. Øvrige kommuner i Aust-Agder har inngått et tilsvarende samarbeid med Østre Agder krisesenter, med Arendal kommune som vertskommune. Krisesentertilbudet i fylket drives i henhold til lov og gir et helhetlig tilbud. Fylkesmannen begynte skriftlig tilsyn med 4 kommuner, rapporter vil foreligge i begynnelsen av 2014.

Barnehage

Fylkesmannens informasjons- og veiledningsoppgaver er godt ivaretatt i 2013. Vi har veiledet fortløpende per telefon eller e-post, informasjonsbrev og veiledning i forhold til vedtak ved klagesaker, informasjonsmøter og andre møter. Vi prøver å ha en oppdatert hjemmeside med relevant og matnyttig informasjon.

Vi har jevnlig samlinger med barnehagemyndigheten i kommunene.

Fylkesmannen har i tillegg i år arrangert regions-vise samlinger i forkant av BASIL-rapporteringen, der styrere fra både kommunale og private barnehager var invitert. Disse samlingene viste seg å være svært nyttige. I tillegg har vi hatt møte med ordfører/rådmannsnivå der vi har presentert funn i BASIL knyttet til pedagognormen, og hvor vi har hatt fokus på betydningen av barnehagen og tidlig innsats.

Det er ført stedlig tilsyn med to kommuner etter metoden i «håndboka». Tema for disse tilsynene har vært kommunens rolle som tilsynsmyndighet etter barnehageloven § 16. I tillegg ble det fortatt «stikkprøver» på flere områder. Fylkesmannen har fått god tilbakemelding på disse tilsynene. De har ført til bedre rolleforståelse for kommunen som barnehagemyndighet, flere av kommunene har hatt en gjennomgang av delegasjonsreglementet i etterkant. Fylkesmannen benyttet mulighetene, tilsynene gav, til å gå grundigere gjennom underliggende tema som barns medvirkning, kravene til meldeplikten og endringer i kravene til politiattest.

Det er gjennomført skriftlige tilsyn i tre kommuner. Tema der har vært kommunens praktisering av dispensasjoner. Det har vært økt fokus og forståelse på lovens krav til antall pedagoger, og man kan forvente en økning i antall søknad om dispensasjon fremover i og med at flere kommuner ikke følger pedagognormen slik det er forutsatt.

Antall klagesaker er ikke så stort i omfang, men klagesaker knyttet til forskrift om likeverdig behandling er ofte store og kompliserte og tar dermed mye tid. I enkelte klagesaker har det vært nødvendig med regelavklaringer/tolkninger fra Udir før vi har kunnet behandle saken ferdig.

Fylkesmannen vurderer god måloppnåelse på området kompetanseutvikling og rekruttering. Det har vært god oppslutning om assistentopplæringen som startet opp i 2013 – i alt 83 deltakere. Det er etablert et godt samarbeid i fylket om satsingen GLØD.

Alle kommuner har oppfylt den lovfestede retten til barnehageplass. Men vi ser at barn født sent i året eller de som kommer flyttende til etter opptak blir stående på ventelister i flere av kommunene.

Fylkesmannen har forvaltet de statlige tilskudd til barnehagene etter de retningslinjene som gjelder for tilskuddsordningene

Utdanning

Hovedoppgaven på utdanningsområdet var også i 2013 tilsyn, jamfør embetsoppdraget som gir klare føringer på at tilsyn og veiledning er hovedoppgaven. Fylkesmannen i Aust-Agder har i 2013 benyttet omlag 45 prosent av sine samlede ressurser på utdanningsområdet til tilsynsoppgaver. Sentrale føringer for det felles nasjonale tilsynet lå til grunn for Fylkesmannens valg av kommuner. For de øvrige tilsynene har vi valgt ut kommuner og skoler basert på en risiko og sårbarhetsanalyse. Det er også tatt hensyn til informasjon som tilflyter oss gjennom media, henvendelser fra foreldre blant annet gjennom telefoner, og klagesaker.

Fylkesmannen må imidlertid ta hensyn til at Aust-Agder er et relativt lite fylke med 15 kommuner, dette fører til at det kan bli svært høy frekvens på tilsynene i enkelt kommuner, særlig når en skal ta hensyn til at andre sektorer også har tilsyn med kommunene. Fylkesmannen mener at det bør vurderes om krav til antall tilsyn skal settes ut i fra antall kommuner og ikke som absolutte tall i oppdraget. På bakgrunn av bl.a. henvendelser og ulik type informasjon har vi sett at det er behov for å bruke ressurser på flere hendelsesbaserte tilsyn.

Vi har gjennomført nasjonalt tilsyn på området psykososialt læringsmiljø etter § 9A i opplæringslova i tre kommuner. Det ble gitt avvik ved samtlige skoler, men Fylkesmannen vil likevel peke på at en også observert mye god praksis.

Fylkesmannen fikk i et særoppdrag i 2013 om å utvikle et tilsyn med svømmeopplæringen og gjennomføre pilot tilsyn på temaet. Fylkesmannen har i tillegg til piloten, gjennomført stedlig tilsyn med svømmeopplæringen på totalt sju skoler i flere kommuner. Det ble gitt pålegg i alle kommunene. Tilsynene avsluttes i 2014.

Det ble gjennomført skriftlig tilsyn med voksenopplæringen etter kap 4a i tre kommuner, og tilsyn i to kommuner påbegynt i 2012, ble avsluttet i 2013. Et tilsyn med skolenes ordensregler i en kommune fra 2012, ble avsluttet i 2013 og to hendelsesbaserte tilsyn i to kommuner påbegynt i 2012, ble avsluttet i 2013.

Fylkesmannen gjennomførte i 2013 felles tilsyn med beredskapsavdelingen angående kommunenes beredskapsarbeid på utdanningssektoren i tre kommuner. Dette temaet er valgt ut fra en risiko og vesentlighetsvurdering. Vi har god erfaring med felles tilsyn på tvers av avdelinger. Disse tilsynene resulterer i en skjerpet oppmerksomhet på ROS analyser og planer for kriseberedskap, jamfør brev og "Styringsdokument for samfunnsikkerhet og beredskap i kunnskapssektoren" fra Kunnskapsdepartementet (KD).

Fylkesmannen har meget gode erfaringer med samtaler og veiledninger om lovforståelse i forkant og særlig i sluttmøtene på tilsynene. I disse møtene drøftes funn og det gis veiledning i hvordan kommunene kan arbeide videre for å rette opp avvikene. Tilbakemeldingene fra kommunene er gode, og vi er av den oppfatning at oppfølging av tilsynene gir konkrete forbedringer i kommunene.

Fylkesmannen deltar sammen med tre andre fylker og Universitetet i Agder i et nasjonalt kompetanseutviklingsprosjekt kalt "Lærende regioner". Målet er å bedre læringsutbyttet i fylkene. Samtlige kommuner i fylket er med i prosjektet. Samarbeidet med de andre fylkene gir arenaer for erfaringsutveksling og videre utvikling i sektoren. Alle kommunene deltok også i et eget prosjekt i Aust-Agder for økt læring i skolene. Prosjektet har hatt to hovedtemaer: Skoleledelse og regning. Det er avholdt en rekke kompetansedager og samlinger for skoleledere i kommunene og på skolene samt for lærerne. I tillegg til representanter fra kommunene deltok Utdanningsforbundet og KS i styringsgruppa for prosjektet. Prosjektet ble avsluttet i 2013. Tilbakemeldingene fra kommunene er svært positive og deltakelsen har vært høy.

Fylkesmannen har vært aktiv i GNIST. I Agderfylkene er det KS som har koordineringsoppgaven. GNIST satsingen har bidradd til et sterkere fokus på rekruttering. Samarbeidet på kompetanseutviklingsområdet har vært langvarig og er godt utviklet. Prosjektleder i GNIST har kontor plass hos Fylkesmannen, og vi drar nytte av samlokaliseringen. I 2013 ble det utlyst to stillinger som veiledere, de ble tilsatt fom 01.01.14. Prosjektlederen i GNIST vil koordinere arbeidet i oppstarten.

Fylkesmannen har informert kommunene, fylkeskommunen og de private skolene om nasjonale føringer i bl.a. "Kompetanse for kvalitet strategi for videreutdanning av lærere", og om statlige midler til etterutdanning. Kursdager om kroppsøvingsfaget og arbeid med lokale læreplaner er gjennomført med god deltakelse. PPT i kommunene er invitert til møter bl.a. fellesmøte med skolefaglige i kommunene, der en har hatt oppmerksomhet rettet mot kompetansetiltak for denne gruppen, jfr. midler til etterutdanning for ansatte i PPT.

Fylkesmannen har holdt skoleeierne løpende orientert om krav fra sentrale myndigheter, kriterier og prosedyrer og utøvd en aktiv pådriverrolle. Det gjennomføres årlig to - tre møter med skolefaglige i kommunene.

Fylkeskommunen, Utdanningsforbundet, KS Agder, Statped, Universitet i Agder og andre aktører på utdannings- og barnehageområdet deltok på disse møtene i 2013. KS orienterte om aktuelle saker bl.a. satsingen «Den gode skoleeier». Samarbeid med fylkeskommunen, KS Agder og Utdanningsforbundet i Aust-Agder er godt og preget av gjensidig tillit og rolleforståelse. Vi vil særlig fremheve betydningen av dette samarbeidet for å sikre bred deltakelse i satsingene og i arbeidet med å øke kvalitet og kompetanse innen barnehage - og utdanningssektoren.

I 2013 har det også vært gjennomført samlinger/skoleringer med fokus på å dyktiggjøre og motivere kommunene i bruk av Skoleporten, og i å bruke denne i utarbeidelsen av den årlige "Tilstandsrapporten" i kommunene.

Fylkesmannen har videre gjennomført regelverksamlinger for kommunene innen spesialundervisning, jamfør opplæringsloven kapittel 5. Vi erfarer at kommunene har et stort behov for veiledning både gjennom samlinger og veiledning i forhold til enkelthenvendelser. Fylkesmannen vurderer at det vil gi god måloppnåelse å nytte flere ressurser til kompetanseutvikling og veiledning for skoleeiere både innen regelverk og andre områder. Vi har mange henvendelser fra kommunene angående GSI rapporteringen og vurderer løpende behov for mer skolering også på dette området.

Fylkesmannen samarbeider godt med Rogaland og Vest-Agder ved avvikling av grunnskoleeksamen. Samarbeidet inkluderer koordinering av sensuransvar for fag, informasjon og utveksling av sensorer m.m. Vi har og kontakt og samarbeid vedrørende videregående opplæring. Fylkesmannen hadde også et nært samarbeid med fylkeskommunen angående eksamensavvikling i videregående, bl.a. deltok Fylkesmannen på møter med rektorene i videregående opplæring.

Innvandring og integrering

Fylkesmannen har vært i tett dialog med NAFO om opplæringstiltak knyttet til minoritetsspråklige i Aust-Agder. Fylkesmannen har deltatt på møte arrangert av fylkeskommunen om karriereveiledning av innvandrere.

Vi har mottatt 4 klager etter introduksjonsloven i 2013. Det vises for øvrig til 47.3 og 47.4. Vi har hatt flere henvendelser fra kommunene knyttet til loven og tilhørende forskrifter og rundskriv. Det er gjennomført to tilsyn etter introduksjonsloven. Temaet for tilsynet var om deltakerne fikk et tilbud om introduksjonsprogram som var helårig og på fulltid. Det ble avdekket lovbrudd i begge kommunene.

Tilskuddet til kompetanseheving for lærer og ledere i norskopplæringen og grunnskoleopplæringen er forvaltet etter forutsetningene i oppdragsbrev fra VOX. Vi har gjennom hele året hatt et særskilt fokus på kvaliteten og kompetanseheving av lærere og ledere i opplæringen av voksne. Fylkesmennene i Agderfylkene samarbeidet med VOX om en regional konferanse for å styrke kompetansen blant ledere og lærere i voksenopplæringene. I mars ble det arrangert en fagdag om "Vold i parforhold". Vi har også hatt et eget møte for lederne i voksenopplæringene i Aust-Agder, for å orientere og veilede om spørsmål knyttet til blant annet rettigheter etter introduksjonsloven og opplæringsloven, tilsyn, og rapportering i GSI.

Fylkesmannen har i eget brev til ordførerne i Aust-Agder oppfordret kommunene til å imøtekomme IMDis anmodning om bosetting av flyktninger. Vi har også tatt opp bosetting av innvandrere som eget punkt i våre kommunebilder for 2013.

Ekteskap og barnelov.

Vi har innvilget 288 separasjoner og 236 skilsmisser. Sammenliknet med 2012 er det 2 flere separasjoner og 4 færre skilsmisser.

2.4 Arealdisponering, byggesaker og universell utforming

Fylkesmannen mottok 14 klager over reguleringsvedtak i 2013. Det er behandlet 14 klagesaker, som er en økning på 6 saker fra foregående år. Når det gjelder vår rolle som klageinstans legges det stor vekt på å sikre at kommunale vedtak er i overensstemmelse med Plan- og bygningssloven, Naturmangfoldloven og nasjonale mål.

Fylkesmannen vil imidlertid også ved denne rapporteringen påpeke at det for klager over reguleringsvedtak, i motsetning til byggesaksklager, ikke er angitt en behandlingsfrist. Dette medfører et dilemma med hensyn til prioritering mellom sakene. I forbindelse med at embetet har fått midler gjennom samordningsprosjektet, har vi imidlertid kunne øke kapasiteten på behandlingen av klagesakene.

Det er innkommet fire klager etter matrikkelloven i 2013. Fylkesmannen har behandlet ti klagesaker ved utgangen av året. Fylkesmannen har foretatt mekling i tre plansaker i 2013. I alle sakene ble det oppnådd en lokal løsning. Ingen saker er derfor sendt til miljøverndepartementet for avgjørelse.

Fylkesmannen legger stor vekt på å ha god dialog med kommunene og fra landbruks- og beredskapsavdelingen fokuserer vi på viktigheten av å verne dyrka mark. Vår oppfatning er at mange kommuner vektlegger jordvernet i kommuneplanarbeidet. Flere kommuner startet revisjon av kommuneplanen i 2013 og vi ser at administrasjonen i stor grad tar hensyn til våre innspill, men vi må avvente den politiske behandlingen før vi kan konkludere med at vi blir hørt. I Grimstad, en viktig landbrukskommune, har vi initiert arbeidet med å utarbeide en «grønn strek» som langsiktig grense mellom LNF-områder og utbyggingsområder. Vi håper å kunne benytte dette arbeidet som et eksempel til etterfølgelse for andre kommuner med tilsvarende utfordringer i forhold til dyrka mark og utbyggingspress.

I 2012 ble det omdisponert 111 dekar dyrka jord i Aust-Agder. I følge jordvernålet skal vi holde omdisponeringa under 91 dekar pr. år i snitt fra 2010. Gjennomsnittlig omdisponert areal dyrka jord i perioden 2010–2012 er 70 dekar. Tallene varierer mye fra år til år og i åra framover må vi fortsatt drive en restriktiv politikk for å holde snittet under 91 dekar.

Omdisponering av Tønnevoldjordet i Grimstad til campusområde for Universitetet i Agder utgjør om lag 95 dekar av 111 omdisponert i Aust-Agder i 2012. Av dette er 70 dekar regulert til grønnstruktur/park, mens 25 dekar er regulert til annet kombinert formål.

Det er en utfordring å opprettholde jordbruksarealet når dyretallet går ned. Det grovfôrbaserte husdyrholdet i Aust-Agder er redusert med 22 prosent fra 2000 til 2010 målt i antall storfeenheter. Fylkesmannen er bekymret for utviklingen og det ligger en stor utfordring i å opprettholde kulturlandskapet i Aust-Agder.

Fylkesmannen samarbeider tett med Valle kommune og berørte grunneiere i vårt nasjonal kulturlandskapsområde; Flatland og Rygnestad.

Arbeidet med samfunnssikkerhet følges opp kontinuerlig i kommuneplaner, arealplaner og bebyggelsesplaner. Det legges stor vekt på dialog og tidlig involvering. Mye løser seg derfor i denne prosessen og det er få innsigelser.

Embetsplangruppe har faste møter én gang i uka hvor representanter fra alle avdelinger møter – miljø (biologisk mangfold, strandsone, forurensning, mv, og generelt ansvar for alle plansaker), landbruk, beredskap, sosial- og helse (folkehelse) og utdanning (barn og unge). Ut fra dette sikres at alle sektorinteresser blir ivarettatt og sett i sammenheng.

Gjennom bl.a. fylkeskommunens planforum legges til rette at regional stat bidrar i alle planprosesser.

Fylkesmannen i Aust-Agder er også et av seks fylker som deltar i prøveprosjektet for samordning av statlige innsigelser. Prosjektet startet opp pr. 01.09.2013, er således pt. fortsatt i startfasen.

I samarbeid med Aust-Agder fylkeskommune, og med støtte fra miljøverndepartementet, blir det regelmessig gjennomført opplærings- og kompetansehevende kurs/konferanser for kommunene (planfaglig nettverk). I 2013 ble det gjennomført tre samlinger i regi av planfaglig nettverk med følgende tema: 1) Fortetting, støy og uteområder, kulturminnevern og praktisk vegplanlegging, 2) Strandsone langs vann og vassdrag, 3) Byutvikling, boligbygging, jordvern og vindkraft (3-dagers studietur). Vi opplever jevnt over god oppslutning på alle kurs og konferanser vi arrangerer, og mener dette er en meget god arena for å formidle statens politikk. I tillegg blir nasjonal politikk formidlet gjennom fortløpende veiledning/rådgivning, og ved konkrete tilbakemeldinger i alle enkeltsaker (planer og dispensasjoner).

Fylkesmannen har lagt stor vekt på å ivareta nasjonal politikk ved behandling av kommunale og regionale planer. Vi benytter aktivt de nasjonale forventningene til regional og kommunal planlegging i dette arbeidet. Fylkesmannen fremmer innsigelse i den utstrekning det finnes nødvendig, herunder til planer som etter Fylkesmannens vurdering er i strid med nasjonal politikk (bl.a. ved for lav utnyttelse eller utbyggingsmønster i strid med nasjonale retningslinjer).

Planstrategiene ses i sammenheng med øvrige planer, og Fylkesmannen bidrar til at disse følges opp særlig i forbindelse med rullering av kommuneplaner. Ved behov oppfordres kommunene til å ha oppdaterte

kommuneplaner.

Embetet arbeider for å ivareta klimaperspektivet i alle aktuelle planer, selv om vi i få tilfeller benytter innsigelse i disse sakene. Imidlertid ser vi at kommunene i stadig større grad tar klimahensyn i sin planlegging, bl.a. gjennom å fokusere på fortetting, bygging langs kollektivaksene m.m.

Det er ingen byer i Aust-Agder som for tiden inngår i «Fremtidens byer». Regionen Arendal-Grimstad har et befolkningsgrunnlag på rundt 100 000 mennesker, og vil etter vårt syn egne seg godt som partner i dette samarbeidet.

RPR for samordnet ATP blir fulgt opp og hensyntatt i alle aktuelle plansaker. Fylkesmannen legger særlig vekt på at det sikres en tilstrekkelig buffersone mellom bebyggelse og landbruksarealer, men også at det oppnås klare grenser mellom bebygde områder og andre LNF-områder. I aktuelle plansaker oppfordres kommunene til å prioritere utbygging i by- og tettstedsområder, og utbygging i nærheten av kollektivknutepunkt tillegges vekt.

Fylkesmannen prioriterer de nasjonale og regionale verdiene i alle plan- og dispensasjonssaker i fylket. Naturmangfoldloven har fortsatt et stort fokus, og manglende vurderinger blir påpekt, og kan gi grunnlag for innsigelse.

Universell utforming

Fylkesmannen og fylkeskommunen var i perioden 2009-2013 deltakere i pilotprosjektet "Universell utforming som regional utfordring". Prosjektleder i fylkeskommunen har hatt ansvar for fremdriften i prosjektet og Fylkesmannen har deltatt i referanse- og styringsgruppe. Fylkesmannen og fylkeskommunen ser det som et felles ansvar å gi råd og veiledning til kommunene om hvordan universell utforming kan implementeres i planarbeid og tjenester. Det samarbeides både gjennom pilotprosjektet og utenfor prosjektet. Som pilotfylke valgte vi å rette innsatsen mot tre områder: Transport, byrom (uteområder/planlegging) og friluftsliv. Vi har hatt fokus på hvordan kompetanse på universell utforming kan implementeres i planarbeid og tjenester. Fylkesmannen ser til at alle plansaker vurderes i lys av bestemmelser om universell utforming og det gis tilbakemelding om dette til utbygger og eller planansvarlig. Gjennom prosjektet ble det etablert viktige arenaer for samarbeid. Det ble lagt vekt på veiledning og rådgivning av kommunene.

Internt i embetet er det et stykke igjen før vi kan si at lokalene vi leier er universelt utformet, men det skjer gradvis forbedringer. I 2013 har vi blant annet gått til innkjøp av endel nye hev senk pulter, som i tillegg til å være et HMS tiltak for enkeltmedarbeidere, generelt sett er med på å heve den universelle tilgjengeligheten vår. Videre har vi en god dialog med utleier som også har fokus på universell utforming og tilrettelegging.

2.5 Landbruksbasertforvaltning og næringsutvikling, naturressursforvaltning og miljøvern

Næringsutvikling generelt

Landbruksmelding for Aust-Agder som ble utarbeidet i 2012 vil være et godt grunnlag for å styrke landbruket og landbruksbasert næringsutvikling i fylket. Den er med på å sette landbruket på den politiske dagsorden og danne grunnlag for prioriteringer i regionale planer og handlingsprogram. Det er opprettet et bredt sammensatt rådgivende landbruksforum for Aust-Agder med fylkesordføreren som leder. Forumet skal være arena for dialog og diskusjon og oppfølging av Landbruksmeldingen for Aust-Agder. Forumet vil gi innspill til det årlige jordbruksoppgjøret og andre viktige nasjonale rammebetingelser. Fylkesmannen er representert i forumet med landbruksdirektør.

I 2013 ble Regionalt bygdeutviklingsprogrammet slutført. Bygdeutviklingsprogrammet består av Regionalt næringsprogram, Regionalt miljøprogram og Regionalt skog- og klimaprogram.

Programmene er utarbeidet i nær dialog med Bondelaget, Bonde- og småbrukerlaget, Innovasjon Norge og fylkeskommunen. Landbruksmeldingen er lagt til grunn for utarbeiding av vår regionale næringsstrategi.

Fylkeskommunen følger opp rekruttering, likestilling, etter- og videreutdanning innen landbruket, Innovasjon Norge følger opp bedriftsrettede tiltak mens Fylkesmannen har ansvar for utvikling og tilretteleggingstiltak. Vi samarbeider med fylkeskommunen og Innovasjon Norge om flere prosjekter. Vi har også et godt samarbeid med fylkesmennene i Vest-Agder og Telemark.

Vi har faste møter med Bondelaget og Bonde- og småbrukerlaget for å drøfte handlingsplan og bruk av BU-midlene.

Lokal mat

Fylkesmannen har gjennom prosjektet "Lokal mat Agder" og andre matprosjekter synliggjort produkter fra Agder. Samarbeidet mellom matbedrifter og fokus på lokalprodusert mat har økt. Prosjektet har arrangert kurs og samlinger for matprodusenter.

Mat og opplevelser er blant våre satsingsområder innen næringsutviklingen i regionen. Profilerings- og regionale matspesialiteter er blant oppgavene som er nevnt i vår strategi. Vi har manglet en større matfestival som kan profilere produkter og råvarer fra Agderlandbruket. Vi håper at messa "Naturligvis", som organisasjonen Landbrukets dag arrangerer hvert år på Evjemoen, kan utvikle seg til også å bli en matfestival.

Av arrangementer forøvrig kan nevnes "Den lille Madfesten" i Grimstad som synliggjorde lokal mat og jordbruket i Aust-Agder ovenfor forbrukere og serveringssteder på en svært fin måte.

Vi ser behovet for en god profilering av landbruksnæringen mot allmennheten og markedet. Profilerings- og viktig innad i næringen med tanke på rekruttering, yrkesstolthet og bygdeidentitet.

Inn på tunet

Hos Fylkesmannen har vi dannet en tverrfaglig Inn på tunet-gruppe som består av medlemmer fra utdannings- og justisavdelingen, sosial- og helseavdelingen og landbruks- og beredskapsavdelingen. Vi lager en årsplan for arbeidet med Inn på tunet og fordeler ansvaret for oppgavene. I 2013 hadde Fylkesmannen informasjonsmøte for kommunene.

Vi holdt et dagsseminar sammen med Universitetet i Agder og Fylkesmannen i Vest-Agder med tema «dyreassistert intervensjoner». Det var stor interesse for dette seminaret.

På Sørlandske lærerstevne arrangerte vi et dagskurs for lærere sammen med Fylkesmannen i Vest-Agder og støttet nettverksgruppen av tilbydere slik at de fikk presentere seg på en stand på utstillingen.

Det var bare 2 kommuner i Aust-Agder som fikk midler fra Inn på tunet-løftet. Resultatet av tiltakene var gode, men begge kommunene fant at det var for kort tid til utprøvingen. Arendal kommune laget et tilbud til en gruppe multihandikappede som det har vært vanskelig å finne gode alternativer til. Dette var svært vellykket og tiltaket forsetter ut over prøveperioden. Grimstad kommune laget et tilbud til ungdomsskoleelever som hadde behov for en mer praktisk rettet undervisning. Resultatene var svært gode, men kommunen hadde ikke mulighet til å fortsette tilbudet på grunn av svært dårlig økonomi i kommunen.

Regionalt miljøprogram

Regionalt miljøprogram for jordbruket i Aust-Agder (RMP) er revidert, og det nye programmet gjelder for perioden 2013–2016. Prioritering av tiltak som kan motvirke gjengroing er videreført i denne perioden. Utvalgte jordbruksområder i kommunene er satt av som lokalt verdifulle jordbrukslandskap truet av gjengroing eller nedbygging. Disse områdene får ekstra tilskudd gjennom RMP og økt oppmerksomhet i kommunalt planverk. I disse utvalgte områdene kan det gis arealtilskudd til engareal eller beitetilskudd. Nye tilskuddsordninger som er innført fra og med 2013 er ulike ordninger for miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel og vedlikehold av ferdelsårer i jordbrukslandskapet.

Økologisk landbruk

Interessen for omlegging til økologisk drift er noe varierende blant produsentene. Det har vært en negativ utvikling når det gjelder økologisk melk. Nå er det ingen foredling igjen på Agder. Motivasjonen for økologisk drift blir naturligvis svekket når melka ikke anvendes som økologisk. Det er arbeid i gang lokalt for å se nærmere på alternative løsninger for å ivareta den økologiske melka. Det er en utfordring å nå 15 prosent-målet for økologisk landbruk i Aust-Agder tatt i betraktning den utviklingen vi nå ser i fylket.

Skogbruk

Skogbruket er en næring som er sårbar for svingninger i den globale økonomiske utviklingen. Året 2013 ble sterkt preget av dette forholdet. Vi gikk inn i året med usikkerhet og betydelig pessimisme i tømmermarkedet. I løpet av kort tid ble store deler av treforedlingsindustrien borte, med påfølgende avsetningsproblemer både for massevirke og flis fra sagbruksindustrien. Det skogindustrielle gapet ble et begrep for å beskrive situasjonen for

næringen. Siste halvår utviklet eksportmarkedene seg positivt og tømmerprisene steg, særlig i østområdene med akseptable transportkostnader til svensk skogindustri. Aust-Agder ligger i skyggen av dette markedet og fikk ikke tilsvarende løft. I tillegg avstedkom november og desember med svært vanskelige driftsforhold.

Avvirkning til salg og industriell produksjon ble i 2013 på 292 992 m³, som er en nedgang på 8 prosent fra forrige år. Førstehåndsverdien av innmålt virke var i 2013 på 87,1 millioner kroner, mot 101 millioner kroner året før.

Investeringsnivået og aktivitet innen planting og ungskogpleie må sees i sammenheng med svingningene i økonomien. På bakgrunn av de økonomiske rammebetingelsene gjennom året fikk vi en svak nedgang sammenlignet med det stabilt høye nivået fylket har hatt gjennom mange år.

Fylkesmannen og kommunene har fulgt opp arbeidet både med resultatkontroll og foryngelsesfeltkontrollen. Vi mener nå å ha lukket det vesentlige av avvik, enten ved at planting og suppleringsplanting er gjennomført eller at det foreligger konkret avtale om oppfølging våren 2014.

Skogsveibyggingen i Aust-Agder består i all hovedsak av ombygging av eldre bilveianlegg som ikke holder mål etter dagens krav til tømmertransport. I 2013 ble det investert 12,1 millioner kroner i skogsveier som er det høyeste investeringsnivået på skogveisektoren siden årtusenskiftet. Fylket fastholder en valgt strategi der det satses på kvalitet i bygging og byggemetode framfor kvantitet. Fylkesmannen er overbevist om at den er rett og synes å få daglige bekreftelser på det.

Forvaltningskontroll

Aust-Agder er et lite og oversiktlig fylke, hvor kontakten med kommunene har vært god over lang tid. Vårt inntrykk er at forvaltningen av de økonomiske virkemidlene er god, og dette ble bekreftet av de gjennomførte forvaltningskontroller i kommunene som viste svært få avvik.

I 2013 er det gjennomført forvaltningskontroll i 4 kommuner.

Gårdskartprosessen

Alle kommunene i Aust-Agder er nå ferdige med gårdskartprosessen. I samarbeid med Kartverket i Kristiansand er det lagt plan for det periodiske vedlikeholdet, og de første kommunene har allerede gjennomført dette.

Det løpende ajourholdet krever etter vår erfaring et permanent fokus overfor kommunene, både for å etablere nødvendig forståelse og tilhørende rutiner. Tilsvarende gjelder for ajourføring av data i Landbruksregisteret.

Enkelte kommuner har en betydelig jobb med retting av krevende Matrikkelfeil som dels er avdekket i gårdskartprosessen, dels i skogbruksplanprosjekter.

Fylkesmannen følger opp kommunene i arbeidet med ajourhold av Landbruksregisteret.

Tilsyn (forurensning)

Fylkesmannen har hatt fokus på tilsyn, og har oppfylt målsetningen om 1,5 årsverk innen området i 2013. Vi har deltatt på de landsdekkende tilsynsaksjonene. Det føres tilsyn etter tilsynsplan. Planen er risikobasert.

Forurensningsdatabasen

Det er lagt ned mye arbeid for å holde databasen oppdatert. Tilsynsrapporter og utslippstillatelser er lagt inn i databasen, og egenrapporter fra virksomheter er fulgt opp. Arbeidet er ressurskrevende og det er noe etterslep.

Forskriftsregulert industri

Vi er i mål med å vurdere industritillatelser som er omfattet av selvberende regelverk i forurensningsforskriftens kap. 24 og 26-30.

Skipsverft

Opprydding av forurenset grunn og forurensete sedimenter ved skipsverftene føles opp. Arbeidet er svært ressurskrevende. Det er utfordrende å avgjøre i hvilken grad det skal kreves opprydding i sedimenter der også sedimentene i omkringliggende områder er forurenset (fare for rekontaminering), i tillegg til at sedimentene er moderat forurenset.

Rovvilt

Fylkesmannen har gjennomført intensjonene i rovviltforliket i tråd med de føringer som er lagt fra overordnet myndighet. 2013 var et begivenhetsrikt år med en rekke ulveobservasjoner og to ulver ble felt i vårt fylke.

Fylkesmannen har deltatt aktivt i arbeidet med revisjon av forvaltningsplanen for store rovvilt i region 2. Vi har også møtt på fysiske rovviltnemndsmøter med en eller to representanter.

Skogvern

Embete har god fremdrift på skogvern, med rundt 20 områder i prosess og et godt samarbeid med skogbruket. For flere av områdene har imidlertid prosessen stoppet opp i påvente av midler til erstatningsvederlag. Signaler om økte bevilgninger til dette i 2014 vil bedre situasjonen. Det gode samarbeidet med grunneierne har imidlertid vist at det er potensial for betydelig større aktivitet på området dersom vi hadde kunnet øke kapasiteten i avdelingen og dersom prosessene hadde gått raskere.

Marin verneplan

Arbeidet med nasjonal marin verneplan har ikke vært et prioritert område for embetet i 2013. Dette skyldes som kjent at spørsmålet om hjemmelsgrunnlag naturmangfoldloven og havressursloven er fremdeles uavklart, og at prosessen inntil videre med bl.a. Transekt Skagerrak er stoppet opp. Embetet gjennomførte høring som anmodet om fra Miljødirektoratet for å forlenge virkningene av kunngjort verneforslag med 2 år. Miljødirektoratet har antydnet en annen tilnærming til dette arbeidet i 2014, og dermed mulig gjenopptakelse av arbeidet også for vårt embete.

Klima

Alle kommunene i Aust-Agder har klima- og energiplaner. Klimaperspektivet blir vurdert og spilt inn der dette er relevant i både kommune- og reguleringsplaner. I 2013 gjennomførte embetet i samarbeid med Fylkesmannen i Vest-Agder en samling for kommunene og andre interesserte, samt del for de to embetene om hvordan vi skal fremme egen innsats for klimasaken. Dette har resultert i søknad om støtte til et felles arrangement om klimaendringer og klimatilpasning på Sørlandet i 2014.

Som medlem i nettverket «Klimapartnere», <http://www.klimapartnere.no>, har embetet fokus på hvordan egen virksomhet kan bli mer klimavennlig. I «Klimapartnere» inngår Agders fremste og mest miljøbevisste private og offentlige virksomheter. Kunnskapsformidling og forståelse for klimaproblematikken er et viktig anliggende i dette nettverket der ledere fra de ulike virksomhetene møtes for å dele kunnskap og nyheter om klima- og miljøspørsmål.

Verneområder

Fylkesmannen i Aust-Agder er koordinerende fylkesmann for Setesdal Vesthei, Ryfylkeheiane, Frafjordheiane og tilhørende verneområder (SVR). I 2013 har vi vært representert, med observatørstatus, på alle styremøter i SVR. I 2013 ble det også arrangert en samling der representanter fra miljøvernavdelingene i Rogaland, Vest-Agder og Aust-Agder diskuterte erfaringer med SVR så langt. På samme samling var det også et møte mellom arbeidsutvalget i SVR og representanter fra de ulike miljøvernavdelingene. Målet med møtet var evaluering av samarbeidet så langt, og hva kan de ulike gjøre for at samarbeidet kan bli enda bedre fremover.

Fylkesmannen i Aust-Agder følger også opp de tre verneområdeforvalterne i forhold til koordinering, opplæring og arkivfunksjoner.

Arbeidet med Raet Nasjonalpark er kommet godt i gang og i juni 2013 ble det meldt oppstart på planprosess. Med bakgrunn i tildelte midler fra Miljøverndepartementet har embetet fått satt i gang utredninger på tema i tråd med naturmangfoldlovens krav. Utredningene utføres av egne medarbeidere, innleide konsulenter, Aust-Agder Fylkeskommune og Fiskeridirektoratet region Sør. Det er i gang et tett samarbeid mellom fylkesmennene i Aust-Agder og Telemark i arbeidet med Raet og Jomfruland nasjonalparker. Blant annet vil delutredningen for fiskeri og høsting fra havet være felles for de to områdene.

Embete har hatt god fremdrift på forvaltningsplaner for verneområder siste år. Forvaltningsplanen for Skiftens NR ble hørt høsten 2013, mens planen for Hisdal NR ble igjen utsatt, denne gang som følge av klagebehandling av vedtak om motorferdsel, som har betydning for behandlingen av dette i forvaltningsplanen. Denne skal etter planen ferdigstilles 1. halvår 2014. Det foreligger et konkret tilbud fra konsulent for ferdigstilling av forvaltningsplanen for Kalvøya-Ytre Tronderøya LVO, og forutsatt bevilgning fra Miljødirektoratet til dette, vil

planen ferdigstilles i 2014. Arbeidet med felles forvaltningsplan for Hovden LVO/Lislevatn NR/Vidmyr NR er stilt i bero inntil videre. For Vidmyr NR er det utarbeidet skjøtselsplan.

Truede arter, utvalgte naturtyper og prioriterte arter

Arbeidet med forvaltning av truede arter går bra. Det er etablert kontakt med grunneiere om lokaliteter med rød skogfrue og elvemusling, og embetet har arbeidet for å motivere og informere disse om hvordan artene kan sikres. For 2014 er det søkt om midler for kartlegging av elvemusling i fylket. Skjøtsel av økologisk funksjonsområde for klippeblåvinge i Tvedestrand kommune synes å ha gitt positive resultater, da det ble gjort funn av arten i områdene som var blitt skjøttet. Embetet jobber for tiden med 2 saker om byggetiltak i funksjonsområdet for klippeblåvinge, hvorav vedtak er fattet i en sak, mens den andre saken så vidt er kommet i gang i arbeidet med reguleringsplan (etter plan- og bygningsloven). Faggrunnlag og forslag til handlingsplan for Byglandsbleka ble sendt til DN i 2012, foreløpig uten videre oppfølging. Tiltak vedrørende oppfølging av handlingsplan for damfrosk er igangsatt tidligere år og ingen ytterligere tiltak ble iverksatt i 2012 eller 2013. For 2014 har vi søkt om midler for å sikre oppfølging i tråd med handlingsplanen.

Embetet har betydelig fokus på arbeidet med utvalgte naturtyper. Omfanget av aktiviteten var enda større i 2013 enn tidligere år. I 34 områder med slåttemark er det etablert forvaltning gjennom avtaler med grunneiere, skjøtselsplaner og tildeling av midler. Det er stor interesse for å videreføre og etablere også for slåttemyrer. For hule eiker er det utført skjøtsel på et stort antall frittstående eiker og utarbeidet brosjyre for å motivere for videre tiltak.

Fremmede arter

I 2013 ble "Handlingsplan mot fremmede arter i Aust-Agder 2013 - 2023" sendt på høring til arbeidets referansegruppe. Det er stort engasjement for arbeidet i fylket, og etter et møte med referansegruppa etter høringen, ble det bedt om mulighet for ytterligere innspill til prioriteringene. Embetet satser på å stryke arbeidet mot fremmede arter i 2014, som følge av at vi nå har en handlingsplan og at vi skal lyse ut stilingen som fiskeforvalter også med delansvar for fremmede arter. Handlingsplanen lister opp en rekke administrative oppgaver, inkludert samordningsoppgaver for embetet, med oppstart i 2014, samt at det er søkt om tilskudd til kartleggings- og bekjempelsestiltak både i og utenfor verneområder.

Miljøstatus

Aust-Agder har vært blant fylkene som har prioritert å jobbe med fylkesvis Miljøstatus. Likevel har vi hatt samme erfaring som ellers i landet, at sidene i liten grad blir brukt. Det ble derfor fra sentralt hold besluttet å legge ned de fylkesvise miljøstatus-sidene fra 2014. Embetet vil bidra i arbeidet med en nasjonal side i 2014.

Anadrom laksefisk og kalking

I samarbeid med Fylkesmannen i Vest-Agder la vi frem prosjektet «Krafttak for laksen i Sør». Prosjektet inngår i embetsoppdraget for 2014. Fraværet av oppdrettsvirksomhet og effekten av mange års kalking av vassdragene gjør at Sørlandet peker seg ut som et viktig kjerneområde for atlantisk laks i Norge. Embetet leverte en ferdig utredning med anbefalinger til fremtidige tiltak/forskningsbehov i 2013. Vi er nå svært opptatt av at Miljødirektoratet presiserer ambisjonsnivå og retning for det videre arbeidet, spesielt med tanke på at aktiviteter i vår region (kalking) er det enkelttiltak som har hatt størst betydning for laksen i Norge.

2.6 Samfunnssikkerhet og beredskap

Arbeidsfokuset de siste årene har vært rettet mot hendelser med kraftig snøfall, sterk vind og orkan med påfølgende langvarig bortfall av kraft-, tele-, informasjonskanaler og samferdselsproblemer. Klimaendringer og klimatilpasning står sentralt i dette arbeidet. Det er et samarbeid mellom hele fylkesberedskapsrådet, Post- og teletilsynet, teleleverandørene og alle kommunene i fylket.

ROS-analyse

Felles ROS-Agder (RA) ble utarbeidet og presentert våren 2011 og lagt til grunn for videre arbeid i 2013. Analysen er styrende for alt beredskapsarbeidet herunder: prioritering av tilsyn, faglige oppdateringer, øvelser, temadager, utforming av beredskapsplaner og oppfølging av det kommunale planarbeidet.

Arbeidet i 2013 hadde hovedfokus rettet ytterligere mot klimatilpasning, økt robusthet hos samfunnskritiske

brukere og økt sikkerhet i samfunnskritisk infrastruktur. Fylkets ROS-analyse og andre etatsvise analyser/trusselvurderinger blir presentert der hvor det er naturlig.

Påbegynt arbeid med å lage en tiltaksliste basert på ROS-analysen fortsatte inn i 2013. Listen er styrende for det helhetlige samfunnsikkerhetsarbeidet i Agder og de respektive etaters prioriteringer. ROS-analysen har god ledelsesforankring i begge Agderfylkene og har vært svært synlig gjennom aktiviteter og møter med de respektive fylkesberedskapsrådene. Arbeidet med revisjon av RA startet på fylkesberedskapsrådsmøte i 2013 og skal være ferdig mai 2015. Det er lagt vekt på stor grad av involvering av ansvarlige etater.

Prosjekt interkommunal ROS-analyse i Setesdalen ble gitt faglig bistand i 2012. Interessen for interkommunalt beredskapssamarbeid er økende. Erfaringsoverføringen og stimulering til interkommunalt beredskapssamarbeid fra prosjektet ble formidlet til resten av fylkets kommuner i 2013. Prosjektet er presentert i flere fylker og på NUSB/DSB.

Prosjekt-oppfølgning av kraft, tele og info i regi av Fylkesmannen med støtte fra Agder Energi, Telenor og TDC.

Alle våre kommuner er nå gjennomgått grundig i forbindelse med sårbarhet i strømforsyning, sårbarhet i kommunikasjon og teletjenester, sårbarhet på internett og sårbarhet på samferdselssiden. Mye avdekkes også under øvelser i kommunene. Dette blir deretter fulgt opp med temadager og erfaringsutveksling for alle kommunene og fylkets etater.

Grimstad og Lillesand er tatt ut som eksempelkommuner for utvikling av veiledere på ROS på henholdsvis strømforsyning og sikring av ekomtjenester. Erfaringene er presentert på temadager og beredskapskoordinatorsamlinger. Slike samlinger har hatt god deltakelse i 2013.

Agder Energi, Telenor og TDC deltar på konkrete oppfølgingsmøter etter øvelser i kommunene. Sårbarhet belyses og behov for oppfølging avklares direkte på disse møtene. En del utfordringer løftes frem på regionalt nivå og inn mot Post- og teletilsynet.

Oppfølging av prosjekt i regi av Post- og teletilsynet (PT) i samarbeid med fem fylker herunder Aust-Agder.

Alle fylkene har definert samfunnskritiske og kritiske brukere. PT har undersøkt deres avhengighet av tele og ekomtjenester. Dette er fulgt opp ved tilsyn og øvelser. Arbeidet med oppfølging vil fortsette inn i 2014. Samtidig er kunnskapene videreført i arbeidet med oppdatering av strømrasjoneringsplaner sammen med KDS og Agder Energi AS og tiltak for å sikre samfunnskritisk infrastruktur i Aust-Agder.

Øvelser og tilsynsvirksomhet

Omfattende øvelser basert på scenario og erfaringer relatert til orkanen Gudrun i 2005 er gjennomført i Aust-Agder de siste seks årene. Fylkesmannen i Aust-Agder utviklet øvelsen i samarbeid med Kronobergs län i Sør-Sverige og DSB: En innledende varslingsøvelse med en påfølgende øvelse for å takle situasjon før, under og etter orkanen er gjennomført for fylkesberedskapsrådet, deler av Fylkesmannens krisestab, embetsledelsen og alle kommunene i Aust-Agder. Tre av disse kommunene er fulgt opp i 2013.

Erfaringene relatert til klimatilpasning og forhold rundt kraft, tele, info og samferdsel følges systematisk opp ved tilsyn, beredskapsdager før, under og etter øvelser. Erfaringsvis skaper klimarelaterte øvelser konkret og nyttig oppfølging i kommunene.

Kommunenes arbeid med beredskapsplaner, risiko og sårbarhetsanalyser, planer for vannverk, beredskapsplaner i skole og barnehager, smittevernplaner, planer for helsemessig og sosial beredskap er fulgt opp i forbindelse med tilsyn, beredskapsdager og øvelser i 2013.

Fylkesmannens krisehåndteringsorganisasjon og planverk er i noen grad revidert og øvet i 2013. Deler av planverket bygges gradvis opp i CIM krisestøtteverktøy

Fylkesmannen har fulgt opp pålegg gitt i etterkant av 22. juli. Viser for øvrig til egen rapport oversendt departementet juni 2013. Fylkesmannens samordningsrolle har ikke vært aktivisert, men øvet.

Atomberedskapsutvalget ble orientert på et fellesopplegg med Fylkesmannen i Vest-Agder i 2013. Ny mal for atomberedskapsplaner i kommunene ble fulgt opp ved tilsyn/beredskapsgjennomganger samt i eget møte med de kommunale beredskapskoordinatorene i 2013.

Fylkesmannen har gjennom felles tilsyn med Utdannings- og Justisavdelingen satt spesielt fokus på beredskapsplaner i skole og barnehager. Det er nå gjennomført slike tilsyn i alle 15 kommunene i Aust-Agder.

Plansaker

Arbeidet med samfunnssikkerhet følges opp kontinuerlig i kommuneplaner, arealplaner og bebyggelsesplaner. Det legges stor vekt på dialog og tidlig involvering. Mye løser seg derfor i denne prosessen og det er få innsigelser. **Vi fremmet 2 innsigelser i 2013.**

Klimatilpasning er fulgt opp i alle plansaker og ved alle tilsyn og øvelser i 2013. Fylkesmannen vurderer en ytterligere styrking av klimaarbeidet i fylket i 2014.

Annet

Fylkesmannen har tidvis vært i kontakt med enkelt etater og kommuner i forbindelse med krisehåndtering.

Det årlige møtet i fylkesberedskapsrådet ble gjennomført som et fellesmøte/øvelse med Vest-Agder.

Krisehåndteringsverktøyet CIM er tatt i bruk ved embedet. Det er gjennomført flere opplæringstiltak og en øvelse internt og for kommunene. Arendal kommune er utpekt som eksempelkommune på CIM for øvrige kommuner i fylket. Satsingen på eksempelkommunen og videre opplæring og implementering vil fortsette inn i 2014.

Fylkesmannen har bistått Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap og Direktoratet for nødkommunikasjon ved innføringen av nødnett. Dette arbeidet fortsetter inn i 2014.

Helse og sosialberedskap, ROS og planverk i henhold lov om helsemessig og sosialberedskap er fulgt opp over en årrekke i et samarbeid mellom fylkesmannens beredskapsenhet, det regionale mattilsynet, sykehuset, kommunelegene og fylkeslegen.

Grimstad kommune er vår eksempelkommune på beredskapsplaner i forhold til skole og barnehager. Øvrige kommuner kan hente kompetanse, råd og veiledninger.

Kapittel 3 - Resultatområder

Kongehuset

00.1 Kongelige besøk

H.M. Kong Harald var på offisielt besøk i Åmli kommune den 29. januar. Temaet for besøket var spesielt prosjektet "Tidlig innsats - for god start". H.M. Kongen var også innom noen lokale bedrifter, samt et besøk på Hillestad Galleri, der han var med på å lage et smykke til H.M. Dronning Sonja.

H.M. Kronprins Haakon besøkte Møglestu videregående skole mandag 3. juni i forbindelse med gjennomføringen av Dignity Day på skolen. Besøket hadde lav protokoll.

H.M. Kronprins Haakon besøkte Arendal onsdag 6. november i forbindelse med Pøbelseminaret. Besøket hadde lav protokoll.

Fylkesmannen løste oppdraget i henhold til protokoll.

Tre ansatte fra Fylkesmannen deltok på møtet på Slottet 6. februar. Temaet for møtet var orientering om ny organisering på Slottet, samt rutiner for samarbeid mellom Slottet og Fylkesmannen om programarbeid, presse og informasjon, samt kansellisaker.

00.2 Saksforberedelse av tildeling av ordener og medaljer

Kongens fortjenestemedalje i sølv ble tildelt 13 personer i 2013.

Totalt har Fylkesmannen mottatt og behandlet 18 søknader om Kongens fortjenestemedalje i 2013.

Det kom inn to søknader om St. Olavs orden i 2013. Disse to søknadene ble behandlet i desember 2013 og begge kandidatene ble utnevnt til ridder 1. klasse St. Olavs Orden.

Miljøverndepartementet

Resultatområde 01 – 06 Naturmangfold, vannforvaltning og vannforurensning

Nasjonal marin verneplan 2013

Det ble meldt oppstart på Transekt Skagerrak i 2009. I 2013 ble virkningene av begrensningene satt som følge av oppstartsmeldingen på verneprosess forlenget med 2 år. Fylkesmannen bistod Miljødirektoratet i gjennomføring av høringen for så vidt gjelder Transekt Skagerrak. På «Høstkonferansen 2013» ble det orientert om den videre prosessen, bl.a. at Transekt Skagerrak var aktuell for områdene som skal behandles i 2014. Området skal ses i sammenheng med Raet Nasjonalpark, hvis utredningsområde delvis overlapper.

Oljeforurensning

Har vært med i oppsummeringsmøte med Kystverket om Godafossutslippet. Har bistått kommunene/IUA i noen mindre saker.

Oppfølging av akuttforurensning:

Eksplisjon i kjemikaliebad ved overflatebehandlingsbedrift medførte utslipp i 2011 (vi fikk delegert myndighet

fra Kystverket). Saken ble avsluttet i løpet av 2013.

Vanninnbrudd i forbindelse med kraftverksutbygging ved Brokke Sør medførte stor partikkelavrenning til Otra. De ansvarlige utbyggerne fikk raskt kontroll over situasjonen.

Helhetlig vannforvaltning

Arbeidet med vannforskriften har pågått i hele 2013, men det er noe etterslep med overvåkningsprogrammet. Resten av arbeidet er i rute. Dette har vi imidlertid kun fått til fordi vi har kunnet leie inn ekstra kapasitet.

01-06SO2: Noe etterslep grunnet mangler i datasettet som skal samles til et felles overvåkningsprogram. Forventes ferdig i løpet av februar 2014. Tett samarbeid med Vest-Agder.

01-06SO3: ferdig innen fristen – kontinuerlig kvalitetssikring. Årets overvåking i regi av Fylkesmannen har vært en problemkartlegging av utvalgte sjørrettbekker langs kysten i Aust-Agder, resultater legges inn i vannnett/vannmiljø.

01-06SO4: følges opp.

01-06SO5: følges opp.

01-06SO6: er utført gjennom deltakelse i temagrupper på tvers av vannområdene, samt gjennomgang av tiltakslistene.

01-06SO7: Gjøres i forbindelse med revisjoner. Ingen aktuelle revisjoner i AA i 2013. Vi bistår når Miljødir. melder behov.

01-06SO8: Vi har oversikt over nedvandringsproblematikk. Utredning av tiltak og konkrete tiltak er i gang i to vassdrag, Storelva og Nidelva.

01-06SO9: følges opp.

Forvaltning av anadrom laksefisk og innlandsfisk

Vi er ajour med de faste oppgavene på dette området.

01-06SO10: Har bistått direktoratet i revisjon av fiskereguleringene.

01-06SO11: Embetet har ikke fått tilgang til kalkingsdatabasen, og har derfor heller ikke kunnet registrere kalkforbruk eller kvalitetssikre data i denne databasen.

Akvakultur

I Aust-Agder har vi per i dag kun to lakseoppdrettsanlegg. Begge anleggene ligger ved Gamle Hellesund i Lillesand kommune. I tillegg finnes en rekke anlegg for blåskjeloppdrett, men mange av disse er ikke i drift pr. i dag. Vi har en konkret problemstilling mht. opprydding av skalldyroppdrettsanlegg etter konkurs i Lillesand kommune. Konkursboet har ikke dekning for opprydding, og spørsmålet er hvem som skal finansiere dette. For et anlegg i sjø finnes det heller ingen grunneier som kan pålegges opprydding.

01-06SO12: Har plassert oppdrettsanlegg i risikoklasse.

01-06SO13: Revidering av utslippstillatelse gjenstår. Vi etterlyser fremdeles mal.

Avløp

I Aust-Agder er 8 avløpsrenseanlegg regulert av kap. 14 i forurensningsforskriften. Samtlige anlegg har fått nye utslippstillatelser innen 2013.

01-06SO14: Følges opp gjennom vilkår i nye utslippstillatelser og tilsyn. Vi har sendt vedtak om tvangsmulkt til ett anlegg som ikke overholder kravene.

01-06RA2: Av 8 anlegg er 6 akkreditert, 1 bedømmes i år. Det siste anlegget er privat anlegg som er under utbygging.

01-06RA3: Ikke relevant for følsomt område.

Viltforvaltning

Fylkesmannen samarbeider godt med fylkeskommunen blant annet om å arrangere samling knyttet til kommuner/storvaldledere/politikere om kommunal viltforvaltning og arbeidsutvalget for kommunal viltforvaltning i Aust-Agder.

Klager på kvoter o.l. behandles innen rimelig tid.

Søknader om støtte til vilttiltak behandles, men av kapasitetsmessige årsaker litt etter fristen 15. mars.

Rovviltforvaltning

Arbeidet går som forutsatt og Fylkesmannen jobber bevist med å korte ned behandlingstiden på eventuelle skadefellingstillatelser.

Fylkesmannen har behandlet søknader om erstatning for sau tatt av fredet rovvilt som forventet i 2013.

Det jobbes aktivt sammen med NOF med å samle inn og få kartfestet kongeørnlokalitetene i Aust-Agder.

01-06 RA4: Rapporteringen er gjennomført som beskrevet i embetsoppdraget.

01-06 RA5: SNO oppdaterer rovbasen i forhold til rovdyr, kadaver, bortgang av rovdyr og DNA. FMAA har ansvar for søknader om erstatning og lignende.

Skogvern

Resultater fra bekkeløftkartlegging er på grunn av kapasitetsmangel ved avdelingen fremdeles ikke tatt opp og bearbeidet med tanke på aktuelle verneobjekter, med unntak av enkelte lokaliteter hvor grunneiere har tatt initiativ til frivillig-vern tilbud selv. Sluttrapport for edellauvskogregistreringen for Vestfold og Aust-Agder er ferdig.

Det er generelt godt samarbeidsklima med skogbruket, og fremdeles tilflyt av tilbud om områder. Kapasiteten ved avdelingen begrenser i stor grad gjennomstrømmingen av saker og tilflyt av tilbud, bl.a. ved at arbeid med innspill til og oppfølging av skogeierforeningene nedprioriteres. Områder som ligger hos Skogeierforbundet sentralt i påvente av initiativ mot grunneiere blir i liten grad tatt videre. Det er potensial for vesentlig større fremdrift med økt kapasitet ved avdelingen.

Totalt er ca. 17 områder i prosess i ulike faser; ett område skal bio-registreres i 2014, for to områder skal det meldes oppstart, fire områder ligger til forhandling, seks områder ligger på vent (er registrert), to områder ligger ute til høring og to områder er tilrådt. Områdene Ytre Lauvrak, Åmtona og Øyvassheia (tidl. Sinevatn) ble sendt på tilråding til Miljødirektoratet i sept. 2013. To områder, Mørkeli og Ytre Lauvrak, ble opprettet ved kongelig resolusjon henholdsvis 25. januar og 13. desember 2013 etter mange år i prosess. Åmtona og Øyvassheia forventes å bli vedtatt vernet tidlig (februar/mars) i 2014.

Badstudalen har ligget hos Klima- og Miljødepartementet enda et år i påvente av utviklingen i vindkraftsaken i Lillesand kommune. Med tanke på videre prosess i Lillesand kommune ventes en avklaring i vindkraftsaken 12. februar da Havgul Clean Energy AS (prosjektansvarlig) skal redegjøres for saken i bystyret.

Forvaltning og naturoppsyn i verna områder herunder nasjonalparker

Faste oppgaver

Tilfredsstillende situasjon. Samarbeidet med SNO fungerer meget godt. Gode resultater og høy grad av gjennomføring på tiltak som ble omsøkt gjennom bestillingsdialogen, med unntak av et par større tiltak som ble utsatt til 2014 etter avtale med Miljødirektoratet. Brukbar fremdrift på forvaltningsplaner i 2013, men forvaltningsplanene for Skiftenes naturreservat og Hisdal naturreservat ble ikke ferdigstilt. Grunnen til dette var blant annet at behov for grense- og forskriftsendringer kom opp underveis. Disse er i prosess i 2014.

Bestillingsdialogmøter avholdt som forutsatt, og bestillingsdialog og prioriteringer oversendt Miljødirektoratet innen avtalt frist.

Oppdatering av truetstatusvurderinger er gjort for alle verneområdene i fylket. Videre oppdatering av Naturbase har vært nedprioritert i påvente av en avklaring i forhold til fremtidig Naturbase.

Arbeid med fremmede arter i verneområdene er fulgt opp som forutsatt.

Miljøvernavdelingen har vært koplet inn i den pågående erstatningssaken etter Hasseltangen landskapsvernområde og Søm-Ruakerkilen naturreservat.

01-06SO15: Embetet har bidratt i programmet med et område innenfor Raet LVO.

01-06SO16: Ingen aktuelle kommuner i vårt fylke.

01-06SO17: Ikke utført noe i vårt fylke i 2013.

01-06SO18: Opplæring og kurs for kommunene ble gjennomført i 2011. Siden har kommunene ikke etterspurt opplæring på dette. I de saker vi ser mangelfulle vurderinger etter nml. følger vi dette opp. Også i Fylkesmannens kommunebilder gis en årlig vurdering av kommunenes kompetanse på dette feltet.

01-06SO19: Embetet oversendte prioriteringsliste for verneområder i fylket i 2011. Listen skal revideres i 2014. Arbeid er påbegynt i en rekke av de kystnære verneområdene, altså de høyest prioriterte.

01-06SO20: Embetet har bistått på forespørsel og følger opp jevnlig.

01-06SO21: Opplæring av verneområdestyret for SVR gjennomført i 2012. Tilstede på alle styremøter (som koordinerende FM).

01-06SO22: Utført i tråd med oppdraget.

01-06SO23: Ikke aktuelt i vårt fylke.

01-06 RA6: Kopi av alle dispensasjoner er sendt til SNO lokalt og Miljødirektoratet.

01-06 RA7: Rapportering for tiltak i verneområder i 2013 er ikke gjennomført, venter fortsatt på rapporteringsark fra direktoratet.

Forvaltning av villrein

01-06 SO24: Heiplanen endelig behandlet juni 2013. Fylkesmannen deltar aktivt i samarbeider med fylkeskommunen om rullering og oppfølging av handlingsprogram.

Kulturlandskap

Det fokuseres særlig på det biologiske mangfoldet i kulturlandskapet. Det er stor aktivitet på et stort antall (32 områder) med slåttemark i fylket, og omfanget av aktiviteten i 2013 var større enn tidligere år. Arbeidet engasjerer både grunneiere, kommuner og landbruksforvaltningen. Tilskuddene anser vi som svært positivt for arbeidet med skjøtsel av fylkets slåttemarker. Det at det er mange slåttemarker og mange som utfører slåttearbeidet, gjør det utfordrende å motivere alle til å søke tilskudd for hvert enkelt år. Kravet til elektronisk søknad og rapportering, gjør at flere er på veg til å ramle ut av ordningen da det blir for mye administrasjon og en teknologisk barriere for en del av brukerne.

Det er utarbeidet skjøtelsesplaner for de fleste slåttemarker som får tilskudd. Det er gode fagmiljø i regionen som har opparbeidet god kapasitet og kompetanse for utarbeidelse av skjøtelsesplaner. Det er utarbeidet et stort antall avtaler.

01-06SO25: Samtlige områder er lagt inn og det er ikke identifisert nye. ”Utvalgte kulturlandskap i jordbruket” er det nasjonalt prioriterte Rygnestad/Flatland, Valle kommune hvor det er stor interesse og aktivitet for arbeidet. Det hentes fram midler fra mange kanaler og kommunen fokuserer aktiviteten med slåttedager mv. Det er en aktiv forvaltning og nettverk mot kommunen.

01-06SO26: Arbeidet med naturtypene kystlynghei og høstingsskog er i en tidlig fase. I 2013 gjennomførte vi seminar med befarung om naturtypene og etablerte kontakt med fagmiljøene på Vestlandet. Dette skal følges opp videre i 2014.

01-06SO27: Ingen oppdrag mottatt.

01-06SO28: Ikke forespurt.

01-06SO29: Ikke forespurt.

01-06SO30: Utfordringen her er at kartleggere i mange tilfeller sender data direkte til Miljødirektoratet. Dermed

har embetet ingen mulighet til å kontrollere data i forkant. Vår erfaring er at det tar for lang tid fra data blir sendt inn til dataene foreligger i Naturbase. Dette gjelder også data vi har sendt, bl.a. på kultulandskap og edelløvsog.

01-06RA9: Utføres.

Motorferdsel i utmark

Lite aktiv veiledning på eget initiativ, men vi besvarer konkrete henvendelser fra kommunene. Fylkesmannen har lite ressurser til aktiv oppfølging og kontroll med kommunenes praktisering av motorferdsellovgivningen.

Fylkesmannen har ikke mottatt noen klager til behandling i 2013.

Alle vedtak som oversendes blir sjekket raskt i forhold til om de er innenfor lovens rammer. Mindre forhold blir oversett, men grovere brudd påpekes, og vurderes i forhold til omgjøring. I 2013 har vi vurdert omgjøring etter forvaltningsloven § 35 i to saker. Ett vedtak ble delvis omgjort (kun endring av hvem som ble gitt tillatelse til å kjøre), og ett vedtak ble opphevet og hjemvist til ny behandling.

Ingen aktiv forebyggende bruk av media eller andre informasjonskanaler. Generelt godt samarbeid med SNO.

Ny vannscooterforskrift: Ingen generell veiledning i form av kurs e.l., men vi gir veiledning på forespørsel. Vi har i 2013 ikke gitt innspill til tilsynsmyndigheten om aktuelle områder for kontroll.

Spesifikke oppdrag:

01-06SO31: Vi er ikke forespurt om slik bistand i 2013.

Forvaltning av trua arter, prioriterte arter og utvalgte naturtyper

Embetet bidro i forbindelse med utarbeiding av handlingsplanen for slåttemark, og har siden hatt fokus på at fylkets slåttemarker skal forvaltes i tråd med denne. Det er for tiden et tretti-talls slåttemarker som skjøttes jevnlig i fylket. Handlingsplan for kystlynghei er startet opp. Det er 5 nye områder for kystlynghei som det er utarbeidet skjøtelsesplaner og registreringer foran neste sesong. Når det gjelder kystlynghei har vi aktiv kontakt og får råd fra Lyngheisenteret. Det har vært veiledning og aktive utprøvinger for å få til en best mulig forvaltning av kystlyngheiene. Når det gjelder høstingsskog har vi hatt samling for å klargjøre innholdet i denne naturtypen. Vi mener at det må vektlegges at dette er marginale skogressurser som må forvaltes som arealer med et meget rikt og interessant biologisk mangfold. Det er planer om å starte skjøtsel av disse områdene fra 2014, samt etablering av en overordnet plan. Vedrørende høstingsskog er det ikke gjennomført systematisk kartlegging av denne naturtypen i Aust-Agder. Vi er for tiden i en opplæringsfase, både mht. skjøtsel og kartlegging. Kontakten med fagmiljøene på dette i Norge er etablert, og vil medføre økt innsats på dette i 2014.

Bleka i Byglandsfjorden: Faggrunnlag for bleka ble sendt direktoratet i 2012. Vi avventer tilbakemelding fra Miljødirektoratet om videre framdrift mot en handlingsplan.

Villaks: Etter oppdrag fra Miljødirektoratet ble forprosjekt for prosjektet «Krafttak for laksen» utarbeidet i samarbeid med Fylkesmannen i Vest-Agder og regionale forskningsinstitusjoner. Vi avventer tilbakemelding og videre oppdrag til dette prosjektet.

Fylkesmannen har også bidratt i siste fase av utredning om Nasjonalt Villakssenter, og det er foreslått at det skal opprettes et villakssenter for Skagerrakregionen, i tillegg til tre andre (Lærdal, Namsen og Tana). Vi avventer videre framdrift og oppdrag fra Miljødirektoratet.

Rød Skogfrue: En kjent forekomst i fylket som er bekreftet i 2011. Kontakt med grunneier for å vise lokalitet. Økologisk funksjonsområde er avgrenset av FMBU med bistand fra FMAA. Kommunen ønsker oppfølging. Oppsyn av arealet, men ikke tiltak. Grunneier er positiv til forekomsten.

Klippeblåvinge: Forvaltningsråd med kommune og grunneiere er opprettet og har fungert meget bra. Det er et positivt samarbeid og skjøtselstiltak er utført av grunneiere. Skjøtsel ser ut til å øke forekomsten av arten. Det er viktig å fortsette kartlegging av arten for å opprettholde kunnskap om forekomst og videre forvaltning. Det har vært gjort ekstra kartlegging i 2013 i forbindelse med utvidelse av trafikkfarlig veg. Og en veg gjennom funksjonsområdet mot et bakenforliggende hyttefelt har vi vurdert til ikke å ha negativ effekt på artens funksjonsområde. Aktiv skjøtsel i funksjonsområdet har fungert meget bra og motivert lokale grunneiere og kommune. Klima de siste sesongene hovedårsak til få registreringer av arten i 2013.

Damfrosk: Det ble utarbeidet en sluttrapport i 2012 som oppsummerer alt arbeidet som er gjort for damfrosken i Aust-Agder. Rapporten konkluderer med at tiltakene og overvåkingen har vært positiv for damfroskbestanden. Dag Dolmen ved Vitenskapsmuseet i Trondheim gjennomførte feltarbeid i 2013 med påfølgende statusrapport for 2013. Bestanden er fortsatt liten og sårbar, og det anbefales sterkt at arbeidet med arten fortsetter. Fylkesmannen har derfor søkt om midler til videre arbeid med arten i 2014.

Utvalgte naturtyper: Slåttemark, slåttemyr og hule eiker er relevante i fylket. Det ble fordelt kr 360 500 til ulike tiltak for hule eiker, kr 871 000 til slåttemark, kr 41 000 til slåttemyr, kr 140 000 til solblom og kr 336 750 til kystlyngheier i 2013. Over bevilgningen for 2013 ble det også gitt midler til innkjøp av utstyr til gjennomføring av slått, informasjonsarbeid og samlinger for erfaringsutveksling og opplæring. Fylkesmannen mener vi fikk mye igjen for bevilgningen for 2013.

I 2013 ble det gjennomført en samling og befaring vedrørende høstingsskoger i fylket.

Fremmede organismer

I 2013 ble "Handlingsplan mot fremmede arter i Aust-Agder 2013 - 2023" sendt på høring til arbeidets referansegruppe. Det er stort engasjement for arbeidet i fylket, og etter et møte med referansegruppa etter høringen, ble det bedt om mulighet for ytterligere innspill til prioriteringene. Embetet satser på å stryke arbeidet mot fremmede arter i 2014, som følge av at vi nå har en handlingsplan og at vi skal lyse ut stilingen som fiskeforvalter også med delansvar for fremmede arter. Handlingsplanen lister opp en rekke administrative oppgaver, inkludert samordningsoppgaver for embetet, med oppstart i 2014, samt at det er søkt om tilskudd til kartleggings- og bekjempelsestiltak både i og utenfor verneområder.

I 2013 ble det ytt tilskudd til et forprosjekt for å vurdere alternativer for å bekjempe sørv i Størdalstjenn i Tvedestrand. Dette fordi vannet er tilknyttet et vassdrag hvor det foreløpig ikke er registrert sørv, og ønsket er å hindre spredning videre opp i vassdraget. Det ble også gitt tilskudd til bekjempelse av slirekne på lokaliteter i Reddal i Grimstad kommune, som også har vært behandlet de siste årene. Videre ble det gitt et lite tilskudd til jakt på mink i Tvedestrand og Arendal kommuner, jf. 01-06SO36.

01-06SO33: Dette ble publisert på våre nettsider i 2012, og embetet har i 2013 behandlet 13 saker vedrørende juletreproduksjon i medhold av forskriften.

01-06SO34: Utført innen fristen.

01-06SO35: Har tidligere utført kartlegging av fremmede arter i ferskvann, som nå inngår som faglig grunnlag i fylkets handlingsplan mot fremmede arter. Ikke mottatt særskilte oppdrag ifm. dette.

01-06SO36: Har ikke vært utvalgt fylke.

01-06SO37: Det ble bevilget til sammen 90 000 kr for tiltak mot rynkerose og slirekne på lokaliteter i Lillesand, Grimstad og Tvedestrand.

Fylkesspesifikke oppdrag:

Handlingsplan mot fremmede arter i Aust-Agder ble sendt på høring til referansegruppen høsten 2013 etter å ha vært gjennom betydelig omarbeiding gjennom hele året. Planen vil bli ferdigstilt tidlig i 2014.

Nye forekomster av sørv, gjedde og ørekyte registreres. Forekomst i fylket fram til 2012 av fremmede fiskearter i Aust-Agder er dokumentert i NINA-rapp. 665, som ble utarbeidet på oppdrag av embetet, og inngår som faggrunnlag i fylkets handlingsplan mot fremmede arter.

Resultatområde 07 Godt bymiljø

Oppfølging av RPR for ATP: Det vises til rapportering på resultatområde 12: Tverrgående virkemidler.

Bidra til en tilstrekkelig boligbygging: Ivaretas i aktuelle plansaker.

Bidra i arbeidet med regionale planer i de største byområdene: Ikke vært aktuelt i 2013.

Påse at det i byområder blir tilstrekkelig med gode utearealer og fortetting med kvalitet: Ivaretas så langt som mulig i aktuelle plansaker. Dette blir imidlertid en stadig større utfordring, særlig i de større kommunene hvor presset på arealene er størst. Dette gjelder først og fremst i Arendal, Grimstad og Lillesand. Fortetting og utbygging omkring kollektivaksen har for alvor fått gjennomslag de siste årene, og jo høyere tetthet, jo mer utfordrende er det å skaffe gode ute- og oppholdsarealer.

Bidra tidlig inn i by- og stedsutviklingsprosesser: Ingen aktuelle prosesser i 2013.

Det er ingen byer i Aust-Agder som er med i Framtidens byer, men vi mener at byregionen Grimstad-Arendal ville profitere på innlemmes i ordningen.

Det har ikke vært aktuelle problemstillinger i 2013 knyttet til avhending av statlig eiendom og plassering av statlig nybygg i et ATP-perspektiv. Fylkesmannen har deltatt i arbeidsgruppe vedrørende avhending av deler av Furøya i Tvedestrand fra Riksantikvaren (avhending gjennomført i 2013).

Resultatområde 08 Aktivt friluftsliv

Friluftsliv

Ivaretagelse av attraktive friluftslivsområder

Alle dispensasjoner og arealplaner vurderes i forhold til potensiell virkning for friluftslivsinteresser og allemannsretten. Hensynet til friluftslivsinteresser har vært grunnlag for både klager og innsigelser fra embetet i 2013.

De fleste oppgaver relatert til temaet friluftsliv er overført til fylkeskommunen. Gjenværende oppgaver innenfor dette temaet blir ivaretatt gjennom behandling av saker etter plan- og bygningsloven (se over) og gjennom oppgaver i forbindelse med jegerprøven, samt ved å ivareta statens interesser som grunneier/rettighetshaver (se under).

Fylkesmannen har i 2013 behandlet én sak vedrørende stadfesting av atferdsregler etter friluftsloven § 15. Atferdsregler fastsatt av kommunen ble stadfestet i sin helhet av Fylkesmannen 11.12.2013. Fylkesmannens vedtak er pt. bragt inn for Miljødirektoratet, jf. friluftsloven § 24. Videre har Fylkesmannen stadfestet en endring av atferdsreglene for Skjærgårdsparken (Risør kommune).

Fylkesmannen som grunneier/rettighetshaver på vegne av staten i de statlig sikrede friluftsområdene

Oppgavene er utført som forutsatt. Vi har herunder i 2013 avgjort flere søknader om midlertidig omdisponering inntil 10 år, samt gitt flere uttalelser i forbindelse med nabovarsel. Vi har i 2013 ikke mottatt saker til behandling som skal avgjøres av Miljødirektoratet.

Fylkesmannen har også i 2013 godkjent forvaltningsplaner med tiltaksplan for tilrettelegging, for fem statlig sikrede friluftslivsområder i Aust-Agder, samt godkjent forvaltningsplan for friluftslivsområdene i skjærgården i Aust-Agder 2013-2018.

Forvaltning og drift av de statlig sikra friluftslivsområdene

Embetet har i liten grad bidratt til videre utvikling av skjærgårdstjenesten, utover utbetaling av driftsmidler, som er gjort i tråd med forutsetningene.

08SO1 SNO har hatt hovedansvar for arbeidet med fortsatt integrering av naturoppsyn i Skjærgårdstjenestens daglige drift, og rapporterer til Fylkesmannen.

08SO2 Fylkesmannen har bidratt i forbindelse med evaluering av Skjærgårdstjenesten. Det er pr. 2013 ikke foretatt endringer som følge av evalueringen, og det har følgelig ikke vært aktuelt å bidra i forbindelse med oppfølging og gjennomføring av endringer.

Tilrettelegging for jakt og fiske

Ikke blitt prioritert. Har mottatt refusjonskrav fra kommuner i forbindelse med arrangering av jegerprøve for

2013, men disse er foreløpig ikke blitt utbetalt og vil bli utbetalt i 2014.

Resultatområde 09 Giftfritt miljø

Sedimenter

Arbeidet med forurensede sedimenter har vært prioritert i tråd med embetsoppdraget. Arbeidet med opprydding ved skipsverft er svært ressurskrevende. Det er også problematisk å avgjøre i hvilken grad det skal kreves opprydding i forurensede sedimenter utenfor verftene. Dette skyldes både at nivåene av miljøgifter er moderate og at områdene rundt også er forurenset med den faren det utgjør for rekontaminering etter eventuell opprydding.

09SO1P: Skipsverft: pålegg om supplerende undersøkelser på Vindholmen ble påklaget i 2013. Klagen er til behandling i direktoratet. Deler av området er ferdig oppryddet. For den andre saken (Pusnes) ligger tiltaksplanen for opprydding på land ute til høring. Se for øvrig egne tertialvise rapporter. Det er vanskelig å vite hva vi skal kreve mht. opprydding i sedimenter i og med at verftene ligger ved Arendals havneområde som er generelt forurenset.

09RA1: har ikke hatt dumping i sjø så langt i år. Mudretillatelse legges fortløpende inn i Forurensning.

09RA2: følges opp

Embetet har prioritert arbeidet med oppfølging av fylkesvise tiltaksplaner for opprydding i forurenset sediment og prioriterte skipsverft.

Grunnforurensning

Det er svært ressurskrevende å holde GFD oppdatert på bakgrunn av endringer i Matrikkelen. Vi har etterslep på dette.

09SO2: Vi har fire prioriterte og noen mindre saker som det jobbes med. To av de prioriterte sakene er avsluttet, men det pågår overvåking. De to andre prioriterte avsluttes i 2014.

09SO3: Kommuneundersøkelsen i 2012 viste at kommunene i liten grad registrerer og oppdaterer GFD. Vi følger opp dette med kommunene.

I tillegg til de fire prioriterte sakene har vi hatt fire andre grunnforurensningssaker som nå er avsluttet.

Avfall og gjenvinning

Fylkesmannen har registrert at kommunenes oppfølging av avfallsplaner og miljøsaneringsbeskrivelse for byggeavfall er mangelfull. Kommunene gjennomfører i liten grad tilsyn innen dette området. Fylkesmannen har veiledet innen temaet på fjorårets og årets fagsamling for kommunene.

Uavklart situasjon mht. krav om renseløsning for sigevann fra avfallsdeponi. Det er knyttet usikkerhet til om det skal kreves lokal renseløsning av sigevann som går til kommunale rensesanlegg.

09SO4: Vi har ikke oversikt over hvilke anlegg som knuser betong i vårt fylke. Foreløpig kjenner vi bare til ett anlegg som har denne aktiviteten. Tillatelse til dette anlegget vil revideres for å inkludere aktiviteten.

09SO5: større småbåthavner har utarbeidet avfallsplaner, men det gjenstår en del arbeid mht. små havner. Forskriften ble endret i november som medførte at kommunen skulle sende oversikt over havner innen nyttårsskiftet. To av fem kommuner har levert en oversikt.

09SO6: det ble ikke gjennomført tilsynsaksjon, men egenkontrollrapporter er behandlet. Hvert år er det problematisk å få inn rapport fra ett av deponiene, noe som medfører forsinket godkjenning i forurensning. I år vedtok vi tvangsmulkt for å få inn data fra anlegget.

09RA4: er gjort. Fylkesmannen har gitt en tillatelse til brenning av rivningsvirke i 2013.

09RA5: ikke relevant.

Resultatområde 10 Rein luft

Ingen punkter under *luftforurensning* i årets embetsoppdrag. For *støy* har vi bra oppfølging på plansaksbehandling. Kravene i forurensningsforskriftens kap. 5 er pr. i dag kun aktuelle for kommunale veier i Arendal kommune. Kommunen følger nå opp kravene i forskriften.

Luftforurensning

Vi har noen enkeltsaker mht. luftforurensning, bl.a. utslipp fra mindre fyringsanlegg (< 1 MW). I tillegg er det flere krevende saker med luktutslipp fra komposteringsanlegg.

Støy

Støy, herunder T-1442, tas opp som tema i alle aktuelle plansaker.

10SO1: arbeidet med kap. 5 følges nå opp i Arendal kommune, som er den eneste kommunen som har veier som omfattes av bestemmelsene.

Resultatområde 11 Stabilt klima

Det er arrangert et klimaseminar med deltagelse fra Miljødirektoratet for å få en struktur på klimaarbeidet i Agder-regionen. Det er sendt en søknad til direktoratet for å få en oppfølging i klimaarbeidet ved å engasjere både fleretatlige og flerfaglig miljø. Det vil bli vektlagt utadrettet arbeide videre for å engasjere mer enn de rene teknologiske fagmiljø.

Det er liten aktivitet med revidering av klima- og energiplaner i fylket. Det er lagt planer for oppfølging av dette arbeidet i kommunene. Embetet etterlyser klarere og mer konkrete retningslinjer og føringer for klimaarbeidet regionalt og lokalt. Klimautfordringene blir nevnt i dialog med kommunene på et generelt nivå. Det blir gitt kommentarer på klima i enkelte areal- eller kommuneplaner. Kvotekjøp er i liten grad berørt relevant for embetet.

Resultatområde 12 Resultatkrav knyttet til Tverrgående virkemidler

Fylkesmannen har i 2013 lagt stor vekt på å ivareta nasjonal politikk ved behandling av kommunale og regionale planer. Vi er bevisst på å prioritere regionale og nasjonale interesser i plansakene. Vi benytter aktivt de nasjonale forventningene til regional og kommunal planlegging i dette arbeidet. Fylkesmannen synes dette er et greit oppsummerende dokument, i en lett tilgjengelig stil og har benyttet dette mye i vårt utadrettede arbeid.

12.1 Planlegging for en bærekraftig utvikling

Fylkesmannen har mottatt 200 klagesaker etter plan- og bygningsloven i 2013, herunder 14 klager over reguleringsvedtak, se kap. 2.4 .Fylkesmannen har også behandlet krav om saksomkostninger og krav om oppsettende virkning i mange av sakene. En sak en avvist. For øvrig må behandlingen i en del saker avvantes, eller sakene returneres til kommunen, fordi de ikke er ferdig klagebehandlet der.

Det er behandlet 179 klagesaker etter plan- og bygningsloven i 2013, hvorav 14 klager over reguleringsplaner. Restansene er samlet sett redusert, særlig klager på byggesaker. Dette skyldes at kapasiteten fra 1. august ble økt med en hel juridisk stilling, samt at embetet har engasjert ytterligere en saksbehandler i 50% stilling fra samme tidsrom. En har også hatt en justudent i sommerjobb, som har avlastet saksbehandlerne innenfor området.

Vi har mottatt mange henvendelser om forståelsen av plan- og bygningsloven fra kommunene, privatpersoner og aktører i byggebransjen. Det registreres en stor usikkerhet rundt praktiseringen av dispensasjonsbestemmelsen i plan- og bygningsloven. Veiledningen har i stor grad blitt gitt via telefon, e-post eller i møter med aktørene.

Vi har i 2013 jobbet videre med å involvere og ansvarliggjøre alle avdelinger ved embetet i planarbeidet. Dette innebærer at alle avdelinger fortsatt deltar på faste, ukentlige planmøter, samt gir innspill til planer hvor deres

interesser blir berørt.

Fylkesmannen er svært opptatt av at rammene for planlegging skal fastsettes gjennom overordnede planer. Fylkesmannen har hatt stort fokus på medvirkning i alle plansaker, tidlig deltagelse, og det å ha en god dialog med kommunene under hele planprosessen. I Aust-Agder arrangeres planforum to ganger i måneden, hvor alle planer på alle stadier i planprosessen kan tas opp og drøftes. Fylkesmannens avdelinger deltar alltid her. I tillegg bruker vi mye tid på andre møter med kommunene, gjennom hele planprosessen. Fylkesmannen er videre svært opptatt av å finne gode, lokale løsninger, og det legges mye ressurser i å løse interessekonflikter i samarbeid med andre statlige og regionale myndigheter og kommunene, så langt dette lar seg gjøre innenfor rammene av lovverk og nasjonal politikk. Herunder legges det vesentlig vekt på det lokale selvstyret.

Innsigelser fremmes i den utstrekning det finnes nødvendig. I lys av den pågående debatten om bruk av innsigelser, har vi i 2013 hatt enda sterkere fokus på å gi en mer konkret begrunnelse for, og forankring av de innsigelsene som er fremmet.

Hovedutfordringene innen planområdet varierer stort fra pressområdene ved kysten, til innlandskommuner som sliter med fraflytting. De problemstillingene som har vært særlig aktuelle i 2013 har vært tilsvarende som for 2012 (bl.a. strandsone, jordvern og bokvalitet ved fortetting).

12.ISO5: I samarbeid med Aust-Agder fylkeskommune, og med støtte fra miljøverndepartementet, blir det regelmessig gjennomført opplærings- og kompetansehevende kurs/konferanser for kommunene (planfaglig nettverk). I 2013 ble det gjennomført tre samlinger i regi av planfaglig nettverk med følgende tema: 1) Fortetting, støy og uteområder, kulturminnevern og praktisk vegplanlegging, 2) Strandsone langs vann og vassdrag, 3) Byutvikling, boligbygging, jordvern og vindkraft (3-dagers studietur). Vi opplever jevnt over god oppslutning på alle kurs og konferanser vi arrangerer, og mener dette er en meget god arena for å formidle statens politikk.

12.ISO6 Fylkesmannen i Aust-Agder har bidratt i dette arbeidet i den grad vi er blitt involvert, herunder har vi bl.a. besvart spørreskjema vedrørende innsigelser (sendt til MD 21.05.2013), og deltatt på flere samlinger hvor gjennomgangen av innsigelsesinstituttet har vært tatt opp og drøftet. Deltar i prøveprosjektet med samordning av innsigelser.

12.ISO7 Dette har ikke vært aktuelt.

Arealpolitikk og samfunnsutvikling

Det er i 2013 lagt stor vekt på nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging, vedtatt 24.06.2011. Fylkesmannen har herunder fortsatt hatt stort fokus på å formidle disse forventningene, både gjennom generell veiledning og i forbindelse med konkrete saker.

Vi synes fortsatt det er uklart hva som menes med å koordinere regional stats medvirkning i arbeidet med oppfølging av planstrategier og planer, og hva dette konkret innebærer. Vår oppfatning er at vi har en rolle i planprosessene frem til vedtakelse av planer, og at vi ikke i så stor grad er involvert etter dette tidspunkt.

Klima-, forurensing og lokalisering i areal- og transportplanleggingen

Fylkesmannen har i 2013 avgitt uttalelse til oppstartsmelding av detaljreguleringsplan for ny E-18 mellom Arendal og Tvedestrand.

Ellers ingen aktuelle saker vedrørende ATP. I Aust-Agder er det ingen byer som kan karakteriseres som storbyer, og vi har ingen slike store utfordringer knyttet opp mot klima og ATP som de større byene har.

Naturmangfold, landskap og friluftsliv i arealplanleggingen.

Faste oppgaver ivaretas fortløpende i aktuelle plansaker. Vi gir veiledning innenfor alle tema generelt i forbindelse med kurs/samlinger, og konkret i enkeltsaker. Fylkesmannen påser at nasjonal politikk legges til grunn og følges opp i regional og kommunal planlegging, og fremmer om nødvendig innsigelse for å sikre at det ikke vedtas planer i strid med regionale og nasjonale interesser.

Samordningsansvaret følges særskilt opp i og med prøveprosjektet om samordning av statlige innsigelser.

Energiplanlegging

Fylkesmannen har i 2013 avgitt uttalelse til en oppstartsmelding vedrørende vindkraft i Birkenes kommune. Ellers ingen saker vedrørende vindkraft. Energiplanlegging er generelt ikke et stort tema i Aust-Agder.

12.2 Tilsyn og konsesjonsbehandling

Fylkesmannen oppfylte målsetningen om 1,5 årsverk tilsyn.

Landbasert industri

12.2SO1P: ble fulgt opp. Har gått gjennom samtlige tillatelser innen bransjer regulert av kap. 24 og 26-30.

12.2RA1: Ingen ble anmeldt. Vi har vedtatt tvangsmulkt i flere saker. På en sak ble tvangsmulkt sendt til innkreving. Fra Statens Vegvesen ble det vedtatt tvangsmulkt på kr 400 000 i forbindelse med manglende oppfølging av forurensning som følge av ny E18 gjennom Lillesand kommune. Embetets innsats og bruk av dette virkemidlet medførte investeringer i størrelsesorden 10 - 12 mill. kroner og en kraftig reduksjon i utslippet av aluminium til vassdraget og fjorden. Saken krever videre oppfølging fra embetet.

12.2RA2: Rapporteres i ressursrapportering. Foreløpig anslag er ca. 2,5 årsverk.

Kontrollplanlegging i Forurensning

Er utført.

Tilsyn

12.2SO2P: Vi har deltatt i landsdekkende tilsynsaksjoner.

12.2SO3P: Regionale tilsynsaksjonene (av returmetall og deponier) ble avlyst av Miljødirektoratet.

12.2SO4P: Følges opp

12.2SO5P: Vi forsøker å oppfylle målet men krevende med de tilgjengelige ressurser

12.2RA3: Følges opp.

12.2RA4: Følges opp.

Kommunen som forvalter av miljøvernlovgivningen, kommuneundersøkelser og miljøkommune.no

12.2SO6: Gjennomført – ingen funn.

12.2SO7: Ble gjennomført på kommunesamling med FMVA i 2012.

12.3 Kunnskapsgrunnlag og miljøinformasjon

Kart og geodata

12.3SO1: Følges opp rutinemessig i plansaker, bl.a. gjennom innspill i kommuneplaner og dialog på planforum.

12.3SO2: Ikke mottatt henvendelser om dette.

Kartlegging og overvåking av naturmangfold

12.3SO3: I 2013 ble det brukt ca. 190 000 kr på rekartlegging/kvalitetssikringsprosjekt i kommunene Bygland og Evje- og Hornnes. Det var fokus på å kvalitetssikre avgrensning av polygon som omfattet kulturavhengige naturtyper. Det ble videre disponert 95 000 kr til å utvide naturtypekartleggingen som allerede foregikk i Risør kommune. I forbindelse med opprettelse av Raet Nasjonalpark har 150 000 kr blitt benyttet til marin kartlegging.

12.3SO4: Embetet sender over data fortløpende. Imidlertid erfarer vi at det tar for lang tid fra vi sender inn data til det ligger inne i Naturbase. Vi følger opp jevnlig mht. data som allerede ligger i Naturbase. Kartlegger sender i mange tilfeller data direkte til Miljødir. Da mister vi kontrollen og må stole på at andre sikrer kvaliteten. Dette gjelder for eksempel i forbindelse med edelløvsogskartleggingen.

12.3SO5: Utført tidligere.

12.3SO6: Utføres fortløpende.

12.3SO7: Alle fylkets kommuner er kartlagt tidligere. I tillegg er det gjort supplerende kartlegging i forbindelse med opprettelsen av Raet Nasjonalpark i områder i Grimstad, Arendal og Tvedestrand kommuner.

12.3SO8: Sikres bl.a. gjennom kvalitetssikringsprosjektene som ble utført i Bygland og Evje og Hornnes. Søkt om midler til tilsvarende prosjekter i Lillesand og Grimstad for 2014, da vi har erfart for stor unøyaktighet i avgrensningen av kulturbetingede naturtyper.

12.3SO9: Rapportert som forutsatt.

Miljøstatus

Embetet har i flere år prioritert en oppdatering av fylkets Miljøstatus, men også vi har opplevd at sidene dessverre blir for lite brukt. Vi valgte derfor å støtte omleggingen av miljøforvaltningens arbeid med Miljøstatus og dermed legge ned de fylkesvise sidene.

12.3SO10P: Dette ble etablert våren 2013.

12.3SO11P: Utført før sidene ble vedtatt lagt ned.

12.3SO12P: Erstattet en rekke foto før sidene ble vedtatt lagt ned.

12.3SO13P: 2 miljøjournalistiskoler ble fulgt opp i 2013. Dette var Risør ungdomsskole og St. Franciskus Skole i Arendal.

Databasen Forurensning

Arbeidet med Forurensning følges opp løpende, men vi har noe etterslep.

12.3SO14: Er gjort.

Sikre at miljøhensyn blir formidlet, forankret og integrert i alle sektorer av samfunnet

12.3SO15: Har ikke etablert skriftlige rutiner, men dette fungerer foreløpig bra i praksis. Vi har svært få saker.

12.4 Internasjonalt samarbeid

Miljøsamarbeid i internasjonale miljøfora, herunder EUs miljøsamarbeid og UNEP

Fylkesmannen har videreført det gode samarbeidet med UNEP-GRID Arendal. I 2012 presenterte vi vår rolle og våre arbeidsoppgaver for dem, mens i 2013 besøkte vi dem. GRID Arendal er også partner i arbeidet med Raet nasjonalpark. Embetet har videreført samarbeidet med Aust Agder fylkeskommune og andre naturvitenskaplige miljøer i Arendalsregionen, samt musikkfestivaler i arbeidet med å formidle informasjon om globale, regionale og lokale miljøspørsmål.

Internasjonalt miljøsamarbeid

Embetet har deltatt i EU – prosjektet ”Hav møter land”, i temagruppe 3.5 Kyst- og havforvaltning, som ble avsluttet i 2013. Blant annet har embetet informert og presentert pågående relevante prosjekter i fylket, om norsk kyst- og strandsoneforvaltning og formidlet kontakt mellom prosjektets involverte og fagmiljøer i vårt og andre fylker.

Geografisk rettet miljøsamarbeid, herunder miljøbistand

Embetet har ikke hatt aktivitet på området i 2013.

Miljø samarbeid i nord- og polarområdene

Ikke aktuelt for Aust-Agder.

Ressursrapportering

Resultatområde	Kapittel 1510	Fagdep.
01-06 Naturmangfold, vannforvaltning og vannforurensning	kr 2 677 874,31	kr 1 909 976,02
09 Giftfritt miljø	kr 1 009 454,18	kr 238 471,60
Andre oppgaver under MD	kr 721 988,77	kr 0,00
11 Stabilt klima	kr 339 368,65	kr 0,00
12.1 Planlegging for en bærekraftig utvikling	kr 3 512 211,61	kr 400 894,80
12.2 Tilsyn og konsesjonsbehandling	kr 603 243,89	kr 0,00
12.3 Kunnskapsgrunnlag og miljøinformasjon	kr 226 060,20	kr 0,00
12.4 Internasjonalt samarbeid (Finnmark)	kr 0,00	kr 0,00
Sum:	kr 9 090 201,00	kr 2 549 342,00

Landbruks- og matdepartementet**Resultatområde 21 Matsikkerhet****21.1 Økt matproduksjon og trygg mat****Beskriv kort sentrale utviklingstrekk og drivkrefter i utviklingen av jordbruket.**

Aust-Agder er det nest minste jordbruksfylket i landet og tilhører en region der jordbruket er en sårbar næring. Begge nabofylkene Telemark og Vest-Agder har mange av de samme utfordringene som Aust-Agder når det gjelder utviklingstrekk innenfor tradisjonelt jordbruk.

I 2012 søkte 670 foretak om produksjonstilskudd. Antall jordbruksbedrifter i Aust-Agder har gått svakt nedover de siste årene. I 2013 ble det søkt om produksjonstilskudd for 110 615 daa i Aust-Agder. Jordbruksarealet har holdt seg relativt stabilt siden 2006. Vi registrerer en økende interesse for nydyrking. I perioden 2003 til 2012 er det godkjent planer for nydyrking av i alt 3037 daa, det meste etter 2007.

Av naturgitte årsaker er mange av de dyrka arealene i fylket små, spredte og tungdrevne sett i forhold til for eksempel Rogaland, Trøndelag og sentrale Østlandet. De største sammenhengende jordbruksarealene og den mest produktive jorda ligger i de ytre bygdene under marin grense, dvs. lavere enn 100 moh. I Arendal, Grimstad, Lillesand og Birkenes finner en jordbruksarealer som egner seg til tidligproduksjon av grønnsaker og poteter. Særlig drar dyktige bønder nytte av markedssituasjonen for tidlig ferskpotet, og produksjonen gir god avkastning.

Jordbruksforetakene i Aust-Agder har mindre areal, driftsomfang og inntekt enn landsgjennomsnittet. Ressursgrunnlag og arrondering gjør at foretakene har begrensede muligheter for å ekspandere. Konkurransen om arbeidskraften er en utfordring for landbruksnæringen. Et stramt arbeidsmarked minsker interessen for å starte opp med bygdenæringer.

Beskriv kort Fylkesmannens bidrag for å nå målet om økt matproduksjon.

Aktivt jordvern, god infrastruktur, og aktive og kompetente bønder er viktig for å nå målene om økt matproduksjon.

De største og mest produktive **jordressursene** ligger i kommunene langs kysten, samtidig som det er her potensialet for konflikter med samferdsel, boligbygging og byutvikling er størst. Sikring av verdifulle jordbruksarealer og kulturlandskap er høyt prioriterte mål for Fylkesmannen i Aust-Agder.

Kommunenes viktigste styringsredskap i arealforvaltning er kommuneplanen. Flere kommuner har nå rullert kommuneplanen etter den nye plan- og bygningsloven som trådte i kraft 1. juli 2009 og har pekt ut kjerneområder for landbruk. Fylkesmannen følger opp kommunene gjennom opplæring og innspill i planprosessene.

Gode fagmiljøer og nettverk bidrar til utvikling av ulike samarbeidsformer og er en viktig læringsarena. Økt kompetanse er et av virkemidlene for å nå målet om økt matproduksjon. Fylkesmannen inviterer hver høst til et kontaktmøte mellom regional offentlig forvaltning og organisasjonene som driver rådgiving innen jordbruk. På møtet orienterer vi hverandre om satsinger og vurderer om der er problemstillinger vi bør ta tak i.

Fylkesmannen støtter Sørlandssamlingen som arrangeres av samvirkeorganisasjonene i samarbeid med Norsk landbruksrådgiving Agder. Sørlandssamlingen er både en nettverkssamling og fagsamling for bønder.

Fylkesmannen har vært pådriver og gitt økonomisk støtte til flere prosjekter som har som mål å øke matproduksjonen i Aust-Agder:

Grovfôrbaserte produksjoner: Melkeproduksjonen i Aust-Agder er liten. Sauetallet har over tid gått mye ned, og det er gjennomgående altfor ekstensiv drift av grovfôrarealene i dag. Som kjent produserer vi for lite kjøtt fra storfe og lam her i landet. I Aust-Agder er bedret produktivitet og økonomi i grasproduksjonen ønskelig. Derfor har vi støttet flere prosjekter som har som mål å opprettholde melkeproduksjonen, øke kjøttproduksjonen og optimalisere grovfôravlingene. Prosjektene har medført en del søknader til Innovasjon Norge om støtte til utbygging. Nedgangen i antall sauer ser ut til å ha stoppet opp.

Hagebruksproduksjoner: De siste årene har det vært en markant nedgang i produksjonen av grønnsaker og frukt og bær i Aust-Agder. Vi har støttet flere prosjekter der økt produksjon, økt kvalitet og bedre lønnsomhet er viktige målsettinger innen disse vekstgruppene. Prosjektet Økt grønnsaksproduksjon i Aust-Agder, har som mål å øke produksjonen med vekt på god kvalitet og lønnsomhet. I prosjektet Kvalitetsforsøk i jordbær er målet økt kvalitet og økt produksjon av jordbær på Agder. Flere dyrkere av hageblåbær har etablert seg i landsdelen de senere årene, og prosjektet Hageblåbær på Agder har som hovedmål å arbeide for økt kunnskap og lønnsomhet i hageblåbærsatsningen. Gjennom prosjektet Økt bær- og fruktproduksjon på Agder arrangerte Norsk landbruksrådgiving Agder i 2013 fire mobiliseringsmøter på Agder innenfor utvalgte kulturer som bringebær, jordbær, moreller og plomme. Erfaringsmøter arrangert av Norsk landbruksrådgiving Agder har vi støttet for å stimulere til økt frukt- og bærproduksjon på Agder.

Beskriv kort resultater for oppdraget knyttet til Utviklingsprogrammet for lokalmat og grønt reiseliv.

Utviklingsprogrammet for lokalmat og grønt reiseliv omfatter nasjonalt arbeid med kompetanse og regionale kompetansenav, omdømmebygging, vekstsatsingen for matbedrifter og tilskudd til forpliktende produsentnettverk.

Vi har et godt og nært samarbeid med Innovasjon Norge på lokalmat satsingen. Fylkesmannen i Aust Agder har et medlem i styret for Kompetansenav Sør.

Fylkesmannen informerer om tilskudd til forpliktene produsentnettverk. Smaken av Setesdal og Regional Matkultur Telemark og Agder er eller arbeider for å bli forpliktene produsentnettverk.

Prosjektet Lokal mat Agder har som mål å gi økt verdiskapning og mangfold innen lokal mat og matspesialiteter og å synliggjøre og øke tilgjengelighet av lokal mat og matspesialiteter fra landbrukssektoren på Agder. Gjennom Lokalmat Agder-prosjektet blir bedrifter orientert om satsingsområdene og muligheten innenfor utviklingsprogrammet for lokalmat og grønt reiseliv.

Prosjektet Det nordiske måltid – Skagerakaksen: Fylkesmannen i Aust-Agder har vært en viktig aktør for å få i gang et Interreg forprosjekt innen mat og reiseliv. Fylkeskommunen i Aust-Agder er eier av prosjektet, Fylkesmannen i Vest-Agder, Vest-Agder fylkeskommune og Agder Matforum er norske partnere i prosjektet.

Resultatområde 22 Landbruk over hele landet

22.1 Bruk av landbruksarealer

Rapportere ev. bruk av midler over kapittel 1144 post 77 Regionale og lokale tiltak i landbruket til rovviltforvaltning, og beskriv kort utfordringene på området.

Det er ikke benyttet midler over kap. 1144 post 77 til rovviltforvaltning.

Beskriv utviklingen i beitebruk og utarbeid statistikk over bruk av beiteareal og tapsutvikling.

Antall beitelag har i 2013 gått ned fra 15 til 14. Tall sau slept på utmarksbeite har gått ned fra 5230 i 2012 til 5083 i 2013. Det er ca. 50 % av sauene som er med i organisert beitebruk. Tapsprosenten for sau + lam har steget fra 8,1 til 8,3. De største tapene finner vi i kommunene der ulven har vært. Normaltap i Aust-Agder regner vi er 4 % for lam og 2 % for sau uten rovvilt. I tillegg til ulv har vi nå en ganske stor bestand av gaupe i skogbygdene og forekomst av jerv i fjellbygdene.

Rapporter på omfang av samfinansiering med midler til forebyggende tiltak mot rovviltskader over Miljøverndepartementets budsjett.

Det er gitt midler til elektronisk overvåking fra MDs tilskudd til forebyggende tiltak mot rovdyr i områder med store tap der vi er usikre på tapsårsaken. Andre lag har fått tilskudd til investeringer i beitefelt til radiobjeller. Vi har hatt informasjonsmøte for saueiere om de to aktuelle elektroniske overvåkingssystemene (e.bjelle fra Findmysheep og radiobjelle fra Telespor).

Beskriv kort bruk og nytte av data fra Geovekst og Norge digitalt hos alle avdelingene ved embetet.

Fylkesmannen i Aust-Agder har valgt å tilrettelegge kartbasert informasjon for saksbehandlerne gjennom innsynsverktøyet GeoPort. Bakgrunnskartene i løsningen bruker blant annet data som er etablert gjennom Geovekst, mens Norge digitalt gir mulighet for å presentere en rekke tematiske data. I tillegg kan medarbeiderne ved embetet få tilgang til bruk av ArcGIS, men dette verktøyet brukes hovedsakelig av de medarbeiderne som har GIS-kompetanse. Det er i første rekke medarbeiderne på miljøvernavdelingen samt på landbruks- og beredskapsavdelingen som bruker og har størst nytte av kartdata. I denne sammenheng er tilgang på gode og ajourførte kartdata til gjengjeld essensielt for å sikre god saksbehandling.

Beskriv aktivitet i arbeidet knyttet til Geovekst og i oppfølging av kommunenes arbeid med ajourføring av arealressurskart (AR5).

Geovekstarbeidet i Aust-Agder synes nå å gå inn i en fase med færre store etableringsprosjekter, men med økende vekt på ajourføring. Landbruket har gjennom skogbruksplanleggingen vært en vesentlig bidragsyter til gjennomføring av flere store prosjekter med laserskanning og etablering av ortofoto. Disse prosjektene har gjort det mulig for kommunene å oppdatere kartgrunnlaget samt å ajourføre AR5. I tillegg har skogbruksplanprosjektene kunnet benytte meget gode grunnlagsdata. Nesten alle kommuner i fylket er nå originaldatavert for AR5, og fra landbruks- og beredskapsavdelingens side arbeider vi kontinuerlig for å bevisstgjøre kommunene på viktigheten av å følge opp det kontinuerlige vedlikeholdsarbeidet. I samarbeid med Fylkesmannen i Vest-Agder arrangerte vi feltkurs for kommunene i 2013 etter Skog og landskap sitt opplegg.

Tapsstatistikk sau på utmarksbeite

Embeter	Antall sau sluppet (innen organisert beitebruk)		% tilslutning til org. beitebruk i fylket	Tapsprosent		Total tapsprosent	
	Sau	Lam		Sau	Lam	2013	2012
FMAA	5083	8567	50	4,11	10,73	8,26	8,1
Sum	5083	8567	50	0	0	0	

22.2 Eiendom og bosetting

Kort beskrivelse av resultatet fra oppfølging og kontroller, og behov for videre oppfølgingstiltak knyttet til kommunenes praktisering av regelverket i eiendoms- og bosetningspolitikken.

Fylkesmannen har i 2013 hatt 8 jordlovssaker og 8 konsesjonssaker til klagebehandling. Vi har behandlet 7 konsesjonssaker og 3 jordlovssaker som første instans. Fylkesmannen har fattet vedtak i 1 odelsfrigjørings sak.

Vi har omgjort 1 delingstillatelse etter forvaltningsloven § 35. Omgjøringsvedtaket ble etter klage ikke tatt til følge av SLF. I tillegg har Fylkesmannen påklaget 2 kommunale dispensasjonsvedtak etter plan- og bygningsloven § 1-9.

Fylkesmannens landbruks- og beredskapsavdeling vil bestrebe seg på å holde en nær kontakt med landbruksforvaltningen ute i kommunene både gjennom veiledning i enkeltsaker etter jord og konsesjonsloven og faglige samlinger.

22.3 Forvaltning av inntekts- og velferdspolitiske tiltak og kontroll

Oversikt over erfaringer og utfordringer knyttet til kommunenes forvaltning av økonomiske og juridiske virkemidler og regelverk.

Etter våre erfaringer fra forvaltningskontroller er den kommunale forvaltningen av virkemidler og regelverk innenfor landbruket god. Mange kommuner har kompetente medarbeidere med lang erfaring og god lokalkjennskap. Imidlertid er det i hovedsak slik at alt forvaltning innenfor området er tillagt en medarbeider. Dette medfører en stor grad av sårbarhet ved eksempelvis sykdom og avgang. Dette er viktig at kommunens ledelse er oppmerksom på, slik at nødvendig oppfølging gis ved behov. Deltidsstillinger i mindre kommuner kan gjøre det utfordrende å rekruttere kvalifiserte medarbeidere. Flere kommuner har valgt å samarbeide om landbruksforvaltningen slik at det kan ansettes personer i fulle stillinger. Vårt inntrykk er at kommunens ledelse ofte ikke kjenner omfanget av pålagte forvaltningsoppgaver og derfor ikke vet behovet for ressurser til forvaltningen.

Vi har fulgt med på kommunenes saksbehandling i produksjonstilskudd gjennom fagsystemet WESPA. Vi sender påminnelser pr. e-post når vi finner det nødvendig og prøver slik å redusere antallet manuelle utbetalinger. I høst har vi særlig fulgt opp kommunene når det gjelder avkorting ved feilopplysninger.

Gi en oversikt over ressursinnsats knyttet til kontrolloppgavene, omfang på gjennomførte kontroller og hvordan ev. avvik er fulgt opp, jf. eget skjema.

Ressursinnsatsen knyttet til kontrolloppgavene i 2013 anslås å være 0,2 årsverk fordelt på to personer. I 2013 har Fylkesmannen gjennomført forvaltningskontroll i fire kommuner. Vi har gjort en risikobasert vurdering av kommunene før utvalg, samtidig som det er et mål at det foretas kontroll hos samtlige kommuner i løpet av en femårsperiode.

Gi en oversikt over klager og dispensasjonssøknader behandlet av Fylkesmannen for samtlige tilskuddsordninger på landbruksområdet der kommunen er førsteinstans.

Se egen tabell.

Tilskudd til avløsning ved sykdom. I

2013 er det søkt om totalt ni dispensasjoner fra forskrift om tilskudd til avløsning ved sykdom. Syv dispensasjoner fra krav om minimum næringsinntekt er innvilget på bakgrunn av ny bruker eller store investeringer. To dispensasjoner er innvilget på bakgrunn av oppfølging av kronisk sykt barn. En dispensasjon er innvilget for sykdomsperiode over ett år på bakgrunn av rehabilitering etter medisinsk behandling. Tallene er lagt i tabell under andre tilskuddsordninger.

Vi ser fram til at nytt fagsystem kan gjøre saksgangen ryddigere og mer effektiv.

Beskriv dekningsgraden for landbruksvikartjenestene i fylket, og rapporter på landbruksvikarvirksomhet til Statens landbruksforvaltning innen 1.2.2013.

Landbruksvikarordningen i fylket er organisert gjennom avløserlaget Landbruksstjenester Sør. Landbruksstjenester Sør har medlemmer i begge Agderfylkene og tilbudet dekker alle kommunene i Aust-Agder. Oppslutningen om laget er stor.

Oversikt over behandling av klager og dispensasjonssøknader 2012 - antall

Klagebehandling

Produksjonstilskudd		Miljøvirkemidler		Andre tilskuddsordninger	
Innvilget	Avslått	Innvilget	Avslått	Innvilget	Avslått
1	1	0	0	0	1

Dispensasjonssøknader

Produksjonstilskudd			Miljøvirkemidler			Andre tilskuddsordninger		
Innvilget	Delvis innvilget	Avslått	Innvilget	Delvis innvilget	Avslått	Innvilget	Delvis innvilget	Avslått
5	0	2	0	0	0	9	0	0

Fylkesmannens kontroll av landbruksvirksomheten i 2012

1. Hvor mye ressurser er avsatt til kontroll?

Årsverk: 0,2

Antall personer: 2

2. Gjennomførte kontroller av kommunenes landbruksforvaltning(forvaltningskontroller)

Kommune:	Gjerstad kommune
Orninger/omfang:	Produksjonstilskudd i jordbruket, Tilskudd til avløsning ved sykdom m.v., Regionalt miljøprogram i Aust-Agder, Spesielle miljøtiltak i jordbruket. Videre ble det gjort stedlig kontroll av flere innvilgede og slutførte SMIL-søknader.
Registrerte avvik:	Ingen
Oppfølging av avvik:	Ingen

Kommune:	Grimstad kommune
Orninger/omfang:	Produksjonstilskudd i jordbruket, Tilskudd til avløsning ved sykdom m.v., Regionalt miljøprogram i Aust-Agder, Spesielle miljøtiltak i jordbruket. Som en del av forvaltningskontrollen var kontrollteamet med på kommunens stikkprøvekontroll hos utvalgte foretak.
Registrerte avvik:	Bruk av samlemapper som inneholder mange enkeltsaker, eksempelvis SMIL-søknader og sykdomsavløsning, gjør søkning i arkivet vanskelig. Det brukes ikke avskrivning på brev i ePhorte. Dette gjør det vanskelig å følge saksgangen på enkeltsaker.
Oppfølging av avvik:	Fylkesmannen ber kommunen rette opp avvik. Vi ber også om kopi av kommunens oppfølgingsbrev etter funn i stikkprøvekontrollen.

Kommune:	Lillesand kommune
Orninger/omfang:	Produksjonstilskudd i jordbruket, Tilskudd til avløsning ved sykdom m.v., Regionalt miljøprogram i Aust-Agder, Spesielle miljøtiltak i jordbruket. Som en del av forvaltningskontrollen var kontrollteamet med på kommunens stikkprøvekontroll hos utvalgte foretak.
Registrerte avvik:	Flere saker mangler dokumentasjon på sluttregnskap og sluttbefaring i arkivet. Personnummer og bankkontonummer til søker i tilsagnsbrev bør ikke legges på postjournal uten sladding. Miljøplan trinn to skal vedlegges søknad. Dersom den er levert tidligere, bør det linkes til hvor i arkivet denne ligger. Manglende budsjett og miljøplan på sak 11/3164.
Oppfølging av avvik:	Fylkesmannen ber kommunen rette opp avvik. Vi ber også om kopi av kommunens oppfølgingsbrev etter funn i stikkprøvekontrollen.

Kommune:	Risør kommune
	Produksjonstilskudd i jordbruket, Tilskudd til

Orninger/omfang:	avløsning ved sykdom m.v., Regionalt miljøprogram i Aust-Agder, Spesielle miljøtiltak i jordbruket. Videre ble det gjort stedlig kontroll av flere innvilgede og slutførte SMIL-søknader.
Registrerte avvik:	Ingen
Oppfølging av avvik:	Ingen

3. Gjennomførte foretakskontroller. Foretakene kan anonymiseres ved A, B, C etc.

Foretak:	Ingen
Orninger/omfang:	Det er ikke fortatt foretakskontroll. Vi har valgt å være med kommunen ut på reell foretakskontroll. Vi får da en god oversikt over hvordan kommunen foretar slik kontroll. Vi påser at kommunen følger opp avvik som kommer fram ved foretakskontroll.
Hjemmel for kontroll:	
Registrerte avvik:	
Oppfølging av avvik:	

4. Andre kommentarer/ innspill:

Det er gjort en risikobasert vurdering av kommunene før utvalg, samtidig som det er et mål at det foretas kontroll hos samtlige kommuner i løpet av en fem års periode. Fylkesmannen har vektlagt at kommunens øverste administrative ledelse skal delta på åpnings- og slutt møte for kontrollen. Ved forvaltningskontroll er det funnet få avvik, men noen flere merknader. Søknadene til Spesielle miljøtiltak i jordbruket er ofte lite utfyllende med hensyn til mål, vedlikehold og framtidig bruk. Kommunene har fullelektronisk arkiv, men flere saker er ufullstendig registret i arkivet. I enkelte tilfeller kan det være vanskelig å følge saksgangen bare ved hjelp av det elektroniske arkivet. Det er en nyttig erfaring å være med kommunen på foretakskontroll. Tilbakemeldingene for foretakene viser at de ser viktigheten av kontroll, særlig for å sikre legitimering av tilskuddsordningene og en god tilskuddsforvaltning. På husdyrkonsesjonsområdet er foretak i fylket blitt kontrollert mot LIB/PT. Det er ikke blitt hentet inn opplysninger utover det som er tilgjengelig i egne systemer. Det er få produsenter innenfor de produksjoner som omfattes av husdyrkonsesjon og miljøet oppfattes som ganske oversiktlig.

22.4 Regionalt tilpasset innsats

Beskriv hvilke tiltak som er gjennomført for å styrke kommunenes arbeid innenfor landbruks- og matområdet, herunder omfanget av den landbrukspolitiske dialogen med kommunene og det landbrukspolitiske engasjementet i kommunene.

Vi ser stadig tydeligere at kapasitet og kompetanse i kommunal landbruksforvaltning er en forutsetning for gjennomføring av nasjonal landbrukspolitikk. Fylkesmannen prioriterer derfor funksjonen som kompetansesenter for kommunene og har brukt mye ressurser på oppfølging av kommunene gjennom veiledning, kompetanseheving og kontroll. Gjennom året har landbruks- og beredskapsavdelingen også deltatt på en rekke møter med kommunene knyttet til tilskudds- og lovforvaltning. Det har vært mange møter og befaringer med kommunene knyttet til ulike arealplaner.

Fylkesmannen inviterer nytilsatte i landbruksforvaltningen i kommunene til landbruks- og beredskapsavdelingen for orientering og informasjon.

Den årlige todagers kommunekonferansen for landbruksforvaltningen i fylket var m.a. viet samfunnssikkerhet – forventninger og muligheter for samhandling med landbruket, tilskuddsforvaltning, endringer i jordloven og oppfølging av driveplikten. Situasjonen for skognæringen og næringsutvikling var også tema for samlingen.

Fylkesmannen har avviklet en samling for skogfaglig personale i kommunene, AT Skog BA og NEG Skog AS der m.a. skogkultur, tynning og veivedlikehold var tema. Gårdskartprosessen er fulgt opp med feltkurs i AR5 for landbruksforvaltningen i samarbeid med Fylkesmannen i Vest-Agder.

Fylkesmannen inviterte kommunene til en dagsamling der ulike modeller for Inn på tunet ble presentert. Inn på tunet-tilbydere fikk også informere om sine tilbud.

I 2013 fikk kommunene ansvar for tilskudd til drenering. Det ble snart klart at mange av saksbehandlerne ute i kommunene ikke hadde tilstrekkelig kunnskap til å vurdere innkomne søknader. Vi arrangerte derfor et dagskurs i de viktigste prinsippene i dreneringsarbeid og en orientering om forskriften.

Framtidsbygda er en årlig konferanse arrangert av fylkesmennene og fylkeskommunene i Agderfylkene. Tittel for konferansen i 2013 var «Mangfold som regional kraft».

Fylkesmannen prioriterer dialog og direkte kommunikasjon med kommunene. I den landbrukspolitiske dialogen med kommunene er kapasitet og kompetanse i kommunal landbruksforvaltning et sentralt tema. Det er avholdt to ordfører- og rådmannsmøter i 2013. Situasjonen for skognæringen var tema på et av møtene. Oppfølging av kommunenes arbeid med saker etter landbrukslovgivningen er et område som er prioritert. Vi registrerer at det er stort behov for opplæring i lovverket.

Forøvrig er dialogen ivaretatt ved

- deltagelse i regionalt partnerskap under ledelse av fylkeskommunen
- deltagelse i regionmøter
- oppfølging og dialog med kommuner etter initiativ fra kommunene eller Fylkesmannen

Tiltaksstrategiene er lagt til grunn for tildeling av SMIL- og NMSK-midler til kommunene. Dialogen går mye på at de økonomiske rammene for oppfølging av tiltaksstrategien er så små at dette gjør det vanskelig å skape et landbrukspolitisk engasjement.

Fylkesmannen er generelt bekymret for utviklingen i kapasitet og kompetanse i den kommunale landbruksforvaltningen. Manglende ressurser fører m.a. til at pådriverrollen for landbruksbasert næringsutvikling blir skadelidende.

Beskriv konkret bruk av ev. midler over kap. 1144 post 77 Regionale og lokale tiltak i landbruket til kommunerettet arbeid.

Fylkesmannen i Aust-Agder fikk tildelt kr 95 000 til kommunerettet arbeid. Midlene er brukt til fagsamlinger for kommunene innen skogbruk, jordbruk og Inn på tunet. Største delen av midlene gikk til den årlige samlingen vi har for landbruksansvarlig i kommunene. Kommunene gir uttrykk for at de synes disse samlingene er faglig gode og nettverksskapende.

Rapporter om arbeidet i Regionale bygdeutviklingsprogram i tråd med føringer gitt i tilskuddsbrev om næringsutvikling (tidl. rundskriv BU-midler).

Regionale bygdeutviklingsprogram ble utarbeidet i slutten på 2012. I 2013 har vi kun hatt et møte med organisasjonene der vi rapporterte på vår aktivitet i 2012 og drøftet planer for 2013. Vi har et godt samarbeid med både Aust-Agder Bondelag og Aust-Agder Bonde- og Småbrukarlag.

Beskriv samarbeidet med regionale aktører innen næringsutvikling og miljøarbeid, herunder gjør rede for hvilke aktører som følger opp de ulike delene av strategiene for Regionalt næringsprogram (RNP), Regionalt miljøprogram (RMP) og Regionalt skog- og klimaprogram (RSK).

Regionalt næringsprogram (RNP):

RNP er utarbeidet i nært samarbeid med Fylkesmannen i Vest-Agder, Innovasjon Norge, fylkeskommunen, bondelaget og bonde- og småbrukerlaget. Aust-Agder og Vest-Agder har felles RNP. I planen kommer det klart fram hvem som har ansvar for de ulike områdene. Vi samarbeider også nært om svært mange prosjekter. Aust-Agder fylkeskommune har lagt RNP til grunn i vurderingen av søknader om midler til kompetanse, rekruttering og likestilling fra Landbruks- og matdepartementet. Fylkeskommunen har invitert oss inn i forvaltningen av disse midlene.

Innovasjon Norge forvalter bedriftsretta bygdeutviklingsmidler, Fylkesmannen forvalter bygdeutviklingsmidler til tilrettelegging- og utviklingstiltak og fylkeskommunen forvalter midler til kompetanse, rekruttering og likestilling.

Regionalt miljøprogram (RMP):

Fylkesmennene i Aust-Agder og Vest-Agder har samarbeidet om RMP og hatt felles styringsgruppe helt siden ordningen ble innført i 2005.

Etter at Regionalt bygdeutviklingsprogram for Aust-Agder ble innført har vi valgt å beholde styringsgruppa slik som før. Vi ønsker fortsatt å dra vekslers på en styringsgruppe som fungerer godt. Styringsgruppa består av representanter fra fylkesmennene, bondelaget, bonde- og småbrukarlaget og fylkeskommunene i begge fylkene.

Regionalt skog- og klimaprogram (RSK):

Regionalt skog- og klimaprogram (RSK) følger Fylkesmannen i første rekke opp i samarbeid med Aust-Agder fylkeskommune, kommunene og AT skog.

Skogbruksplanarbeidet følger den fremdrift som er angitt i hovedplanen. De to siste pågående prosjekter i 2. omdrev vil etter planen være avsluttet i 2015. Hovedplan for skogbruksplanleggingen ajourføres i samarbeid med kommunene og AT skog.

Forbedring av skogbrukets infrastruktur omfatter både det offentlige veinettet, skogsbilveiene samt terminaler til sjø og jernbane. Fylkesmannen har i denne sammenheng et utstrakt samarbeid med fylkeskommunen, kommunene og skognæringen, der siktemålet er å forbedre veistandarden.

Gjennom et samspill med skognæringen, fylkeskommunen, Statens vegvesen og kommunene arbeides det for å avdekke flaskehalsar der offentlig vei må utbedres for på bli kjørbar med de største tillatte tømmervogntog.

Ombygging av skogsbilveinettet skjer i samarbeid med kommunen, berørte skogeiere og skognæringen. For å lykkes med dette arbeidet er det avgjørende at kommunene i fremtiden har personell på landbruksområdet samt at de aktuelle medarbeiderne innehar den nødvendige kompetanse for å løse oppgaven.

Utarbeide oversikt over utvikling i antall årsverk i Fylkesmannens landbruksavdeling i 2013.

Fylkesmannen i Aust-Agder har landbruk og beredskap i en avdeling. I 2013 har vi hatt noen måneder vakanse i noen stillinger og noe midlertidig deltid, men ingen varig endring i antall årsverk. Ved full bemanning har avdelingen 15 stillinger og 14,2 årsverk. Av disse er 11,6 årsverk hovedsakelig engasjert innen landbruk. (Vi har da ikke regnet med 0,4 årsverk innen GIS for hele embetet.)

Pr. 1.1.2013 hadde hele landbruks- og beredskapsavdelingen 14 ansatte og 12,8 årsverk. 1 stilling var da vakant, men ble besatt senere på året. Pr. 1.1.2014 var vi 13 ansatte med totalt 11,8 årsverk. 2 stillinger var da vakant. Begge stillingene ble lyst ut i 2013 og besatt på nyåret.

Midlertidig deltid: I starten av 2013 hadde en ansatt redusert stilling med 20 % AFP. Denne ansatte sluttet og ble erstattet av en ansatt i 100 % stilling. En ansatt hadde 80 % stilling i starten av året pga. små barn, men økte til 100 % i løpet av året. I løpet av 2013 har en ansatt fått redusert stilling med 40 % AFP.

22.5 Reindriftsforvaltning

Resultatområde 23 Økt verdiskaping

23.1 Næringsutvikling innen jordbruk og bygdenæringer

Beskriv kort tiltak for økt satsing innen landbruksbasert vare- og tjenesteproduksjon innenfor Regionalt næringsprogram.

Regionalt næringsprogram for Aust-Agder og Vest-Agder ble ferdigstilt i 2013.

Inndelingen i satsningsområder er den samme som i Regionplan Agder 2020 og Landbruksmeldingen for Aust-Agder:

1. Klima – høye mål lave utslipp
2. Det gode livet: Agder for alle
3. Utdanning: verdiskaping bygd på kunnskap
4. Kommunikasjon – de viktige veivalgene

5. Kultur – opplevelser for livet

Fylkesmannen har i 2013 innvilget tilskudd til 22 prosjekter og gitt tilleggsbevilgning til et foretak på praktikantordningen. I flere av prosjektene har vi vært en aktiv medspiller.

Flere av prosjektene som vi har støttet har resultert i søknader til Innovasjon Norge om bedriftsstøtte. Innovasjon Norge har gitt tilbakemelding om at de ser en sammenheng mellom prosjektene vi støtter og søknader de mottar.

1. Klima – høye mål lave utslipp

Bioenergi: Vi har innvilget tilskudd til bioenergiprojekt som skal bidra til en klar reduksjon i utslipp av klimagasser gjennom økt bruk av bioenergi. Det har også som mål å gjøre det mulig for jord- og skogbrukere, ved å gi dem kompetanse, å ta en sentral rolle i verdikjeden som brenselprodusenter og/eller varmeleverandører. Samarbeidspartene i dette prosjektet er fylkesmennene og fylkeskommunene i Aust-Agder, Vest-Agder, Telemark og Vestfold samt Innovasjon Norge.

2. Det gode livet: Agder for alle

Grovforbasert husdyrproduksjon: Vi har i lang tid sett at grovfôrarealene i Aust-Agder kan bli nytta langt bedre enn i dag. Det er derfor innvilget tilskudd til prosjekter som har som mål å øke produksjonen og utnyttelsen av grovfôrressursene som grunnlag for økt kjøttproduksjon i Aust-Agder.

Hagebruk/planteproduksjon: Vi mener at deler av Aust-Agder har gode forutsetninger for økt frukt-, bær- og grønnsaksproduksjon, og vi har derfor støttet flere prosjekter som har som mål å øke produksjonen i vårt fylke.

Inn på tunet: Vi arbeider for å gjøre Inn på tunet kjent for at kommuner og andre skal etterspørre tilbud. Fylkesmannen har benyttet BU-midler til et dagsseminar i samarbeid med Universitetet i Agder. Semiaret viste tilbud der samhandling mellom dyr og mennesker er brukt for å bedre ulike brukergruppers livskvalitet. Se nedenfor.

Juletre og pyntegrønt: Produksjon av juletrær og pyntegrønt er en voksende tilleggsnæring i fylket. Prosjektet har som formål å tilby råd og rettleiding til de på Agder som har planer og tanker om å satse på juletre og pyntegrønt. Vi har også innvilget tilskudd til et prosjekt som har som mål å øke kunnskap og lønnsomhet i produksjonen av fjelledlegran som nå trues av en alvorlig soppsjukdom. Forskningsrådet har gitt støtte til prosjektet.

3. Utdanning: verdiskaping bygd på kunnskap

Bedre fagutdanning: Velg naturbruk er et prosjekt som skal øke oppmerksomheten og kjennskapen til utdanning innen jord- og skogbruk på videregående nivå (naturbruk), høyskole og universitet. Videre er det et mål å øke rekrutteringen til naturbruksskolene på Agder.

Rekruttering: Sørlandssamlinga 2014 er en arena for kompetansebygging, nettverksbygging og legger spesielt til rette for at unge bønder skal møtes.

5. Kultur – opplevelser for livet

Lokal mat: Vi har gjennom flere matprosjekter synliggjort produkter fra Agder. Det viktigste målet med prosjektene er økt verdiskaping og mangfold innen lokal mat og matspesialiteter fra landbrukssektoren på Agder.

Vi ønsker å skape arenaer hvor matprodusenter og lokale spisesteder skal presentere seg for publikum og synliggjøre mangfoldet av de matskatter som finnes i vår region.

Beskriv tverrsektorielt samarbeid og resultater i arbeidet med Inn på tunet generelt og Inn på tunet-løftet i kommunene spesielt.

Aust-Agder har vel 30 tilbydere av Inn på tunet-tjenester. Bare 9 av disse har søkt godkjenning hos Matmerk. Det er ikke bare de mest aktive tilbyderne som har søkt godkjenning. Tilbyderne har dannet et medlemsnettverk som er organisert av tilbyderne selv. Fylkesmannen møter bare når vi blir spurt om innspill. Vi arrangerer KSL-kurs når det er behov for det. I 2013 har det ikke vært ønske om nye kurs. Vi har et godt samarbeid med Innovasjon Norge når det gjelder oppfølging av IPT-tilbydere.

Hos Fylkesmannen har vi dannet en tverrfaglig IPT-gruppe som består av medlemmer fra utdannings- og justisavdelingen, sosial- og helseavdelingen og landbruks- og beredskapsavdelingen. Vi lager en årsplan for arbeidet med Inn på tunet og fordeler ansvaret for oppgavene. I 2013 hadde de tre avdelingene regionale info-møter for kommunene. Det var godt frammøte og god respons fra kommunene.

Vi holdt et dagsseminar sammen med Universitetet i Agder og Fylkesmannen i Vest-Agder med tema

«dyreassistert intervensjoner». Det var stor interesse, og vi måtte sette en begrensning på 160 pga. plassmangel. På Sørlandske lærerstevne arrangerte vi et dagskurs for lærere sammen med Fylkesmannen i Vest-Agder med tema: «Gården som en av skolens læringsarenaer». Vi støttet nettverksgruppen av tilbydere slik at de fikk presentere seg på en stand på utstillingen på lærerstevnet.

Det var bare to kommuner i Aust-Agder som fikk midler fra Inn på tunet-løftet. Resultatet av tiltakene var gode, men begge kommunene fant at det var for kort tid til utprøvingen. Arendal kommune laget et tilbud til en gruppe multihandikappede som det har vært vanskelig å finne gode alternativer til. Dette var svært vellykket og tiltaket forsetter ut over prøveperioden. Grimstad kommune laget et tilbud til ungdomsskoleelever som hadde behov for en mer praktisk rettet undervisning. Resultatene var svært gode, men kommunen hadde ikke mulighet til å fortsette tilbudet på grunn av svært dårlig økonomi i kommunen.

23.2 Skogbruk

Rapporter kort om utviklingen i skogbruket, beskriv utfordringene på skogområdet i fylket, og gi en oversikt over hvordan Fylkesmannens arbeid på området har bidratt til resultater og aktivitet.

I 2013 ble det avvirket 292 992 m³ for salg til en bruttov verdi på 87,1 mill. kr. Avvirkningen var fordelt på 145 714 m³ gran, 128 341 m³ furu og 18 937 m³ lauv og vedtømmer. Dette er en nedgang på 7,5 % fra 2012. Det ble avsatt 13,0 mill. kr til skogfond, som tilsvarer et skogfondstrekk på 14,9 %. Fylkesmannen behandlet 20 saker knyttet til ordningen med tilskudd til energiflis i 2013.

Tømmerprisen er det viktigste insitamant for hogst, og skogbruket tilpasser seg raskt konjunktorene. Første halvår 2013 var sterkt preget av krisestemningen i skogbruket knyttet til nedleggelsen av Tofte. I 2013 var den gjennomsnittlige tømmerprisen på bare 297 kr/m³ mot 312 kr/m³ i 2012.

De langsiktige investeringene i Aust-Agder-skogbruket som planting, ungskogpleie og skogsveibygging viser et rimelig stabilt nivå de siste årene. Det ble satt ut 513 575 planter, en reduksjon på 5 % i forhold til fjoråret. Ungskogpleien har holdt et svært jevnt nivå de 5 foregående årene med ca. 17 000 daa pr. år. Det er akseptabelt samlet sett for fylket. I 2013 ble resultatet 15 421 daa. Nedgangen i ungskogpleien knytter seg i all hovedsak til en av de store skogkommunene i fylket, Froland. Den sviktet markant i 2013. Det ble markberedt i alt 1 484 daa, en reduksjon på 33 % i forhold til året før. Da var det en motsvarende økning på hele 43 % for tiltaket.

Fylkesmannen og kommunene har i løpet av året fulgt opp arbeidet med foryngelsesfeltkontrollen. Vi mener å ha lukket de avvik som var både i 2012 og 2013, enten ved at planting og suppleringsplanting er gjennomført eller at det foreligger konkret avtale om oppfølging våren 2014. Vi har dessverre hatt lokal mangel på skogplanter, og det har forsinka plantinga.

Fylkesmennene i Aust-Agder, Telemark og Vest-Agder ønsket å iverksette tiltak for å øke skogkulturaktiviteten i Agderfylkene og Telemark. Dette er bakgrunnen for et treårig prosjekt og en samarbeidsavtale med AT Skog om skogkultursatsing 2012–2015. Skogkultursatsingen i AT Skog har et overordnet mål om at planting, ungskogpleie og markberedning skal økes med minst 50 prosent gjennom denne treårsperioden. Erfaringer fra Aust-Agder viser gode resultater i kommuner med en fast etablert faghjelpsordning. Et av mange tiltak er derfor å få til slik ordning i alle kommuner i de tre fylkene. Faghjelpenes arbeid er sesongbetont og varierer fra noen få måneder til halve årsverk i hver enkelt kommune. Den viktigste oppgaven er oppsøkende virksomhet hvor skogkulturbehovet hos den enkelte skogeier vies oppmerksomhet. Faghjelpen har også en prioritert oppgave ovenfor nye skogeiere. Disse får tilbud om gratis befarings og veiledning. I prosjektet er det ansatt to skogkulturledere med AT Skog som arbeidsgiver.

De viktige arbeidsområdene for skogkulturlederne er:

- koordinering og samarbeid med skogeierlag, kommuner og fylker
- overordna ansvar for logistikk, koordinering av planteomsetning og skogkulturaktivitet i egen geografi, herunder arbeidskraftbudsjett
- utarbeidelse av aktivitetsdata på skogeier og kommunenivå
- bidra til at flere kommuner alene eller sammen med andre etablerer faghjelpsordninger
- utvikle dataløsninger og rutiner for kontrahering
- etterkontroll og kvalitetssikring
- etablere og vedlikeholde kontrakter med entreprenører med høy kvalitet og effektivitet
- bidra til god service ovenfor skogeier

I 2013 ble det ferdigstilt 0,8 km ny skogsbilvei, 13,4 km ombygd skogsbilvei og 2,7 km med ny helårs traktorvei (velklasse 7). Vi nådde det høyeste investeringsnivået i skogsveier siden årtusenskiftet med 12,1 mill.kr og en

tilskuddsutbetaling på 4,2 mill. kr.

Det alt vesentlige av skogsveibyggingen i Aust-Agder er ombygging av eldre bilveianlegg som hverken holder mål til moderne tømmertransport eller gjeldende veinormaler. Kostnadmessig ligger dette tiltaket på 70–90 % av nyanlegg. Vi regner med et samlet ombyggingsbehov i størrelsesorden 35–40 % av total bilveilengde på 2500 km. Det tilsvarer 900–1000 km med ombyggingsveier i fylket. Det kan synes langt mellom samlet behov og årlig aktivitet. Vi fastholder likevel vår strategi der vi satser på kvalitet (veier av sprengstein med tilstrekkelig bæreevne) framfor kvantitet. Vi er overbevist om at den er rett og synes vi får daglige bekræftelser på det.

Statistikken over anleggskostnader blir alltid noe misvisende på grunn av etterslep i materialet i forhold til markedsutviklingen. I 2013 synes gjennomsnittskostnadene pr. meter vei å gjenspeile gjeldende prisleie. I tillegg til antall meter vei i statistikkoversikten over er det også bygd om 3 bruer.

Vi har et bestemt inntrykk at maskinentreprenørmarkedet nå er stramt med stor konkurranse om anbudene. Rammevilkårene for bruk av skogfond, gjeldende tilskuddssatser og lavere byggekostnader burde gi en ekstra stimulans til å prioritere ombygging av de viktigste skogsbilveiene som skal inngå i et langsiktig og permanent hovedveinett for skogbruket.

For skogbruksnæringa ligger det også en utfordring i å holde oppe kvaliteten på den delen (hoveddelen) av veinettet som er bygd med en tilfredsstillende standard ved anleggstidspunkt. Dette bekreftes igjen med resultater fra vedlikeholdskontrollen som vi startet på ny rullering av i 2007. I 2013 ble slik kontroll gjennomført i Åmli kommune. I 2014 starter vi opp den tredje rulleringen med Risør og Gjerstad.

Fylket særmerkes av en høy kursaktivitet gjennom kursserien Aktivt Skogbruk. Dette er et landsdekkende desentralisert tilbud av skogbrukskurs og er næringens viktigste redskap for å rekruttere og skolere arbeidskraft. I 2013 ble det avviklet 46 kurs med 310 deltakere. 2013 har også vært et godt år for kursserien Aktivt Skogbruk i Aust-Agder. Antall kurs sier ikke alt om den samlede aktiviteten. Året kjennetegnes av en rekke lange 52,5-timers kurs i skoleverket. En aktiv satsing på valgfag skogbruk i ungdomsskolens 10.-klasser har slått godt til i flere kommuner. Sammenlignet med landets øvrige fylker kommer vi fortsatt godt ut på statistikken. Det er «orkanfylket» Møre og Romsdal (sikkerhetsopplæring vindfallhogst) sammen med skogfylkene Oppland og Hedmark som har samme nivå. Den høye kursaktiviteten over tid skyldes i første rekke et meget dyktig og velrenommert lokalt instruktørkorps.

Rapportere om skogbruksplanlegging med miljøregistreringer og tilskudd til miljøtiltak i skogbruket gjennom fagsystemet TSKOG.

Skogbruksplanlegging og miljøregistreringer gjennomføres etter hovedplan for fylket. Interessen for å få utarbeidet skogbruksplan har vært stor i flertallet av de kommunene som nå er i prosess. Dette skyldes at mange skogeiere har relativt gamle planer. Omløpstiden for skogbruksplanlegging i Aust-Agder er nå redusert til under 15 år, og når de igangsatte prosjektene blir slutført, trolig i løpet av 2015, vil skogeierne i alle kommunene i fylket ha oppdaterte skogbruksplaner.

I 2013 har det pågått skogbruksplanlegging i kommunene Birkenes, Risør, Froland og Åmli. Prosjektet i Risør ble avsluttet i 2013. Forventet prosjektavslutning i Birkenes er utsatt til 2014 på grunn av behov for justering/supplering av en del planer. Vi ser en klar aktivitetsøkning i de fleste kommunene når skogeierne får nye skogbruksplaner. Det er gledelig at aktivitetsøkningen viser seg både på avvirkning og skogkultur.

Tilskudd til å ivareta og videreutvikle miljøverdier knyttet til biologisk mangfold, landskap, friluftsliv og kulturminner kommer vanligvis etter en avsluttet områdetakst med miljøregistreringer. Kommunene melder at det er en utfordring å prioritere denne ordningen ettersom den går av samme rammen som aktivitetsfremmende tiltak i skogbruket. I 2013 er det kun utbetalt tilskudd til et miljøtiltak i Aust-Agder.

Skogbrann er år om annet et svært aktuelt scenario for skogeierne i fylket, og Fylkesmannen har derfor etablert god kontakt med de lokale brannvesen for å være i beredskap ved en aktuell situasjon. Fylkene Vest-Agder, Aust-Agder og Telemark har i ca. 30 år hatt en felles ordning med flyovervåkning av skogene i sommerhalvåret. Denne overvåkingen har i sin helhet vært betalt av kommunenes brannvesen. Tidlig på året meldte brannsjefene i Aust-Agder og Vest-Agder at de ikke lenger så en positiv kost/nytteverdi med ordningen samt at annen flyaktivitet i dag langt på vei erstatter denne. Avtalen ble derfor oppsagt, noe Fylkesmannen sterkt beklager.

Ny skogfondsordning i 2007 med hele 85 % skattefordel er en meget bra ordning for skogbruket. Ovenfor den enkelte skogeier er det imidlertid en utfordring å synliggjøre hva ordningen kan bety økonomisk. Når en skogeier benytter ordningen, gir dette lavere skatt i årene etter aktiviteten, men mange skogeiere oppfatter ikke redusert skatt på samme måte som et direkte tilskudd. Innestående skogfond var ved utgangen av 2013 på 58,2 mill. kr som er tilnærmet samme beholdning som i 2012 (58,7 mill. kr). Det ble utbetalt 13,5 mill. kr over ordningen. I

Resultatområde 24 Bærekraftig landbruk

24.1 Jordvern og kulturlandskap

Beskriv status i omdisponering av dyrka og dyrkbar jord i fylket.

I 2012 er det omdisponert 111 dekar dyrka jord i Aust-Agder. I følge jordvernmålet skal Aust-Agder holde omdisponeringa av dyrka mark under 91 dekar pr. år i gjennomsnitt fra 2010. Gjennomsnittlig omdisponert areal i perioden 2010–2012 er 70 dekar.

Beskriv aktivitet og utfordringer i dialogen med kommunene for å nå de nasjonale målene om å ivareta jord- og kulturlandskapsressursene.

Vi opplever at kommunene har et ønske om å verne om kulturlandskapet og dyrka mark. Dette er enklest å gjennomføre i de områdene hvor landbruket står sterkt og hvor det er større sammenhengende arealer. De største utfordringene har vi i områder med utbyggingspress og hvor arealene er fragmentert. Vi oppfordrer kommunene til å benytte hensynssone landbruk i kommuneplanens arealdel for å verne om landbrukets arealressurser. Flere kommuner gjør nå bruk av dette virkemidlet. I 2013 har Grimstad kommune, på vår oppfordring, igangsatt utarbeidelse av en «Grønn strek». Denne skal være en langsiktig grense mellom LNF-områder og bebygde arealer.

Beskriv sentrale utviklingstrekk for jordvernet i fylket og hovedutfordringer i virkemiddelbruk og tiltak (herunder omdisponering av dyrka og dyrkbar jord).

Det var en høy takt i omdisponeringa i årene 2000–2004. Fra 2005 er omdisponeringa markant redusert. I perioden 1994–2003 var gjennomsnittet 183 dekar pr. år, og målsettinga for Aust-Agder etter 2010 har vært at omdisponeringa skal være mindre enn 91 dekar dyrka mark pr. år. Tallene varierer en del fra år til år. I 2012 ble det omdisponert et jorde på om lag 95 dekar i Grimstad kommune til campusområde for Universitetet i Agder. 70 dekar av dette arealet er regulert til grønnstruktur/park, mens 25 dekar er regulert til kombinert formål (næring/kontor/tjenesteyting/idrettsanlegg/hotell). Tallene for 2013 er ikke tilgjengelige før senere. Ut fra vår kjennskap til arealsaker i kommunene kan vi si at resultatet for 2013 vil vise at vi er tilbake på om lag samme nivå som 2010/2011.

Beskriv erfaringer og resultater med iverksetting av tiltak for de områdene som inngår blant utvalgte kulturlandskap i jordbruket.

Vi har et område med utvalgt kulturlandskap. Her er det stor aktivitet både med istandsetting av bygninger og med rydding og restaurering av landskapet. Dette arbeidet skjer i godt samarbeid med Valle kommune der området ligger. Kommunen koordinerer arbeidet i området.

Vi har gode erfaringer med samarbeidet på tvers av fagområder og på tvers av eiendomsgrenser. Det største problemet med å gjennomføre de planlagte tiltakene har vært mangel på fagfolk til å utføre arbeidet. Dette ser nå ut til å kunne bedre seg siden det er opprettet et bygningsvernssenter med opplæring av handverkere innen bygningsfag. Vi har godt samarbeid med naturfaglige institusjoner til overvåking av de biologiske verdiene i området.

Det er nå bare en aktiv gardbruker igjen i området. Han har ikke nok beitedyr til å holde landskapet slik det burde. Noen av arealene er leid bort til husdyrbrukere i andre grender, men beitetrykket kunne godt vært større og vi ønsker også at alle engarealene ble slått hvert år.

Rapportere om bruken av innsigelser knyttet til landbruk i saker etter plan- og bygningsloven (bl.a. om begrunnelse, utfall og antall saker totalt, til mekling og til Miljøverndepartementet).

I 2013 er det fremmet innsigelse til to reguleringsplaner. Vi har ved flere anledninger varslet innsigelse til reguleringsplaner. Varsel om innsigelse gjør ofte at vi kommer i dialog med kommunene og blir enige om en løsning, slik at vi ikke behøver å fremme innsigelsen.

Fylkesmannen har påklaget to dispensasjonssaker etter plan- og bygningsloven. I en del saker har vi varslet at vi vurderer å påklage vedtaket hvis dispensasjonen innvilges som omsøkt. Dette resulterer ofte i at kommunen ikke innvilger dispensasjonen eller at søkeren endrer på søknaden.

24.2 Samfunnsplanlegging

Beskriv hovedtrekk i arealbruksutviklingen og aktivitetene som er iverksatt for å sikre at landbrukets arealinteresser og utviklingsmuligheter blir ivaretatt i samfunnsplanleggingen.

Landbruks- og beredskapsavdelingen er aktiv deltaker i dialogen med kommunene. Flere kommuner har startet arbeidet med rullering av kommuneplanen. Vi setter fokus på landbruket og arealressursene i planarbeidet i møter og gjennom innspill til planprogram, oppstartmeldinger og høringer. Kommunene ser viktigheten av å ta vare på arealressursene. Vi må likevel være på vakt og peke på gode alternative løsninger når kommunene ønsker å ta i bruk dyrket mark til andre formål.

Vi har samarbeid med fylkeskommunen om planfaglig opplæring for kommunene. I 2013 var vi blant annet medarrangør av planfaglig nettverkstur til Rogaland, hvor jordvern var sentralt tema. Vi har god erfaring med dette nettverksarbeidet, og evalueringene viser at kommunene har stort utbytte av det.

Oppfølging av plansaker fra kommunene er en sentral oppgave for å ivareta landbrukets arealinteresser. Vi uttaler oss til alle reguleringsplaner som har konsekvenser for landbruket i området og legger vekt på å gi tydelige innspill tidlig i planprosessen. Det er viktig at regulantene er kjent med våre synspunkter når de går i gang med planarbeidet. Videre følger vi sakene gjennom de ulike fasene til planene er vedtatt. Vi benytter også planforum som arena for å fremme våre synspunkter i plansaker. Her får vi god anledning til å gå i dialog med kommunene, og vi kan underbygge våre standpunkter og skape forståelse for de nasjonale interesser vi er satt til å ivareta.

Beskriv status og erfaringer i arbeidet med verneplaner, energisaker og konsekvensutredninger.

Landbruks- og beredskapsavdelingen har deltatt i prosessen med implementering av «Heiplanen» (Regional plan for Setesdal Vesthei, Ryfylkeheiane og Setesdal Austhei). Videre har vi i 2013 deltatt i oppstartarbeidet med Raet nasjonalpark, hvor vi også har ansvaret for utredningen «Landbruket i planområdet».

Rapportere om bruken av innsigelser knyttet til landbruk i saker etter plan- og bygningsloven (bl.a. om begrunnelse, utfall og antall saker totalt, til mekling og til Miljøverndepartementet).

I 2013 er det fremmet innsigelse til to reguleringsplaner. Vi har ved flere anledninger varslet innsigelse til reguleringsplaner. Varsel om innsigelse gjør ofte at vi kommer i dialog med kommunene og blir enige om en løsning, slik at vi ikke behøver å fremme innsigelsen.

Fylkesmannen har påklaget to dispensasjonssaker etter plan- og bygningsloven. I en del saker har vi varslet at vi vurderer å påklage vedtaket hvis dispensasjonen innvilges som omsøkt. Dette resulterer ofte i at kommunen ikke innvilger dispensasjonen eller at søkeren endrer på søknaden.

Kort beskrivelse av status i samordnings- og koordineringsarbeidet innenfor samfunnssikkerhet på landbruks- og matområdet.

Det foreligger en beredskapsinstruks for landbruksdirektøren. Instruksen pålegger landbruksdirektøren å ha oversikt over særskilte utfordringer innenfor landbruket i fylket som er av relevans for beredskapen.

Landbruksdirektøren er ikke fast medlem av Fylkesberedskapsrådet, men kalles inn ved behov. Som Fylkesmannens nærmeste rådgiver innen landbruksspørsmål bistår landbruksdirektøren også som faglig rådgiver for FM og FMs krisestab ved større ulykker og katastrofetilstander. Landbruksdirektøren inngår i Fylkesmannens Atomberedskapsutvalg (ABU).

24.3 Klimautfordringene

Rapportere om skogbruksplanlegging med miljøregistreringer og tilskudd til miljøtiltak i skogbruket gjennom fagsystemet TSKOG.

I 2013 har det pågått skogbruksplanlegging i kommunene Risør, Birkenes, Froland og Åmli. Prosjektet i Risør ble slutført i løpet av året. Hovedtyngden av arbeidet har pågått i Froland. For ytterligere opplysninger henvises til rapportering i TSKOG. Se også punkt 23.2.

Beskriv kort aktiviteten knyttet til økt bruk av trevirke og satsing på bioenergi, samt gjør rede for status og utfordringer på området.

Bioenergi

Fylkesmannen har hatt en aktiv rolle i informasjon- og mobiliseringsarbeidet for økt bruk av bioenergi. Arbeidet har i hovedsak tatt for seg informasjons og tilretteleggingstiltak for bioenergi for hele Agder. I flere av kommunenes energi- og klimaplaner pekes det på konkrete prosjekter som kan gjennomføres med bruk av

bioenergi.

Regionplan Agder 2020 peker på at Agder har et stort potensiale for økt bruk av bioenergi. Bruk av bioenergi er miljøvennlig og i mange tilfeller er det også et godt valg med tanke på økonomi. Særlig innen industrien kan det være et stort potensiale for bruk av bioenergi. Men det bør også bygges flere mindre gårdsvarmeanlegg og satses videre på oppvarming av offentlige bygg ved hjelp av bioenergi.

Høsten 2013 initierte Innovasjon Norge og Fylkesmannen i Aust-Agder et samarbeidsprosjekt med mål om økt utbygging av biovarme. Fylkesmannen i Aust-Agder er prosjektansvarlig for «Bioenergi prosjekt Vestfold, Telemark, Aust-Agder og Vest-Agder 2014–2016». Innovasjon Norge, fylkesmennene og fylkeskommunene i de nevnte fylker er samarbeidspartnere i prosjektet, og representanter fra disse danner prosjektets styringsgruppe. Fylkesmannen i Aust-Agder skal ansette en prosjektleder i første halvdel av 2014.

Forbruket av bioenergi i Aust-Agder har vært svakt økende i løpet av 2013. Høsten 2013 sank prisene for både tørr og våt stammevedflis. Forbruket av bioenergi basert på skogsflis har passert 20 GWh. Dette tilsvarer årlig ca. 10 000 m³ med skogsvirke og har i all hovedsak erstattet bruken av olje og strøm til oppvarming.

BU-prisen for 2013 i Aust-Agder ble tildelt Bygland Varmesentral. Dette er en bedrift som leverer biovarme til offentlige bygg i Bygland og som foredler skogsvirke til kvalitetsflis for videresalg. Selskapet er også leverandør av konsulenttjenester i alle ledd i verdikjeden for biovarme og har vært sentral i flere etableringer av biovarme på Agder.

Det er i løpet av 2013 gitt tilsagn fra Innovasjon Norge til tre biovarmeprosjekter i Aust-Agder.

Varmemarkedet er et utfordrende marked. For biovarme er det snakk om å etablere en ny verdikjede i et allerede etablert marked (eksempelvis olje eller elektrisk). I tillegg må man konkurrere mot andre og nye energiløsninger som kommer på markedet (eksempelvis varmepumper). Videre er det en menneskelig faktor i det å ta i bruk noe nytt og ukjent, men den største utfordringen for biovarme er prisen på konkurrerende energibærere og da særlig elektrisk. Her er det viktig å få frem de gode eksemplene, og de er det etter hvert ganske mange av, nå senest synliggjort gjennom masteroppgaven til Kåre Gunnar Fløystad, *Biovarme for folk og dyr*.

Trebruk

Fylkesmannen i Aust-Agder har et godt samarbeid om tre og trebruk med fylkeskommunene på Agder, Innovasjon Norge Agder, Husbanken og Trefokus. Det er oppmerksomhet rundt bærekraftig byggeri, energi, klima og miljø. Vi arbeider for økt bruk av tre i byggenæringen. Målet med satsningen er økt verdiskaping, innovasjon og nyskaping innen trebransjen.

Fylkesmannen i Aust-Agder har deltatt med sin kompetanse om tre i møter og kontaktpunkter mot kommunene, utbyggere og næringen. Videre har Fylkesmannen bidradd med BU-midler og kompetanse for å utvikle ny trebasert virksomhet på Jordøya i Åmli kommune. Åmli kommune har regulert og tilrettelagt et areal på 250 daa til nærings- og industriformål. En forstudie i 2012 konkluderte med et betydelig potensiale i de skog- og treressursene som kan samles på industriområdet.

Landbruksdirektøren har deltatt i ressursgruppa som har som mål å bidra til at ny næringsvirksomhet etableres her og kan komplementere virksomheten til Bergene Holm. Høsten 2013 åpnet Bergene Holm ny saglinje på Jordøya. Denne har en kapasitet på 300 000 m³ og har kostet 110 millioner kroner. Både med tanke på avsetningen av tømmer i regionen og arbeidsplasser i indre Agder er det viktig å få på plass ytterligere virksomhet her.

Sammen med Innovasjon Norge har Fylkesmannen i Aust-Agder arrangert et informasjonsmøte om landbruksbygg i tre. Det ble avlagt besøk til et nytt sauefjøs hvor deltakerne fikk høre mer om utbygger og gårdbrukernes erfaringer, herunder mulighetene for bruk av tre i driftsbygninger i landbruket og finansiering.

Gjennom treprogrammet har Innovasjon Norge bevilget nesten 4 millioner kroner til 4 prosjekter i Aust-Agder. I tillegg så blir det gitt investeringsstøtte og lån til flere bedrifter i fylket gjennom de ordinære rammene som Innovasjon Norge disponerer.

Fylkeskommunene og fylkesmennene i Aust-Agder og Vest-Agder driver sammen et utviklingsprosjekt innen trebruk kalt Agder Wood (www.agderwood.no). Prosjektet er en felles satsing for å stimulere til klimaeffektive og miljøvennlige trebygg. Agder Wood skal bidra til å løfte frem nyskapende fremtidsrettede bygg i tre som skal være forbilder og kunnskapsbase for andre byggeprosjekter. Prosjektet retter oppmerksomhet mot miljøvennlig og innovasjonspreget trebyggeri, energibruk, nyskapende trearkitektur og utvikling av regionale kompetansemiljøer. Agder Wood inviterer og motiverer utbyggere, offentlige eller private, planleggere og leverandører til å bidra med gode eksempelprosjekter.

Prosjektet skulle etter planen avsluttes i 2013, men grunnet udisponerte bevilgninger videreføres prosjektet inn i 2014. Prosjektet vil avgi en sluttrapport og holde en avslutningskonferanse høsten 2014. Agder Wood ble ikke prioritert videre i «Regionalt utviklingsprogram Agder 2014» følgelig avsluttes prosjektet i dagens form i løpet av 2014.

Å bygge i tre er ikke noe nytt, men innen i store deler av byggsektoren er ikke tre vurdert. Nå som den teknologiske utviklingen har ført til at trebygg kan erstatte mer tradisjonelle materialer, møter man motstand på flere områder. På samme måte som for bioenergi er det vanskelig å etablere noe nytt i et veletablert marked. Men her er det også snakk om å få frem de gode eksemplene som viser at trebygg kan konkurrere og ofte være bedre med tanke på estetikk, økonomi, brannsikkerhet mm.

Rapportering av eventuelle tiltak og virkemidler over RMP med effekt på klimagassutslipp og ammoniakkutslipp, og om mulig også effekt av tiltakene.

Flere tiltak på klimaområdet for jordbruket i Aust-Agder blir i dag gjennomført gjennom Regionalt miljøprogram (RMP). Programmet er revidert og gjelder fra og med 2013 til og med 2016.

Fra og med 2013 er det innført tilskudd til miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel i RMP for Aust-Agder. Tiltaket skal bidra til at husdyrgjødsel spres på en miljøvennlig måte som reduserer utslipp til luft og vann. Det er innført tilskudd til nedlegging og nedfelling av husdyrgjødsel i voksende kultur og åpen åker, tilskudd til spredning med rask nedmolding innen 2 timer samt et ekstratilskudd ved bruk av tilførselsslanger. Oppslutningen om ordningen bør bli høyere. Vi er usikre på effekten av tiltaket så langt med tanke på utslipp til luft.

Tilskudd til ingen/utsatt jordarbeiding har vi videreført i det reviderte programmet. Tiltaket innebærer å avstå fra jordarbeiding om høsten, slik at åkeren overvintres i stubb og dermed beskyttes mot erosjon. Vi har også videreført en tilskuddsordning til fangvekster etter høsting.

Målet for begge disse tiltakene er å hindre forurensing til vann, men samtidig har de også hatt en effekt på lystgassutslipp. Særlig tilskudd til ingen/utsatt jordarbeiding er en godt innarbeidet ordning med stor oppslutning som trolig har god effekt både med tanke på redusert erosjon, næringsstofftap og utslipp av klimagasser.

24.4 Produksjon av miljøgoder og reduksjon av forurensninger

Gi en vurdering av måloppnåelse for virkemidlene i regionalt miljøprogram.

I 2013 foretok vi en omfattende revidering av regionalt miljøprogram for perioden 2013–2016 basert på nasjonalt miljøprogram og det nye menybaserte systemet for tilskuddene. Aust-Agder og Vest-Agder har samarbeidet om RMP helt siden ordningen ble innført i 2005. Revisjonsarbeidet er gjennomført av Fylkesmannen i samråd med bondelaget, bonde- og småbrukarlaget og fylkeskommunen i de to fylkene.

Fra og med 2013 er tilskudd til vedlikehold av bygninger, gytebekker og fellesbeiter fjernet. Samtidig er ulike tilskuddsordninger for miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel og vedlikehold av ferdselsårer i jordbrukslandskapet tatt inn i programmet.

Til sammen er det 18 tilskuddsordninger innen 6 ulike miljøtema i RMP for Aust-Agder. Økonomisk ramme for regionalt miljøprogram var 4,3 millioner i 2013. Den største delen av midlene går til ordninger innenfor miljøtema kulturlandskap. Det er et høyt prioritert mål at miljøtilskudd i RMP skal motvirke gjengroing og bidra til et åpent og variert kulturlandskap. Ved oppstart av RMP i Aust-Agder ble det i alle kommuner valgt ut prioriterte kulturlandskap som ble gitt ekstra beite- eller arealtilskudd. Forholdene i de enkelte kommunene kan ha endret seg mye siden den gang. I tillegg er gårdskartprosessen gjennomført og en del arealer i fylket er omklassifisert. Kommunene har derfor fått mulighet til å revurdere sine prioriterte arealer på nytt i kommende programperiode. Derfor tok vi en grundig gjennomgang av alle utvalgte områder i kommunene, og arealet ble beregnet med hjelp av GIS. Oppdatert statistikk er viktig og helt nødvendig informasjon ved en slik vurdering av arealene. Det endte opp med at Lillesand kommune utvidet sitt areal innenfor gitt ramme, mens Gjerstad og Risør gjorde utvelgelsen helt på nytt. I tillegg har Evje og Hornnes og Iveland endret sine arealer i forrige programperiode. Noen kommuner har meldt fra at en revurdering av deres arealer kan bli aktuelt senere i denne programperioden. Det ble laget oppdaterte kart for alle områder i kommunene (138 områdeavgrensinger).

Det er litt varierende hvor godt denne ordningen med prioritering av arealer fungerer. Vi mener at miljøoppnåelsen øker når utvalget etter hvert stadig blir bedre og tilpasses utviklingen i den enkelte kommune. I tillegg gir ny statistikk og kartinformasjon bedre oversikt over ordningen. Det er imidlertid en arbeidskrevende ordning å håndtere for både søkere og saksbehandlere i kommunene. Det bør på sikt være mulig å få dette inn som et kartlag i eStil, noe som vil gjøre dette mer oversiktlig.

Vi mener måloppnåelsen er best for tilskuddsordninger under miljøtema biologisk mangfold og kulturmiljøer og kulturminner. I tillegg mener vi det er høy måloppnåelse for tilskudd for ingen/utsatt jordarbeiding under miljøtema avrenning til vassdrag og kyst. Dersom alt jordbruksareal i fylket var erosjonskartlagt, kunne vi lettere hatt størst fokus på de mest erosjonsutsatte arealer, noe som hadde økt måloppnåelsen ytterligere.

De nye ordningene som ble innført i 2013 har vi foreløpig lite erfaring med. Under 1 % av total pott i 2013 er brukt til tilskudd til vedlikehold av ferdselsårer i jordbrukslandskapet. Om lag 4 % av midlene er brukt til miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel. Disse ordningene er nyinnførte, og vi må informere og stimulere til økt bruk av disse midlene de kommende år. Ikke minst i forbindelse med vannforskriftsarbeidet bør miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel være et høyst aktuelt tiltak med muligheter for god måloppnåelse.

Beskriv hovedprioriteringer for bruken av SMIL-midler og hvordan Fylkesmannen har arbeidet med koplingen mellom SMIL og RMP.

Også i 2013 har størstedelen av SMIL-midlene gått til restaurering av gammel kulturmark. Dette er et resultat av kommunenes prioriteringer og vår oppfordring om å koble bruken av SMIL-midler til virkemidlene i regionalt miljøprogram. Det er fortsatt en beskjeden andel av SMIL-midlene som går til bygninger og forurensning.

Prioriteringen av SMIL-midlene i kommunene tilgodeser i første rekke tiltak som skal hindre gjengroing. De fleste kommunene ser ut til å prioritere aktive brukere, og en stor del av midlene går til tiltak der målet er å tilrettelegge for beiting med husdyr. Dette passer godt sammen med våre satsinger i RMP.

Flere av kommunene melder at tildelingen av SMIL-midler er for små til å få tatt nødvendige krafttak innen bevaring og istandsetting av freda og verneverdige bygninger.

Beskrive tilstanden og utviklingen av biologisk mangfold og kulturminner i jordbruket og bruken av virkemidler i forhold til målsetningene.

Vi ser at bevisstheten om biologisk mangfold er økende. Det er langt flere som nå har kunnskap om biologiske verdier og kulturminner på eiendommene og er stolte av det. Det er også i 2013 blitt laget flere skjøtselsplaner for viktige kulturlandskapsområder som igjen er blitt fulgt opp i RMP og SMIL. Bare 2 % av SMIL-midlene går til rene biomangfoldtiltak, men ser en nærmere etter går nok en del av midlene under gammel kulturmark også til bevaring av biomangfoldet.

I Aust-Agder er det nå vel 30 slåtteeenger som får tilskudd gjennom Miljødirektoratets ordning med midler til utvalgte naturtyper. I tillegg gir Miljødirektoratet tilskudd til mindre områder med høstingsskog og til gamle eiker i kulturlandskapet. Noen av disse områdene får også tilskudd via RMP. Flere av de viktigste naturmangfoldområdene har egne overvåkingsprogrammer utført av eksterne fagmiljøer.

Bare 1,5 % av SMIL-midlene går til kulturminner og 24 % til verneverdige bygninger. En stor utfordring har vært at det er vanskelig å finne gode handverkere til å utføre restaureringsarbeidene på en tilfredsstillende måte. I tillegg er dette ofte store og kostbare tiltak som det er vanskelig å finne midler til innenfor SMIL-midlene og gir derfor store egenkostnader for eierne av kulturminnene.

I forbindelse med utvalgt kulturlandskap er det laget en rekke tilstandsrapporter for bygninger og steinarbeider i Rygnestad og Flateland i Valle. Det er også gjort omfattende arkeologiske kartlegginger. Alt dette øker bevisstheten om verdiene vi finner i kulturlandskapet.

Beskriv tilstand og utvikling for forurensning fra landbruket i vannområder som er valgt ut i første planperiode.

Landbruks- og beredskapsavdelingen følger arbeidet som nå pågår med vanddirektivet. Vi er representert på møter på vannregionnivå og samarbeider med miljøvern avdelingen om konkrete problemstillinger i arbeidet.

Det er kun for vannområde Otra at det er laget forvaltningsplan med tiltaksprogram gjennom vanddirektivarbeidet i Aust-Agder i første planperiode. Tiltaksprogrammet for planperioden 2010–2015 viste at utslipp fra landbruk var en ubetydelig faktor i dette vannområdet. Forvaltningsplanen for Otra skal oppdateres, og dermed skal det utarbeides ny tiltaksanalyse der vi har bidradd med innspill i samråd med landbruksforvaltningen i den enkelte kommune.

I andre planperiode skal det lages forvaltningsplan med tiltaksprogram for de tre øvrige vannområdene i Aust-Agder. Vi har deltatt i en egen felles temagruppe for jordbruk og skogbruk for de tre vannområdene. Der har vi bidradd i arbeidet med tiltaksanalyser. Ved revisjon av regionalt miljøprogram har vi tatt inn nye ordninger som vil ha betydning for arbeidet med å begrense avrenning fra landbruket.

Beskriv status og behov for oppfølgingstiltak fra forvaltningens side i miljøplanarbeidet.

Fylkesmannen har ved forvaltningskontroll erfart at det fremdeles er mangler ved miljøplanene. Det er gjennomført kurs i miljøplan for gårdbrukere i 2013, støttet med midler fra klima- og miljøprogrammet.

I forbindelse med innføring av «tilskudd til drenering av jordbruksjorder» er det blitt økt fokus på miljøplaner. Det er krav at alle søknadene skal være forankret i miljøplan trinn 2.

Tilskudd fra regionalt miljøprogram utbetalt 2013 etter søknadsomgang 2012 - kroner utbetalt til hovedområder

Embeter	Kulturlandskap	Biologisk mangfold	Kulturmiljøer og kulturminner	Friluftsliv og tilgjengelighet	Avrenning til vassdrag og kyst	Utslipp til luft	Plantevernmidler	Andre miljøtiltak
FMAA	2573245	230045	475416	11553	312417	0	0	100176
Sum	2573245	230045	475416	11553	312417	0		

24.5 Økologisk landbruk

Beskriv kort status og utfordringer, prioriteringer, tiltak og resultater fra oppfølging av de regionale handlingsplanene og satsingen innenfor økologiske foregangsfylker.

I Aust-Agder blir 6 prosent av jordbruksarealet vårt drevet økologisk. Arealet har vært stabilt på dette nivået de siste årene. Det har vært en negativ utvikling når det gjelder produksjon av økologisk melk på Agder. Kun en tredjedel av den økologiske melka anvendes som økologisk. I tillegg er foredling av økologisk rømme på TINE Meieriet Kristiansand opphørt fra høsten 2013, så nå foredles ikke melka i vår region lenger. Denne utviklingen gir store utfordringer med tanke på 15 prosent-målet for økologisk produksjon og forbruk. Det pågår arbeid lokalt for å se nærmere på alternative løsninger for å ivareta den økologiske melka.

Fylkesmannen samarbeider med Fylkesmannen i Vest-Agder når det gjelder tiltak innen økologisk landbruk, og vi har felles arbeidsgruppe. Vi har felles handlingsplan for økologisk landbruk på Agder som gjelder perioden 2011–2015. Ut fra handlingsplanen utarbeider vi årlig tiltaksplan i samråd med arbeidsgruppa. Når det gjelder bruken av handlingsplanmidlene i 2013 er det lagt vekt på tiltak for å øke interessen hos produsenter og forbrukere samt å styrke nettverksbygging og veiledning.

Tiltak det er bevilget handlingsplanmidler til i 2013:

- Økologisk melkeproduksjon
- Kløver i enga, Agder
- Kløver i enga, Setesdal
- Profileringsprosjekt økologisk landbruk Arendalsuka
- Fagtur økologisk landbruk
- Fagdag for landbruksskoler
- Økt økologisk grønnsaksproduksjon i Aust-Agder

Aust-Agder har ikke status som foregangsfylke. Det er positivt at en vesentlig del av foregangsfylkearbeidet er å dele erfaringer og kunnskap innen ulike innsatsområder til andre.

Buskerud er foregangsfylke innenfor jordkunnskap og jordkultur. Det er gjennomført kompostseminar for gårdbrukere på Agder i regi av foregangsfylket Buskerud og Norsk landbruksrådgiving Agder støttet med handlingsplanmidler fra Vest-Agder (felles pott med Aust-Agder).

Fylkesmannen i Oslo og Akershus og Fylkesmannen i Østfold er foregangsfylker (ØQ) for økt forbruk av økologisk mat. ØQ arrangerte i samarbeid med Askim og Aurskog-Høland kommuner studietur til Aust-Agder i høst. De besøkte produksjonskjøkken i Grimstad og Arendal samt Avigo grønnsaker i Lillesand. Særlig produksjonskjøkkenet i Arendal ligger godt an når det gjelder bruk av økologiske matvarer med en andel økologisk på over 15 %!

ØQ gjennomførte et seminar i samarbeid med Nofima, Difi og Fylkesmannen i Aust-Agder og Fylkesmannen i Vest-Agder i Grimstad i 2012 der tema var økologisk mat og drikke i storkjøkken. NOFIMA inviterte alle som hadde vært deltakere på dette seminaret til et oppfølgingskurs i Kristiansand høsten 2013.

Fylkesmannen har også deltatt på møte med foregangsfylke for frukt og bær, der vi så på mulige samarbeidsområder. Resultatene av jordbruksoppkjøret 2013 gir føringer for økt satsing på foregangsfylkearbeidet. I denne forbindelse har Fylkesmannen gitt innspill til Statens landbruksforvaltning om at

vi ønsker å delta innen jordbær og potetdyrking (tidligproduksjon). I disse produksjonene har vi spisskompetanse i vår region. Det er aktuelt å samarbeide med flere av foregangsfylkene. Spesielt gjelder dette foregangsfylkene for: frukt og bær (Hordaland og Sogn og Fjordane), grønnsaker (Vestfold) og jordkunnskap og jordkultur (Buskerud).

Ressursrapportering

Resultatområde	Kapittel 1510 Fagdep.	
21 Matsikkerhet	kr 0,00	kr 0,00
22 Landbruk over hele landet	kr 1 000,00	kr 0,00
23 Eiendoms- og bosettingspolitikk	kr 1 128,00	kr 0,00
24 Bærekraftig kultur	kr 4 745,42	kr 0,00
Andre oppgaver under LMD	kr 7 268 983,61	kr 0,00
Sum:	kr 7 275 857,00	kr 0,00

Kunnskapsdepartementet

Resultatområde 31 Tilsyn og forvaltningsoppgaver på opplæringsområdet

31.1 Tilsyn

Fylkesmannen har i 2013 hatt hovedfokus på tilsyn. Nedenfor er det en kort omtale av tilsynene gjennomført i 2013.

Felles nasjonalt tilsyn 2013 og oppfølgingstilsyn

Valle og Birkenes: Fylkesmannen har gjennomført tilsyn i forhold til oppl. kap. 9a (FNT) i tråd med planen godkjent av Utdanningsdirektoratet. Vi har gjennomført tilsyn med en skole i hver kommune. Det ble ikke gitt pålegg til noen av kommunene. Kommunen har gitt uttrykk for at tilsynene har vært lærerike og viktige for å øke bevisstheten rundt elevenes psykososiale miljø, hos alle ansatte.

Tvedestrand: Vi gjennomførte oppfølgingstilsyn med en av skolene i Tvedestrand våren 2013. Her var mye på plass i forhold til tilsynet som ble avholdt høsten 2011, men skolen fikk pålegg om å fatte enkeltvedtak, som tilfredstilte forvaltningslovens krav, i alle saker der foreldre eller elever henvender seg. I tillegg ble det gitt pålegg om at alle ansatte skulle ha kunnskap om vedtaksplikten. Påleggene ble rettet etter purring og tilsynet avsluttet i desember 2013.

Arendal: Det ble gjennomført oppfølgingstilsyn med temaet skolens arbeid med elevenes psykososiale miljø, oppl. kap 9a. Forrige tilsyn ble utført i 2011. Skolen hadde fokus på, og arbeidet aktivt, for å bedre elevenes psykososiale miljø. De ansatte viste høy bevissthet når det gjaldt definisjonen og oppfølgingen av mobbing. De manglet imidlertid en felles forståelse av begrepet krenkende ord og handlinger. Det ble gitt pålegg for manglede rutine for å sikre felles forståelse. Tilsynet ble avsluttet høsten 2013. Mange andre skoler i kommunen deltok både på formøte og på sluttmøtet. Det ble opplevd som en nyttig gjennomgang. Vi gjennomførte i tillegg et felles møte for alle skolene på høsten med gjennomgang av kap 9a.

Froland: Gjennomført felles nasjonalt tilsyn på kap. 9a. Skolen har de senere årene tatt tak i mange utfordringer og satt i gang mye viktig arbeid, blant annet med sikte på tverrfaglig samarbeid med helse, politi og barnevern. Skolen manglet imidlertid en felles forståelse av krenkende ord og handlinger. De ansatte hadde også ulik forståelse og kunnskap om innholdet i handlings-, varslings- og vedtaksplikten. Videre avdekket tilsynet at de manglet samarbeidsutvalg og skolemiljøutvalg. Det ble gitt pålegg for disse forholdene med frist for å melde om

retting i januar 2014. Skolen var flinke til å involvere alle deltakerne både under åpningsmøte og sluttmøte. Kommunen og skolen gav uttrykk for at tilsynet var med på å øke bevisstheten om tema for tilsynet og de krav loven stiller.

Grimstad Det planlagte oppfølgingstilsynet ved en skole i Grimstad ble ikke gjennomført som planlagt. Rektor ved den skolen som fikk varsel om tilsyn, ble alvorlig syk. Fylkesmannen gjorde derfor avtale om tilsyn ved en annen skole. Formøte ble gjennomført våren 2013, men også denne rektoren ble sykmeldt. Fylkesmannen fant det derfor vanskelig å gjennomføre oppfølgingstilsynet i Grimstad. Vi gjennomførte imidlertid en kompetansedag med tema skolemiljø i kommunen. Målgrupper her var skoleeier, skoleledere, PPT og helsesøstre. Kommunen ga svært god tilbakemelding på denne samlingen. Se ellers 31.4 og 32.4. Endringen av tilsynsplanen ble rapportert til Utdanningsdirektoratet høsten 2013.

Egeninitierte tilsyn - planlagte

Flere av de egeninitierte tilsynene er del av en årsplan for statlige tilsyn for hele fylket og er valgt ut basert på en risiko og vesentlighetsanalyse av både tema og tilsynsobjekt.

Arendal - oppl § 2-9

Tilsynet startet opp høsten 2012 som en del av et særlig oppdrag fra Utdanningsdirektoratet: "Kommunikasjon i tilsyn". Se år 2012. Det ble gitt pålegg om å utarbeide ny kommunal forskrift for ordensreglement. Dette er rettet opp og tilsynet ble avsluttet i 2013

Svømmetilsyn.

Fylkesmannen fikk i 2013 et særoppdrag fra Utdanningsdirektoratet med å utvikle et tilsyn med svømmeopplæringen. Dette gav interessante utfordringer for avdelingen. Oppdraget innebar en utprøving og gjennomføring av et pilottilsyn i en kommune. Arbeidet startet opp våren 2013. Malen ble utprøvd gjennom et pilottilsyn med Lillesand kommune. Tilsynet hadde i hovedsak følgende elementer: er svømmeopplæringen i samsvar med læreplanen i kroppssøving, er svømmeopplæringen forsvarlig og kommunens ansvar for opplæringen i svømming.

I tillegg gjennomførte en tilsyn med svømmeopplæringen i tre andre kommuner; Arendal, Grimstad og Vegårshei. Svømmetilsynet ble gjennomført etter samme opplegget som under piloteringen. Resultatet av disse tilsynene gav avvik for alle, med unntak av pilotkommunen Lillesand. Særreport til Utdanningsdirektoratet ble sendt innen fristen 1. september 2013.

Arendal kommune Det ble avdekket avvik på alle kontrollpunkter som gjaldt kommunens ansvar og flere avvik på de ulike skolene. Kommunen har frist til primo 2014 med å lukke avvikene.

Lillesand kommune Det ble ikke avdekket avvik på noen av kontrollpunktene.

Vegårshei kommune Det ble avdekket avvik på alle kontrollpunkter som gjaldt kommunens ansvar og flere avvik på skolen. Alle avvikene ble rettet før den endelige rapporten ble skrevet.

Grimstad kommune Det ble avdekket avvik på alle kontrollpunkter som gjaldt kommunens ansvar og flere avvik på to av skolene. Kommunen har frist til primo 2014 med å lukke avvikene.

Grunnskoleopplæring for voksne

Fylkesmannen avsluttet våren 2013 to tilsyn med grunnskoleopplæring for voksne etter § 4A-1 i kommunene Evje og Hornnes og Lillesand. I begge kommunene ble det gitt pålegg om å sørge for at alle voksne med behov for opplæring etter oppl § 4A-1 ble gitt tilbud om det. Dette er gjennomført og tilsynene ble avsluttet sommeren 2013.

Høsten gjennomførte vi tre nye skriftlige tilsyn med grunnskoleopplæring for voksne etter § 4A-1. Følgende kommuner ble valgt ut for tilsyn: Arendal, Bykle og Bygland. I Bykle og Bygland ble det avdekket lovbrudd både etter kontrollpunkt som gjaldt kommunenes forsvarlige system jf. § 13-10, samt rutiner knyttet til grunnskoleopplæring for voksne, jf. § 4A-1. I Arendal ble lovbrudd rettet opp før endelig rapport ble skrevet. Bygland og Bykle har frist til 1. mars 2014 med å rette opp lovbruddene. Som en oppfølging av tilsynet med Arendal kommune er det avtalt veiledning om lovgrunlaget, for ledere og lærere ved Arendal voksenopplæring i januar 2014.

Beredskapstilsyn, Barnehage og utdanningsområdet.

Utdannings- og familieavdelingen gjennomførte i 2013 tre fellestilsyn i samarbeid med fylkesberedskapsstaben. I Fylkesmannens arbeid med områdeovervåkning valgte vi å prioritere felles tilsyn innenfor kriseberedskap i barnehager og skoler i tre kommuner. Etter hendelser i skoler og barnehager andre steder, er dette blitt svært aktuelt. I tillegg ble brev fra Kunnskapsdepartementet med oppfordring om fokus på beredskapsfeltet og henvendelser fra fylkesberedskapsstaben om fellestilsyn lagt til grunn for prioriteringen. Oppdraget ligger i embetsoppdraget for beredskap, men ikke i embetsoppdraget for utdanning eller barnehage. Tilsynene ble gjennomført i kommunene Froland, Iveland og Bygland. Tilsynsystema er alle typer hendelser som skole og barnehage må være beredt til å håndtere. Tilsynene ble gjennomgående gjennomført etter DSBs mal for tilsyn på beredskapsområdet. Avvik og merknader er således rapportert direkte inn i DSB database. Det er også gjennomført to temadager for erfaringsoverføring. Skoleskyting og hendelser på offentlig sted er også fulgt opp på nevnte temadager. Avvik og merknader relatert til skole og barnehage viser at planverkene ikke er utviklet etter en forutgående risiko- og sårbarhetsanalyse, mangler struktur og operativitet. Planene er ikke godt nok harmonisert med øvrige planer i kommunene. Ved nevnte tilsyn og aktiviteter er fokus og forbedring satt i prosess. Det er imidlertid behov for videre oppfølging i årene som kommer. Omtale også under resultatområde 54

Egeninitierte - hendelsesbaserte

Egeninitierte og hendelsesbaserte tilsyn omfatter svært ulike typer tilsyn. Noen baserer seg på direkte henvendelser til Fylkesmannen med anmodning om tilsyn andre på nyervervet kunnskap og informasjon om tilstanden, for eksempel gjennom kommunenes tilstandsrapporter og forhold som er kommet fram i media.

Lillesand kommune

Fylkesmannen initierte i 2012 et tilsyn med Lillesand kommune med bakgrunn i en enkeltsak vedrørende spesialundervisning. Se årsrapport 2012. Oppfølgingen av dette tilsynet har vært særlig krevende. Forholdene er rettet opp og tilsynet ble avsluttet i 2013.

Birkenes kommune

Fylkesmannen initierte i 2012 et tilsyn med Birkenes kommune med bakgrunn i en enkeltsak vedrørende spesialundervisning. Se årsrapport 2012. Oppfølgingen av dette tilsynet har vært særlig krevende. Forholdene er rettet opp og tilsynet ble avsluttet i 2013. Oppfølgingen av dette tilsynet har vært krevende. Forholdene ble rettet opp og tilsynet ble avsluttet i 2013.

Annet

Oppdrag fra Udir - "Kommunikasjon i tilsyn - og forslag til endringer i Håndboka"

Fylkesmannen hadde i 2013 et to-delt oppdrag fra Utdanningsdirektoratet

1. Gjennomføre et tilsyn i Arendal kommune med fokus på kommunikasjon i tilsyn
2. Gi innspill til den reviderte håndboka for tilsyn

Tilsynet i Arendal etter oppl § 2-9, har vært ett av tiltakene i forbindelse med arbeidet med justering av Håndboka og bedring av kommunikasjon i tilsyn. I forbindelse med tilsynet i Arendal ble det utarbeidet nye kontrollspørsmål, nytt kontrollskjema og nye rapportmaler etc. I tillegg har det vært flere møter med kommunen. Prosjektet har etter

Fylkesmannens vurdering ført til ny kunnskap på området. Fylkesmannens rapport for arbeidet ble levert våren 2013.

I tillegg har Fylkesmannen bidratt med innspill til tekster i Håndboka og deltatt i referansegruppen, som ble ledet av Utdanningsdirektoratet. Fylkesmannen har også som en del av særoppdraget bidratt med innlegg på Utdanningsdirektoratets tilsynskonferanser. Dette oppdraget resulterte i en kompetanseheving internt i avdelingen. Oppdraget var finansiert som eget prosjekt fra Utdanningsdirektoratet.

Revisjonstilsyn - initiert fra Arendal revisjonsdistrikt IKS

Arendal revisjonsdistrikt har i 2013 gjennomført forvaltningsrevisjoner innenfor opplæringsområdet i Arendal og i Grimstad kommuner. Det foreligger egne rapporter fra disse revisjonene.

Fylkesmannen har hatt samtaler med Arendal revisjonsdistrikt ved planlegging og oppstart av revisjonene.

Innholdet i rapportene er av interesse for Fylkesmannens risikovurderinger og planlegging av egeninitierte tilsyn. Innholdet i rapportene er også aktuelt ved planlegging og gjennomføring av FNT 2014-17.

Av hensyn til samlet tilsynsbelastning på kommunene, har Fylkesmannen ikke gjennomført egeninitierte planlagte tilsyn kun for området spesialundervisning i 2013.

Generell omtal av tilsynsområdet og arbeidet.

Ressurser

Embetet brukte i 2013 over 40% av ressursene på utdanningsområdet til tilsyn. Et lite embete må disponere en stor andel av sine ansatte til å utføre forvaltningsoppgaver som eksamen, tilskudd, klagesaker og rapportering. Det blir derfor svært begrensede ressurser som kan flyttes mellom områder.

Avdelingen har hatt høy gjennomstrømming av personale i de to siste årene, dette har resultert at en internt har måttet bruke en del ressurser på intern opplæring av nytilsatte. Vi har derfor også prioritert å sende mange medarbeider på Utdanningsdirektoratets tilsynskonferanser. En videre følge er at det har vært krevende å gjennomføre alle tilsynene.

Oppdragene fra Utdanningsdirektoratet med å delta i forberedelsene til nytt felles nasjonalt tilsyn (2014-19) har gitt spennende utfordringer for avdelingen. I forbindelse med forberedelsene til nytt felles nasjonalt tilsyn 2014-15 har Fylkesmannen bl.a. utarbeidet utkast til kontrollskjema og hatt innlegg i møter mellom Utdanningsdirektoratet og Fylkesmennene.

Særoppdragene Fylkesmannen gjennomførte i 2013 har resultert i økt kompetanse-oppbygging i avdelingen og gitt interessante utfordringer.

Fylkesmannen har fulgt opp regelverksetterlevelse der vi har fått informasjon om mulig regelbrudd gjennom enkeltsaker. Se kommentarer i eget punkt under.

Metodikk og strategier

Aust-Agder er et fylke med kun 15 kommuner. Dette innebærer nærhet og god kunnskap om kommunene, samtidig som antallet kommuner gir utfordringer ved valg av tilsynsobjekter. Vurderinger av risiko og vesentlighet ligger til grunn for prioritering og utvalg av tilsynsobjekter. Tilsyn i enkelte kommuner blir likevel forskjøvet i tid ut i fra en totalvurdering av antall tilsyn denne kommunen vil få over en begrenset periode. Å innlemme vurderinger av samlet tilsynsbelastning for enkeltkommuner ved valg av tilsynsobjekter, er etter vår vurdering en helt nødvendig strategi og samsvarer med vårt oppdrag om samordning og koordinering av statlige tilsyn overfor kommunene.

Tilsynsaktiviteten baserer seg på risiko og vesentlighetsvurderinger når det gjelder tema. Embetets satsing på tilsyn med kriseberedskap i skoler og barnehager er resultat av en slik vurdering.

Flere informasjonskilder benyttes ved vurdering av tilsynsystema og tilsynsobjekter. Informasjon fra klagesaker, media, henvendelser fra ulikt hold og møter med skoler og kommuner er sentrale. I tillegg kommer bruk av data fra GSI, PAS, Skoleporten mm, jf res.områdene 31.3, 31.5, 32.3 og 32.5. Ved tilsynene med elevenes psykososiale miljø, kap 9a, benytter Fylkesmannen videre aktuelle skriv som rundskriv UDIR 02 -2010. Informasjonen og datamaterialet brukes i vårt områdeovervåkingsarbeid. Vi drar her god nytte av Sørvest-samarbeidet. Fylkesmannen ser behovet for å ha en systematisk områdeovervåking for å øke egen kjennskap til sektoren, og for å kunne foreta velbegrunnede utvelgelse av temaer og kommuner. Fylkesmannen mener denne informasjonen i større grad kan brukes i dialog med kommunene når tilsynsplaner skal legges og kommuner/skoler skal velges ut. Informasjonen vil også være nyttig i forhold til kommunens planlegging av egne tilsyn og oppfølging av skoler. Fylkesmannen har i 2013 også vurdert hvordan kommunerevisjonens rapporter og planer for fremtidige tilsyn kan brukes i vårt tilsynsarbeid. Det er foretatt en gjennomgang av forvaltningsrevisjonenes planer og temaet er drøftet på et møte med en gruppe ordførere og rådmenn.

Under tilsynsarbeidet, herunder planlegging, gjennomføring og avslutning, av tilsynet benytter Fylkesmannen i tillegg UIDIRs håndbok, veiledninger. Alle tilsynene med unntak av fellestilsynene sammen med beredskapsavdelingen, gjennomføres etter malen i slik det er beskrevet i tilsynshåndboka. Fylkesmannen vurderer løpende hvilken tilsynsform som skal benyttes. En velger stedlig tilsyn der det kreves av UDIR og når

tilsynsystemet er av en slik art at det krever utfyping av informasjon som ikke umiddelbart er tilgjengelig gjennom dokument lesing. Eksempel på dette er behov for avklarende spørsmål i tilknytning til spesialundervisning som f.eks informasjon til praksis ved foresatte om rettigheter, vurdering av tiltak for tilpasset opplæring, gjennomføring undervisningen. Og PPT rolle og kontakt med skolen i forbindelse med tiltak, sakkyndige vurdering. Fylkesmannen bruker skriftlig tilsyn når temaet er mer avgrenset. En vurderer da om det er aktuelt å utvide til stedlig tilsyn dersom informasjon i dokumentene tilsier behov for avklarende samtaler. Skriftlige tilsyn er ressursbesparende selv i et fylke med korte avstander som vårt.

Fylkesmannens tilsyn er lovlighetskontroll, men vi møter en sektor som ikke primært har sitt hovedfokus og utgangspunkt for praksis, i kontroll og lover og forskrifter. Et hovedfunn fra flere år med tilsyn er at kommunene ikke selv har kontrollrutiner som er egnet til å avdekke lovbrudd, jf. oppl § 13-10. Det er også slik at det i små kommuner er begrensede ressurser i administrasjonen til å utøve internkontroll. Få kommuner har jurister i administrasjonen. I enkelte kommuner kan rektor/enhetsleder på en skole også ha oppgaver som skolefaglig på kommuneadministrativt nivå. Dette fører til uklare styrings- og kontrollrutiner. Det er gjennomgående begrenset kompetanse i forhold til generelle lover som forvaltningsloven og til særlover som opplæringslova med forskrifter uavhengig av kommunestørrelse. Vi ser derfor lovbrudd i flere kommuner knyttet til saksbehandling, som f.eks. enkeltvedtak om spesialundervisning, enkeltvedtak etter kap 9a og fritak for nasjonale prøver.

Fylkesmannen erfarer at tilsyn ikke er ensbetydende med endret praksis. Strategi og metodikk for oppfølging av tilsynene må inkludere tilbud om veiledning og skolering og eventuelt nye tilsyn. Vi vurderer at behovet for veiledning og skolering er særlig stort i små kommuner med begrensede ressurser til skolefaglig bemanning på skoleeiernivå. Oppfølgingstilsynene har etter vår oppfatning i tillegg bidratt til bedre lovetterlevelse og praksis på området psykisk skolemiljø, i henhold til oppl § 9a. Fylkesmannen erfarer at oppfølgingen av tilsynene på kommunenivå, vil kunne være avhengig av hvordan tilsynene og tilsynsresultatene forankres på rådmannsnivå og i det politiske miljøet. Fylkesmannen har svært god erfaring med å gi veiledning i forbindelse med sluttmøter. Her møter en kommuner som er interessert i, og setter pris på veiledning i form av lovgjennomgang og refleksjoner rundt avvikene knyttet til tilsynsystemene. Veiledningssamtalene resulterer ofte i gode meningsutvekslinger som kommunene, etter det Fylkesmannen erfarer, setter pris på.

Vurdering

Fylkesmannen har i 2013 brukt mye ressurser for å gjennomføre tilsynene etter godkjent aktivitetsplan til Utdanningsdirektoratet, og vi vurderer å ha full måloppnåelse på dette resultatkravet. Et lite embete som Aust-Agder med begrensede ressurser er sårbare ved sykdom og andre vakanser. Vi må derfor prioritere ressursene nøye ved planlegging og gjennomføring av tilsynene. Vi vurderer det også slik at vi har måloppnåelse når det gjelder de andre resultatkravene i oppdraget. Vi synes det er spesielt bra at veiledningsarbeidet i forbindelse med oppfølging og sluttmøtene i tilsynet ser ut til å fungere godt og gi forbedret praksis. Fylkesmannen er fornøyd med høyt aktivitetsnivå og god måloppnåelse på tilsynsområdet vurdert ut fra ressurser i avdelingen.

31.2 Klagesaksbehandling

I 2013 har Fylkesmannen i Aust-Agder fått noe økning i klagesaker etter opplæringsloven enn året før. Dette skyldes først og fremst en økning av klager på standpunktklager fra 12 i 2012 til 27 i 2013. Fylkesmannen har ingen god årsaksforklaring på økningen i standpunktklager. En har også tidligere hatt endel svingninger i antall klager. Fylkesmannen har generelt i samtaler med kommunene lagt vekt på nødvendigheten av gode rutiner ved vurdering og karaktersetting.

Det kom inn fem klagesaker på skoleskyss, en klagesak på spesialundervisning for voksne og en klagesak etter privatskoleloven på slutten av 2013. Disse sakene fikk vi ikke ferdigbehandlet før årskiftet og sakene er derfor ikke en del av statistikken for 2013, selv om noe arbeid med disse saken ble påbegynt i desember.

Fylkesmannen i Aust-Agder har i 2013 fått mange klagesaker på spesialundervisning som er retunert til kommunen fordi klagen ikke er behandlet i kommunen først. Vi har også hatt møter med kommuner i forbindelse med klagesaker. I et tilfelle førte dette til at kommunen innså feil i saksbehandlingen, og trakk tilbake 11 klagesaker for ny behandling i kommunen. Vi har bedt om en tilbakemelding fra kommunen på den nye behandlingen.

Fylkesmannen i Aust-Agder har i 2013 ikke hatt klagesaker på oppl. kap. 9a, men vi ser en økning i antall henvendelser i forhold til dette. Vi har i flere saker henvendt oss skriftelig til skolene og bedt skolene fatte enkeltvedtak. Vi har også foretatt en spørreundersøkelse til kommunene om hvor mange enkeltvedtak og klagesaker som er behandlet der siste år. 11 kommuner rapporterer at det i alt er fattet 86 enkeltvedtak. 5 kommuner melder om 8 klager. Ingen av disse klagen er oversendt Fylkesmannen til videre behandling.

Vi har gjennom tilsyn, kurs og veiledning arbeidet for å kvalitetssikre saksbehandlingen på enkeltvedtak etter opplæringsloven de siste årene. Embete har god kompetanse på området og har to jurister som behandler saker etter opplæringsloven, i tillegg til andre fagfelt bl.a barnehageloven. Vi har i år fått behandlet klagesakene innen 2-6 uker. Noen saker har tatt noe lengere tid, dette skyldes ferieavvikling og at vi har innhentet ytterligere informasjon eller foretatt befarings.

Fylkesmannen vurderer at oppgavene i embetsoppdraget er utført i henhold til oppdraget.

Klage i grunnskolen (opplæringsloven med forskrifter)

Type Klage	Sum	Medhold/Delvis medhold	Ikke medhold	Opphevet	Avvist	Kommentar
Standpunkt (fag og orden og oppførsel)	27	17	9	0	1	
Skyss, § 7-1	8	3	4	1	0	
Skoleplassering, § 8-1	5	0	5	0	0	
Spesialundervisning for voksne, § 4A-2	3	0	2	1	0	
Sum	43	20	20	2		

Klage i videregående opplæring (opplæringsloven med forskrifter)

Type Klage	Sum	Medhold/Delvis medhold	Ikke medhold	Opphevet	Avvist	Kommentar
Rett til ett/to ekstra år i vgo, § 3-1 femte ledd	1	0	1	0	0	
Sum	1	0	1	0		

Klage i forbindelse med spesialpedagogisk hjelp til barn under opplæringspliktig alder (opplæringsloven)

Type Klage	Sum	Medhold/Delvis medhold	Ikke medhold	Opphevet	Avvist	Kommentar
Spesialpedagogisk hjelp, § 5-7	1	0	0	1	0	
Sum	1	0	0	1		

31.3 Grunnskolens informasjonssystem (GSI)

Alle skoleeiere, skoler og private skoler i fylket har rapportert data i systemet. For å sikre at det registreres mest mulige reliable og valide data har Fylkesmannen hatt et oversyn med innsamlingen og assistert kommuner og skoler underveis i innsamlingen. I tillegg kommer kvalitetssikring og revisjon av de innrapporterte dataene. Som tidligere har Fylkesmannen valgt å følge særlig med på enkelte prioriterte områder. Under årets innsamling hadde vi blant annet et særskilt fokus på registreringen av årstimer til assistenter, utviklingen av ordinære årstimer til undervisning, leksehjelp, spesialpedagogisk hjelp og spesialundervisning i grunnskoleskjemaet. Dataene ble kvalitetssikret innen fristen.

To medarbeidere deltok på Utdanningsdirektoratets årlige GSI-samling i Oslo. Vi legger vekt på disse samlingene, og opplever kontakten med direktoratet underveis i innsamlingen også som svært nyttig. Fylkesmannen avholdt tre egne GSI-samlinger for faglig ansvarlige i kommunene. Dette for å sikre best mulig veiledning, opplæring og kvalitet på innrapportert data basert på erfaring og innspill fra foregående år. Vi prioriterte å ha egen opplæring for én kommune, med representanter tilstede både fra kommuneadministrativt nivå, rektorer i grunnskolene, voksenopplæringen og kulturskolen. Vi hadde i tillegg en egen samling for skolefaglig ansvarlige i Setesdalsregionen, samt en samling for de øvrige kommunene og private skoler på fylkeshuset. Deltakerne har alle signalisert at de har hatt stort utbytte av å delta på samlingene. Færre deltakere på samlingene gjorde det er

lettere for dem å stille spørsmål og læringseffekten ble større. Av ressurs hensyn vil det ikke være mulig å veilede like grundig hvert år, men vi planlegger fortsatt felles samling for alle i forkant av GSI-innsamlingen 2014-15 med eget opplegg for helt nye rektorer i forkant.

Fylkesmannen bruker i tillegg fortsatt mye ressurser på kvalitetssikring av GSI-innsamlingen ved å besvare spørsmål, både skriftlig og på telefon, og ved å følge opp kommuner og skoler. Vi vurderer dette som en hensiktsmessig strategi for å sikre måloppnåelsen på dette feltet. Fylkesmannen har gjennomgått GSI-lister med skoler som har en høyere gjennomsnittlig gruppestørrelse til ordinær opplæring enn det de gamle klassedelingstallene ville tilsi.

Fylkesmannen har gjennom året deltatt på møter og hatt erfaringsutveksling i regi av Sørvestsamarbeidet. Gjennom dette arbeidet har vi bidratt med innspill til Utdanningsdirektoratets GSI Faggruppe, med forslag til forbedringer, presiseringer og endringer i GSI-skjema, ledetekster og veiledninger. Sørvestsamarbeidet har fortsatt fokus på områdeovervåking og bruk av GSI-tall, og vi legger vekt på erfaringsutveksling mellom embetene.

I forkant av innsamlingen hadde Fylkesmannen meldt inn til SSB endringer i skolestruktur for 2013-14. På grunn av arbeidet med å synkronisere NSR og GSI ble dette i år et mer omfattende arbeid som også pågikk utover høsten under innsamlingen.

Innlogging via UBAS fungerer bra, men det er mange henvendelser om tilganger og oppretting av brukere med tilhørende behov for ressursinnsats.

Fylkesmannen har lagt vekt på å bruke GSI aktivt i sitt informasjons og veiledningsansvar. Aust og Vest-Agder har også i år produsert statistikkheftet kalt "Opplæringsvinduet 2013", med utvalgt statistikk fra barnehager og skoler i begge fylkene. Målet med heftet er å bidra til informasjon, analyse og drøfting på enhets, kommune og fylkesnivå innenfor barnehage og opplæringsområdet i landsdelen. Vi bruker tall fra GSI i vårt områdeovervåkingsarbeid, blant annet som grunnlag for vurderinger knyttet til tilsyn og til oppfølging av enkelte kommuner. Vi drar nytte av godt Sørvestsamarbeid også i denne sammenheng. Vi vil i 2014-15 fortsatt legge vekt på å bruke informasjonen i GSI og andre databaser. Både for Fylkesmannen, kommunene og skolene ser vi generelt at det er behov for å bruke mer ressurser på å nyttiggjøre tallmaterialet særlig fra GSI og Skoleporten

Vi har også brukt statistikk fra GSI i utarbeidelsen av kommunebilder for alle kommunene i Aust-Agder. Kommunebildene ble aktivt brukt av fylkesmannen i møter med ordførere og rådmenn, og de er offentlig tilgjengelige på Fylkesmannens hjemmeside. .

Måloppnåelsen vurderes som god, resultatkravene er oppfylt. Vi vurderer likevel at det er behov for en større satsing i sektoren på opplæring i riktig bruk av statistisk informasjon.

Embetet har god kompetanse på området.

31.4 Informasjon og veiledning

Fylkesmannen har informert og veiledet lokale skoleeiere, allmennhet og aktuelle målgrupper om innhold, prinsipper og mål i den nasjonale utdanningspolitikken. Fylkesmannen har formidlet resultater fra tilsyn for å øke regelverksetterlevelsen blant skoleeiere og skoleledere. Dette er nærmere omtalt under årsrapportens omtale av tilsyn.

Det er benyttet ulike strategier og metoder i arbeidet med informasjon og veiledning avhengig av tema og målgruppe. Informasjon og veiledning gis ved direkte kontakt, epost, brev, telefon, møter med de ulike skoleeierne enkeltvis eller regionalt. I tillegg gis det informasjon og vi bidrar til erfaringsutveksling i Fylkesmannens faste utdanningsmøter for alle skoleeierne, KS og Utdanningsforbundet.

Fylkesmannens hjemmeside brukes også aktivt i informasjonsarbeidet. Avdelingen har to representanter i webredaksjonen, og alle saksbehandlere i avdelingen har et selvstendig ansvar for å bidra med stoff. Det legges stor vekt på oppdatert informasjon og linker til relevante tema på bl.a. Utdanningsdirektoratets hjemmeside.

Eksamen, tilsyn og klager er valgt ut som temaområder under Grunnskole og videregående opplæring. Gjennom hjemmesidens nye tilsynskalender er det formidlet resultater fra tilsyn for å øke regelverksetterlevelsen. Her ligger også informasjon om kommende tilsyn.

Som et ledd i vårt informasjonsarbeid og en del av avdelingens risiko- og vesentlighetsvurdering, har Fylkesmannen videreført arbeidet med å utarbeide egne kommunebilder. Fylkesmannen har i disse presentert en

rekke temaer knyttet til våre oppdrag, og sett disse i forhold til tilstanden i hver enkelt kommune. Vi har brukt data fra bla. GSI og Skoleporten i dette arbeidet. Jfr resultatområde 31.3. Kommunebildene ble brukt av Fylkesmannen som utgangspunkt for samtale og dialog med ordførere og rådmenn i den årlige skjønssamtalen. De ble siden offentliggjort på vår hjemmeside.

Fylkesmannen mottar en rekke henvendelser fra skoler, kommuner og private med anmodning om veiledning i lov og forskrift. Når den som henvender seg, ikke har vært i kontakt med skolefaglig ansvarlig i sin kommune, henviser vi vedkommende dit først. Fylkesmannen sender ut en rekke veiledningsbrev både til enkeltpersoner, skoler og kommuner samt at vi prøver så langt det er mulig å være tilgjengelige for svar på telefonhenvendelser.

Vi mottar også en del henvendelser om å bidra med foredrag og liknende på ulike møter og arrangementer og må dessverre av kapasitetsgrunner avvise en del av disse. Vi gir likevel omfattende veiledning på regelverket i forbindelse med gjennomføring og oppfølging av tilsyn.

Fylkesmannen har utarbeidet "Opplæringsviduet 2013". Her presenteres relevante data for barnehage - og opplæringssektoren i begge Agderfylkene. Se 31.3

Fylkesmannen samlet i 2013 inn kommunenes tilstandsrapporter, bla. for å få kjennskap til hva den enkelte kommunen rapporterer på, samt for å styrke skoleeieres kompetanse i bruk av verktøyet for tilstandsrapportering, jf oppl § 13-10 andre ledd og malen i Skoleporten. Vi benytter også kommunenes tilstandsrapporter som del av grunnlaget for å kunne tilby tilpasset informasjon og opplæring til kommunene.

Veiledning om opplæring av minoritetsspråklige elever

Fylkesmannen har vært i tett dialog med NAFO om planlegging av opplæringstilskott knyttet til minoritetsspråklige i Aust-Agder. NAFO og fylkeskommunen arrangerte i fellesskap et heldagskurs om rettigheter og muligheter for minoritetsspråklige i videregående opplæring i desember 2012. To fra Fylkesmannen deltok på dette kurset.

For å spre møte- og kursvirksomheten arrangerte Fylkesmannen hjulmøte i januar 2013. Videre holdt Fylkesmannen, i samarbeid med NAFO, et heldagsseminar om nyankomne elever i grunnskolen i februar 2013. Fylkesmannen videresender informasjon fra NAFO til fokusvirksomhetene og andre relevante aktører om spørsmål knyttet til likeverdig opplæring i praksis. Videre oppfordrer vi kommuner og skoler om aktivt å bruke NAFOs hjemmeside, for å få råd og informasjon knyttet til opplæring av minoritetsspråklige elever.

Arbeidslivsfaget

Når det gjelder oppfølging av forsøket med arbeidslivsfag har Fylkesmannen hatt nær dialog med de involverte. I Aust-Agder har fire kommuner og seks skoler deltatt i forsøket. Fylkesmannen inviterte til nettverkssamling for forsøksskolene i mars 2013. Denne dagen ble brukt til erfaringsutveksling samt drøfting og samarbeid om utarbeidelse av læringsmål og vurderingskriterier. Fylkesmannen har videre organisert utveksling av undervisningsopplegg mellom deltakerskolene i forsøket. I samarbeid med Fylkesmannen i Vest-Agder arrangerte Fylkesmannen i Aust-Agder, våren 2013, en regional samling for alle skoler som tilbyr arbeidslivsfag i de to fylkene. På denne samlingen delte flere av forsøksskolene sine erfaringer. Ungt Entreprenørskap hadde innlegg om undervisningsmetoder og Hilde M. Scherven holdt en presentasjon om innhold og vurdering i faget.

Bistand i forbindelse med veilederkorps

Fylkesmannen har avlagt to deltagende kommuner besøk for å få oppdatering og refleksjon rundt arbeidet med Veilederkorpsset.

Aust-Agder er representert med veiledere i veilederkorpsset. Kommunene Åmli og Birkenes er deltagere i Veilederkorpsset. Fylkesmannen har vært i jevnlig kontakt med disse for oppfølging. Det lyktes ikke Fylkesmannen å få med ytterligere kommuner i Veilederkorpsset i 2013. Et par kommuner ble oppfordret til å søke med bakgrunn i kvantitative data og kjennskap til mulig forbedringspotensiale. Kommunene takket nei til deltagelse fordi andre satsingsområder som f.eks ungdomsstrinnsatsinga ville ta mye tid.

Fylkesmannen har vært aktiv i arbeidet med å finne gode kandidater til veilederteamene. Vi har videreformidlet informasjon i eget fylke, og vi har motivert dyktige skoleledere til å søke om deltakelse. På den måten har vi bistått Utdanningsdirektoratet og utført vårt oppdrag.

Informasjon om bedre læringsmiljø

“Bedre læringsmiljø” som ressurs i arbeidet med læringsmiljø er det informert om på våre utdanningsmøter og på Fylkesmannen i Aust-Agder sine hjemmesider. I løpet av høsten 2013 har Fylkesmannen holdt dagsseminar for

samtlige kommuner i fylket fordelt på fem regionale samlinger. Her har kommunene fått en grundig gjennomgang av lovverket knyttet til temaet og de har blitt presentert for og fått prøve ut ressurser om bedre læringsmiljø som er tilgjengelige på Utdanningsdirektoratets hjemmeside. Ved forespørsler veileder og hjelper Fylkesmannen mer aktivt i den enkelte kommune. Fylkesmannen har også fulgt opp kommuner, som har scoret lavt på mestrings- og trivselsindikatorerne i Elevundersøkelsen, og rådet disse kommunene til å ta i bruk "Bedre læringsmiljø". Se 32.4. I forbindelse med tilsyn etter oppll kap 9a - er det gitt omfattende informasjon om "Bedre læringsmiljø". Se 31.1 Fylkesmannen har også bidratt til å formidle kontakt mellom Utdanningsdirektoratet og to kommuner for deltakelse i prosjektet "Skolen som arena for psykisk helse" Se under.

"Skolen som arena for psykisk helse"

Utdanningsdirektoratet har i samarbeid med Helsedirektoratet startet opp et felles prosjekt - "Skolen som arena for psykisk helse". Fylkesmannen i Aust-Agder ble bedt om å bidra til deltakelse med kommuner i Aust-Agder. Birkenes og Tvedestrand kommuner sa seg villige til å delta i prosjektet. Dette ble formidlet til Utdanningsdirektoratet.

Manifest mot mobbing 2011-2014

Fylkesmannen har informert om manifest mot mobbing på ulike møter med kommunene. Alle skoleeiere fikk direkte henvendelse i forkant av kampanjeuka. I forbindelse med de regionale samlingene om bedre læringsmiljø i høst (omtalt under "Bedre læringsmiljø"), ble de kommunene som ikke allerede hadde underskrevet, oppfordret til å underskrive manifestet. Noen kommuner meldte tilbake at de møtte på tekniske problemer ved utfylling av skjema. Dette tok Fylkesmannen opp med Utdanningsdirektoratet på vegne av disse kommunene. I følge oversikt fra Kunnskapsdepartementet har 11 av fylkets 15 kommuner nå signert lokalt mobbemanifest. Vi vil følge med og arbeide for at de resterende kommunene også signerer mobbemanifestet. Fylkesmannen oppfordret også i forbindelse med arbeidet med Kommunebildene de kommunene som ikke hadde signert mobbemanifestet, til å signere.

Valgfagene

Fylkesmannen har bistått Utdanningsdirektoratet med informasjon om valgfagene til skoler med ungdomstrinn i fylket. Fylkesmannen har i samarbeid med Universitetet i Agder (UiA) utviklet og tilbudt etterutdanning for lærere i de nye valgfagene. Etterutdanningstilbudet har rettet seg mot deltakere i begge Agder fylkene. Utviklingsarbeidet videreføres i 2014. Fylkesmannen og UIA anser en kompetanseutvikling på valgfagene som nødvendig for å kunne lykkes i implementeringen.

Inn på tunet

Fylkesmannen jobber tverrfaglig og tverretatlig med "Inn på tunet". I samarbeid med Landbruk og beredskaps- og Sosial og helse avdelingen har Fylkesmannen særskilt søkelys på lov- og regelverk i forhold til "Inn på tunet" som alternativ opplæringsarena for elever (jmf Rund skriv Udir - 3 - 2010 - Bruk av alternative opplæringsarenaer i grunnskolen.) Fylkesmannen var i samarbeid med Landbruksavdelingen deltager på Sørlandske lærerstevne høsten 2013. Vi informerte om og presenterte rundskrivet. Fylkesmannen er påpasselig med at informasjonsrollen ikke kommer i konflikt med tilsynsrollen. Temaet har også blitt tatt opp på rådmanns- og ordførermøte i fylket med ekstern foredragsholder. Regelverket på opplæringsområdet kom tydelig frem.

Kroppsøvingfaget

Fylkesmannen arrangerte 4. april 2013 fylkessamling for skoleledere og lærere i grunnskolen og videregående opplæring knyttet til kroppsøvingfaget. Representanter fra Utdanningsdirektoratets læreplangruppe sto for det faglige innholdet. Veiledende informasjon har i tillegg blitt sendt ut til kommunene og lagt lett tilgjengelig på vår hjemmeside. Likevel ser Fylkesmannen, blant annet av mottatte klager på karakterer i kroppsøvingfaget, at endringene ikke er tilstrekkelig kjent. Kurset arrangeres igjen tidlig i 2014 for at denne viktige informasjonen skal nå ut til alle kommuner og skoler.

Konferanse om lokalt læreplanarbeid

Regional konferanse om lokalt læreplanarbeid ble arrangert i desember 2013. Konferansen hadde til hensikt å styrke skolelederens og skoleeieres roller og samarbeid om å initiere, støtte og følge opp lokalt arbeid med læreplaner, grunnleggende ferdigheter og læringsmiljø. Kommuner, fylkeskommunen og de private skolene i fylket var godt representert med både skoleledere, skoleeiere og ressurslærere på denne samlingen. Deltakerne har i etterkant gitt tilbakemeldinger om at dagen var innholdsrik og nyttig for deres videre arbeid med implementering av grunnleggende ferdigheter og reviderte læreplaner i Kunnskapsløftet. Fylkesmannen ønsker å støtte skoleeierne

i Aust-Agder i arbeidet med å utvikle enda bedre skoler. Skoleeiere bør oppleve at tiltak initiert som følge av nasjonal utdanningspolitikk har en sammenheng. Det var derfor gledelig å kunne innlede konferansen med blant annet å trekke linjer mellom innholdet denne dagen, de regionale samlingene Fylkesmannen har holdt høsten 2013 om bedre læringsmiljø og det felles nasjonale tilsynet 2014-2017.

Regionale samlinger for private skoler i samarbeid med Utdanningsdirektoratet

Fylkesmannen har informert om og motivert til deltakelse på samling for private skoler.

Samiske elevers rettigheter

Fylkesmannen har skriftlig informert kommunene om timer til samisk opplæring for elever som rett til slik opplæring. En har videre etter henvendelse, bidratt med ytterligere informasjon om rettigheter.

Totalvurdering av området

Fylkesmannen vurderer å ha god kompetanse for å gjennomføre oppgavene spesifisert under informasjon og veiledning, men vurderer samtidig at behovet for informasjon og veiledning langt overstiger de ressurser som er tilgjengelig for dette. Når det gjelder informasjon og formidling av nasjonale regler og føringer i utdanningspolitikken kan det bestandig diskuteres om en lykkes i å nå fram til aktuelle målgrupper.

Fylket består av mange relativt små kommuner som har svært begrensede ressurser på kommunalt nivå innen opplæringssektoren. Dette medfører at effekten av å informere og veilede kommunene generelt har begrenset virkning dersom målet er å oppnå varige endringer på skolenivå. En opplever at informasjon og kunnskap videreformidles i begrenset grad. Fylkesmannen har videre erfaring med at store samlinger, der det gis generell opplæring, er lite effektiv for å oppnå endringer. Fylkesmannen har god erfaring med veiledning i mindre grupper og med problemstillinger knyttet til den enkelte kommune/skole, denne strategien lar seg imidlertid gjennomføre i begrenset grad av ressursmessige årsaker. Vi vil imidlertid trekke fram oppfølgings- og sluttmøtene i forbindelse med tilsyn, som gode arenaer for formidling og veiledning. Vi opplever at mottaker av informasjonen, enten det er skoleeier eller skole, har større oppmerksomhet knyttet til det som blir formidlet og vi ser at budskapet når fram i større grad.

Strategier i forhold til informasjon og veiledning er til kontinuerlig vurdering i avdelingen.

31.5 Eksamen, nasjonale prøver og kartleggingsprøver

Fylkesmannen har brukt data fra eksamen og nasjonale prøver både i tilsyns- og veiledningssammenheng. Informasjon om læringsresultater, deriblant nasjonale prøver er gitt til kommunene via ordførere og rådmenn. Vi har i tillegg deltatt på dialogforum stat - næringsliv med informasjon om grunnskolen, frafall og læringsresultater.

Data fra gjennomføring av nasjonale prøver er lagt til grunn for utvalg av tilsynsobjekter. Erfaringer og resultater fra tilsyn, relevant regelverk mm er tatt opp på periodiske samlinger med fylkets kommuner.

Nasjonale prøver

Nasjonale prøver høsten 2013 ble gjennomført uten store utfordringer og Fylkesmannen opplevde ingen store problemer med gjennomføringen. Nasjonale prøver utføres også på en tilfredsstillende måte fra skoleeieres side. Det er god kommunikasjon med kommuner og skoler om gjennomføringen av NP. Fritaksprosentene i Aust-Agder er generelt noe høyere enn landsgjennomsnittet.

Fylkesmannen i Aust-Agder har ved enkelte tilfeller benyttet brukerstøttefunksjon i PAS under avviklingen av nasjonale prøver i fylket. PAS - hjelp har i år fungert dårligere enn tidligere år når det gjelder responstid.

Fylkesmannen informerte skriftlig og jevnlig i forkant og fulgte opp under gjennomføringen. Det ble sendt påminnelser etter å ha sjekket de ulike kommunene gjennom PAS mht spesielt manglende resultater og fritak. Gode forberedelser og gode rutiner fra skolens side, både når det gjelder teknisk planlegging og også planlegging i fht til elevens gjennomføring, bidro til generelt god gjennomføring. Et par skoler fikk ikke registrert sine resultater på lesing tiltross for Fylkesmannens oppfølging av dem. De står i 2013 med «manglende resultater» og beklager dette sterkt.

PAS og PGS

Fylkesmannen følger opp PAS, tildeler brukerroller til skolene og skoleeiere. Det er iverksatt noen opplæringstiltak, spesielt noen kommuner / skoler trenger ekstra oppfølging på det tekniske området. Fylkesmannen bestreber "hjelp til selvhjelp" og veileder ofte direkte i telefonsamtaler. Etter Fylkesmannens erfaring gir dette den beste veiledningen og læringseffekten.

Fylkesmannen har gitt nødvendig informasjon om nasjonale prøver til kommunene og til de private skolene, både i møtesammenheng og via telefon og epost.

Eksamen

Fylkesmannen vil også på eksamensområdet berømme Utdanningsdirektoratet/PAS-hjelp for ekspeditiv håndtering av spørsmål og problemstillinger fra vårt fylke. Det er en viktig grunn til at eksamen forløp uten nevneverdige problemer. Fylkesmannen opplever at det er en god dialog mellom Fylkesmannen, skoler, kommuner og fylkeskommunen i Aust-Agder. Fylkesmannen registrerer at det er færre henvendelser fra de videregående skolene og fylkeskommunen enn fra grunnskolene og kommunene når det gjelder problemstillinger vedrørende eksamen og eksamensavvikling.

Fylkesmannen har oppnevnt sensorer og bidratt til gjennomføring av sentralt gitt gitt eksamen i henhold til embetsoppdraget. Fylkesmannen i Aust-Agder hadde i 2013 ansvaret for sensurering i matematikk. Fylkesmannen har et godt samarbeid med Fylkesmannen i Rogaland og Fylkesmannen i Vest-Agder når det gjelder utveksling og fordeling av sensorer. Vi har generelt et meget godt samarbeid med eksamensregionen sør-vest i forbindelse med eksamensarbeid. Det holdes bl.a 1-2 møter i regionen årlig hvor en diskuterer aktuelle eksamensrelaterte spørsmål for grunnskole- og videregående nivå om vitnemål, vurdering, klagebehandling av standpunkt karakterer, lokalt gitt eksamen, tolkninger og forståelse av lov og forskrift mm. For å øke tilgangen på sensorer til sentralt gitt eksamen, har Fylkesmannen henvendt seg til kommunene og motivert dem til å rekruttere sensorer.

Fylkesmannen har et tett samarbeid med kommunene om avvikling av lokalt gitt eksamen. Kommunene har utarbeidet et hefte, med retningslinjer for avvikling av muntlig eksamen, som benyttes av samtlige kommuner. Dette gir felles forståelse og et felles grunnlag for at eksamen blir avviklet mest mulig likt ved alle skoler. Fylkesmannen møter på kommunenes fagsamling om lokalt gitt eksamen

Fylkesmannen har generelt et nært og tett samarbeid med de andre fylkesmennene i eksamensregionen, vi utveksler bl.a. dokumenter og annen informasjon. Vi deltok på Sør-Vest samling i høst. Det gir god og nyttig erfaringsutveksling og kunnskapsdeling. "Standpunkt karakter 2013 - Veiledning ved behandling av klage i grunnskolen" ble revidert. Denne er gjort kjent og ligger på vår hjemmeside under "Eksamen" Det er utarbeidet et eget skriv til elever på 10.trinn der Fylkesmannen i Aust-Agder ønsker å informere elever og foreldre om karaktersetning, eksamen og til retten til å klage på karakterer.

Fylkesmannen bruker relativt mye ressurser på informasjon og veiledning i forbindelse med både sentralt og lokalt gitt eksamen i grunnskolen. Vi har også gjennomført samtaler med fylkeskommunen for å få innsikt i arbeidet med eksamen i videregående opplæring. Fylkesmannen vurderer samarbeidet angående eksamen med fylkeskommunen som godt. Det er en åpen og god dialog. Fylkesmannen møter i interne møter i fylkeskommunen om eksamen.

Fylkesmannen vurderer arbeidet med eksamen og nasjonale prøver som svært viktig. Det har stor betydning for den enkelte elev, foresatte, skole og samfunn. Derfor er det viktig at beredskapen på disse områdene til enhver tid må prioriteres. Denne prioriteringen gjelder både beredskap under eksamen, brukerstøtte i PAS/PGS samt vedlikehold og erverving av kompetanse, og til sist tilstrekkelig med ressurser til arbeidet. Embetet har god kompetanse innen dette området både i forhold til gjennomføring og vurdering av resultater. Avdelingens totale ressursituasjon medfører imidlertid at tiltak må prioriteres nøye.

Måloppnåelsen for oppdraget vurderes som god vurdert ut fra embetets kompetanse, ressurser, strategi og metodevalg. Fylkesmannen har brukt omlag samme ressurs i 2013 som foregående år på denne oppgaven.

Fylkesmannen fikk i 2013 en klage på eksamensavvikling som ble oversendt direktoratet for avgjørelse. Utover dette mottok en ikke informasjon om avvikling av eksamen og nasjonale prøver som krevde umiddelbar rapportering til Utdanningsdirektoratet.

Fylkesmannen vurderer oppdraget som utført.

Fylkesmannen i Aust-Agder

Særskild Rapportering	Spesifiser dersom avvik fra landsgjennomsnittet totalt eller på enkeltprøver)	Spesifiser dersom stor variasjon mellom skoleeiere innad i fylket	Vurdering av årsak til avvik	Beskrivelse av tiltak over skoleeiere med høy andel elever med fritak
Hvor stor andel av elevene har fått fritak fra deltakelse på nasjonale prøver	NPENG05 4,7 Nasjonalt fritak 4,2 NPLES05 5,5 Nasjonalt fritak 5,0 NPREG05 fritatt 4,9 Nasjonalt fritak 3,4 NPENG08 2,9 Nasjonalt fritak 2,3 NPLES08 2,9 Nasjonalt fritak 2,9 NPREG08 3,0 Nasjonalt fritak 2,2 NPLES09 3,1 Nasjonalt fritak 3,0 NPREG09 3,2 Nasjonalt fritak 2,4	Variasjon 0 - 10 % fritak	Varierte størrelser på elevgruppene, ulik praksis/holdning til fritak i de ulike kommunene, NPREG 05,08 og 09 skiller seg ut med høy fritaksprosent. 0,8 - 1,5 % høyere enn den nasjonale fritaksprosenten.	Sees opp mot § 5.1 og 2.8. Ta opp med kommunene årsak til stor differanse på andel prosent fritak i regning sammenlignet med lesing.

31.7 Tilskuddsforvaltning

Fylkesmannen har forvaltet de statlig tilskuddene etter retningslinjene fra sentralt hold.

Måloppnåelsen og kompetanse på tilskuddforvaltningen vurderes som god. Det er utarbeidet interne retningslinjer på feltet som sikrer en hensiktsmessig gjennomføring av oppgavene. Disse sikrer god gjennomføring til tross for nytilsetninger i stillingene som har oppgavene med tilskudd til leirskoleopplæring og tilskudd til grunnopplæring av barn og unge asylsøkere i mottak eller omsorgssentre. Det vises for øvrig til økonomirapporteringen og den særskilte tilskuddsrapporteringen for mer detaljert informasjon om søknadsrundene i 2013.

I tillegg til interne retningslinjer for forvaltningen av tilskuddene har Fylkesmannen laget rutiner for administrativ kontroll knyttet til saksbehandlingen. Alle søknader om tilskudd arkiveres i ePhorte. Til intern kontroll, saksbehandling og regnskapsføring har Fylkesmannen utarbeidet egne regneark. Det tas direkte kontakt med kommunene når dette er nødvendig.

Leirskoleopplæring

Fylkesmannen har kontrollert søknader fra kommunene opp mot elevlister og faktura for opphold. Vi har i tillegg kontrollert elevlister på individnivå, for å sjekke eventuell dobbeltføring og for å sikre riktig gruppestørrelse jf gitte retningslinjer fra Utdanningsdirektoratet. Vi har tatt noen stikkprøver til leirskoler for å verifisere informasjonen. Fylkesmannen har også i 2013 brukt mye tid på å informere og veilede om tilskuddsordningen for leirskoleopplæring. Kommunene synes nå å beherske søknadsprosedyren bedre. Når det gjelder prognoser for semestrene kan disse imidlertid være noe unøyaktige.

Grunnskoleopplæring av barn og unge asylsøkere i mottak eller omsorgssentre

Fylkesmannen har også på dette feltet brukt ressurser på veiledning i forbindelse med grunnskoleopplæring av barn og unge asylsøkere i mottak eller omsorgssentre (EMA). Saksfeltet er komplisert, og Fylkesmannen får fortsatt en del henvendelser i forbindelse med søknadsrunder. Vi sjekker søknadene fra kommunene opp mot lister fra Bufetat og UDI. Til tross for et komplisert fagområde, har ikke Fylkesmannen avdekket alvorlige feil.

Like fullt får vi mye spørsmål om rettighetene til personer i målgruppen, også sett i lys av rettigheter knyttet til norskopplæring etter introduksjonsloven. Fylkesmannen imøteser en nærmere avklaring og en tettere samordning av ulike regelverk rettet inn mot samme målgruppe. Det er sendt inn en forespørsel til Utdanningsdirektoratet om dette.

Utdanningsdirektoratet kom imidlertid i høst 2012 med en avklaring når det gjelder målgruppe for tilskuddet. Endringen i retningslinjene er, så vidt vi kan se, enda ikke implementert i offisielle retningslinjer som ligger på Utdanningsdirektoratet sine nettsider. Fylkesmannen ser fram til at endringen offisielt implementeres.

Endringen vil bidra til en forenkling av saksbehandlingen i forbindelse med tilskuddet. Fylkesmannen ser positivt på at kommuner, som har elever i målgruppen bosatt på asylmottak, får økt handlingsrom når det gjelder å kunne tilby grunnskoleopplæring.

Landslinjer

Fylkesmannen kontrollerer søknadslistene om tilskudd til landslinjer fra fylkeskommunen to ganger årlig. Listene fra fylkeskommunen er gjennomgående korrekte, og kontrollarbeidet krever derfor relativt lite ressurser. Fylkesmannen mener at det ville være et stort framskritt om registrering, rapportering og kontroll av landslinjer kunne gjøres elektronisk og ikke som nå, på papirskjemaer.

Folkehøgskoler

Fylkesmannen foretar årlig en gjennomgang av innsendte regnskap fra folkehøgskolene. I 2013 har vi ikke hatt kapasitet til å besøke alle folkehøgskolene. Fylkesmannen har likevel god oversikt og samtidig god kontakt med ledelsen på folkehøgskolene gjennom tilsendt informasjon og telefonsamtaler. Fylkesmannen har bedt om å få tilsendt dokumenter til styremøter og regnskapsrapporter når disse foreligger. Fylkesmannen har i 2013 ikke avdekket forhold som har krevd tiltak.

Samisk - Finsk

Fylkesmannen informerer kommunene om tilskuddsordningene. Kommunene har i svært begrenset grad søknader om tilskudd til samisk i grunnopplæringen. Når det gjelder videregående opplæring, er det kun en privat videregående som har henvendt seg til Fylkesmannen. Fylkesmannen er ikke kjent med at det er kommet henvendelser angående finsk.

Fylkesmannen har relativt god kompetanse på området. En vurderer embetets måloppnåelse som god. Metodisk benytter Fylkesmannen veiledning og informasjon i møter med folkehøgskolene, samt utstrakt kontakt pr telefon og e-post. Aust-Agder har i dag tre folkehøgskoler og det er relativt oversiktlig forhold.

Fylkesmannen vurderer at oppgavene er utført i henhold til oppdraget.

Resultatområde 32 Oppgaver for økt kvalitet i grunnopplæringen

32.2 Kompetanseutvikling

Fylkesmannen vurderer å ha god måloppnåelse på resultatområdet. Fylkesmannen har god kompetanse med kjennskap til både kommunal sektor og de ulike mulighetene innen kompetansesatsingen. Fylkesmannen har samarbeidet nært med KS, Universitetet i Agder, Utdanningsforbundet og Fylkesmannen i Vest-Agder. Dette kommer i tillegg til et nært samarbeid med kommunene og fylkeskommunen. Samarbeidet finner sted både i formelle samarbeidsfora, i nettverk og med enkeltaktører.

Fylkesmannen har informert kommunene, fylkeskommunen og de private skolene om nasjonale føringer slik de fremkommer i "Kompetanse for kvalitet. Strategi for etter- og videreutdanning av lærere", og i brev fra Utdanningsdirektoratet, 01.02.2013, "Informasjon om søknadsprosedyre og eventuell tildeling av midler til videreutdanning for lærere og rektorutdanningen i studieåret 2013/2014".

Fylkesmannen har fortløpende orientert skoleeierne om krav, kriterier og søknadsprosedyrer samt lokale tilpasninger i arbeidet med kompetanseutvikling. Kommunikasjonen har foregått på utdanningsmøtene, møter i kommunene og i fylkeskommunen, via e-post, telefon og brev.

Fylkesmannen har videre bidradd til regionalt samarbeid gjennom deltakelse i Skoleeierforum. Skoleeierforum, nå kalt Faggruppe Utdanning, er et samarbeidsforum mellom kommunene og fylkeskommunene i begge Agderfylkene og KS-Agder har sekretariatsfunksjonen. Faggruppe Utdanning har regelmessige møter med Utdanningsforbundet og Universitetet i Agder. Forumet bidrar til regional samordning og koordinering både i forhold til videreutdanning og andre kompetansehevingstiltak.

Lærersatsingen GNIST, et målrettet arbeid for å heve skolenes kvalitet gjennom å bedre lærernes kompetanse og bidra til god og stabil rekruttering til læreryrket, samordnes i forhold til Faggruppe Utdanning og kalles

Agdergnisten. Agderfylkene har en egen GNIST-gruppe som samarbeider tett med Faggruppe Utdanning når det gjelder spredning av ulike tiltak. Prosjektlederen har kontor plass hos Utdannings- og justisavdeling hos Fylkesmannen i Aust-Agder og samhandler godt med beslektede områder.

Mentor A, veiledning av nyutdannede lærere/barnehagelærere og mentorutdanning, er nå etablert som faste tilbud ved Universitetet i Agder. Fylkesmannen informerer om programmet og oppfordrer til å bruke dette.

Når det gjelder ordningen med videreutdanning av lærere, jf. strategien "Kompetanse for kvalitet", har Fylkesmannen med god hjelp fra Utdanningsforbundet i Aust-Agder og KS, fokusert på skoleeierens ansvar og de mulighetene de ekstra vikarmidlene gir. Flere av kommunene i Aust-Agder har tildels hatt manglende økonomisk evne til å finansiere den kommunale egenandelen i modellen for videreutdanning, selv etter at prosentsatsene ble endret. Dette er en stor utfordring for kommunene, og blir også en utfordring i arbeidet vårt for å motivere skoleeierne til å ta ordningen i bruk. Derfor er det gledelig at Aust-Agder har 54 lærere, både fra kommuner, fylkeskommune og de private skolene, som får videreutdanning på de gitte vilkårene i skoleåret 2013/2014.

Fylkesmannen registrerer at kommunene og de private skolene er bevisste på hva slags kompetanse det er behov for i deres virksomhet og prioriterer søknader fra lærere på denne bakgrunn. Innad i fylket ser vi likevel store forskjeller. 5 kommuner deltar ikke med noen lærere i 2013/2014, mens en annen kommune har prioritert den statlige ordningen og gitt 9 lærere studietilbud.

Aust-Agder fylkeskommune har en klar og langsiktig tenkning rundt videreutdanning av lærere i videregående skole. Ved skolestart 2013 begynte 11 lærere videreutdanningsstudier med tilskudd av statlige vikarmidler. Studentene fordelte seg mellom tilbudene fra lærestedene i studiekatalogen og mellom andre fag fra andre læresteder. Fylkeskommunen ivaretar lærere fra både yrkesfaglige- og studieforberedende utdanningsprogram i sin kompetanseutviklingsplan.

Rapportering for ordningene med etter- og videreutdanning er fulgt opp med informasjon og veiledning. Flere av skoleeierne trenger ekstra hjelp for en fullstendig rapportering i og med at det har vært noe utskifting av skolefaglige ansvarlige/skolefaglige rådgivere i kommunene i Aust-Agder. Dette har ført til manglende kontinuitet og følgelig et stort behov for informasjon, veiledning og oppfølging fra Fylkesmannen. Fylkesmannen har kontrollert og kvalitetssikret at midlene er brukt etter hensikten.

Flere av kommunene finner det hensiktsmessig å arbeide i fellesskap når det gjelder kompetanseutvikling. Fylkesmannen har mottatt henvendelser om at det er ønskelig med tildelings- og rapporteringsmodeller som i større grad ivaretar slike samarbeidsprosjekter.

Kommunene i Setesdalsregionen; Bygland, Bykle, Evje og Hornnes og Valle samarbeider nært om skoleutvikling. De har gode planer for kompetanseutvikling, som inneholder en langsiktig strategi for videreutdanning av lærere jf. «Kompetanse for kvalitet».

Grimstad kommune har prioriterte regning, vurdering for læring og spesialpedagogikk. De har etablert et samarbeid med RVTSSør.

Lillesand, Birkenes og Iveland er i et regionalt skolenettverk; Knutepunkt Sørlandet, der pedagogisk utviklingsarbeid er et prioritert samarbeidsområde. Dette nettverket dekker kommuner både i Aust- og Vest-Agder.

Arendal er fylkets største kommunemed det høyeste antall lærere og elever. Arendal som skoleeier driver skoleutvikling på en god måte med dyktige fagfolk. De tenker langsiktig og er alltid villig til å dele av sin kompetanse med de andre skoleeierne i fylket. Prioriterte områder for Arendal har vært lesing, regning og vurdering for læring.

På bakgrunn av rapporteringen fra skoleeiere for etterutdanning i 2012 og videreutdanning i 2012/2013 leverte Fylkesmannen i juni en skriftlig kvalitativ vurdering av arbeidet med kompetanseutvikling i fylket.

Fylkesmannen har motivert for deltakelse i skolebasert kompetanseutvikling. Det har vært et tett samarbeid mellom Fylkesmannen og GNIST-prosjektleder på dette området. I Aust-Agder deltar Risør, Tvedestrand, Froland, Lillesand, Iveland og Bygland i pulje 1. Disse kommunene er godt i gang med arbeidet. I samarbeid med GNIST-Agder er kommunene Arendal og Vegårshei plukket ut til å delta i pulje 2.

Informasjon om satsingen *Ungdomstrinn i utvikling* har blitt gitt til skoleeiere i fylket via brev, epost og møter. Fylkesmannen har koordinert arbeidet med å tilsette utviklingsveiledere i Aust-Agder. I denne prosessen har samarbeidet med GNIST-prosjektleder og samtlige kommuner vært konstruktivt og effektivt. Alle parter har opptrådt løsningsorientert og lyttende til hverandres innspill. Det er nå ansatt to utviklingsveiledere i fylket.

Arendal kommune har arbeidsgiveransvar for den ene og Lillesand kommune for den andre.

Midler til ressurslærere har blitt utbetalt etter instruksen fra Utdanningsdirektoratet i brev av 27.5.2013. Midlene ble utbetalt i to omganger, dvs. at midler til reiseutgifter først ble utbetalt etter at Fylkesmannen hadde innhentet opplysninger om antall ressurslærere og organiseringen av dem i hver kommune.

Tre kommuner i fylket deltok i piloteringen av skolebasert kompetanseutvikling. Skoleeierne har rapportert på innhold og bruk av midler, og Fylkesmannen sendte en sammenfattet rapport til Utdanningsdirektoratet i juni 2013. Alle piloteringskommunene i Aust-Agder deltar i pulje 1, noe Fylkesmannen anser som gunstig. Disse kommunene får nå mulighet til å arbeide videre med utviklingsprosessene som kom i gang under piloteringen.

Fylkesmannen arbeider for at våre skoleeiere skal delta i nasjonalt utviklingsarbeid, enten det er forsøk eller prosjekter. Vi hadde seks skoler med i forsøk med arbeidslivsfag og to skoler i forsøket med fremmedspråk, 6.-7. trinn. Ni kommuner og fylkeskommunen har deltatt i den nasjonale satsingen «Vurdering for læring».

Aust-Agder fylke har levekårsutfordringer og scorer lavt på skolerestulter, fylket har en relativt stor andel med spesialundervisning, herunder utfordringer innen grunnleggende ferdigheter. På denne bakgrunn har Fylkesmannen også i 2013 bevilget skjønnsmidler til prosjektet "Økt læringsutbytte", der alle fylkets kommuner har deltatt. Det har vært flere tiltak i dette prosjektet i form av samlinger for både lærere og skoleledere på skole- og kommunenivå. Prosjektet har tiltak innen kompetanseutvikling for lærere i matematikk/regning og ledelse, klasseledelse og skoleledelse. De øvrige sentralt initierte kompetanseutviklingstiltakene sees i sammenheng med dette prosjektet.

Samtlige kommuner deltar også i prosjektet "Lærende regioner". Dette er et fellesprosjekt mellom fylkene Sogn og Fjordane, Nord-Trøndelag, Oppland og Aust-Agder. Universitet og høyskolene fra de samme fylkene har utarbeidet en prosjektskisse og prosjektet er finansiert via PRAKUT. KS-Agder og Utdanningsforbundet her har også vært sentrale i utformingen av dette prosjektet. Målet for prosjektet er å finne ut om, og i hvilken grad, regionale forskjeller påvirker læringsutbytte. Denne kunnskapen skal i neste rekke nyttes for å øke læringsutbytte i de fylkene som har svake resultater i grunnleggende ferdigheter, og vil selvsagt også brukes for å forsterke de grunnleggende ferdighetene i fylker med god måloppnåelse. Noen funn er allerede presentert på samling for deltakere i Aust-Agder i april 2013 og flere vil bli presentert på samling for alle deltakere i prosjektet 4. - 5. februar 2014 i Oslo. Fylkesmannen har koordinert styringsgruppa for Lærende regioner i Aust-Agder, organisert fylkesvis samling og innhentet og samordnet informasjon som igjen har blitt videreformidlet til sentral styringsgruppe. Fylkesmannen har også bistått forskere i innhenting av data fra skolesektoren.

Arbeidet med kompetanseutvikling krever kontinuerlig motivasjon, veiledning og oppfølging og vår strategi er å være nær, og yte god service til de vi skal betjene. Fylkesmannen vurderer at god måloppnåelse på dette feltet er avhengig av et tett og godt samarbeid med samarbeidspartene. Fylkesmannen vil forsterke dette i det videre arbeidet.

Fylkesmannen har god kompetanse på området kompetanseutvikling. Vi anser ressursene som tilstrekkelige for å utføre oppdraget og vi anser oppdraget som utført i henhold til resultatkrav.

Etter- og videreutdanning for PP-tjenesten

Fylkesmannen mottok i slutten av juni 2013 fullmaktsbrev med oppdrag i forbindelse med etter- og videreutdanningen for PP-tjenesten.

Fylkesmannen har i møter og brev informert kommunene og fylkeskommunen om "Strategi for etter- og videreutdanning for tilsette i PP-tjenesten" og særlig om søknadsprosedyrer etc for etterutdanningen i 2013. Fylkesmannen vurderer at god måloppnåelse på dette feltet er avhengig av nært og godt samarbeid med alle parter med ansvar for utdanningsområdet. Tett og god koordinering av alle tiltak og satsinger som felles aktiviteter mot en helhetlig strategi er avgjørende for god effekt. Fylkesmannen søker å bidra til en slik felles forståelse.

Fylkesmannen har behandlet søknader og tildelt midler innenfor fristene som er satt, og vurderer oppdragene som utført.

32.3 Skoleporten

Utdanningsdirektoratet presenterte skoleporten og ståstedsanalysen på Utdanningsmøte i Kristiansand 7. juni 2013. Direktoratet informerte også om dette på møte om lokalt læreplanarbeid for Aust – Agder i desember 2013.

Fylkesmannen har lagt fram og diskutert dataene fra Skoleporten og tilstandsrapporten i møter med ordførere og rådmenn. I samtalen har de gitt uttrykk for at dataene er verdifulle og nyttige redskaper i planlegging og vurdering av kommunens videre arbeid med utdanningsområdet. Vi ser derimot at det er stor variasjon i kommunenes kompetanse og forutsetninger når det gjelder å bruke kvantitative styringsverktøy og oppfølging av disse. Generelt er det behov for mer dataanalysekompetanse i Aust-Agder. Det er også et generelt behov for mer veiledning på spørsmålsstillinger knyttet til hvilke data som kan offentliggjøres.

For i større grad å lykkes med å sette data i Skoleporten inn i en kunnskapsutviklende sammenheng på skole og kommunenivå, ble det vurdert behov for mer tilpasset veiledning og opplæring rettet mot den enkelte kommune. Det legges opp til videre arbeid med dette i 2014, men resultatene vil avhenge av ressurser til dette arbeidet.

Generelt brukes Skoleporten i stor grad i vårt arbeid for å overvåke sektoren. Fylkesmannen hadde også i 2013 en intern gjennomgang av kommunenes tilstandsrapporter, som et ledd i arbeidet med områdeovervåking.

Som tidligere år har det blitt utarbeidet et statistikkhefte for Agderfylkene sammen med Fylkesmannen i Vest-Agder - "Opplæringsvinduet 2013". Her brukes data fra Skoleporten, GSI, Kostra m.fl. For øvrig ble temaene områdeovervåking og bruk av Skoleporten tatt opp på den årlige Sørvestsamlingen. Vi har også brukt data fra Skoleporten aktivt i Fylkesmannens arbeid med Kommunebildene for 2013, med særlig fokus på læringsresultater og læringsmiljø i den enkelte kommune. Vi mener denne samlede statistikken gir et godt kunnskapsgrunnlag for arbeid med lokalt utviklingsarbeid. Fylkesmannen har også brukt data fra Skoleporten i møte med ordfører og rådmenn i Østregion, samt hatt en presentasjon for «Dialogforum stat-næringsliv» i Aust-Agder.

Data fra Skoleporten og andre kilder har vært benyttet i vårt tilsynsarbeid, både ved utvelgelse av tilsynsobjekt og i gjennomføringen. Vi bruker blant annet data fra elevundersøkelsen som informasjonsgrunnlag i forhold til vurdering for læring i forkant av tilsyn § 9-a og i forberedelsene av FNT 2014 – 2017 spesielt med fokus på Skolebasert vurdering og elevenes utbytte av opplæringen. Denne interne informasjonen i Skoleporten gir et godt grunnlag for vurdering av kommunene bl.a i forbindelse med tilsyn.

Det er informert godt i egen avdeling om muligheter for informasjonsuthenting basert på embetsoppdraget og aktivitetskrav. Det er også behov for at analysekompetansen bør økes internt i avdelingen, slik at flere kan bruke dataene innenfor flere felt innenfor utdanningsområdet.

Data fra Skoleporten om læringsutbytte ble også presentert for embetets samlede ledergruppe.

Gjennom året har det vært løpende brukerstøtte og veiledning, særlig tilknyttet UBAS. Her har det vært behov for økt innsats fra vår side, da også folkehøyskoler og bl.a. bibelskoler skal bruke UBAS. Vi har også måttet gi mer brukerstøtte til private skoler i forbindelse med deres tilskuddsrapportering. Vi får tilbakemeldinger fra skoleeiere på at de får rask og oppdatert brukerstøttefunksjon fra oss.

Fylkesmannens kompetanse på dette feltet vurderes alt i alt som god. Oppgavene i embetsoppdraget vurderes som utført med god måloppnåelse.

32.4 Erfarings- og kunnskapsinnhenting

Fylkesmannen har god dialog med Utdanningsdirektoratet og bistår direktoratet i erfarings- og kunnskapsinnhenting i fylket på nasjonale utdanningspolitiske satsingsområder.

Nasjonale prøver

Vi har delt erfaringer rundt skolenes gjennomføring av NP og hvordan det ser ut til at kommunene bruker resultatene. Fylkesmannen følger nøye opp påmelding, gjennomføring og resultater av nasjonale prøver. Det er foretatt flere presentasjoner for ulike grupperinger i Aust-Agder med vekt på resultatene og hensikten med de nasjonale prøvene.

Veilederkorps

Fylkesmannen har vært aktiv i arbeidet med å finne gode kandidater til veilederteamene, og vi deltok på informasjonsmøte på Gardermoen i 2013. Vi har videreformidlet informasjon i eget fylke, og vi har motivert dyktige skoleledere til å søke om deltakelse i veilederkorpsset, og Aust-Agder er representert med veiledere i veilederkorpsset. På den måten har vi bistått Utdanningsdirektoratet og utført vårt oppdrag. Kommunene Åmli og Birkenes får veiledning av det nasjonale veilederkorpsset. De er svært godt fornøyd.

Dronning Sonjas skolepris

Fylkesmannen har nominert to kandidater til Dronning Sonjas skolepris for inkludering og likeverd, en ungdomsskole og en videregående skole. Nominasjonene ble omtalt med helsides oppslag i to lokalaviser i fylket.

Målrettet innsats mot mobbing

Fylkesmannen har på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet bidratt til utvelgelse av kommuner med behov for støtte og oppfølging på grunn av vedvarende høye mobbetall. Disse kommunene ble imidlertid ikke valgt ut for særlig oppfølging fra nasjonale fagmiljøer i første pulje.

Fylkesmannen har fulgt opp disse kommunene med bl.a. tilsyn i 2013. Se 31.1.

Fylkesmannen har også fulgt opp skoleeiere med flere tiltak. Det er gjennomført samlinger for skoleeiere, skoleledere og andre aktuelle målgrupper høsten 2013. Tema her har bl.a. vært ressurser på området skolemiljø, tolking og oppfølging av resultater i elevundersøkelsen og lovgjennomgang. Det er også gjennomført en spørreundersøkelse til alle skoleeiere om hvordan de følger opp sin skoler på området skolemiljø og alvorlige krenkelser, antall enkeltvedtak og klagesaker og om elever har byttet skole på grunn av problemer med det psykososiale skolemiljøet. Fylkesmannen har utarbeidet en oppsummering av svarene av denne undersøkelsen. Alle kommunene svarer at de arbeider systematisk med forebyggende tiltak og at det psykososiale skolemiljøet jevnlig tas opp på møter og i samtaler med skolelederne. Fem kommuner rapporterer at de har gjennomført egne tilsyn med sine skoler og noen velger tilsyn ved utvalgte skoler. Når det oppstår alvorlige hendelser, svarer de fleste at kommunenivået bistår rektor når slike saker meldes. Flere kommuner skriver at de følger opp resultatene fra elevundersøkelsen i møter med politikere og i sine tilstandsrapporter. Kommunene svarer at de har rutiner som er knyttet til ordensreglement, egne rutiner for kap 9a og/eller rutiner knyttet til mobbing. Syv kommuner sier de har sikret saksbehandlingen gjennom felles kompetansetiltak, og ni kommuner har felles rutiner og maler for saksbehandling. Seks kommuner rapporterer at de ikke har noen enkeltvedtak etter § 9a-1 siste år, og i de andre kommunene er det fattet fra 1 til 21 vedtak i samme periode. Det rapporteres om svært få klager. (Ingen klager er oversendt Fylkesmannen til behandling.) Det rapporteres totalt om at fem elever i fylket har byttet skole - fordelt på fire kommuner. Oppsummeringen av undersøkelsen vil ligge til grunn for ulike oppfølgingstiltak med den enkelte kommune. Se også 31.4.

Annet

Fylkesmannens utdanningsavdeling forventes å delta i oppgaver på tvers av fagområder. Utdanningsavdelingen har vært aktive medarbeidere innen arbeidet med "Inn på tunet", helsefremmende tiltak i skolen og den kulturelle skolesekken.

Program for skolebibliotekutvikling, en fireårig, nasjonal satsing for å styrke skolebiblioteket som arena for lesing og læring (2009-2013), blir gjennomført av Universitetet i Agder på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet. Aust-Agder har prosjektskoler i programmet, og Fylkesmannen videreformidler informasjon både om programmet og våre prosjektskoler.

I forbindelse med St.meld 22 og de nye valgfagene for ungdomstrinnet er det etablert et samarbeid mellom Fylkesmannen i Aust-Agder, Fylkesmannen i Vest-Agder, Universitetet i Agder og pedagogisk senter i Kristiansand. Det er utviklet et etterutdanningstilbud i samhandling. I 2013 ble det holdt kurs for valgfagslærere i mai. Nytt kurs holdes i mars 2014.

Fylkesmannen har nyttet ca 0,6 årsverk til dette arbeidet. Embetet har god kompetanse og god kjennskap til sektoren. Oppgavene er sett i sammenheng kompetansutvikling og vi har nyttet de samme samarbeidsrelasjonene. Fylkesmannen vurderer at oppgavene er utført i henhold til embetsoppdraget.

32.5 Tiltak innenfor tilpasset opplæring, spesialpedagogisk hjelp og spesialundervisning

Måloppnåelse - Informasjon og veiledning

Fylkesmannen har i 2013 fulgt opp med informasjon om statlig utdanningspolitikk og veiledning på området spesialundervisning og tilpasset opplæring for flere målgrupper og vurderer at embetsoppdraget er utført innenfor de ressurser som har vært tilgjengelig.

Det har også i 2013 vært en utfordring å kunne følge opp informasjon knyttet til Meld. St.18 (2010-11). Fylkesmannen har i mindre grad enn ønskelig blitt informert og oppdatert om oppfølgingen av meldingen. Dette gjelder generelt og særlig i forhold til tiltak og planer rettet mot PP-tjenesten. Denne manglende oppdateringen har vært til hinder for en god gjennomføring av eget oppdrag. Fylkesmannen deltok på PPT-konferansen høsten 2013 og fikk der nyttig informasjon. Vi mener at et bedre samarbeid mellom Utdanningsdirektoratet og Fylkesmannen også på dette området, vil kunne bidra til økt kvalitet på arbeidet.

Fylkesmannen har tatt initiativ til nettverksmøter med den sentrale ledelsen i Statped Sør-Øst for å kunne være informert i forhold til Statped sine planer og oppgaver (se under).

Som en del av klagesaksbehandlingen utfører fylkesmannen stor grad av informasjon og veiledning. Se 31.2.

Gjennom tilsynsarbeidet informerer og veileder også Fylkesmannen på temaer som har betydning for områdene tilpasset opplæring, spesialundervisning og spesialpedagogisk hjelp. Fylkesmannen har brukt Utdanningsmøter med alle skolafaglige der representanter for PPT i kommunene har vært invitert, til informasjon og diskusjon om temaet tilpasset opplæring. På møtene har det vært presentert gode eksempler på skoler som har mestret å integrere disse elevene godt i undervisningsmiljøet, sentralt i diskusjonen har da vært vurdering av elevenes utbytte av opplæringa, hvilke tiltak, tilpassinger og undervisningsaktiviteter er blitt iverksatt eller benyttet før spesialundervisning etter kap 5 i opplæringslova. Se 31.1.

Vi tenker også at vår informasjon og oppfølging av stortingsmeldinger og andre satsingsområder bidrar til økt kvalitet i den ordinære tilpassede opplæring og i spesialundervisningen. Se 31.4.

Måloppnåelse – stimulere til bedre forankring, sammenheng og bevissthet

Fylkesmannen følger kontinuerlig opp temaet spesialundervisning og ordinær tilpasset opplæring i dialogen med kommunene, og vi mener derfor embetsoppdraget er gjennomført innenfor de ressurser som er til rådighet.

GSI og annen statistikk viser at Aust-Agder ligger svært høyt i omfang av barn og unge som får vedtak om spesialundervisning. Fylkesmannen vurderer derfor dette som et risikoområde som det er kontinuerlig fokus på i dialogen med kommunene, fylkeskommunen og private skoler. Årsaksforholdene til de høye tallene i Aust-Agder på spesialundervisningsområdet vurderer Fylkesmannen som kompliserte og sammensatte. Forklaringsmodeller kan knyttes til kommuneøkonomi, befolkningsgrunnlag, kvalitet på den ordinære tilpassede opplæringen, kulturelle holdninger til skole og opplæring i befolkningen, motivasjon hos elevene, skolemiljøfaktorer, ressurser og organisasjonsmodeller i skoleeieradministrasjonene – og andre faktorer.

Fylkesmannen har sammen med Fylkesmannen i Vest-Agder utarbeidet et eget hefte med statistikk fra utdanningsområdet i våre fylker. Dette er presentert for kommunene og sendt ut med en oppfordring til å bruke denne informasjonen til refleksjon og mulig endring.

Fylkesmannen mottar flere henvendelser fra foresatte angående skolens tilrettelegging av opplæringen og elevenes opplæringssituasjon. Henvendelsene - sammen med annen kunnskap - gjør at Fylkesmannen fortsatt vurderer behovet for oppfølging på dette området som stort. Særlig viser det seg at elever med spesielle behov ikke får den hjelpen de har rett på. Henvendelsene viser at skolene ikke gir den tilpassingen elevene skal ha etter kravet om rett til tilpasset opplæring og spesialundervisning. Se også 31.1.

Fylkesmannen har derfor vurdert at det er stort behov for tilsyn på dette området. Vi har i 2013 særlig fulgt opp tre kommuner med utgangspunkt i enkeltsaker i disse kommunene. Vi har i den ene kommunen hatt en gjennomgang av opplæringslova med forskrifter med et særlig fokus på spesialundervisningen. Målgruppe for denne samlingen var kommuneadministrasjonen, skolens ledelse og spesialpedagogisk koordinator. Vi vurderer behovet for fortsatt oppfølging på dette området som stort.

Se ellers 31.1 om forvaltningsrevisjoner i regi av Arendal forvaltningsrevisjon IKS.

I Aust-Agder gjennomføres det flere prosjekter som har tilknytning til temaene tilpasset opplæring, spesialundervisning og spesialpedagogisk hjelp: "Økt læringsutbytte" ledes av kommunene og alle kommunene deltar. "Tidlig innsats - for god start" – er et 3-årig prosjekt som finansieres av KD, ledes av Fylkesmannen og er særlig rettet mot utprøvkommunene Arendal og Åmli. Prosjektet "Lærende regioner" (Nord-Trøndelag, Sogn og Fjordane, Oppland og Aust-Agder) er et NFR-prosjekt, forankret i Høgskolen i Sogn og Fjordane, og Utdanningsdirektøren deltar i styringsgruppen.

Flere kommuner, bl.a. Grimstad kommune, har initiert egne prosjekter for å redusere omfanget av spesialundervisning og kvalitetssikre opplæringen for elever som mottar spesialundervisning.

Fylkesmannen har, som det går frem over, gjennom flere tiltak skapt oppmerksomhet om temaene ordinær tilpasset opplæring, spesialundervisning og spesialpedagogisk hjelp.

Måloppnåelse - stimulere til samarbeid og nettverksutvikling

Fylkesmannen vurderer at embetsoppdraget på dette punktet er gjennomført innenfor de ressurser som har vært tilgjengelig.

Fylkesmannen har i forståelse med skoleeier prioritert faste nettverksmøter med PP-tjenesten der det informeres om statlig utdanningspolitikk og lovforståelse. I møtene diskuteres og informeres det også om hvordan PP-tjenesten lokalt samhandler tverrfaglig og tverretatlig. I dette fora inviteres også Habiliteringstjenesten og ABUB for å diskutere felles rutiner og gjensidig forståelse.

Statpedsystemet har også i 2013 vært i endring, og dette har medført noe mindre kontakt med Statped. Vi har imidlertid hatt kontakt med noen av sentrene i forhold til konkrete saker og samarbeidstiltak. Dette gjelder særlig Sørlandet kompetansesenter og Bredtvet kompetansesenter. Fylkesmannen har også hatt nettverksmøter med Fylkesmennene i Vest-Agder, Telemark og Aust-Agder, Sørlandet kompetansesenter og den nye ledelsen i Statped Sør-Øst. Utdanningsdirektørene i Statped Sør-Øst har deltatt på et møte med ledelsen der høsten 2013.

Prosjekt «Tidlig innsats – for god start» er særlig rettet mot barnehagene og barn i førskolealder – og ett av hovedsatsingsområdene er tverrfaglig og tverretatlig samarbeid.

Annet

Fylkesmannen mottok i slutten av juni et nytt oppdrag fra Utdanningsdirektoratet - "Kartlegging av innsatser for elever med psykiske vansker i videregående opplæring". Sosial- og helseavdelingen mottok et tilsvarende oppdrag fra Helsedirektoratet. Fylkesmannen gjennomførte en kartlegging ved alle videregående skoler i fylket. Sammenstillingen av svarene fra Fylkeskommunen - og Fylkesmannens vurderinger, ble oversendt Utdanningsdirektoratet i brev datert 02.09.2013.

Fylkesmannen har også bidratt til oppstart av et prosjekt som ble initiert og drevet av Utdanningsdirektoratet og helsedirektoratet - "Skolen som arena for psykisk helse". To kommuner i Aust-Agder har deltatt i dette prosjektet.

Fylkesmannen har god kompetanse på området, Ressurssituasjonen er imidlertid slik at det ikke har vært mulig å prioritere enda større ressurser til dette området. Fylkesmannen ser spesialundervisningsområdet i sammenheng med andre områder som tilsyn, klagebehandling og oppfølging av regelverk, slik det er beskrevet i teksten over. Den totale innsatsen på området vurderes derfor å oppfylle resultatkravene.

Resultatområde 33 Tilsyn og forvaltningsoppgaver på barnehageområdet

Fylkesmannen i Aust-Agder har i 2013 hatt omlag 1.2 årsverk knyttet til barnehageområdet. Den samlede kompetansen har i 2013 vært tredelt, fordelt på juridisk, pedagogisk og økonomisk kompetanse.

33.1 Tilskuddsforvaltning

Investeringsstilskudd og tilskudd til midlertidige lokaler

Fylkesmannen har forvaltet de statlige tilskudd etter de retningslinjene som gjelder for tilskuddsordningene. Vi har ikke hatt tilskudd over postene 61 og 64.

Vi har i 2013 fulgt opp en kommune som har fått tidelt tilskudd til faste plasser i midlertidige lokaler. Dette har vært en kommune som har hatt en lite oversiktlig strategi for utbygging av barnehagetilbudet. En risiko og sårbarhetsvurdering tilsier at vi må følge opp denne kommunen fremover. Det kan være aktuelt å ta stikkprøver i flere av kommunene om de har fulgt retningslinjene knyttet til de tildelte tilskuddene.

Tilskudd til tiltak for å bedre språkforståelsen blant minoritetsspråklige barn

Utdanningsdirektoratet tok ut foreløpig rapport fra BASIL over minoritetsspråklige barn. Disse ble sendt til fylkesmennene med en oversikt over fordeling mellom kommunene. Fylkesmannen kontrollerte tallene og rapporterte tilbake til direktoratet.

Fra og med 2013 ble utbetalingene gitt direkte fra utdanningsdirektoratet til kommunene.

Vi har i 2013 hatt både pedagogisk, økonomisk og juridisk kompetanse på barnehageområdet. Vi vurderer at vi har hatt solid og god kompetanse og at måloppnåelsen er god.

Fylkesmannen vurderer at embetsoppdraget er utført.

33.2 Klagesaksbehandling

Antall klagesaker er ikke så stort i omfang, men klagesaker knyttet til forskrift om likeverdig behandling er ofte store og kompliserte og tar dermed mye tid. I enkelte klagesaker har det vært nødvendig med regelavklaringer/tolkninger fra Utdanningsdirektoratet før vi har kunnet behandle saken ferdig.

Vi har behandlet klage på avslag om midlertidig dispensasjon fra utdanningskravet. Vedtaket ble stadfestet. Videre har vi hatt klage på tildeling av investeringstilskudd, der det ble gitt avslag. I tillegg har vi behandlet klage på avslag om offentlig tilskudd etter § 14 annet ledd, der avslaget ble stadfestet.

Fylkesmannen har ikke fått henvendelser hvor klager henvender seg på nytt til Fylkesmannen på grunn av at barnehageeier/myndigheten ikke har fulgt opp vedtak. Men det har vært flere tilfeller hvor private barnehageeiere har tatt kontakt fordi de mener at kommunen gir for lite informasjon eller har for dårlig dokumentasjon knyttet til tilskuddsberegning. Dette er henvendelser som blir fulgt opp med veiledning.

Nettverkssamarbeidet mellom kommunene om økonomisk likeverdig behandling har vært et viktig og vellykket kompetansehevingstiltak. To ganger i halvåret har vi hatt møter med økonomer og barnehagefaglige som jobber med dette saksområdet. Her har viktige endringer og tolkningsavklaringer blitt formidlet og kommunene har hatt anledning til å drøfte problemstillinger. Gjennom denne veiledningen og behandling av aktuelle problemstillinger, har kommunene fått større forståelse av regelverket og de blir sikrere i sakbehandlingen. Vi har mottatt færre klager det siste halve året. Dette tyder på at kommunene er blitt tryggere i regelverket og at de også er blitt flinkere til å informere de private barnehagene før vedtakene sendes ut. Vi har i tillegg hatt tettere oppfølging av enkelt kommuner hvor vi har gitt veiledning om dette regelverket.

For øvrig har vi mottatt flere henvendelser med spørsmål om ulike tema der vi har veiledet og uttalt oss.

Vi har i 2013 hatt dyktige personer med økonomisk, juridisk og pedagogisk kompetanse med ansvar for barnehageområdet. Vi vurderer at vi har formell og ervervet god kompetanse og faglig god innsikt på barnehageområdet. Embetet har og hatt god nytte av samarbeidet i nettverk for økonomisk likeverdig behandling, som er etablert mellom embetene.

Fylkesmannen mener oppdraget er utført og at måloppnåelsen på dette området har vært god i 2013.

Type Klage	Medhold/delvis medhold	Ikke medhold	Opphevet	Avvist	Sum
Barnehageloven § 10	0	0	0	0	0
Barnehageloven § 16	0	0	0	0	0
Forskrift om familiebarnehager § 7	0	0	0	0	0
Forskrift om foreldrebetaling § 5	0	1	0	0	1

Forskrift om likeverdig behandling av barnehager i forhold til offentlige tilskudd	4	1	0	0	5
Forskrift om midlertidig og varig dispensasjon og unntak frå utdanningskravet for styrer og pedagogisk leder § 4	0	1	0	0	1
Forskrift om pedagogisk bemanning § 3	0	0	0	0	0

Merknad

Antall klagesaker er ikke så stort i omfang, men klagesaker knyttet til forskrift om likeverdig behandling er ofte store og kompliserte og tar dermed mye tid. I enkelte klagesaker har det vært nødvendig med regelavklaringer/tolkninger fra Utdanningsdirektoratet før vi har kunnet behandle saken ferdig.

33.3 Informasjon og veiledning

Fylkesmannen har veiledet barnehageeiere fortløpende per telefon eller e-post, informasjonsbrev, og gitt veiledning i forhold til vedtak ved klagesaker, informasjonsmøter og andre møter. Vi prøver å ha en oppdatert hjemmeside med relevant og matnyttig informasjon.

Fylkesmannen har jevnlig samlinger med barnehagemyndigheten i kommunene og Utdanningsforbundet hvor vi informerer og drøfter emner knyttet til forståelse av barnehageloven med forskrifter og nasjonale føringer for barnehagesektoren. Det er også etablert nettverk for økonomisk likeverdig behandling som har jevnlig møter i vår regi.

I 2013 har vi hatt et spesielt fokus på følgende områder:

Informasjon og rettleiding om regelverket knyttet til økonomisk likeverdig behandling:

Nettverksam arbeidet mellom kommunene om økonomisk likeverdig behandling har vært et viktig og vellykket veilednings- og kompetansehevingstiltak. To ganger i halvåret har vi hatt møter med økonomer og barnehagefaglige som jobber med dette saksområdet. Her har vi er viktige endringer og tolkningsavklaringer blitt formidlet og kommunene har hatt anledning til å drøfte problemstillinger. Gjennom denne veiledningen og behandling av aktuelle problemstillinger, har kommunene fått større forståelse av regelverket og de blir sikrere i sakbehandlingen. Vi har mottatt færre klager det siste halve året. Dette tyder på at kommunene er blitt tryggere i regelverket og at de også er blitt flinkere til å informere de private barnehagene før vedtakene sendes ut. Vi har i tillegg hatt tettere oppfølging av enkelt kommuner hvor vi har gitt veiledning om dette regelverket.

Informasjon og rettleiding rundt forståelsen av pedagognormen/ dispensasjoner:

Fylkesmannen har gått igjennom årsmeldingene til alle barnehagene i fylket og sett på bemanningen i henhold til kravene i forskrift om pedagogisk bemanning. Gjennomgangen viste et avvik fra minimumsbestemmelsen om antall pedagoger i over halvparten av barnehagene og i 12 av de 15 kommunene. Avvikene ble regnet ut for hver enkelt barnehage og varierte fra 0,1 til 2,2 årsverk. Dette ble meldt tilbake til kommunene i brev til hver enkelt kommune og i regelverksamlinger med barnehagemyndigheten. Vi benyttet anledningen til å minne om at Utdanningsdirektoratet i 2012 publiserte to tolkninger av regelverket knyttet til pedagogisk bemanning og forståelsen av pedagognormen som er understreket i F-04/11, Veileder om kravene til pedagogisk bemanning i barnehagen med forskrifter. Samtidig ble dette fulgt opp i vårt tilsyn hvor vi hadde fokus på bruken av dispensasjon fra bemanningskravet og utdanningskravet.

Forståelse av regelverket knyttet til barn med særlige behov:

Vi har sendt ut informasjon og orientert om kommunens tilretteleggingsplikt knyttet til barnehageloven § 13 og barnehageloven § 2 tredje ledd og de bestemmelser som er nevnt i Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven § 12 tredje ledd.

Endringer i barnehageloven:

På regelverksamling og under tilsyn har vi gjennomgått endringer i barnehageloven § 19 knyttet til reglene om politiattest og endringer i politiregisterloven som ble vedtatt i 2013.

I samarbeid med Arendal Revisjonsdistrikt har vi hatt regelverksamling for alle kommunene. Bakgrunnen var en sak i en kommunal barnehage som fikk stor mediedekning, der det var bekymring knyttet til en av de ansattes opptreden overfor barna. Arendal Revisjonsdistrikt gjennomførte i etterkant en forvaltningsrevisjon av kommunens håndtering av saken. Vi fikk en gjennomgang av saksforløpet og ble presentert for funnene som ble gjort under granskningen. Flere av deltakerne har senere gitt tilbakemelding om at denne samlingen var nyttig i forhold til krisehåndtering. Det er i 2014 planlagt å følge opp dette arbeidet og knytte det til veilederen "Kriser og sorg i barnehagen."

Vi har arrangert regionsvise samlinger i forkant av BASIL-rapporteringen, der styrere fra både kommunale og private barnehager var invitert. På disse samlingene hadde vi en gjennomgang av viktige datoer og endringer i Basil fra i fjor. Vi gjennomgikk saksgangen i rapporteringen og tydeliggjorde den enkeltes rolle. Fylkesmannen fikk gode tilbakemeldinger etter disse samlingene og det var tydelig at det var behov for skolering på dette området.

Videre har vi hatt et møte med ordførerne/rådmennene der vi har presentert funn i BASIL knyttet til pedagognormen, og hvor vi har hatt fokus på betydningen av barnehagen og tidlig innsats. Til dette møtet hadde vi invitert Ingeborg Solli Foldøy fra Universitetet i Stavanger som snakket om betydningen av Tidlig innsats i et samfunnsøkonomisk perspektiv. Hun tok utgangspunkt i nobelprisvinner i økonomi James Heckman teorier om læring som en selvforsterkende prosess der tidlig læring fostrer mer læring. (Multiplikatoreffekten) Dette ble fulgt opp med et innlegg fra oss hvor vi viste tall fra BASIL som viser for liten pedagogdekning i de fleste kommuner og et voksende antall dispensasjoner. Vi poengterte behovet for å beholde og rekruttere pedagoger. Behov for godt kvalifiserte assistenter og fagarbeidere ble også tatt opp. Kommunene oppfyller plikten til å tilby barnehageplass til de med rett, men vi etterlyser hva kommunene kan gjøre for de som har barn som er født etter 1. september og som kommer flyttende i løpet av året.

Vi mener vi har lyktes i valg av tema, og at vi har klart å skape en sammenheng av funn i Basil, tema i regelverkssamlinger, skriftlig informasjon og tema for tilsyn.

Samlet sett mener vi måloppnåelsen er god. Vi har i 2013 hatt økonomisk, juridisk og pedagogisk kompetanse som gjør at vi har klart løse oppgavene godt. Veiledning knyttet til økonomisk likeverdig behandling har vært høyt prioritert. Det er krevende oppgave å nå ut til både kommunale og private barnehageeiere.

33.4 Tilsyn

Fylkesmannen vurderer hvilke kommuner som er aktuelle for tilsyn. Vi baserer oss på generell kjennskap til barnehagesektoren slik en kjenner området fra tilbakemeldinger, rapporteringer og statistikk samt oppslag i media og informasjon gjennom klagesaker og henvendelser. Dette er gjennomgående grunnlaget for risiko- og sårbarhetsanalyser. Dessuten må vi i et lite fylke med kun 15 kommuner ha en viss rullering. Dette ligger og til grunn for hvilken type tilsyn som velges, stedlig eller skriftlig. I tillegg har valg av tilsynsystema betydning for gjennomføring og valg av skriftlig eller stedlig tilsyn.

Stedlig tilsyn:

Fylkesmannen gjennomførte stedlig tilsyn med to kommuner, Iveland og Evje og Hornes kommune. Begge tilsynene ble gjennomført som stedlige tilsyn, med formøte og sluttmøte etter den nye metodikken i "håndboka". Representanter fra kommunen og de involverte barnehagene deltok på alle møtene. Møtene gav anledning til en grundig gjennomgang av tema for tilsyn.

Begge kommunene har tidligere år fått pålegg for mangelfull tilsynsvirksomhet. Det ble ikke funnet grunnlag for pålegg i dette tilsynet. Det er arbeidet aktivt med planer og gjennomføring av tilsyn, samt rolleforståelse i begge kommunene de siste årene, med fokus på myndighetsrollen.

Tema for tilsynet i Evje og Hornes kommune var hvordan kommunen utøver sin rolle som tilsynsmyndighet jf. barnehageloven §§ 8, 16 og 16 a og forvaltningsloven krav til saksbehandling og enkeltvedtak. I tillegg ble det ført tilsyn på kommunes håndtering av dispensasjon fra utdanningskravet for styrer og pedagogisk leder og dispensasjon fra norm for pedagogisk bemanning, jf. barnehagelovens §§ 17 og 18 og forskrift om midlertidig og varig dispensasjon og unntak fra utdanningskravet for styrer og pedagogisk leder og forskrift om pedagogisk bemanning. Både fylkesmannen og kommunen har brukt mye tid på å sikre rett forståelse og praktisering av kravene til pedagogisk personale. Under tilsynet ble dette tema også grundig gjennomgått. Tema kom opp etter en risiko og sårbarhetsvurdering under gjennomgang av BASIL-rapporteringen.

Tema for tilsynet i Iveland kommune var kommunens rolle som tilsynsmyndighet etter barnehageloven § 16. I tilsynet var det spesielt fokus, "stikkprøver", på barns rett til medvirkning, jf. barnehageloven § 13, krav til politiattest, jf. barnehageloven § 19 og opplysningsplikt til barnevernstjenesten, jf. barnehageloven § 22. I tillegg ble det ført tilsyn med kommunens håndtering av krav til styrer og pedagogisk leder og krav til pedagogisk bemanning, jf. barnehageloven §§ 17 og 18 med tilhørende forskrift.

Det ble fokusert mye på kommunens rolleforståelse som barnehagemyndighet. Kommunen ble oppfordret til en gjennomgang av eget delegasjonsreglement. Det ble gitt tilbakemelding at dette ble opplevde som en nyttig bevisstgjøring for alle involverte. I tillegg ble det i sluttmøtet gått grundigere gjennom de underliggende tema om barns medvirkning, kravene til meldeplikten og endringen i kravene til politiattest.

Skriftlig tilsyn:

Det er gjennomført skriftlig tilsyn med tre kommuner, Lillesand, Tvedestrand og Vegårshei kommune. Tema for tilsynet var kommunens praktisering av midlertidig dispensasjon fra utdanningskravet og norm for pedagogisk bemanning jf, barnehagelovens §§ 17 og 18 og forskrift om midlertidig og varig dispensasjon og unntak fra utdanningskravet for styrer og pedagogisk leder og forskrift om pedagogisk bemanning.

I alle de tre kommunene er det utarbeidet skriftlige rutiner for praktisering av dispensasjon fra utdanningskravet. Alle kommunene har også de siste årene innvilget dispensasjoner fra utdanningskravet, men bare en av kommunen hadde gitt dispensasjon fra normen. Det har vært økt fokus og forståelse på lovens krav til antall pedagoger, og man kan forvente en økning i antall søknader om dispensasjon fremover.

Selv om det ikke ble funnet grunnlag for å gi pålegg, ble det påpekt de krav og utfordringer som kommunen har til å vurdere eiers aktive innsats for å skaffe kvalifisert personell, samt vurdere og synliggjøre vurderingen av de reelle kvalifikasjonene til personen det søkes for.

Tilsynet avdekket at det var gitt dispensasjon til tross for at det var søker med riktig formell utdanning, og det ble da gitt pålegg for feil lovforståelse. Videre ble det gitt pålegg for at kommunen i sin rutine har lagt til grunn at det ikke skal søkes dispensasjon for fravær som er kortere enn 6 måneder.

Kommunene har sendt inn dokumentasjon på endret praksis og rutiner. Tilsynene er ikke formelt avsluttet.

Forøvrig har vi mottatt bekrymringsmeldinger som har ført til at vi har fulgt opp noen saker spesielt, der vi har bedt kommunen om en redegjørelse og hatt møter med kommunen uten at det er åpnet formelt tilsyn.

Egenvurdering av måloppnåelse:

Embetet har gjennomført det antall tilsyn som ble gitt i oppdraget. Tilsynsteamet har vært sammensatt av personer med pedagogisk, juridisk og økonomisk bakgrunn, som har vært en god faglig sammensetning. Veiledning som er gitt i løpet av året har vært knyttet opp mot tema for tilsynene, og bidratt til å sette tilsynet inn i en helhetlig sammenheng. Vår vurdering er at vi likevel har klart å gjennomføre tilsynene på en god måte og med god måloppnåelse.

33.5 Kontroll av årsmelding per 15/12 og årsregnskap for ikke-kommunale barnehage

Vi har gått gjennom og kontrollert samtlige årsmeldinger og årsregnskap så langt det er mulig for oss å kontrollere. Vi har hatt særskilt kontroll med pedagogisk bemanning, og avdekket mange brudd på bestemmelsen om dette. Norm for pedagogisk bemanning har sammen med dispensasjoner fra utdanningskrav vært et prioritert område for oss i forhold til informasjon til sektor.

Veiledning Basil og pedagogisk bemanning

Som en følge av at gjennomgangen av Basilrapportene påviste mange avvik fra norm om pedagogisk bemanning, valgte vi å arrangere regionvise samlinger for alle kommunene der også eiere og styrere av alle barnehagene ble invitert.

Her ble det gitt en grundig gjennomgang av bestemmelsene knyttet til pedagogisk bemanning samt dispensasjoner fra utdanningskrav til pedagogisk leder og styrer. Det ble også gitt en grundig gjennomgang av årets Basil-skjema.

14 av fylkets 15 kommuner deltok på disse samlingene.

Fylkesmannen mener at måloppnåelsen på dette området har vært god i 2013.

Resultatområde 34 Oppgaver for økt kvalitet i barnehagen

34.2 Kompetanseutvikling og rekruttering

Kompetanseutvikling og rekruttering

Aust-Agder mottok i 2013 kr 971 000 i kompetansemidler, 170 000 kroner i likestillingsmidler og 267 000 kroner til administrasjon av særlige satsinger over kap. 231, post 21. Midlene er brukt i tråd med retningslinjene, med en liten rest på likestillingsmidler som vi ikke har fordelt/brukt.

Kompetansemidlene er forvaltet i samsvar med føringene i Kompetanse for framtidens barnehage. Både kommunale og ikke kommunale barnehagers behov for kompetanseutvikling er ivarettatt.

Fylkesmannens strategi er at utviklingsarbeid og implementering av tiltak skjer i nær kontakt med kommunen som lokal barnehagemyndighet. Vi har et arbeidsutvalg som er satt sammen av et representativt utvalg fra sektoren, og disse spiller en aktiv rolle i utforming av kompetanseutviklingstiltakene. Fylkesmannen har et nært samarbeid med Universitet i Agder og andre relevante fagmiljø.

Med bakgrunn i føringene fra Utdanningsdirektoratet og etter søknad fra kommuner og interkommunale nettverk, ble midlene delt ut til kommuner og barnehager i fylket. Det er gledelig at flere av nettverkene i fylket vårt er aktive og samarbeider godt om kompetanseheving.

De tre interkommunale nettverkene i Aust-Agder gir tilbud om kompetanseutvikling til alle barnehagene i regionen. Nettverkene utarbeider kompetanseplaner for sine barnehager, og tilbudene går til alle, både private og kommunale barnehager. Midlene når på denne måten godt ut. Nettverkene samarbeider med UH-sektoren og andre fagmiljøer om kurstilbudet sitt. Alle som får kompetansemidler sender rapport til Fylkesmannen om innhold i prosjektene og om hvem som deltar.

Barns trivsel - voksnes ansvar. Implementering av veileder

Våren 2013 arrangerte vi fagdag med tema "Den viktige voksenrollen" med Line Melvold og Nuria Moe. Innholdet var bygd opp etter rammeplanens innhold og oppgaver. Fokus var personalets ansvar for å skape et godt psykososialt miljø. Gjennom dagen fikk vi til refleksjon rundt hva mobbing er, hvordan en kan drive forebyggende arbeid.

Prosjektet Være Sammen sammen er blitt støttet med kompetansemidler og involverer flere av kommunene i et felles kompetanseløft i barnehagene. Være Sammen har fokus på autoritativ voksenrolle, medvirkende barn, empatiutvikling og sosial kompetanse. Være Sammen legger også vekt på å fremme varme tydelige voksne ovenfor barna, forebygge og redusere utfordrende atferd og fremme inkludering. Prosjektet er evaluert av Universitetet i Agder.

Flere av kommunene har deltatt på kurset "Barns trivsel - voksnes ansvar" med Ingrid Lund fra UIA som er forfatter av bøkene: "Hun sitter jo bare der! - Om innagerende atferd hos barn og unge og "Tydelige voksne - når atferd utfordrer".

Vi har informert om veilederen på våre hjemmesider og lenken til Utdanningsdirektoratet sine sider er sendt ut til alle barnehager.

Likestilling og rekruttering av menn i barnehagen

I september var Fylkesmannen medarrangør for et seminar for kommunene om å sette likestilling og likeverd på dagsorden. Kurset var i regi av Likestillingssenteret, Dronning Mauds Minne og Kanvas barnehager. Det var 80 deltakere på denne samlingen.

Fylkesmannen har gjennom flere år støttet Universitetet i Agder sin likestillingskonferanse. Temaet for høstens konferanse var " Et likestilt arbeidsliv" med fokus på trepartsavtaler i arbeidslivet og satsingen Fritt valg i Agder. Det deltok 120 på konferansen og temaet var relevant for barnehagefeltet.

I nært samarbeid med "Likestilling som regional kraft på Agder" har GLØD-nettverket arbeidet med å få på plass en utplasseringsordning for ungdomsskolegutter i barnehagen. "Menn i barnehage" er, etter påtrykk fra Fylkesmannen og GLØD-styringsgruppe, reetablert denne høsten og vil ha sin første samling i februar 2014.

Kompetanseheving for assistenter

Kompass

Fylkesmannen har i samarbeid med Fylkesmannen i Vest-Agder og Universitetet i Agder utviklet kurs for assistenter i barnehagen. Kurset som ble gjennomført i 2012/13, ga 15 studiepoeng til deltakere med studiekompetanse, og kursbevis til deltakere uten studiekompetanse. Det var 26 deltakere fra vårt fylke. Nytt kurs starter i 2014. Kurset blir arrangert som et læringsprogram med vekt på erfaringsbasert læring. Målet er å skape bevissthet rundt assistentens/fagarbeiderens rolle i barnehagen. Studiet er bygget rundt fellessamlinger, praktiske øvelser, gruppearbeid og innleveringsoppgaver som fremmer refleksjon rundt egen praksis. Læringsplattformen Fronter blir brukt i kommunikasjon mellom faglærer og studenter.

Fagbrev for barne- og ungdomsarbeidere

I samarbeid med Aust-Agder fylkeskommune tilbyr vi praksiskandidatkurs i barne- og ungdomsarbeiderfaget. Kurset ble utlyst i slutten av sommeren, og det meldte seg 23 søkere til 15 plasser. Kurset hadde et omfang på 9 timer per uke på kveldstid. Kurset ble gjennomført i tråd med opplæringsloven. Det har imidlertid vært vanskelig å nå aktuelle deltakere ute i distriktene.

Basiskompetanse for assistenter med ingen eller begrenset barnehagefaglig kompetanse

Vi startet opp kurs i oktober med 83 deltakere. Vi vil arrangere til sammen 5 dagsamlinger med mulighet for en ekstra dag med fordypning. To av samlingene var i 2013, de øvrige samlingene er våren 2014. Vi har støttet deltakerne med pensumlitteratur og papirutgave av rammeplanen. Etter endt kursrekke utstedes kursbevis. Tema som er gjennomgått er rammeplanens helhetlige læringsbegrep, hvordan skape trygge og utviklende relasjoner, hvordan legge til rette for lek og vennskap i barnehagen og hvordan skape balanse mellom den ansvarlige voksenrollen og barns rett til medvirkning og deltakelse. I denne kursrekken har vi gjennom teori, praksisfortellinger og refleksjon prøvd å øke bevisstheten på hvor viktig assistentrollen er. Det har vært svært positive tilbakemeldinger på disse kursene.

Informasjon om tiltakene for veiledning av nyutdannede

Mentor A, veiledning av nyutdannede lærere/barnehagelærere og mentorutdannelse, er nå etablert som faste tilbud ved Universitetet i Agder. Fylkesmannen informerer om programmet og oppfordrer til å bruke dette jf. punkt 32.2

Barnehageeier er blitt gjort kjent med sitt ansvar knyttet til å tilby veiledning til nyutdannede.

GLØD

Det er opprettet et regionalt GLØD-samarbeid med representanter fra barnehagesektoren i kommunene, private barnehager, Utdanningsforbundet, Fagforbundet, KS, Universitetet i Agder og Fylkesmannen. GLØD-nettverket i Aust-Agder møtes jevnlig og samarbeider godt om den overordnede målsettingen. Det er i Aust-Agder gjennomført en rekke tiltak i 2013 for å nå målene i satsningen:

- Stand på Utdanningsmessen Kristiansand 4. – 5. februar

- Motivasjonsdag for assistenter og fagarbeider

- Laget egen reklamefilm. Denne deles på sosiale medier, vises på storskjerm i Arendal sentrum og vises på de største kinoene i fylket samt brukt i sammenhenger hvor Fylkesmannen opptrer og det er naturlig å vise den

- Stand på Hovefestivalen

- Etablert samarbeid med rådgivernetverket i fylket

- Utplasseringsordning for ungdomsskolegutter i barnehagen. I denne sammenheng har vi samarbeidet tett med «Likestilling som regional kraft på Agder», og ser prosjektet i nær sammenheng med likestillingsarbeid. Fem kommuner i fylket er nå i gang med prosjektet og har fått tildelt GLØD-midler til dekning av lønnsutgiftene til ungdomsskoleguttene.

- Reetablert Menn i barnehage

- Opptrådt som pådriver i forhold til Universitetet i Agder når det gjelder deltidsutdanning og/eller desentraliserte tilbud.

- Økt informasjonsmengden om etter- og videreutdanning. En mer utfyllende rapport med oversikt over GLØD-tiltak i Aust-Agder 2013 ble sendt til Kunnskapsdepartementet september 2013.

Fylkesmannen vurderer at vi i 2013 hadde god måloppnåelse gjennom de tiltak vi har gjennomført på resultatområdet, men vi ser at tiltakene er ressurskrevende for embetet. Vi ser at tiltak knyttet til kompetansehevingstiltak knyttet til assistenter burde ha vært gjennomført i nærmere samarbeid med kommunene. Neste år vi ta utgangspunkt i Basiltallene og synliggjøre behovene for fagkompetanse i hver enkelt kommune.

Kompetansetiltak	Samarbeidspartner/UH-institusjoner m.fl.	Antall deltakere totalt	Antall deltakere fra kommunale barnehager	Antall deltakere fra ikke-kommunale barnehager
Videreutdanning i barnehagepedagogikk		0	0	0
PUB-studier		0	0	0
Kompetansehevingsstudie for assistenter	Universitetet i Agder	29	14	15

Kompetansetiltak jf 20 mill.	Samarbeidspartner/UH-institusjoner m.fl.	Antall deltakere totalt	Antall deltakere fra kommunale barnehager	Antall deltakere fra ikke-kommunale barnehager	Midler pr tiltak (kr)
Fagbrev (praksiskandidatordningen)	Aust-Agder fylkeskommune	15	10	5	467000
Basiskompetanse for assistenter	Kari Pape, Borgestad klinikken, Ulrika Håkansson	83	40	43	136000

34.3 Andre satsingsområder

Språkstimulering

Språkstimuleringsprosjektet, som har foregått over flere år i samarbeid med NAFO, er videreført med egen prosjektleder i 2012-2013. Fem barnehager er med, og det hentes inn veildningskompetanse fra Universitetet i Agder.

Vi har informert om veilederen: "Språk i barnehagen - mye mer enn prat" i regionsvise samlinger og elektronisk lenke er sendt ut til private og kommunale barnehager.

Til barnets beste- samarbeid mellom barnehagen og barnevernstjenesten

Vi har informert om og sendt ut lenke til veilederen.

Fylkesmannen har siden 2010 drevet prosjektet "Tidlig innsats - for god start" som handler om å oppdage barn som har det vanskelig, så tidlig som mulig - og gjøre noe med det.

Prosjektet har som mål å få til et godt tverrfaglig og tverretatlig samarbeid i barnehagene og å komme tidlig inn i forhold til det å gi de utsatte barna riktig hjelp i førskolealder.

Vi har i regi av Tidlig innsatsprosjektet arrangert flere opplæringstiltak. Kvello-metoden er i hovedsak en tverrfaglig observasjonsmetode med mål om å få til et godt tverrfaglig samarbeid.

Vi har flere ganger arrangert kurset "Taushetspliktens muligheter og begrensninger - i et samhandlingsperspektiv". På disse kursene har det vært god oppslutning fra barnehagesektoren.

Vi er blitt gode på samarbeid om tiltak på dette feltet.

Samlet sett mener vi måloppnåelsen er tilfredsstillende på dette området. Men vi ser at vi ikke har hatt kapasitet og tid nok til å jobbe aktivt med språkstimulering og flerkulturell pedagogikk ut mot alle kommunene i fylket.

Ressursrapportering

Resultatområde	Kapittel 1510	Fagdep.
31.1 Tilsyn	kr 1 680 748,60	kr 386 020,46
31.4 Informasjon og veiledning	kr 393 379,12	kr 191 038,43
31.5 Eksamen, nasjonale prøver og kartl. prøver	kr 402 392,19	kr 978 739,70
31.9 Annet tilsyn og forv. på utd.omr. (rest 31)	kr 492 912,15	kr 89 930,09
32.2 Kompetanseutvikling	kr 140 834,67	kr 50 679,00
32.3 Skoleporten	kr 46 979,47	kr 0,00
32.9 Andre oppg. for økt kval. i gr.oppl.(rest 32)	kr 270 483,47	kr 734 511,79
33.1 Tilskuddsforvaltning	kr 30 150,85	kr 0,00
33.2 Klagesaksbehandling	kr 231 300,73	kr 0,00
33.3 Informasjon og veil. bh	kr 0,00	kr 0,00
33.4 Tilsyn	kr 522 131,23	kr 0,00
33.5 Kontroll av årsmelding og årsregnskap	kr 0,00	kr 0,00
33.9 Andre tilsyn og forv. på b.hageomr. (rest 33)	kr 62 664,21	kr 0,00
34 Oppgaver for økt kvalitet i barnehagen	kr 293 521,27	kr 40 927,30
36 Landsdekkende oppgaver KD	kr 0,00	kr 0,00
Andre oppgaver under KD	kr 127 166,16	kr 0,00
Sum:	kr 4 694 664,00	kr 2 471 846,00

Resultatområde 73.1 Klager på økonomisk stønad og kvalifiseringsprogrammet etter lov om sosiale tjenester i NAV

Fylkesmannen har behandlet 155 klagesaker , 81 % er stadfestet, 9% endret helt eller delvis og 10 % er opphevet.

97.5 % av sakene er behandlet innen 3 mnd.

Gjennomsnittlig saksbehandlingstid er 0.9 md. Median 0.6 md.

95% av sakene er klager på økonomisk stønad. Vi har ikke behandlet klagesaker på KVP.

NESTOR registreringen har vært holdt ajour i løpet av 2013.

Det vises til egen rapportering til Statens helsetilsyn pr 20.januar 2014

Resultatområde 74 Tilsyn etter lov om sosiale tjenester i NAV

Rapport for gjennomførte tilsyn i 2013 er sendt Statens helsetilsyn 20.1.2014.

74.1 Hendelsesbasert tilsyn

Fylkesmannen har ikke mottatt henvendelser fra tjenestemottakere, pårørende, ansatte eller andre om hendelser som har medført tilsynsmessig oppfølging fra Fylkesmannens side.

74.2 Planlagt tilsyn

Det er gjennomført 4 planlagte systemrevisjoner med kvalifiseringsprogrammet i hht volumkrav. I ett tilsyn ble det ikke gitt avvik, av de tre andre er to avvik lukket, mens i det siste tilsynet er kommunen gitt frist til januar 2014 for plan for retting. Det er i tillegg gjennomført systemrevisjon med tema rus i en kommune der både NAV kontoret og enhet for rus i kommunen var gjenstand for revisjon. Dette tilsynet er ikke lukket. Rapportene er sendt Statens helsetilsyn fortløpende, og rapport for gjennomførte tilsyn er sendt Statens helsetilsyn 20.1.2014.

74.9 Andre oppdrag

Fylkesmannen utarbeider årlig "velferdsprofiler" som inngår som en del av Fylkesmannens kommunebilde. "Velferdsprofilene" omfatter inntektsforhold, andel sosialhjelpsmottakere i forhold til innbyggere, andel stønadsmottakere med forsørgelsesplikt og sosialhjelp 6 mnd. eller mer.

Resultatområde 82 Tilsyn og klagesaksbehandling som gjelder helse- og omsorgstjenester

82.1 Hendelsesbasert tilsyn

Fylkesmannen i Aust-Agder behandlet i året som gikk 58 tilsynssaker mot helse- og omsorgstjenesten og helsepersonell i fylket. Dette er en nedgang fra fjorårets tall. Som før opprettes de fleste tilsynssakene på bakgrunn av klager fra pasienter, pårørende og deres representanter. 30 av sakene var rettet mot Sørlandet sykehus HF, 21 mot navngitt helsepersonell, og 6 mot den kommunale helse- og omsorgstjenesten. Median saksbehandlingstid var 4 mnd.

I 18 av sakene ble det avdekket brudd på helse- og omsorgslovgivningen, i tillegg var 7 saker av slik karakter at de ble oversendt Statens helsetilsyn for vurdering av administrativ reaksjon. Det ble gitt advarsler til 3 leger, 1 fysioterapeut og 1 uautorisert helsepersonell. Et helsepersonell mistet autorisasjonen midlertidig grunnet manglende oppfyllelse av opplysningsplikt til tilsynsmyndigheten. Et annet helsepersonell er suspendert i påvente av at saken blir ferdig behandlet.

Fylkesmannen ga for øvrig råd og veiledning i 11 saker hvor pasientforløpet kunne vært håndtert annerledes, og 22 saker ble avsluttet uten bemerkning. I tillegg til de nevnte sakene ble 12 klager avklart lokalt, ved at påklaget virksomhet/helsepersonell ble bedt om å ta initiativ til dialog med pasienten.

Pasienters opplevelse av manglende informasjon og kommunikasjon i møte med helse- og omsorgstjenesten er fortsatt kilde til en stor del av klagen Fylkesmannen mottar. Her foreligger et forbedringspotensiale ute i tjenestene. Ellers er kravet til faglig forsvarlig helsehjelp et gjengående vurderingstema for tilsynsmyndigheten i klager på medisinsk behandling. Mage-/tarmkirurgisaken ved Sørlandet sykehus HF har fått mye oppmerksomhet i media i året som gikk. Antall klager på den kommunale helse- og omsorgstjenesten har gått noe ned, mens klager på enkelthelsepersonell har steget noe fra forrige år. Fylkesmannen har i år hatt flere saker som gjelder rollesammenblanding. Sakene illustrerer viktigheten av at helsepersonell opptrer profesjonelt i møte med brukere og pasienter. Tillit til helse- og omsorgstjenesten er avgjørende for et godt pasientforløp.

82.2 Planlagt tilsyn

Det vises til rapportering til Statens helsetilsyn pr 20.januar 2014

82.9 Andre oppdrag

Vi hadde ingen saker i 2013 som ble oversendt Statens helsetilsyn for begjæring om påtale.

Resultatområde 42 Familierett

42.1 Ekteskapsloven

Vi har innvilget 288 separasjoner og 236 skilsmisser. Sammenliknet med 2012 er det to flere separasjoner og fire færre skilsmisser.

Tre saker om skiftefritak.

Ingen saker om tillatelse til å inngå ekteskap før fylte 18 år

42.2 Anerkjennelsesloven

Vi har i 2013 godkjent 20 utenlandske skilsmisser. I 2012 hadde vi 30 saker.

Fra enkelte land er det vanskelig å legalisere dokumentene. Fylkesmannen bruker derfor uforholdsmessig mye tid på å behandle disse få sakene.

42.3 Barneloven

Vi har ikke hatt noen saker der vi har stadfestet avtaler om foreldreansvar, hvor barnet skal bo fast eller samvær.

Vi har behandlet en sak om reisekostnader ved samvær.

Vi har heller ikke hatt noen klager over avslag på opplysninger om barnet

Vi har en del henvendelser på tlf.

42.4 Veiledning og informasjon

Vi relativt mange henvendelser pr. tlf. på familierettens område. Fylkesmannen får endel besøk og personlige henvendelser når det gjelder ekteskapsloven og anerkjennelsesloven og vi gir veiledning i samtaler.

Fylkesmannen får spørsmål om informasjon når det gjelder Lov om barn og foreldre generelt, men mest om fordeling av reiseutgifter ved samvær. Svært få av henvendelsene gjelder mekling.

Resultatområde 43 Føre tilsyn med kommunenes plikt til å sørge for et krisesentertilbud

Kommunene vest og nord i fylket; Lillesand, Birkenes, Iveland, Evje og Hornes, Bygland, Valle og Bykle, har inngått samarbeidsavtale med Vest-Agder krisesenter. For disse er det Kristiansand kommune som er vertskommune.

Øvrige kommuner i Aust-Agder; Arendal, Grimstad, Froland, Åmli, Gjerstad, Vegårshei, Tvedestrand og Risør har inngått et tilsvarende samarbeid med Østre Agder krisesenter. Krisesenteret eies av de åtte kommunene. Arendal er vertskommune.

Krisesentertilbudet i fylket drives i henhold til lov, og gir et helhetlig tilbud til:

- Kvinner og barn som opplever vold i nære relasjoner
- Menn og barn som opplever vold i nære relasjoner
- Kvinner med tilleggsproblematikk

Fylkesmannen i Aust-Agder hadde i 2012 påbegynte skriftlig tilsyn med 4 kommuner i fylket. I 2013 er det sendt ut foreløpig rapport til alle kommunene og to av kommunene har også fått endelig rapport. I kommunene som har fått endelig rapport ble det gitt pålegg om retting med frist til juni 2014. Ingen av krisesentertilsynene er avsluttet. Det vil foreligge endelige tilsynsrapport på de siste to kommunene på nyåret.

Fylkesmannen anser oppdraget som utført.

Resultatområde 44 Føre tilsyn med familievernkontor

Fylkesmannen har i 2013 ikke hatt tilsyn med Familiekontoret i Aust-Agder, jf. Lov om familievernkontor § 3.

Det er ett familievernkontor i Aust-Agder. Det har i 2013 ikke vært grunnlag for å gjennomføre risikobasert tilsyn med Familiekontoret, og det er derfor ikke blitt gjennomført tilsyn utover det loven krever og utover det som er fastsatt i embetsoppdraget.

Fylkesmannen i Aust-Agder anser embetsoppdraget som utført.

Resultatområde 45 Barn og unge

45.1 Informasjonsvirksomhet og samordning

Fylkesmannen har sammen med Fylkesmennene i Buskerud og Vest-Agder initiert et ledelsesutviklingsopplegg i regi av Storform. Opplegget varer til november 2014.

Fylkesmennene i Aust-Agder og Vest-Agder har også hatt en samling med sosialt og faglig innhold for barnevernlederne i Aust-Agder og Vest-Agder rett før jul 2013.

Vi har også sammen med Vest-Agder i vår arrangert kurs med Rikke Lassen om barnevernsloven og forvaltningsloven.

Årets barnevernskonferanse var også et samarbeid med Fylkesmannen i Vest-Agder og hadde to temaer, "Traumbasert forståelse i barnevern" og en introduksjon til "Samtaler med barn". RVTS sør sto for det faglige innholdet.

Det har dessuten vært flere arrangementer i regi av vårt prosjekt "Tidlig innsats" hvor også barnevernsansatte har blitt invitert. Noe av dette fant sted under Arendalsuka i fjor høst.

45.2 Fritak for taushetsplikt

Vi har behandlet en søknad om fritak for taushetsplikt for ansatte i barneverntjeneste eller institusjon i 2013

45.4 Biologisk opphav

45.7 Tilskudd til kommunalt barnevern

Resultatområde 46 Universell utforming

Fylkesmannen har samarbeidet med Aust-Agder fylkeskommune for å fremme universell utforming innen regionen.

Fylkesmannen og fylkeskommunen var i perioden 2009-2013 deltakere i pilotprosjektet "Universell utforming som regional utfordring". Prosjektleder i fylkeskommunen står for fremdriften i prosjektet og Fylkesmannen deltar i referanse- og styringsgruppe. Prosjektleder er departementets kontaktperson på vegne av styringsgruppen. Fylkesmannen og fylkeskommunen ser det som et felles ansvar å gi råd og veiledning til kommunene om hvordan universell utforming kan implementeres i planarbeid og tjenester. Det samarbeides både gjennom pilotprosjektet og utenfor prosjektet.

Aust-Agder som pilotfylke har valgt å rette innsatsen spesielt mot områdene:

- Transport
- Byrom (uteområder/planlegging)
- Friluftsliv (uteområder/planlegging)

I dette arbeidet har vi hatt fokus på hvordan kompetanse på universell utforming kan implementeres i planarbeid og tjenester. Fylkesmannen ser til at alle plansaker vurderes i lys av bestemmelser om universell utforming og det gis tilbakemelding om dette til utbygger og eller planansvarlig. Gjennom prosjektet ble det etablert viktige arenaer for samarbeid. Det ble lagt vekt på veiledning og rådgivning av kommunene.

Pilotprosjektet og samarbeidet med fylkeskommunen har vært viktig for å kunne utføre oppgavene i embetsoppdraget

Fylkesmannen har en gjeldende plan for universell utforming og ser til at iverksatte tiltak er best mulig universelt utformet.

Internt i embetet er det et stykke igjen før vi kan si at lokalene vi leier er universelt utformet, men det skjer gradvis forbedringer. I 2013 har vi blant annet gått til innkjøp av endel nye heve senk pulter, som i tillegg til å være et HMS tiltak for enkeltmedarbeidere, generelt sett er med på å heve den universelle tilgjengeligheten vår. Videre har vi en god dialog med utleier som også har fokus på universell utforming og tilrettelegging.

Resultatområde 47 Integrering av innvandrere

47.1 Statsborgerseremonier

Fylkesmannen arrangerte én statsborgerseremoni i 2013, søndag 20. oktober. Til seremonien ble 257 nye statsborgere fra Aust-Agder invitert. Disse var innvilget norsk statsborgerskap i perioden august 2012 - august 2013. I tillegg inviterte vi 1 person som ikke hadde anledning til å delta i 2012, men som ønsket å bli invitert på nytt i 2013.

Av de 257 inviterte statsborgerne var det 99 som takket ja til å delta. Det utgjør om lag 39 prosent. Med gjester var det 240 personer som i utgangspunktet var påmeldt seremonien. Siden det var 10 personer som ikke møtte opp ble det tilslutt 89 nye statsborgere som deltok.

Årets deltakerandel på 36 prosent er litt lavere enn fjoråret som var omlag 38 prosent. Dette innebærer at antall deltakere økte, mens andelen ble noe redusert.

Fylkesmannen har som tidligere år lagt vekt på å øke deltakerantallet blant nye statsborgere og skape økt bevissthet om seremonien. I 2013 har vi gjort som foregående år: samme ressurs har vært avsatt, vi har informert media og oppfordret lokale aviser og tv til å dekke seremonien, vi har informert på hjemmesiden vår, invitasjonen var lik som før og sendt ut til samme tidspunkt. Seremonien ble i år avholdt på Arendal kulturhus og alle ble invitert til et måltid i etterkant. Vi hadde flinke musikere, og Marit Arnstad holdt dagens hovedtale.

Vi legger vekt på å skape en fin ramme rundt arrangementet, og på å få profilerte og dyktige talere for å øke oppmerksomheten og anerkjennelsen til seremonien. Også i år inviterte vi ordførerne i fylket, men dessverre hadde bare et fåtall anledning til å delta. Lederen ved IMDi Sør ble også invitert til å delta og han møtte og bistod også i den praktiske gjennomføringen.

Vi vurderer Fylkesmannens embetsoppdrag om oppfylt.

Statsborgerseremonier

Embeter	Antall seremonier	Prosent nye statsborgere som har deltatt
FMAA	1	36
Sum	1	

47.2 Bosetting av flyktninger

Fylkesmannen sendte våren 2013 eget brev til alle ordførerne i Aust-Agder, og ba kommunene om å imøtekomme IMDi anmodning om bosetting samtidig som vi oppfordret kommunene til å bruke Husbankens virkemidler, da tilgang til boliger se ut å være den største utfordringen med å bosette flere flyktninger.

Temaet ble fulgt opp i fylkesmannens årlige møte med ordfører og rådmann i hver enkelt kommune. Kommunebildene ble brukt som utgangspunkt for fylkesmannens samtaler. Bosetting av flyktninger var eget tema i kommunebildene som Fylkesmannen utarbeidet. Kommunebildene er offentlig tilgjengelige på våre hjemmesider.

47.3 Introduksjonsordning for nyankomne innvandrere (introduksjonsloven)

Vi gir løpende råd og veiledning ved henvendelser fra flyktingetjenesten i kommunene. Henvendelsene var som hovedregel pr telefon og det var relativt mange henvendelser i 2013.

Fylkesmannen har behandlet 3 klager i forhold til introduksjonsloven. Fylkesmannen stadfestet 2 avslag på utvidet deltagelse i introduksjonsordningen, og 1 avslag på deltagelse jf. § 2 bokstav b.

Fylkesmannen har i 2013 behandlet 1 klage på opplæring i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere. Avslaget ble stadfestet, se resultatområde 47.4

47.4 Opplæring i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere og norskopplæring for asylsøkere

Fylkesmannen har i 2013 behandlet 1 klage på opplæring i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere etter introduksjonsloven. Klagen gjaldt omfang av norskopplæringen og tilrettelagt undervisning. Kommunes vedtak ble stadfestet. For klager etter introduksjonsloven, ser også resultatområde 47.3

Vi har gjennom året veiledet og gitt nødvendig informasjon til kommunene i forbindelse med lovtolkning av introduksjonsloven med forskrifter.

Våren gjennomførte Riksrevisjonen tilsyn med embetets forvaltning av tilskuddene til norsk og samfunnskunnskap. Fylkesmannen bisto Riksrevisjonen i deres arbeid. Riksrevisjonen hadde ingen merkander.

Fylkesmannen har organisert etterutdanning for lærere og ledere som underviser voksne i norsk og samfunnskunnskap. Fylkesmennene i Aust-Agder og Vest-Agder samarbeidet med Vox om en regional konferanse for å styrke kompetansen blant ledere og lærere i voksenopplæringene. Denne felles etterutdanningskonferansen ble avholdt i Kristiansand 17. og 18. oktober. Det var stor pågang for å delta på konferansen med over 200 påmeldte. Nytt for året var at midler fra Utdanningsdirektoratet gjorde det mulig også for lærere som underviser voksne i grunnskoleopplæring å delta. Etter vår vurderinger er det viktig at både lærere som underviser i norsk og i grunnskolefag får mulighet til å delta på slik konferanse, da temaene og utfordringene ofte er sammenfallende. Ikke minst er det viktig at lærere og ledere får anledning til å komme sammen på tvers av

fylkene og dele erfaringer med hverandre. På kursdagene la vi vekt på å ha flere parallelle fagseminar. Temaene for seminarene var valgt ut i samarbeid med ledere i voksenopplæringen. Evalueringen fra årets konferanse var svært god.

Våren avholdt vi en egen fagdag om «Vold i parforhold» der vi inviterte alle lærere og ledere i Aust-Agder som underviser i norsk og samfunnskunnskap. Vi fikk gode tilbakemeldinger på fagdagen.

Fylkesmannen har deltatt på flere møter og samlinger i forbindelse med opplæringen i norsk og samfunnskunnskap. Vi har deltatt på møter som Vox har arrangert med Fylkesmennene i januar og september, samt Vox sin regionale lederkonferanse på Fornebu mars 2013. Vi har også arrangert egen ledersamling i mai, der vi har blant annet har veiledet om tilsyn med grunnskoleopplæring for voksne, tilsyn etter introduksjonsloven, realkompetansevurdering og kompetanseheving på området. På møtet informerte også Birkenes voksenopplæring om Grundtvig-prosjektet de deltar i.

For å sikre at tiltakene vi iverksetter er relevante er kontakten med lederne og Fylkesmannens referansegruppe svært nyttig. Fra våren 2014 vil referansegruppen ha ledere som representerer alle voksenopplæring i fylket, i og med at det nå er etablert enda et nettverk for voksenopplæringene.

Tilskudd til kompetanseheving for lærer og ledere i norskopplæringen og lærere i grunnskoleopplæringen for voksne er forvaltet etter forutsetningene i oppdragsbrev fra Vox. Regnskapsrapport på bruk av tilskuddsmidler til etterutdanning blir sendt direkte til Vox.

Fylkesmannen vurderer at oppgavene er utført i tråd med embetsoppdraget.

47.5 Tilsyn med kommunenes gjennomføring av introduksjonsloven

Fylkesmannen har gjennomført tilsyn etter introduksjonsloven i to kommuner. Temaet for tilsynet var om deltakerne fikk et introduksjonsprogram som var helårlig og på fulltid. Vi gjennomførte tilsyn i kommunene Risør og Grimstad. I begge kommunene ble det avdekket lovbrudd. Tilsynet ble gjennomført i tråd med instruks fra IMDi.

Vi har deltatt på IMDi sin samling våren 2013 om tilsyn etter introduksjonsloven. Fylkesmannen avholdt egen samling i forkant av tilsynet, der vi veiledet om tilsynsystemet. Samlingen ble arrangert i samarbeid med IMDi Sør, Fylkesmannen i Vest-Agder og Fylkesmannen i Telemark. Alle kommunene i fylkene var invitert til samlingen, og det kom representanter fra både voksenopplæringene og fra NAV.

Vi har også informert og veiledet om tilsynet etter introduksjonsloven på eget møte med lederne i voksenopplæringene i Aust-Agder våren 2013. Tilsynet etter introduksjonsloven ble da sett i sammenheng med tilsynet om grunnskoleopplæring for voksne etter opplæringsloven.

For å sikre lik praksis og lovtolkning er det etablert en egen Sørvest-gruppe for tilsynet etter introduksjonsloven. I denne gruppen deltar vi sammen med Fylkesmenn fra Vest-Agder, Rogaland, Hordaland samt Sogn -og Fjordane. Gruppen har møttes to ganger i tillegg til løpende kontakt per e-post og telefon. Dette samarbeidet oppleves som svært verdifullt da vi har møtt på en del ufordringer med hensyn til lovtolkning underveis i tilsynet. Første Sørvest-møte var i samarbeid med IMDi Vest, og der vi blant annet fikk opplæring i bruken av NIR i forbindelse med tilsynet.

Resultatområde 48 Fremme likestilling og motvirke diskriminering

Målet vårt er å ha et systematisk og kontinuerlig fokus på arbeid som fremmer likestilling og motvirker diskriminering, samt å sikre at likestillingsperspektivet og antidiskriminering er en integrert del av både vår interne og eksterne virksomhet. For mer informasjon om embetets interne likestillingsarbeid, se resultatområde 98.4 om likestilling og likeverd. Vi viser også til rapportering under resultatområde 46 om universell utforming. Vi viser videre til resultatområde 84, som blant annet omhandler om helse- og omsorgstjenester i et flerkulturelt samfunn, samt resultatområde 73 om blant annet boligsosialt arbeid og barn og unge.

Oppdraget med å fremme likestilling og motvirke diskriminering knytter seg blant annet til kjønn, etnisitet, religion, funksjonsnedsettelse og seksuell orientering. Fylkesmannen er seg bevisst dette i utøvelsen av sine oppgaver på de ulike felt.

Siden arbeidet med å fremme likestilling og motvirke diskriminering er et omfattende felt, er det krevende å finne målrettede og gode tiltak. Som vi tidligere har presisert, har mange av tiltakene også en langsiktig effekt som vanskelig lar seg måle på kort sikt. I Aust-Agder må utfordringene innen likestillingsarbeidet sees i sammenheng med de utfordringer vi har i forhold til levekår og læringsutbytte. Vi har høy andel unge uføre, mange som arbeider uønsket deltid, sosiale ulikheter i helse og skoleresultatene er svakere her enn ellers i landet.

Som et tiltak i arbeidet for mer likestilte og inkluderende lokalsamfunn har Fylkesmannen tatt initiativ til et prosjekt om innsats på levekårsfeltet. Vi har siden 2010 fått tildelt midler av Kunnskapsdepartementet til drift av prosjektet med fokus på tidlig innsats overfor barn og unge. To kommuner i Aust-Agder er med i prosjektet. Levekårsprosjektet sees i sammenheng med andre pågående satsinger fra Fylkesmannen. Det er fra 1. desember 2012 ansatt en dr. grad stipendiat ved Universitetet i Agder, som skal følge prosjektet i den siste fasen. I 2013 har vi hatt fokus på bevisstgjøring av alle på ulike tjenestenivåer om betydningen av tidlig innsats, og vi har hatt dette som tema i mange ulike fora, både på overordnet nivå (f.eks ordfører-/rådmannsmøter, NAV-lederforum, Barnevernsledersamling m.v.) og på tjenestenivå. Gitt de store levekårsutfordringene vi har på Agder og utfordringer med svake læringsresultater, er det bekymringsfullt at Kunnskapsdepartementet har signalisert at prosjektet ikke lenger skal tildeles midler.

Fylkesmannen ser embetets arbeid for full barnehagedekning som et viktig arbeid i likestillingssammenheng, da andel barn med barnehageplass sier noe om det offentliges tilrettelegging for potensiell likestilling mellom kjønnene. Dekningsgraden i fylket for 1-5 åringer var ved inngangen til året fortsatt noe lavere enn landsgjennomsnittet uten Oslo. Vi er derfor aktive pådrivere overfor kommunene for å sikre full barnehagedekning. Dette ble omtalt i eget punkt i Fylkesmannens kommunebilder under temaet likestilling.

I september var Fylkesmannen medarrangør for et seminar for kommunene om å sette likestilling og likeverd på dagsorden. Kurset var i regi av Likestillingssenteret, Dronning Mauds Minne og Kanvas barnehager. GLØD-nettverket har videre arbeidet med å få på plass en utplasseringsordning for ungdomsskolegutter i barnehagen. I denne sammenheng har vi samarbeidet tett med «Likestilling som regional kraft på Agder» og ser prosjektet i nær sammenheng med likestillingsarbeid. Vi viser forøvrig til nærmere omtale under resultatområde 34.2 og 34.3.

Fylkesmannen gav også i år støtte til Universitetet i Agder sin likestillingskonferanse. Temaet for høstens konferanse var " Et likestilt arbeidsliv" med fokus på trepartsavtaler i arbeidslivet og satsingen Fritt valg i Agder. To ansatte fra Fylkesmannen deltok på konferansen.

Fylkesmannen har deltatt på markering av stemmerettsjubileet i 2013.

Fylkesmannens tilsyn, klagesaksbehandling og kompetanseheving innen barnehage og opplæringssektor er viktig for å sikre at alle elever får oppfylt sine rettigheter etter barnehage-, opplæringslov og introduksjonsloven. Dette er av stor betydning for å fremme likestilling og hindre diskriminering.

Vi legger generelt vekt på å skaffe oss oversikt over tilstanden i kommunene som grunnlag for mer målrettede tiltak. Derfor har vi fokus på områdeovervåking og statistikkarbeid. Også i 2013 har vi laget kommunebilder for alle kommunene i Aust-Agder. Kommunebildene presenterer data knyttet til blant annet læringsresultat, levekår og likestilling. Kommunebildene ble brukt som utgangspunkt for Fylkesmannens årlige samtale med ordfører og rådmann i tilknytning til skjønnsmidlene. Kommunebildene ble siden offentliggjort på Fylkesmannens hjemmeside, som et ledd i vårt ansvar for eksternt informasjonsformidling. Som en del av områdeovervåkingen har vi også i år finansiert utarbeidelsen av et eget hefte med opplæringsstatistikk for kommunene i Agder i 2013. Her er tall blant annet for andel barn i kommunale barnehager, andel menn i barnehagene, andel barn med spesialundervisning fordelt på kjønn, prosentandel med særskilt norsk, læringsmiljø og kjønnsdelt tabell om fritak fra nasjonale prøver. Her presenteres også andel minoritetsspråklige deltakere i grunnskoleopplæring for voksne, og resultater av norskprøvene. Denne informasjonen brukes blant annet i analyse og tilsynsarbeid.

Vi har lagt vekt på å spre informasjon om læringsresultatet, både i oppfølging av tilsyn og i egne møter med kommunene. Vi har også informert om læringsresultater i Aust-Agder på dialogforum stat-næringsliv. I presentasjonene har vi vært bevisst kjønnsforskjeller i skoleresultater, både knyttet til grunnleggende ferdigheter og grunnskolepoeng.

For å få informasjon om sektoren bruker vi aktivt informasjon fra nasjonale undersøkelser og rapporter. Blant annet viser Elevundersøkelsen fra 2013 bekymringsfulle tendenser i Aust-Agder knyttet til læring og læringsmiljø.

For å heve egen kompetanse og fremme kunnskap om likestilling deltar vi på ulike konferanser og seminarer. Vi har også etablert et internt likestillingsutvalg, med representanter fra alle embetes avdelinger. Utvalget har bidratt aktivt til Fylkesmannens høringsutkast til planprogrammet til den regionale planen for Likestilling, Inkludering

og Mangfold på Agder (2015-2027) (LIM-planen). Fylkesmannen vil delta i styringsgruppen til LIM-planen. I vårt interne planutvalg har ansvaret for universell utforming blitt mer tydeliggjort. Vi har også hatt møte med Senter for Likestilling for å styrke samarbeidet på området.

Fylkesmannen gir tilskudd til organisasjonen "Kvinner i skogbruket", for å stimulere til økt deltakelse av jenter i skognæringen. Vi gir også kurstilbud til kvinnelige skogeiere gjennom kursserien Aktivt Skogbruk og tilbyr dem lokaler.

Vi har krav om universell utforming av lokaler på eksterne konferanser og arrangement. Vi foretar også vurderinger knyttet til likestilling i forbindelse med arrangement av kurs og konferanser, blant annet knyttet til valg av foredragsholdere. Vi tilstreber videre kjønnsmessig balanse i valg av sensorer.

Vi anser veilederen til utredningsinstruksen "Konsekvenser for likestilling" som nyttig i vårt arbeid. Fylkesmannen vil også i det videre arbeidet tilby kommunene veiledning i hva aktivitets og redegjørelsesplikten innebærer.

Ressursrapportering

Resultatområde	Kapittel 1510	Fagdep.
41 Tilsyn med barnevernområdet	kr 670 797,74	kr 352 337,99
42 Familierett	kr 525 030,19	kr 0,00
43.1 Tilsyn med kommunale krisesentertiltak	kr 28 926,47	kr 0,00
43.9 Andre krisetiltak (rest 43)	kr 0,00	kr 0,00
44 Familievern	kr 1 417,44	kr 0,00
45 Barnevern	kr 255 425,09	kr 108 416,42
47 Integrasjon	kr 212 955,51	kr 0,00
47.5 Tilsyn med introduksjonsloven	kr 35 484,07	kr 0,00
Andre oppgaver under BLD	kr 69 343,27	kr 0,00
Sum:	kr 1 799 379,00	kr 460 754,00

Justis- og beredskapsdepartementet

Resultatområde 51 Siviladministrasjon

51.2 Vergemålsloven

Fylkesmannen i Aust-Agder har i 2013 behandlet 2 klagesaker etter vergemålsloven av 1927. Tallene for 2012 og 2011 var henholdsvis 7 og 10. Saksbehandlingstiden hos Fylkesmannen i de to sakene har vært 8 og 5 uker.

Det ble ikke gjennomført tilsyn ved overformynderiene i 2013.

Desisjon av overformynderiens regnskap og hjelpevergeregnskapene for første halvår 2013 er avsagt, med unntak for ett overformynderi, som er gitt utsatt frist.

Hovedfokuset første halvår 2013 har vært å forberede vergemålsreformen, i tråd med sentrale og lokale hoved- og delplaner. Vergemålsreformen har vært preget av omfattende krav til utarbeidelse av planer og rapportering til den sentrale ledelsen av vergemålsprosjektet, og det vises generelt til de enkelte planer og rapporter som er innmeldt gjennom prosjektet. Andre halvår 2013 har vært preget av en meget uoversiktlig og krevende situasjon på vergemålsfeltet. Dette skyldes helt og fullt en svært mangelfull og lite funksjonell dataapplikasjon, ARVE. Det anses ikke hensiktsmessig i årsrapporten å redegjøre i detalj for disse alvorlige problemene.

Rekrutteringen av verger, herunder faste verger og beredskapsverger, har fungert meget godt. Det er ingen særlige bekymringer knyttet til dette temaet. Samling for faste verger er gjennomført. For øvrig har den prekære

arbeidssituasjonen medført at opplæring, veiledning og bistand til vergene har måttet legges på et minimumsnivå. Tilsyn med vergene har ikke vært mulig å prioritere i 2013.

Det er gjennomført informasjonsmøter om vergemålsreformen med en rekke kommunale, og enkelte statllige, myndigheter. Mye av informasjonsarbeidet har skjedd i samarbeid med embetets sosial- og helseavdeling.

Justis- og beredskapsdepartementet har per e-post 4.2.2014 meddelt behov for informasjon om risiko fra hvert enkelt embete for å kunne iverksette målrettede tiltak. Embetene er derfor bedt om å redegjøre kort for en vurdering av tre nærmere angitte risikomomenter i årsrapporten til KMD. Disse behandles i det følgende.

Spørsmål 1: Hvor sannsynlig er det at embetet ikke har en beredskapsordning for hasteoppnevninger av verger og representanter?

Svar: Fylkesmannen i Aust-Agder har en tilfredsstillende ordning for henholdsvis "beredskapsverger" og "faste verger". Primo februar 2014 er det inngått avtale med 7 beredskapsverger, som vil kunne mobiliseres samme dag som varsel blir gitt. Samarbeidet med Aust-Agder tingrett om ordningen fungerer meget tilfredsstillende. I tillegg har embetet 20 faste verger, hvorav flere også vil kunne mobiliseres raskt, om nødvendig. Konklusjonen er at dette forholdet er betryggende ivaretatt her.

Spørsmål 2: Hvor sannsynlig er det at embetet ikke har en trygg kapitalforvaltning?

Svar: Dette spørsmålet er vanskelig å besvare, da det ikke er gitt hva som legges i "trygg kapitalforvaltning". Innenfor de gitte rammer har denne oppgaven embetets største oppmerksomhet, men det hefter store mangler med dataverktøyets kontroll- og rapporteringsfunksjoner, noe som gjør forholdene meget krevende. Per primo februar 2014 må det konkluderes med at sannsynligheten for at embetet ikke har en trygg kapitalforvaltning ikke er ubetydelig.

Spørsmål 3: Hvor sannsynlig er det at embetet ikke har en tilfredsstillende håndtering av godtgjøring og utgiftsdekning til verger og representanter?

Svar: Sannsynligheten for dette anses liten.
Oppgaver etter vergemålsloven

Embeter	Antall saker	Antall tilsyn
FMAA	2	0
Sum	2	0

51.3 Forliksrådene

Fylkesmannen har hatt få henvendelser i 2013. De fleste henvendelser gjelder misnøye med forliksrådets saksbehandling eller avgjørelse i enkeltsaker. Det kommer sjelden flere henvendelser om samme forliksråd i løpet av et år, og det er som regel få holdepunkter for at misnøyen som kommer til uttrykk skyldes svikt i rutiner eller mangler på mer overordnet nivå hos det enkelte forliksråd. Fylkesmannen befatning med sakene begrenser seg derfor som regel til å gi klager en kort veiledning om adgangen til bruk av rettsmidler mot den avgjørelsen vedkommende er misfornøyd med. Ingen av henvendelsene i 2013 ga grunnlag for å åpne tilsyn med noen av forliksrådene.

51.5 Tomtefesteloven

Ingen henvendelser eller saker i 2013.

Resultatområde 52 Borgerrettigheter

52.1 Fri rettshjelp

Fylkesmannen viser til rapportering til Statens sivilrettsforvaltning i egne kvartalsvise rapporter.

52.3 Navneloven

Resultatområde 53 Forebyggende samfunnssikkerhet

53.1 Oversikt over regionale samfunnssikkerhetsutfordringer (fylkes-ROS)

FylkesROS ble revidert 2010 -11. Det er laget en plan for videre oppfølging i 4 års perioden. Arbeidet med revisjon er startet og skal forutsetningsvis være ferdig 01.05.15.

Fylkesmannen har en plan for oppfølging av funn i FylkesROS.

Risiko og sårbarhetsforhold knyttet til særskilte risikoområder/virksomheter med mer diskuteres i Fylkesberedskapsrådet.

Fylkesmannen har oppdatert FylkesROS i henhold til identifiserte områder som er spesielt sårbare for klimaendringer med særlig vekt på kritisk infrastruktur.

Dette arbeidet har pågått systematisk siden 2006.

53.2 Regional samordning – forebyggende samfunnssikkerhet

Fylkesmannen oversendte en punktvis fremstilling av embetets arbeid med ledelse, kultur og holdninger for risikoerkjennelse og gjennomføringsevne til DSB innen 1. juni 2013. Dette var også tema ved siste fylkesberedskapsrådsmøte 28. november 2013.

Det regionale samfunnssikkerhetsarbeidet er samordnet i tråd med embetsoppdraget.

- Samfunnssikkerhetsarbeidet er samordnet med utgangspunkt i ROS Agder. Samvirkeaktørene har vært delaktige ved utarbeidelse av ROS Agder, de er deretter utfordret ved flere anledninger ift oppfølging av konkrete oppfølgingstiltak. Dette var også tema ved siste fylkesberedskapsrådsmøte 28. november 2013.
- Klimatilpassing og fokuset på ekstremvær har vært tema på tilsyn, øvelser, temadager, plansaker og konkret veiledning av kommunene.
- Fokuset på skogbrann ble satt spesielt på dagsorden når fareindeksen gikk opp på forsommeren 2013. Brannvesen på Agder samarbeider, koordinerer informasjon og tiltak. Ytterligere tiltak var derfor unødvendig.
- Avtalen om skogbrannovervåkning mellom brannvesen på Agder og Flyklubben i Skien ble sagt opp etter en kost nytte vurdering av respektive brannvesen.

53.3 Samfunnsplanlegging

- Fylkesmannen samarbeider med andre samfunnssikkerhetsaktører regionalt for å ivareta statens interesser innen samfunnssikkerhet i planer etter plan- og bygningsloven. Når Fylkesmannen vurderer å fremme innsigelse til planer på samfunnssikkerhetsområdet blir aktuelle fagmyndigheter gjort oppmerksomme på dette.
- Fylkesmannen bistår fylkeskommunen i noen grad i arbeidet med å ta hensyn til samfunnssikkerhet i regional planlegging. Dette ivaretas i det fortløpende samarbeidet om plansaker.
- Samarbeid med fylkeskommunen for å bidra til at fylkes-ROS danner grunnlaget for mål og strategier i regional planlegging skal forutsetningsvis styrkes i årene som kommer. ROS Agder er gjort alminnelig kjent via mage fora - herunder i fylkesberedskapsrådet. Det gjenstår imidlertid å få fullformalisert at fylkes-ROS danner grunnlaget for mål og strategier i regional planlegging
- Fylkesmannen understøtter og veileder kommunene i arbeidet med å bygge trygge og robuste lokalsamfunn, og vi påser at samfunnssikkerhetsarbeidet i kommunene iht. plan- og bygningsloven, kommunal beredskapsplikt og diverse sektorlover innen beredskap blir sett i sammenheng. Planforum, tilsyn og direkte

proaktiv veiledning tidlig i planprosessene er vår strategi.

- Fylkesmannen bistår og veileder kommunene i et systematisk og helhetlig samfunnssikkerhetsarbeid, og vi følger opp kommunal beredskapsplikt samt gjennomføring av helhetlig ROS. Dette arbeidet ivaretas spesielt ved tilsyn, temadager og målrettede foredrag. Det gjennomføres i tillegg 2 årlige møter med de kommunale beredskapskoordinatorene hvor dette er tema. Aust-Agder modellen med tidlig varsel om tilsyn, målrettet tilsyn iht beredskapsforskriften, faglig oppfølging, beredskapsdag, øvelse, rapportering og konkret oppfølging med aktuelle etater danner grunnlaget for vår systematisk oppfølging av alle kommunene.
- Vi medvirker til at skoleskyting vurderes som et scenario i kommunenes ROS- analyser. Alle kommunene i Aust-Agder har ved tilsyn fra beredskapsenheten sammen med utdanning og justisavdelingen blitt fulgt opp ift beredskapsplaner i skole og barnehager, skoleskyting og alvorlige hendelser. Det er gjennomført 2 temadager, politiet og fylkesmannen har samarbeidet om opplegg rettet mot kommunene. Dette følges opp videre i 2014 med konkrete øvelser relatert til hendelser på offentlig sted.
- Kommunal beredskapsplikt er presentert ved alle beredskapsrelaterte møter med kommunene. Fylkesberedskapssjefen har også presentert forventninger og aktuelle gode eksempler på oppfølging av kommunal beredskapsplikt på ordfører og rådmannsmøtet.
- Vi informerer og veileder kommunene proaktivt for å unngå arealdisponering som skaper ny eller økt risiko og sårbarhet. Om nødvendig fremmer vi innsigelse til planer med mangelfull ivaretagelse av forhold som er vesentlig for samfunnssikkerheten.
- Vi er bevisste på å informere og medvirke i kommunale og fylkeskommunale planprosesser fra tidlig fase for å bidra til at samfunnssikkerhet følges opp i planlegging, være oppmerksom på planer som er av særlig interesse for andre samfunnssikkerhetsaktører regionalt og lokalt og sette samfunnssikkerhet på dagsorden i regionalt planforum.
- Vi bruker geografiske informasjonssystemer (GIS) i samfunnssikkerhetsarbeidet og motiverer kommunene og fylkeskommunene til å gjøre det samme. Her foreligger det et utviklingspotensiale.
- Beredskapsenheten gir innspill i plansaker for å ivareta de helhetlige samfunnshensyn i forbindelse med konsesjonssaker Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) har til behandling etter energi- og vassdragslovgivningen.
- Fylkesmannen bidrar med informasjon om fareområder knyttet til flom og skred med tanke på NVE sin detaljkartlegging og sikring. Samarbeidet på saksbehandlingsnivå skjer proaktivt og etter vår mening tilfredsstillende.
- Miljøfølsomme kart (MRDB og MOB-områder), gjeldende både sjø og land er utarbeidet.
- Beredskapsenheten deltar på møter om regionale kraftsystemutvikling, med fokus på den langsiktige nettutviklingen og forsyningssikkerhet i fylket
- Virksomheter som omfattes av storulykkesforskriften (5 i Aust-Agder) blir fulgt opp i plansaker. Storulykkesbedriftene trekkes med på kommunale beredskapsrelaterte aktiviteter. Der hvor det er aktuelt innarbeides hensynssoner i samarbeid med fagmyndighet/brannvesen. DSB blir informert om arealplaner som omhandler eller berører slike virksomheter.
- Vi medvirker til at hensyn til radon og ikke-ioniserende stråling ivaretas i kommunenes ROS-analyser, konsekvensutredninger og i planlegging etter plan- og bygningsloven. Radon undersøkelsene i Aust-Agder er gjort kjent for kommunen. Radon ivaretas for øvrig godt ved Tek 10.

53.4 Tilsyn

Det er gjennomført tilsyn iht DSBs veileder i følgende tre kommuner i 2013:

- Iveland
- Bygland
- Lillesand

Bemanningssituasjonen og andre pågående oppgaver medførte at ett kommunalt tilsyn ble kanselert i 2013.

Det ble gjennomført tre samordnede tilsyn mellom beredskapsenheten og justis- og utdanningsavdelingen. Fokus på ny kommunal beredskapsplikt, ny forskrift, men også beredskapsplaner i skole og barnehager og skoleskyting.

Det ble gjennomført to temadager relatert til beredskapsplaner i skole og barnehager i 2013. Skoleskyting og samarbeid med politi og øvrige nødetater var også tema under samlingene.

Agder politidistrikt har kjørt egen opplæringspakke for skolene samtidig med vår oppfølging.

Oppfølging av hendelser på offentlig sted fortsetter inn i 2014 hvor alle kommuner og fylkesmannen skal øves på hendelser ved store arrangementer og eventuelt storulykkesbedrifter.

Oppfølging av avvik og merknader realtert til fjorårets tilsyn legges med konkret oppfølging på beredskapskoordinatorsamling 20.02.14 og 2 temadager våren 2014.

Resultatområde 54 Beredskapsforberedelser

54.1 Regional samordning - beredskapsforberedelser

- Det er planlagt, øvet og hendelser er fulgt slik at samordningsrollen i alvorlige krisesituasjoner ivaretas.
- Rapportere om status i sitt fylke oversendes DSB. Informasjonen hentes fra berørte kommuner og berørte statlige virksomheter i fylket. Rapportene deles med DSB i CIM eller på annen tilgjengelig måte.
- Beredskapsenheten viderevarsler i henhold til Retningslinjer for varslings og rapportering på samordningskanal, DSB, 2009.
- Vi samarbeid med regionale beredskapsaktører for å etablere samordnet beredskapsplanverk og håndtering på regionalt nivå. Førts å fremst med kraft, vei, tele, Sivilforsvaret, Forsvaret og Politiet. Mye av samordningen foregår ifm øvelser, hendelser eller i møter med fylkesberedskapsrådet.
- Frivillige beredskapsorganisasjoner er representert i fylkesberedskapsrådet, under øvelser, i LRS øvingsutvalget og invitert til faglige oppdateringer.
- Møte i fylkesberedskapsrådet ble gjennomført som et fellesmøte med fylkesberedskapsrådet i Vest-Agder. Oppfølging etter 22 julkommisjonen, samordning, erfaringsoverføring, nødnettet og oppdatering av ROS Agder var tema i 2013.
- Innføring av nødnettet er fulgt opp i henhold til styringssignaler fra respektive direktorater. Prosjektet er presentert og debateret på fylkesberedskapsrådsmøtet og i møte med ordførere/rådmenn i 2013. Prosjektansvarlig fase 2 har selv presentert og deltatt på respektive møter.
- Fylkesmannen skal forutsetningsvis bidra til at kommunene setter av nødvendige ressurser for innføring av Nødnett innen brannvesen, 110-sentraler og kommunehelsetjenesten. Dette arbeidet har foregått dirkete på respektive fagkanaler uten Fylkesmannens involvering.
- Fylkesmannen skal forutsetningsvis utrede, i samråd med DSB, hvilke muligheter nytt Nødnett gir for å styrke kommunenes organisering av beredskap og kriseledelse, samt om det vil være behov for å oppdatere kommunenes ROS-analyser. Vi har ikke mottatt noen henvendelse fra DSB om saken.
- Fylkesmannen skal forutsetningsvis påse at utrulling ikke medfører redusert beredskap for kommuner med midlertidige nabogrenser som ikke har/har tatt i bruk Nødnett (randsonerkommuner). Nødnettet skal først rulles ut i 2014 og da i hele fase 2 området samtidig. Problemstillingen blir derfor forutsetningsvis ikke aktuell.
- Fylkesmannen skal bidra til at kraftforsyningsberedskap og kraftrasjonering settes på agendaen regionalt og på kommunenivå, og påpeke viktigheten av at alle målgrupper har oppdaterte beredskapsplaner. Dette er ivaretatt ved at vi har gjennomført ekstremværøvelser med alle kommunene og deretter ved evaluering har hatt spesifikke oppfølgingsmøter mellom kommunene og kraft, tele, og IKT leverandørene.
- Beredskapsenheten har tett samarbeide med kraftforsynings distriktssjef (KDS) i Agder energi, om aktuelle beredskapstiltak, herunder planverk for rasjonering og øvelser, og faglige oppdateringer. Agder energi har sammen med oss og kommunene utarbeidet strømrasjoneringsplaner som er kvalitetssikret med øvelser og evalueringer i alle våre kommuner.
- Varsling og informasjon til andre regionale etater og kommunene om status og særskilte hendelser innen kraftforsyningen følges opp via beredskapsenheten. Proaktiv kontakt og informasjonsutveksling er avtalt, øvet og fulgt opp ved hendelser.
- Dambruddsbølgeberegninger og kart ble utarbeidet 2003, presentert 2004 for alle berørte kommuner og etater. Dette har etter vært tema ved tilsyn, plansaker og ROS analyser. Oppfølging fra Vassdragsregulantene og kommunene er tydeliggjort med forventninger på nevnte møter og ifm tilsyn.
- Vi forsøker å styrke atomberedskapskompetansen både lokalt og regionalt ved aktive tiltak under tilsyn, øvelser og faglige samlinger. Det ble ikke søkt om egne midler fra Strålevernet i 2013 da vi hadde et samarbeid med Fylkesmannen i Vest-Agder med felles møte i ABU og de stod som arrangør.
- Status for kommunenes atomberedskap er fulgt opp ved 2 varslingsøvelser, 1 møte med beredskapskoordinatorene og 3 kommunale tilsyn i 2013.

54.2 Organisering for krisehåndtering

- Kriseorganisering og planverk er til gjennomgående revisjon 2013-14. Dette henger sammen bl. a. intern organisering ved embetet, ønske om økt robusthet ift beredskapsenheten med kun 2.5 årsverk, ønske om å involvere fagavdelingene på en relevant måte og samtidig ivareta prinsippene ansvar, nærhet, likhet og smavirke/samordning. Organiseringen slik den forligger ivaretar påleggene fra DSB, intrukser og andre styringsverktøy, men organiseringen er sårbar og vi ønsker ytterligere vurdering og optimalisering.
- Deler av av embetets kriseorganisasjon er opplært til bruk av CIM, men det er krevende å vedlikeholde kunnskaper som ikke er i daglig bruk. Kjenrebemanningen på beredskap med noen flere bruker verktøyet tilfredsstillende. Implementering i kommunene er hele tiden spørsmål om prioritering av ressurser. Både fylkesmannen og kommunene har som kjent mer enn nok oppgaver ift ressurser. Kommunene kan velge fritt og i Aust-Agder har forløpig fem av 15 kommuner tatt deler av CIM i bruk. Nevnte kommuner kan rapportere, loggføre og vi deler ukentlige rapporter. Alle kommunene har fått opplæring.
- Pålagte instruksjoner og planer for kryptoutstyr og sambandstjenesten er oppdaterte. Etter dialog med DSB og Forsvaret er det tilrettelagt for innføring av nytt gradert samband. Dette er svært ressurs og kompetansekrevende og medvirkende årsak til at embetet har måtte redusere ambisjonsnivået på andre områder innefor samfunnssikkerhet. Et tilsyn og påfølgende beredskapsaktiviteter med bl.a. øvelse er derfor kuttet. Full øvelse for FM krisestab er også utsatt til 2014.
- Fylkesmannen har vurdert sårbarheten for egen kriseorganisasjon og er derfor inne i ovennevnte prosess med omorganisering og opplæring av en ny organisert kriseorganisasjon.
- Utpekte personer fra miljøvernavingene deltar på møter og øvelser med UIA og er tilgjengelig med sårbarhetskart og vurderinger dersom Kystverket ønsker å trekke på fagkompetanse ved statlige aksjoner.

54.3 Beredskapsplaner innen samfunnssikkerhet

- Fylkesmannens kriseplanverk for gjennomføring av tiltak i Sivilt beredskapssystem (SBS) ble oppdatert i 2012 - det har vært tid å ressurser til å kunne prioritere ytterligere oppdatering. Fylkesmannen har ikke mottatt noen anmodning bidra til revisjon/ videreutvikling av SBS fra DSB eller noen andre.
- Fylkesmannens kriseorganisasjon er til revisjon og vil falle på plass våren 2014. Det er derfor naturlig at bare aktive deler er kjent med ansvar og oppgaver. Øvrige vil få nødvendig opplæring.
- Revisjon av oversikten over nøkkelpunkter og distriktsobjekter er ikke endret siden 2006 i påvente av klare føringer til Forsvaret og Politiet. Uklare føringer og mangende personellressurser har også ført til at dette arbeidet ikke kunne prioriteres.
- For å styrke samfunnets beredskap mot krisesituasjoner i fred, mot terror og sabotasje og sikkerhetspolitiske kriser og krig, skal Fylkesmannen ved behov gi nødvendige bidrag til Forsvaret under arbeidet med å videreutvikle planverk basert på Beredskapssystem for Forsvaret (BFF). Forsvaret har ikke bedt om noe bidrag.
- Beredskapsenheten har aktivt samarbeidet med kraftforsyningen om beredskapsplaner som tar hensyn til prioritering av samfunnskritiske virksomheter. Alle kommunene er øvet på ekstremvær med bortfall av kraft, tele, IKT, info, stengte veier og store utfodringer. Scenario er øvet 3 ganger på regionalt nivå i løpet av de siste årene. Funn er systematisk fulgt opp sammen med berørte parter. Kraftforsyningen har vært svært sentral i alle aktivitetene. Tema er fast på de årlige fylkesberedskapsrådsmøtene.
- Strømrasjoneringsplaner er utviklet og kvalitetssikret ifm respektive øvelser og oppfølgingsmøter.
- Egensikring av nødstrøm er tema før, under og etter øvelser og hendelser. Beredskapsenheten har kartlagte status og utvikling i innsatsperioden ift de 6 siste årenes satsing på tema. Svært mye nødstrøm har kommet på plass som resultat av hendelser, kartlegging og øvelsene.
- Identifiserte risikoscenarier i industri som håndterer farlig stoff er i noen grad presentert i ROS Agder. Det er 5 storulykkesbedrifter i Aust-Agder. Disse involveres under oppfølging av kommunene med tilsyn, faglig oppdatering, øvelser og temadager. Harmonisering av ders planer med de kommunale beredskapsplanene er tema på alle disse kontaktflatene. Den største av disse storulykkesbedriftene er fikk spesiell oppfølging før under og etter en hendelse. Planverk og faglig oppfølging har pågått siden - senest i 2013. Kommunen vil underlagt tilsyn i 2014 og bedriften vil igjen bli delaktig i en øvelse.
- Beredskapsenheten har en gjennomgripende oppfølging av kommunene gjennom Aust-Agder modellen. Modellen inneholder aktivitetene: varsling av tilsyn, tilsyn, faglig oppdatering, beredskapsdag, varslingsøvelse, øvelse, rapport etter øvelsen, konkret gjennomgang og oppfølging av øvelsesrapporten. Videre oppfølging av funn. Svar på oppfølging av tilsynsrapporten. Erfaringsoverføring til øvrige kommuner.

54.4 Øvelser

Gjennomførte øvelser i regi av fylkesmannen:

Varslingsøvelse med oppfølging av ekstremværsvarsel dag 1 og med håndteringen av ekstremvær og gjenoppbygging dag 2. 40 - 75 deltakere i respektive kommuner. Svært mange observatører fra øvrige kommuner, nødetater og ansvarlige etater. Alt er gjennomført innenfor tidligere mal for Aust-Agder modellen for oppfølging av kommunene.

Øvelsene er i 2013 gjennomført i:

- Lillesand kommune
- Bygland kommune
- Iveland kommune

Gjennomgående funn

- Sambandsutfordringer - finner løsninger ved satelitt telefoner og sikringsradioer
- Koordinering og situasjonsforståelse kan sikres mye ved samhandling vi Fylkesmannen
- Stabstjeneste må styrkes
- Behov for å styrke planverk, kompetanse og samhandling mellom kommune og politi på EPS
- Varsling fungerer greit og følges godt opp
- kommunen må være forberedt på å klare seg selv i mange av disse scenariene/hendelsene

Varslingsøvelser i regi av Fylkesmannen:

2 varslingsøvelser mot alle kommunene i 2013. En del av kommunene var i stand til å svare i CIM.

Alle øvelsene viser seg å ha god effekt både for de som deltar og som en aktiv og målrettet læringsarena for observatørene.

Ingen hendelser er registrert ift farlige stoffer.

Resultatområde 55 Regional og kommunal krisehåndtering

55.1 Håndtering av uønskede hendelser og kriser

Det har ikke vært noen vesentlige store uønskede hendelser i Aust-Agder i 2013.

Kriseorganisasjonen og tilhørende planverk er som tidligere nevnt til revisjon.

Beredskapsenheten handler proaktivt ved varsling og hendelser. Viderevarsler og tar kontakt med aktuelle kommuner og etater. Samhandling og utveksling av situasjonsbildet er svært innarbeidet med forventninger horisontalt og vertikalt.

Terskelen for involvering eller innkalling av fylkesberedskapsrådet er lav.

Når det er praktisk og mulig brukes CIM.

Ingen av hendelsene i 2013 var så store at de ble evaluert på regionalt nivå. Dette har også sammenheng med at alle kommunene og involverte etater er øvet på ekstremvær scenario og at det var svært lite nytt som kom frem ift evalueringen ifm øvelsene.

Funn er dermed allerede fulgt opp med berørte etater ifm øvelsene.

Ressursrapportering

Resultatområde	Kapittel 1510	Fagdep.
51.2 Vergemålsloven	kr 0,00	kr 1 957 171,18
51.9 Annen siviladministrasjon (rest 51)	kr 0,00	kr 0,00
52.1 Fri rettshjelp	kr 516 884,45	kr 13 836,91
52.9 Annet Borgerettigheter (rest 52)	kr 0,00	kr 0,00
53 Forebyggende samfunnssikkerhet	kr 681 008,34	kr 0,00
54 Beredskapsforberedelser	kr 526 509,77	kr 0,00
55 Regional og kommunal krisehåndtering	kr 228 471,41	kr 0,00
Andre oppgaver under JD	kr 23 268,48	kr 0,00
Sum:	kr 1 976 142,00	kr 1 971 008,00

Kommunal- og regionaldepartementet

Resultatområde 61 Samordning, omstilling og fornying i kommunene

61.1 Kommunerettet samordning

Vi prioriterer oppgaven å være det sentrale statlige samordningsorgan på fylkesnivå. Vår hovedstrategi (Strategisk plan 2011-2014) er å søke å oppnå resultater gjennom kommunikasjon, dialog og samordning.

Vi har ikke funnet det hensiktsmessig å utstede forventningsbrev, men klargjør forventningene til kommunene gjennom direkte møter i kommunestyrene og gjennom to faste årlige møter med ordfører- og rådmannskollegiet. Et dagsmøte og et todagers høstmøte. I 2013 ble møtet på høsten avholdt på Hovden i Bykle kommune. Til disse møtene er KS-Agder og fylkeskommunen også invitert. Denne formen med dialog rundt aktuelle tema fungerer bra i vårt forhold til kommunene og det er også stor interesse blant andre statlige etater for å benytte disse møtene til dialog med kommunene. Det er en klar fordel å være et lite fylke med bare 15 kommuner, relativt korte avstander og tette, nære relasjoner.

Vi gjennomførte to statlige etatsjefsmøter for Agderfylkene sammen med Fylkesmannen i Vest-Agder i 2013. På vårmøte var hovedtemaet en presentasjon av Regionanalyse av Sørlandet ved administrerende direktør Kristin Wallevik fra Agderforskning, samt presentasjon av NOU 2013:5 - Om de statlige forsterkningsressursene. På høstmøte var hovedtema en presentasjon av Sørlandsutvalget innstilling. Etter vår oppfatning er samordningsfunksjonen godt ivaretatt, også etter at en rekke statlige etater har endret geografisk ansvarsområde.

Internt i embetet gjennomføres ukentlige ledermøter. Planforum møtes hver 14. dag. Møtene er med på å sikre god intern samhandling. Vi har skriftlige rutiner og samordning av enkeltsaker, plansaker og høringer. Allikevel avdekket organisasjonsgjennomgangen at vi har flere utfordringer å ta tak i når det gjelder tverrfaglig samhandling. Arbeidet med å bedre tverrfaglig samhandling vil bli videreført i 2014, blant annet gjennom bevisst prioritering i overordnet virksomhetsplan for embetet.

Embetet er samlokalisert i fylkeshuset i Arendal sammen med bl.a. fylkeskommunens sentraladministrasjon. Vi vurderer samhandlingen og samarbeidet med fylkeskommunen, til å være god.

61.2 Omstilling og fornying i kommunene

Vi har primært rettet arbeidet med omstilling og fornying i kommunene inn mot fordelingen av skjønnsmidlene. Vi har invitert alle kommunene til skjønns møte i august og september. 14 av 15 kommuner deltok med ordfører, rådmann og økonomisjef på skjønns møtet for å gi en orientering om gjeldende utfordringer i kommunene. Her ble det informert om hovedskjønn for neste år samtidig som status på igangsatte prosjekter diskuteres i relasjon i kommunens tjenesteproduksjon. Videre deltar Fylkesmannen i nettverk for kvalitetsutvikling av enkelte tjenester i kommunene. Kommunene i Aust Agder er gjennomgående godt motivert for å fornye og utvikle egen organisasjon.

Restskjønn for 2013 ble fordelt i mars måned. Det kom inn søknader på 43 prosjekter på ca 14 millioner kroner. 3,6 millioner kroner ble fordelt i restskjønn til 17 prosjekter for 2012. Skjønnsmidlene er et nyttig og effektiv bidrag til omstillings og endringsarbeid i kommunene. Vi har lagt ut en oversikt over fordelingene ut på vår hjemmeside. Vi har i tillegg laget en erfaringsportal der vi legger ut alle prosjektsøknadene og rapportene til de prosjektene som har fått støtte.

61.3 Samordning av statlig tilsyn

Arbeidstilsynet, Arendal revisjonsdistrikt, Setesdal revisjonsdistrikt, Mattilsynet samt alle avdelingene hos Fylkesmannen var deltakere på vårt årlige tilsynsmøte. Tema var koordinering og videreutvikling av vår felles tilsynskalender. Tilsynskalenderen har funnet sin form, og den gir god informasjon når det gjelder planlagte tilsyn. Den sørger også for at det blir en rimelig fordeling av statlige tilsyn i de ulike kommunene. Det er et mål at denne også skal inspirere til felles/samordnede tilsyn og utveksling av rapporter og funn. Den felles koordinerte tilsynskalenderen administreres av Fylkesmannen og ligger på embetets hjemmesider. Det ble sendt ut en egen orientering om dette til rådmennene. Vi opplever at det er et godt samarbeidsklima mellom representantene for de enkelte tilsynsorganene. Med erfaringer fra 2013 vil vi prøve å gjennomføre en felles temadag for kommunene, hvor vi setter fokus på tilsynsmetodikk og forholdet til kommunenes internkontroll.

Resultatområde 62 Kommuneøkonomi

62.1 Kontroll og godkjenning etter økonomibestemmelsene i kommuneloven

Fylkesmannen gjennomgikk årsbudsjett og økonomiplaner for alle kommunene (15), og vurderte om kommunene skulle underlegges kontroll. Det ble gitt tilbakemelding til kommunene i ettertid.

Aust-Agder hadde ingen kommuner i ROBEK-registeret ved utgangen av 2013.

Kommunene i Aust-Agder er samlet sett i en krevende økonomisk situasjon. Kommunal og regionaldepartementet anbefaler at kommunen tar sikte på oppnå et netto driftsresultat på 3 prosent av brutto driftsinntekter. Det vil gi kommunene handlefrihet til selv å finansiere investeringer og sette av midler til framtidig bruk. I begge de to siste regnskapsårene (2011 og 2012) var gjennomsnittlig netto driftsresultat i prosent av driftsinntekter ca 1 prosent for Aust-Agder kommunene. I både 2011 og 2012 var dette betydelig lavere enn landsgjennomsnittet som var hhv 2 prosent i 2011 og 2,7 prosent i 2012.

I 2013 budsjetterte kommunene med ca 1,2 prosent i netto driftsresultat, og for 2014 med ca 0,7 prosent. I 2014 er det fire kommuner som budsjetterer med et negativt netto driftsresultat og kun tre kommuner som budsjetterer med et netto driftsresultat på 3 prosent eller mer. Dette viser at de økonomiske utsiktene for kommunene i fylket har blitt ytterligere forverret inn i 2014.

Den største utfordringen for Aust-Agder kommunene er høy lånegjeld og lave skatteinntekter i forhold til landsgjennomsnittet. Aksjeutbytte fra Agder Energi og eiendomsskatt er fortsatt viktige ekstra inntektskilder for at kommunene skal gå i balanse.

Det ble avgitt en godkjennelse av kommunal garanti i 2013.

62.2 Økonomiforvaltning - veiledning

Fylkesmannen har veiledet kommunene i økonomisk planlegging og forvaltning gjennom informasjonsmøter, via brev, telefon, epost og internett.

Vi har informert om kommuneproposisjonen gjennom informasjonsmøte, som ble arrangert sammen med Fylkesmannen i Vest Agder og KS Agder, i mai måned.

Fylkesmannen har gitt faglig støtte og veiledning til kommunene i bruk av KOSTRA- data. KOSTRA-data blir presentert i de årlige ordfører- og rådmannsmøtene, i de statlige etatsjefsmøtene og ved framlegging av kommuneproposisjonen. KOSTRA-tall brukes også i forbindelse med fagavdelingenes tilsyn og møter med kommunene der det er relevant. Vi har veiledet i forhold til bruk av art og funksjoner i KOSTRA-regnskapet, og vi har lagt ut artikler på nett der vi har presentert tidsfrister for KOSTRA-rapportering.

Vi publiserer KOSTRA-tall på konsernnivå for det gir et bedre bilde av kommunens egentlige drift i og med at kommunale foretak og interkommunale foretak også blir innlemmet i tallene.

Kommunene i Aust-Agder er samlet sett i en krevende økonomisk situasjon. Kommunal og regionaldepartementet anbefaler at kommunen tar sikte på oppnå et netto driftsresultat på 3 prosent av brutto driftsinntekter. Det vil gi kommunene handlefrihet til selv å finansiere investeringer og sette av midler til framtidig bruk. I begge de to siste regnskapsårene (2011 og 2012) var gjennomsnittlig netto driftsresultat i prosent av driftsinntekter ca 1 prosent for Aust-Agder kommunene. I både 2011 og 2012 var dette betydelig lavere enn landsgjennomsnittet som var hhv 2 prosent i 2011 og 2,7 prosent i 2012.

I 2013 budsjetterte kommunene med ca 1,2 prosent i netto driftsresultat, og for 2014 med ca 0,7 prosent. I 2014 er det fire kommuner som budsjetterer med et negativt netto driftsresultat og kun tre kommuner som budsjetterer med et netto driftsresultat på 3 prosent eller mer. Dette viser at de økonomiske utsiktene for kommunene i fylket har blitt ytterligere forverret inn i 2014.

Den største utfordringen for Aust-Agder kommunene er høy lånegjeld og lave skatteinntekter i forhold til landsgjennomsnittet. Aksjeutbytte fra Agder Energi og eiendomsskatt er fortsatt viktige ekstra inntektskilder for at kommunene skal gå i balanse.

Resultatområde 63 Kommunalrett og valglov

Fylkesmannen får relativt hyppig henvendelser fra både politikere og administrasjon i kommunene om forståelsen av kommuneloven. Dette gjelder særlig habilitetsregler, men også reglene om lovlighetskontroll, saksbehandlingsregler i folkevalgte organer, forholdet mellom politiske organer og administrasjonen, samt reglene om fritak/uttreden og opprykk/nyvalg.

63.1 Kommunalrett

Fylkesmannen får relativt hyppig henvendelser fra både politikere og administrasjon i kommunene om forståelsen av kommuneloven. Dette gjelder særlig habilitetsregler, men også reglene om lovlighetskontroll, saksbehandlingsregler i folkevalgte organer, forholdet mellom politiske organer og administrasjonen, samt reglene om fritak/uttreden og opprykk/nyvalg. Fylkesmannen rådgir i stor utstrekning på telefon, men deltar også i møter der det er behov for dette.

Fylkesmannen har ikke hatt til behandling klager etter kommuneloven § 60d fjerde ledd.

Lovlighetskontroll

Embeter	Saker om lovlighetskontroll etter klage som det er truffet vedtak i			Lovlighetskontroll initiert av fylkesmannen			Vedr. habilitet	Vedr. lukking av møter
	Antall saker	Antall opprettholdt	Antall ulovelig	Antall saker	Antall opprettholdt	Antall ulovelig		
FMAA	3	3		0			1	
Sum	3	3	0	0	0	0		

63.2 Valg

To saksbehandlere har deltatt på konferanse i regi av Kommunal- og regionaldepartementet i 2013. Fylkesmannen har ikke hatt noen spesiell aktivitet i forhold til området i 2013.

Resultatområde 64 Forvaltningsloven og offentleglova i forhold til kommunesektoren

Fylkesmannen har behandlet to klager etter offentleglova i 2013. Klager fikk ikke medhold i noen av sakene.

Fylkesmannen har veiledet kommunene vedrørende forvaltningsrett og bruk av offentleglova i kommunale saker. Fylkesmannen får mange spørsmål knyttet til habilitet og habilitetsinnsigelser. Vi registrerer også at kommunene har behov for veiledning når det gjelder begrunnelser og begrunnelsesplikt innenfor enkelte særlovsområder, som for eksempel plan- og bygningsloven. Veiledningen skjer som regel på telefon, men Fylkesmannen deltar også i møter om slike spørsmål.

Resultatområde 65 Kommuneinndeling og interkommunalt samarbeid

65.1 Kommuneinndeling

Fylkesmannen har hatt til behandling en søknad om overføring av Løddesøl krets i Arendal kommune til Froland kommune. Saken er i 2013 behandlet i de respektive kommuner. Bystyret i Arendal har i møte i mai 2013 gått imot en slik grensejustering. Det ble i forbindelse med stortingsvalget i høst gjennomført en folkeavstemning i Løddesøl valgkrets, hvor et knapt flertall av innbyggerne stemte for å bli innbyggere i Froland kommune. Saken om grensejustering skal avgjøres av departementet.

65.2 Interkommunalt samarbeid

Det er utstrakt interkommunalt samarbeid i Aust-Agder fordelt hovedsaklig over tre regioner, Setesdal, Østre-Agder og Knutepunkt Sørlandet. I tillegg er det mange andre interkommunale fast organiserte samarbeid.

Eksempelvis kan nevnes: Aust-Agder har to revisjonsdistrikt; Arendal revisjonsdistrikt IKS og Setesdal revisjonsdistrikt IKS, Østre-Agder brannvesen der Arendal kommune er vertskommune, interkommunalt helseprosjekt i Setesdal, IKT-samarbeid i Østre-Agder med Vegårshei kommune som vertskommune, IKT-samarbeid mellom Arendal, Grimstad, Froland kommuner og Aust-Agder fylkeskommune, barnevernssamarbeid i Setesdal og barnevernssamarbeid i Østre-Agder, Østre-Agder overformynderi med Arendal som vertskommune og mange flere interkommunale samarbeid.

Resultatområde 66 Bolig- og bygningsrett

66.1 Byggesaker

Fylkesmannen har mottatt 200 klagesaker etter plan- og bygningsloven i 2013, herunder 186 klager over kommunale vedtak i byggesaker. For klager over reguleringsvedtak, se kap. 2.4.

Det er behandlet 165 klager over kommunale vedtak i byggesaker i 2013. Dette er en økning på 39 saker fra foregående år. Restansene er samlet sett redusert, fra 168 byggesaker ved inngangen til 2013, til 142 byggesaker ved inngangen til 2014. Dette skyldes at kapasiteten fra 1. august ble økt med en hel juridisk stilling, samt at embetet har engasjert ytterligere en saksbehandler i 50% stilling fra samme tidsrom. En har også hatt en jusstudent i sommerjobb, som har avlastet saksbehandlerne innenfor området.

138 av 165 saker ble ikke avgjort innen en saksbehandlingstid på 12 uker. Overskridelsene varierer mellom 1 dag til 392 dager. Vi har ikke notert årsakene til de lengste fristbruddene, men erfaringsmessig skyldes det at sakene er kompliserte, dårlig opplyste og at det må innhentes opplysninger fra kommunene eller partene i flere omganger. Vi har dessuten slitt med etterslep av 2012-saker som gir store utslag på saksbehandlingstiden. De siste sakene fra

2012 blir nå behandlet i 1. tertial 2013, noe som dessverre også vi gjenspeile seg i tallene i mai.

Vi viser ellers til særskilt rapportering om klagesaker etter Plan- og bygningsloven i SYSAM.

66.2 Saker om ekspropriasjon

Fylkesmannen har ikke behandlet eller mottatt til behandling saker om ekspropriasjon i 2013.

66.3 Klage etter eierseksjonsloven

Klage etter eierseksjonsloven - antall

Embeter	Antall klager	Tatt til følge	Ikke tatt til følge	lovbestemmelser er vurdert under klagebehandlingen
FMAA	1		1	esl. §§ 6 - 9
Sum	1	0		

66.4 Klage på kommunalt vedtak om forkjøpsrett av leiegård

Vi har ikke hatt saker som gjelder klage på kommunalt vedtak om forkjøpsrett av leiegård

Klage på kommunalt vedtak om forkjøpsrett av leiegård - antall

Embeter	Antall klager	Tatt til følge	Ikke tatt til følge	lovbestemmelser er vurdert under klagebehandlingen
FMAA	0			
Sum	0	0		

Ressursrapportering

Resultatområde	Kapittel 1510	Fagdep.
62 Kommuneøkonomi	kr 495 084,34	kr 0,00
66 Bolig- og bygningsrett	kr 1 652 562,10	kr 0,00
Andre oppgaver under KRD	kr 155 990,33	kr 0,00
Sum:	kr 2 303 636,00	kr 0,00

Arbeidsdepartementet

Resultatområde 73 Sosiale tjenester

Vi viser til rapportering på underpunktene.

73.1 Lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen

157 klagesaker er behandlet i 2013, en økning på 62% fra 2012, men på samme nivå som 2011 da vi behandlet 154 saker. 81 % av sakene er stadfestet, mens i 2012 var 73 % av sakene som ble stadfestet.

97, 5% av sakene er behandlet innen 3 mnd, med en gjennomsnittlig saksbehandlingstid på 0,9 mnd. og median 0, 6 mnd, dvs 104 saker er behandlet innen en måned. Ved behandling av klagesaker registrerer vi og har et særlig fokus på barn.

Vi har gjennomført regionvise opplæringsksamlinger i forskrifter, rundskrivet og erfaringer fra tilsyn. Alle kommunene har fått tilbud om opplæring. Fylkesmannen gir løpende råd og veiledning og vi deltar på fagmøter med enkelte NAV kontor/kommuner.

Vi deltar på NAV fylkes ledermøter /Repros møter og Fylkesmannen presenterer status og utfordringer/ faglig

forsvarlige tjenester innen sosialtjenesten. Fylkesmannen deltar også i kontaktutvalget. NAV fylke og Fylkesmannen utarbeider felles kompetanseplan.

Tilsyn er gjennomført i samsvar med oppdraget fra Arbeidsdepartementet og Statens helsetilsyn. Vi har gjennomført 4 planlagte systemrevisjoner med kvalifiseringsprogrammet i hht volumkrav. I ett tilsyn ble det ikke gitt avvik, av de tre andre er to avvik lukket, mens i det siste tilsynet er kommunen gitt frist til januar 2014 for plan for retting. Det er i tillegg gjennomført systemrevisjon med tema rus i en kommune der både NAV kontoret og enhet for rus i kommunen var gjenstand for revisjon. Dette tilsynet er ikke lukket. Rapportene er sendt Statens helsetilsyn fortløpende, og rapport for gjennomførte tilsyn er sendt Statens helsetilsyn 20.1.2014.

Tilsynserfaringer er formidlet til NAV kontorene på leder-/reprosmøter, og også brukt i opplæringsammenheng..

73.2 Sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen – formidlingstiltak og kompetanseutvikling

Kompetansetiltak er gjennomført gjennom regionsamlinger, fagmøter og løpende råd og veiledning. Vi har synliggjort sammenhengen mellom de ulike satsingene og aktivitetene i faglige nettverk og opplæringsamlinger for resultatområdene 73.2, 73.3, 73.4, 73.5 og 73.6.

Opplæring- og kompetansetiltak er også samordnet og koordinert med opptrappingsplan for rus og nasjonal strategiplan for arbeid og psykisk helse. Barn i "utsatte" familier er tema som er koplet opp mot andre satninger for barn og unge / sosial ulikhet i helse / folkehelsearbeid. Fylkesmannen har hatt og har et særlig fokus på forebygging og tidlig innsats. En rekke kurs/samlinger har rettet seg mot NAV og andre deler av forvaltningen som har fokus mot barn og tidlig innsats. Det er gjennomført møte mellom barneverntjenestene og NAV ledere der forskningsrapport om meldinger og samarbeid mellom tjenestene var et sentralt tema.

Kompetansetiltak er samordnet med NAV fylke, og vi lager felles kompetanseplan.

Landsomfattende tilsyn, "områdeovervåkning", klagesaksbehandling, kommunebilder og opplæring er tiltak som skal være med på å videreutvikle og styrke kvaliteten. Vi mener at de ulike tiltakene har bidratt til bedre individuelle vurderinger og bedre kvalitet i saksbehandlingen. Vi har også mye kontakt og oppfølging av kommuner via telefonsamtaler og i forbindelse med klagesaker.

Fylkeslegen/avdelingsdirektøren deltar på partnerskapsmøtene og i kontaktutvalget mellom KS og NAV fylke.

Det er utarbeidet egne kommunebilder med "velferdsprofiler" som presenteres i møter med kommunene / NAV. Tilskuddene på ansvarsområdet er samordnet ved at det ved tildeling av tilskudd er vurdert hva hver enkelt kommune har av utfordringer og eventuelle andre tilskudd som tildeles kommunen, feks innen rus og psykisk helse.

Fylkesmannen har bistått i utarbeidelsen av nasjonale kommunale indikatorer og deltar i samarbeidet med Universitet i Agder og NAV fylke.

73.3 Kvalifiseringsprogrammet

Kommunal forankring av KVP:

KVP har vært tema i kontaktutvalg bestående av KS, NAV Fylke og Fylkesmannen (Fylkeslegen/avdelingdirektør). Fylkeslegen deltar på partnerskapsmøtene mellom NAV fylkesdirektør og kommunene. KVP var tema på et av Fylkesmannens ordfører -og rådmannsmøter

Opplæring og andre aktiviteter i samarbeid med NAV Fylke:

1. Alle ansatte som arbeider med kvalifiseringsprogrammet har fått tilbud om kompetansehevede tiltak og det er gitt opplæring i lov og rundskriv for ansatte ved lokal kontorene som arbeider med KVP
2. Gjennomgang av brukere ved utvalgte kontorer for å bistå med å identifisere aktuelle kandidater
3. Systemrevisjon i 4 kommuner (tilsvarende volumkrav) med kommunens bruk av kvalifiseringsprogram og gjeldende lovbestemmelser. 3 av 4 kommuner fikk avvik.
4. Fagsamling for KVP veiledere. Fylkesmannen har deltatt på ledermøtene til NAV Aust-Agder for å formidle erfaringer fra tilsyn., og KVP har vært et fast tema i fylkesmannens dialog med fylkesdirektør.
5. Fylkesmannen har hatt opplæring for ledere av lokalkontorene om lov, forskrift og rundskriv

Vi har rapportert hvert tertial på kvalifiseringsprogrammet utfra den disposisjonen direktoratet har sendt oss.

73.4 Utenrettslig økonomisk rådgivning

Prosjekt "økonomisk rådgivning og gjeldsrådgivning i Aust-Agder" er nå i sitt tredje driftsår med deltakelse fra 10 (8 i 2012) av 15 kommuner. Flere kommuner ønsker å være med.

Det er etablert systemer og rutiner i prosjektet som skal sikre at NAV kontorene kan identifisere personer med gjeldsproblemer og eventuelt henvise de mest krevende sakene til prosjektet.

Alle nyansatte i NAV gis grunnopplæring i økonomisk rådgivning, og det gjennomføres regelmessige faglige fora i regi av prosjektet. Gjennom faglige fora og nettoppslag spres erfaringer fra lokale og nasjonale tiltak på feltet.

Det er gjennomført grunnkurs i økonomisk rådgivning med 30 deltagere fra Aust- og Vest-Agder. Det har ikke vært behov for videregående kurs.

Status om kommunenes arbeid med økonomisk rådgivning er kartlagt og har medført at vi foretar nærmere undersøkelser vedr. faglig forsvarlighet ved ett NAV kontor.

73.5 Boligsosialt arbeid

Det er i første rekke de større kommunene som har størst boligsosiale utfordringer, spesielt Arendal. Det er likevel vår erfaring at personer uten bolig skaffes midlertidig botilbud og at dette skjer uten bruk av hospits-lignende løsninger. En mindre gruppe personer er svært vanskelig å få etablert i permanente boliger, dette er personer med rus og /eller psykiske lidelser. I 2012 sluttførte Arendal kommune arbeidet med boliger for bostedsløse. Bygget er overtatt av BLÅ KORS og er hjem for ca 20 personer med rusproblemer som sliter med å bo.

Vi har i løpet av året fått et fåtall henvendelser fra bostedsløse personer hvor Fylkesmannen har tatt direkte kontakt med NAV kontor i slik at akutt boligbehov blir løst. Vi har ikke mottatt klager på avslag på søknad om midlertidig botilbud. Vi har for ett NAV kontor bedt om nærmere redegjørelse for praktiseringen av regler rundt bostedssløshet.

På bakgrunn av kunnskaper gjennom året har vi i disse dager bedt samtlige kommuner redegjøre nærmere for rutiner omkring bekjempelse av bostedssløshet.

Hensikten med reguleringen er å legge til rette for oppsetting av 2 - 5 mindre (flyttbare) boliger for bostedsløse i Arendal kommune.

Tilskuddforvaltningen er gjennomført i tråd med oppdraget. Arbeidet med tilskuddsordninger er koordinert i en intern arbeidsgruppe av ansatte som jobber på rusfeltet, psykisk helse og sosialtjenesten. Vi har faste møter med Husbanken region Sør.

Det er i år 2 kommuner som mottar boligsosiale midler; Lillesand og Risør. Disse er fulgt opp særskilt

Fylkesmannen i Aust-Agder , Vest-Agder og Telemark og Husbanken valgte å utsette sin årlige boligsosiale konferanse pga. stor aktivitet på andre områder. Denne gjennomføres i februar 2014.

73.6 Barn og unge

Oversikt over utviklingstrekk blant barn og unge er oppdatert og blir presentert i "Fylkesmannens kommunebilder".

Det er etablert en folkehelsegruppe som fokuserer på barn og unges levekår i sosial- og helseavdelingen og en barn og unge gruppe som innvolverer flere av embetets avdelinger. Prosjektet "Tidlig innsats - for god start", der Arendal og Åmli er intervensjonskommuner, er sentralt i arbeidet med å koordinere aktivitet/tiltak rettet mot

barn og unge. Vi lager en felles kursoversikt med tema rus/psykisk helse/ boligsosialarbeid/ fattigdom/ barnefattigdom og opplæring slik at det tverrsektorielle / tverrfaglige perspektivet ivaretas.

5 kommuner mottok barnefattigdomsmidler i 2013 , mot 2 i 2012. Disse er gitt tilbud om opplæring og oppfølging. Fylkesmannen var teknisk arrangør for regional fattigdomskonferanse i "Region Sør"

Fylkesmannen har sammen med direktoratet bistått i videreføring av prosjektet " Det er nå det gjelder " i Arendal for risikoutsatte, unge arbeidsledige. Vi har også bidratt økonomisk til oppstart av et samarbeidsprosjekt mellom Arendal kommune og Frelsesarmeen om støttetiltak til barnefamilier som sliter på ulike områder.

Fokus på barn og unges situasjon skjer gjennom fagmøter/ faglige fora /kurs rettet mot NAV kontor og andre tjenester i kommunene. Vi har hatt flere tverrfaglige konferanser med tema: "Taushetsplikt i et samhandlingsperspektiv", arrangert og finansiert kurs i motiverende intervju. Vi har en systematisk kartlegging av hvordan kommunene tar hensyn til barn og unge i klagesaker om økonomisk stønad og bidrar med råd og veiledning både i enkeltsaker og mer generelt.

Vi har arrangert et felles møte mellom NAV ledere og barneverntjenestene i fylket der forskningsrapport bl.a. om NAV's rolle i samhandling og meldinger til barneverntjenesten.

Fylkesmannen har deltatt på sentral konferanse om NY GiV og ansvarlig for NY GiV i fylkeskommunen har deltatt og hatt innlegg på fagdag for kommunalt ansatte innen rus og psykisk helse. Fylkesmannens kontaktperson har deltatt på prosjektmøter i NY GiV.

Vi arrangert en stor samling om Ungdom i svevet i 2012 der prosjektgruppa fra Nordland var tilstede. Vi har ikke hatt spesielle aktiviteter knyttet til denne satsingen i 2013.

Ressursrapportering

Resultatområde	Kapittel 1510	Fagdep.
73.3 Kvalifiseringsprogrammet	kr 343 346,98	kr 45 493,84
73.9 Andre oppgaver – Sosialtjeneste (rest 73)	kr 268 134,63	kr 799 297,27
74 Tilsyn med sos. tj. i arbeids- og velferdsforv.	kr 140 436,85	kr 0,00
Andre oppgaver under AD	kr 30 356,35	kr 0,00
Sum:	kr 782 274,00	kr 844 791,00

Helse- og omsorgsdepartementet

Resultatområde 76 Samhandling, kvalitet og helseberedskap

76.1 Samarbeid mellom kommune- og spesialisthelsetjenesten

Tilbud om opplæring i helselovgivningen og evaluering av avtaler.

Ordfører og rådmenn fikk orientering om juridiske aspekt omkring inngåelse av avtaler i samhandlingsreformen. Alle avtaler er inngått, og gjennomgår årlig evaluering. Kommunene og sykehus sto en periode i 2013 formelt uten gyldig avtale på grunn av uenighet i krav om epikrisetid og tidsramme for utskrivning av pasienter. Vi var løpende orientert om arbeidet, som fikk sin løsning før det gikk til konflikt.

Følge med - funksjon

Vi er observatør i noen arbeidsgrupper, deltar på dialogmøter mellom kommunene og mellom sykehus og kommuner, og får rapporter om praktiske konsekvenser av avtalene. Vi har gjennomført møter med alle de tre kommunesammenslutningene (Østre Agder, Setesdalen, Knutepunkt Sør-kommunene for å holde oss oppdaterte.

Vi har i 2012 og 2013 gjennomført tilsyn med pasientforløp over forvaltningsnivåene. Dette har gitt oss god innsikt i risikobildet knyttet til samhandling, men også gitt sykehus og kommuner ny innsikt i og forståelse for utfordringsbilder. Kort oppsummert er disse knyttet til fagkompetanse i kommunene, samhandling med fastlegene og sikker informasjonsutveksling.

Utvikling av øyeblikkelig hjelp døgn

Sykehuset har vært aktivt med i utvikling av premisser og etablering av slike plasser, som nå er opprettet i Østre Agder med full drift fra 1.oktober. Sykehuset har (som kanskje eneste sykehus i landet?) lagt til rette for utstrakt hospitering av kommunalt ansatte sykepleiere over flere uker i observasjonsposten, hvilket gir både praktiske ferdigheter, kunnskap om triage, og innsikt og forståelse for virksomhetenes utfordringer på tvers av forvaltningsnivå.

Kompetansetiltak

Vi har mange aktiviteter som er knyttet opp mot samhandlingsreformen: Fylkesmannen i Aust-Agder har tre årlige møteplasser med ledere og mellomledere i omsorgssektoren. Omsorgskonferanse i juni samlet ca 70 ledere/mellomledere. Stortingsmelding 29 ble presentert av fagdirektør i HOD Steinar Barstad. I tillegg hadde vi tema om kommunal planlegging og Velferdsteknologi. Årets høstmøte med ca 120 deltakere hadde fokus på forebyggende arbeid, mestring og livskvalitet i eldre år, pasientsikkerhetskampanjen og systematisk risikovurdering, og styring og ledelse innen helse- og omsorgstjenesten. I desember holdt Fylkesmannen for fjerde gang den årlige erfaringskonferansen, hvor over 80 ledere i omsorg brukte to dager på erfaringsutveksling fra Fylkesmannens tilsynsvirksomhet, prosjekter fra Utviklingssenteret og kommunene i Aust-Agder. I samarbeid med USHT har vi arrangert 2 ABC seminarer med åpen deltakelse (ca 600) der kvalitet og innovasjon er hovedtema. Tilsammen ca 400 deltatt i tverrfaglige konferanser for bla ansatte i helse- og omsorgstjenesten om taushetsplikt - muligheter og begrensninger. En kartlegging av pasientforløp gav anbefalinger bla for forholdet mellom saksbehandling og daglig tjenesteutøvelse.

Kompetanseheving og gjensidig erfaringsutveksling er et viktig virkemiddel for å sette kommunene i stand til å ta i mot pasienter, som blir mer krevende, og tidligere etter sykehusopphold.

Det har også vært gjennomført kurs for allemennleger og kommuneleger med samhandlingsreformens effekter, konsekvenser og tiltak som tema.

Utvikling og gjennomføring av samhandlingsreformen

Fylket er delt i 3 interkommunale samarbeidsorganer. I 2013 tok vi initiativ til og deltar som observatører i 2 av disse, hhv Østre Agder (8 kommuner inkl. fylkets to største) og Setesdal. Det 3.dje er satt sammen av kommuner i Aust- og Vest Agder, og der har vi hatt et orienteringsmøte med Aust-Agder kommunene. Aktuelle tema i 2013 har bla vært: Utvikling av KØH plasser, gjennomgang av interkommunal legevakt og Elink - elektronisk meldesystem mellom sykehus og kommune. Østre Agder har fått midler til prosjekt innen velferdsteknologi med vekt på nattilsyn. Østre Agder utreder utlysning av doktorgradsstillinger for å øke forskningskompetansen i kommunene.

SSHF har gjennomført et forprosjekt for hvordan kompetansedeling kan skje mellom kommunene og spesialisthelsetjenesten.

Fylkesmannen har gjennomført en pilotkartlegging av pasientforløp mellom sykehus og kommune, og samhandling internt i sykehus og kommune. Analysen med problemstillinger/anbefalinger er presentert for kommunene og styret ved Sørlandet sykehus HF. Vi er invitert inn i arbeidsgruppe i Statens helsetilsyn som skal forberede pilottilsyn som landsomfattende tilsyn med samme tema.

Samarbeid med de regionale koordinatorene

På grunn av regionens størrelse går den meste av kontakten pr epost med månedlige rapporter over utviklingstrekk fra fylkene til koordinator. Vi får kopi av referater fra de regionale nettverksmøtene og nasjonale koordineringsgruppen. Informasjon som tilflyter oss blir igjen formidlet ut på våre arenaer avhengig av relevans, aktualitet og nytteverdi lokalt.

Vi mener å ha god oversikt over aktiviteter knyttet til samhandlingsreformen, og utfordringer / risikobilde knyttet til dette, noe som også formidles til koordinator i vår region.

76.3 Kvalitetsforbedring i helse og omsorgstjenesten

Forbedringsarbeid og implementering av gode kvalitets- og styringssystemer

Fylkesmannen bistår aktuelle kommuner og helseforetak med råd og veiledning om forbedringsarbeid og implementering av gode kvalitets- og styringssystemer. Mye av veiledningen skjer via vår tilsynsvirksomhet. Både i forkant og etterkant av tilsyn har vi konstruktive samtaler om kvalitetsforbedringer i tjenestene. Generelt mener vi at vår tilsynsvirksomhet og etterfølgende prosess bidrar til kvalitetsforbedring. I 2013 har vi særlig sett dette ved økt kvalitet på vedtak etter PBL kap. 4A og ny organisering av legevirkomheten i helsestasjonen. Fylkesmannen har i løpet av året mange henvendelser direkte fra tjenestene som resulterer i god dialog og veiledning.

Fylkesmannen i Aust-Agder har tre årlige møteplasser med ledere og mellomledere i omsorg. Omsorgskonferanse i juni samlet ca 70 ledere/mellomledere. Stortingsmelding 29 ble presentert av fagdirektør i HOD Steinar Barstad. I tillegg hadde vi tema om kommunal planlegging og Velferdsteknologi. Årets høstmøte med ca 120 deltakere hadde fokus på forebyggende arbeid, mestring og livskvalitet i eldre år, pasientsikkerhetskampanjen og systematisk risikovurdering, styring og ledelse innen helse- og omsorgstjenesten. I desember holdt Fylkesmannen den fjerde årlige erfaringskonferansen, hvor over 80 ledere i omsorg brukte to dager på erfaringsutveksling fra Fylkesmannens tilsynsvirksomhet, prosjekter fra Utviklingscenteret og kommunene i Aust-Agder. I samarbeid med USHT har vi arrangert 2 ABC seminarer med åpen deltakelse (ca 600) der kvalitet og innovasjon er hovedtema. Tilsammen ca 400 deltatt i tverrfaglige konferanser for bla ansatte i helse- og omsorgstjenesten om taushetsplikt - muligheter og begrensninger. En kartlegging av pasientforløp gav anbefalinger bla for forholdet mellom saksbehandling og daglig tjenesteutøvelse.

Aust-Agder har fått to sykehjem (Solhaug i Arendal og Frivolltun i Grimstad) sertifisert gjennom Livsglede ordningen som stiller høye krav til gode internkontroll og kan være "fyrtårn" for kvalitetssystemer i sine respektive kommuner.

Etisk kompetanseheving/normering av legetjenester

Etisk kompetanseheving er tatt opp i ulike sammenhenger, bla med KS Agder. Vi følger med på utviklingen av legedekning i sykehjem. Arendal kommune har samlet deltidstillinger i to heltidsstillinger for sykehjemsleger. det reelle timetallet er ikke økt, men forhåpentlig resulterer det i en legedekning med bedre kontinuitet og kvalitet og dermed også en mer effektiv tjeneste. Denne kommunen hadde i utgangspunktet de største utfordringene. Øvrige kommuner har et nært og tett samarbeid mellom kommuneleger/fastleger og sykehjem som gir en fleksibel og god tjeneste.

Vi har i en omfattende kartlegging/analyse av pasientforløp mellom helseforetak og kommuner pekt på utfordringer når det gjelder fastlegens rolle og et mer systematisk samarbeid mellom legene og helse- og omsorgstjenesten. I tilsyn med ernæring ser vi også at sykehjemslegen/fastlegen bør ha en sterkere plass i vurdering og behandling. Disse erfaringen trekker vi med oss inn i arbeidet i 2014 for å styrke relasjonen mellom de kommunale pleie- og omsorgstjenestene og fastlegene.

IPLOS

IPLOS har vært tema i aktuelle møter/konferanser der kommunens ledelse har deltatt, og særskilte utfordringer som identifiseres i kommunene er meldt til Helsedirektoratet.

76.5 Felles digitalt nødnett

Etablering og følge med

Aust-Agder er ett av de fylkene der dette skal etableres i 2014. Hittil har vi fulgt med, og forberedt kommunene på at det kommer.

Øyeblikkelig hjelp

Fylkesmannen har jevnlig kontakt med legevakten, de to sammenslutningene som er i fylket. Problemstillinger er tilgjengelighet, virksomhetsansvar som er lagt til legevaktene (vs individansvar til det enkelte helsepersonell) og samhandling med andre prehospitaltjenester.

76.6 Helseberedskap og smittevern

Tiltak innenfor beredskap

Fylkesmannen har gjennomført beredskapsøvelser for tre kommuner i løpet av 2013. I tillegg til selve øvelsen gjennomføres også både presse- og informasjonskurs, fagspesifikke beredskapsseminarer, samt evalueringsmøter. Disse er åpne for alle kommunene i fylket og tilsvarende åpnes alltid for observatører ved gjennomføring av øvelsene. I tillegg til egne evalueringsmøter etter øvelsene, gjøres funnene ved øvelsene og evalueringene tilgjengelig elektronisk. Erfaringene bruker også Fylkesmannen i planleggingen av videre øvelser, som grunnlag for systemrevisjon, samt som informasjon i møter med relevant personell fra kommunene.

Fylkesmannen har også vært engasjert i implementeringen av DSB-CIM innen egen organisasjon og ovenfor kommunene.

Fylkesmannen har avholdt seminarer for samarbeidende etater rundt atomberedskap og bidratt til at atomberedskapsplanverket er oppdatert.

Fylkesmannen har gjennomført systemrevisjon ovenfor 1 kommunes helsemessige beredskapsplanverk, med særlig fokus på smittevern. Det ble avdekket flere avvik. Tilsvarende tilsyn skal videreføres i 2014 og følges opp inntil samtlige kommuner i fylket er revidert. Beredskap, med særlig fokus på smittevern, er tema som jevnlig blir tatt opp i de fora hvor Fylkesmannen møter relevant kommunalt personell.

Kommunene er oppfordret til å oppdatere sine beredskapsplaner årlig, og oftere ved endringer, herunder nytt personell i varslingslistene. Det har dog vist seg umulig å få til en velfungerende ordning hvor slike endringer og oppdaterte varslingslister videredistribueres til Fylkesmannen. Det viser seg også svært vanskelig å få oppdaterte lister over fastleger ettersom det kan se ut som om mange av fastlegene i liten grad ønsker å delta på slik liste. Fylkesmannen har oversikt over kommuneoverlegene i fylket.

Krisestøtteverktøyet hos Fylkesmannen er oppdatert og videreformidlet til Hdir.

Psykososiale kriseteam

Fylkesmannen har sammen med RVTS vært pådriver for etablering av nettverk for kommunale psykososiale kriseteam. Vi arrangerte i desember fylkessamling for de kommunale kriseteamene. Her var 13 av de 15 kommunene representert.

76.7 Personell og kompetanse

Kompetanseløftet

Vi har løpende oversikt over utviklingen i antall og andel utførte årsverk med fagutdanning innen brukerrettet pleie- og i 2013 laget vi "kommunebilder" der sentrale tall for tjenestene ble lagt inn og kommentert. Tallene blir brukt i vår kontakt med kommunene på ulike måter gjennom året.

Hovedtilskudd og tilleggstilskudd fra Kompetanseløftet 2015 ble benyttet i sin helhet for å øke generell kompetanse, og også for å øke andelen med fagutdanning. Vi finansierte to klasser for helsefagarbeidere uten rett til videregående opplæring. Siste statistikkpakke for fylket viste samme tendens som tidligere ved at andel faglærte i fylket er reelt høyt sammenlignet med de fleste andre fylker.

Kommunenes resultatrapporter og planer for gjennomføring av Kompetanseløftet 2015 ble sammenfattet og sendt Helsedirektoratet sammen med en samlingsrapport som viser måloppnåelse innen de ulike deltemaene for Kompetanseløftet 2015 innen 1. mars.

Turnustjenesten

13 kommuner mottar turnusleger, og i løpet av 2013 er tilsammen 24 turnusleger fordelt. Gruppeveileder for turnuslegene har avholdt introduksjonskurs og oppstartmøte over én dag, et to dagers akuttkurs, 15 timers kurs i

offentlig helsearbeid samt to todagers samlinger mot slutten av turnustjenesten hvert halvår. Det samlede antall kursdager har vært 6-7 hvert halvår. Akuttkurset, kurset i offentlig helsearbeid og introduksjonskurset har vært felles kurs med turnuslegene i Vest Agder. Turnusveileder dekker begge fylkene. Akuttmedisinkurset og offentlig helsearbeidkurset har vært godkjente emnekurs av DNLF og således åpent for fastleger/leger som har turnuslege.

Kursene og samlingene får gjennomgående svært gode evalueringer. Det har vært nær 100% oppmøte på kursene, men det jobbes nå med en mulig modell for å få inn attesting for gjennomført deltakelse som en del av autorisasjonsgrunnlaget hos SAK basert på erfaringer med kursfravall i andre fylker.

Turnuslegeordningen vurderes som kvalitetsmessig tilfredsstillende jf. veiledning, faglig innhold og fysisk arbeidsmiljø. Kapasitetsmessig befinner vi oss svært nær, eller ved maksimum når det gjelder kvalitetsmessige turnuslegeplasser i kommunene. Antallet turnusleger har også medført at Fylkesmannens gruppeveiledningskapasitet er overskredet. Vi har derfor ansatt ny gruppeveileder i 20 prosent stilling, og ønsker på sikt å dele turnuslegene i begge agderfylkene inn i 3 grupper.

Gruppeveilederne har i tillegg avholdt to 15 timers kliniske emnekurs for leger som har turnuslege i praksis. Her har det deltatt 46 leger. Tema som har vært dekket har vært kliniske problemstillinger knyttet til undervisning av turnuslege, samt problemstillinger av mer administrativ karakter.

Uforutsigbarhet om tildeling av antall turnusleger utgjør et administrativt problem, særlig for enkelte kommuner. Kostnaden ved å ha turnuslege varierer også kraftig mellom forskjellige kommuner ettersom enkelte private legekontor krever betydelige summer for dette oppdraget.

I forhold til forskriftsfestet krav om praktisk tjeneste for turnusleger i sykehjem mv., erfarer vi at nærmest alle turnuslegene har slik tjeneste i ulikt omfang og med god stedlig veiledning. Vi har ingen igangsatte forsøks- og utviklingsarbeidprosjekter for legers turnustjeneste i vårt fylke.

Vi mottar mange henvendelser fra turnusleger og fra personell involvert i turnuslegetjenesten i kommunene. Henvendelsene har et svært variert innhold, og bærer til en viss grad preg av at organiseringen av dagens ordning er fragmentert. De fleste spørsmål må videreformidles til Statens Autorisasjonskontor for Helsepersonell (SAK).

For første halvdel av 2013 ble det fremskaffet kun en kommune som mottok turnusfysioterapikandidat i kombinasjon med to plasser i spesialisthelsetjenesten. Det er en nedgang i antall plasser og hovedårsaken til nedgangen er nok at kommunene heller prioriterer å ansette ferdig offentlig godkjente fysioterapeuter. Det oppleves et stort press på denne faggruppen i kommunene med forventninger om økt fokus på rehabilitering og forebygging. Kommunene vurderer det dermed viktigere med flere fast ansatte fysioterapeuter.

Vi arrangerte i samarbeid med Fylkesmannen i Vest-Agder kurs i offentlig helsearbeid for alle fysioterapikandidater og kiropraktorkandidater fra Aust-Agder, Buskerud, Vestfold, Telemark og Vest-Agder, til sammen 28 deltok. Kurset var i Risør, 28. og 29. oktober.

Fylkesmannen vurderer at gjennomførte kurs og samlinger for leger, fysioterapeuter og veiledere, herunder fylkesveileder, har vært tilfredsstillende gjennomført og evaluert.

Andre områder

Vi fikk lokalisert studiet "Helse- og omsorg i plan" til Universitetet i Agder, 27 deltakere startet opp høsten 2013 og fullfører våren 2014. Det er lyst ut nytt tilbud fra høsten 2014, og Fylkesmannen har bidratt til å spre informasjon, samt gitt økonomisk støtte til kommunene via Kompetanseløftet.

Vi har holdt kurs i arbeid med oversikt over helsetilstand og påvirkningsfaktorer for folkehelsekoordinatorer og kommuneleger i fylket. Bortimot alle kommuner var representert, med innlegg fra Helsedirektoratet, Kompetansesenter Sør og Ungdata, og informasjon om statistikk- og analyseportal på Agder. I tillegg til MI-kurs for ansatte i frisklivssentralene har vi, i samarbeid med Helsedirektoratet og Fylkesmannen i Vest-Agder arrangert tre dagers kurs for nyansatte i "sentralene". Tema var fysisk aktivitet, tobakk og kosthold/Bra Mat og MI-metodikk knyttet opp til temaene. Det blir to oppfølgingsdager i 2014, med bla. søvn som tema.

Rus/psykisk helse

Fylkesmannen deltar i det regionale samarbeidet med KoRus SØR når det gjelder opplærings- og fagutviklingsaktiviteter rettet mot kommunene. Følgende aktiviteter er gjennomført i 2013 i dette samarbeidet:

1. Mi kurs
2. Kurs - Relasjon og endring

3. Kurs - Rus, rehabilitering og fysisk helse
4. Oppstart av samarbeid mellom KoRus og utviklingscenter for sykehjem og hjemmetjenester i Aust-Agder for å øke kompetansen på eldre og rus i fylket. Målgruppe er ansatte i omsorgstjenesten.
5. Fylkesmannen har videreført faglig forum rus med 3 samlinger i 2013. Forumet er en møteplass for ansatte i kommunal rusomsorg, NAV og spesialisthelsetjenesten. Forumet benyttes blant annet til råd, veiledning og formidling av lovverk, nasjonale mål, faglige retningslinjer og veiledere.
6. Vi har hatt 3 regionale faglige fora innen rus/psykisk helse, og en felles fagdag for samme målgruppe. Her er brukerrepresentanter og spesialisthelsetjeneten også deltakere.

Vi har gjennomført to kurs MI med deltakelse fra kommunale rus/psykisk helsetjenester, NAV, barnevern, andre kommunale pleie- og omsorgstjenester og frisklivssentraler.

Andre kompetansehevingstiltak:

- konferanse om Vold i nære relasjoner - Hva er ditt ansvar? Et samarbeid mellom Fylkesmannen, ATV og overgrepsmottaket/ legevakta i Arendal
- Kurs i selvmordsforebygging - "Førstehjelp ved selvmordsfare" i samarb med RVTS

Nettverk for å bidra til samarbeid og koordinerte tjenester både for både barn/unge og voksne:

- Fylkesmannens rådgivere for rus og psykisk helse har arrangert fellessamling av faglige nettverk for rus og psykisk helse der ansatte i kommunale helse- og omsorgstjenester, Nav, spesialisthelsetjenesten, Napha og brukerrepresentanter deltar.
- nettverk for rus og psykisk helse fra hele fylket der rådgiver rus, psykisk helse, Napha, NY Giv og Nav deltar
- nettverk for barneansvarlig på SSHF og kontaktpersoner i kommunen. Barn som pårørende
- Fylkessamling for nettverkene psykososiale kriseteam i samarbeid med RVTS

76.8 Rettsikkerhetsarbeid

Saker etter lov om kommunale helse- og omsorgstjenester og pasient- og brukerrettigheter, med tilhørende forskrifter, skal være behandlet innen 3 mnd.

Vi har behandlet 43 rettighetsklager hovedsaklig innen følgende kategorier: Retting/sletting av journal, pasientreiser, nødvendig helsehjelp (avlastning, omsorgslønn, støttekontakt) egenandel insitusjon. 35 saker er behandlet innen 3. mnd (81%), 4 mellom 3 og 4 mnd, 2 mellom 4 - 5 mnd og 2 mellom 5 - 6 mnd. Øvrige rettighetssaker omtales nedenfor.

Kap. 4A pasient- og brukerrettighetsloven

Fylkesmannen har ved flere anledninger i år drevet opplæring i pasient- og brukerrettighetsloven kapittel 4 A. I etterkant av tilsyn har flere kommuner bedt om kurs. Fylkesmannen holdt en halvdagskurs ganger to i Åmli for flere av kommuner i Østre Agder region. Her deltok nærmere 70 personer. Videre hadde Fylkesmannen internopplæring for ca. 15-20 ansatte i Froland kommune. Opplæringen varte 1 time hvor vedtaksmalen som kommunene bruker ble gjennomgått. Erfaringer rundt både tilsyn og saksbehandlingen av kap. 4A var et tema på Fylkesmannens årlige Erfaringskonferanse i desember, der over 80 ledere deltok.

Ellers har Fylkesmannen holdt et innlegg for Agder sykehjemslegeforum, samt deltok i videre diskusjoner der. Møter i den interkommunal demensnettverk er et møtested for demenskoordinatorer i Aust-Agder og Fylkesmannen er fast representert. Her blir problemstillinger og erfaringer knyttet til kap. 4A drøftet på nesten samtlige møter, som holdes 2 til 4 ganger årlig.

I tillegg erfarer Fylkesmannen at vi fortsetter å få mange telefonisk henvendelser omkring lovverket og skriving av vedtakene fra kommunene. Vi opplever at det er få vedtak som kommer inn fra tannhelsetjenesten og spesialisthelsetjenestene. I samtale med fylkestannlege har vi avtalt å holde et innlegg på årsmøte med alle tannlegene i løpet av våren 2014. Spesialisthelsetjenesten vil i løpet av 2014 få et tilsyn på kap. 4A, og vi håper at dette vil øke bevisstheten rundt tema.

I 2013 mottok Fylkesmannen kopi av 45 vedtak etter pasrl. kap. 4A. Dette er en liten nedgang fra 2012, hvor vi mottok 50 vedtak.

38 av vedtakene hadde en varighet på over 3 måneder og ble følgelig etterprøvd av Fylkesmannen. Etter slik etterprøving ble 21 vedtak stadfestet, 10 var irrelevant/uaktuelle å sluttbehandle, 1 vedtak ble opphevet og 1 ble

helt eller delvis endret.

Fylkesmannen mottok i 2013 fremdeles flest vedtak om tvang fra sykehjemmene. Kommunene vi har vært på tilsyn hos oversender flest vedtak. Vedtakene fra kommunene er bedre og mer utfyllende enn tidligere. Vi ser også at kommunene er veldig flinke på bruk av tillitskapende tiltak. Fylkesmannen må imidlertid i majoriteten av sakene etterspørre ytterligere opplysninger. Det er mangelfulle beskrivelser av tvangstiltaket og manglende konsultasjon med annet kvalifisert helsepersonell som ofte går igjen.

Det har vært en økning i antall vedtak fra spesialisthelsetjenesten, fra to i 2012 til fire i 2013. Antallet er fremdeles veldig lavt og vi ser at vedtakene ikke er gode nok. Spesialisthelsetjenesten synes å ha mangelfull kjennskap til pasrl. kap 4A.

De mest vanlige tvangstiltakene i 2013 var stell og pleie og bevegelseshindrende tiltak. Majoriteten av vedtakene gjelder mer enn ett tiltak per pasient.

Fylkesmannen hadde en median saksbehandlingstid på 0,7 måneder for innledende gjennomgang av vedtakene med tilbakemelding til vedtaksfatter. Saksbehandlingstiden for vedtak som etterprøves hadde en median saksbehandlingstid på 3,6 måneder fra vedtaksdato.

Tiltak for å bedre rettssikkerheten for personer med psykisk utviklingshemming

Fylkesmannen har behandlet 15 overprøvde vedtak i 2013. 93 prosent av disse er behandlet innen 3 mnd, 1 vedtak hadde saksbehandlingstid mellom 3 - 4 mnd. 26 brukere har vært utsatt for skadeavvergende tiltak i nødssituasjoner. Det er gjennomført 5 stedlige tilsyn med personer som har vedtak etter kap 9. En arbeidsgruppe initiert av Fylkesmannen arbeidet med opplæringsprogram for nyansatte som er utarbeidet av Grimstad kommune. Aust-Agder er pilot fylke for ABC for eldre psykisk utviklingshemmede, med ca 120 deltakere. Vi har tett samarbeid med Habiliteringstjenesten for voksne og arrangerte en 2 dagers konferanse sammen for ca 120 deltakere om ulike aspekt ved arbeidet for personer med psykisk utviklingshemmede. På forespørsel bidrar vi med undervisning for en eller flere kommuner.

Resultatområde 77 Andre oppdrag

77.2 Fritak for forvaltningsmessig taushetsplikt

Fritak for forvaltningsmessig taushetsplikt

Embeter	Antall saker	Gjennomsnittlig saksbehandlingstid
FMAA	5	11
Sum	5	

77.3 Særfradrag

Særfradrag for utgifter til behandling utenfor den offentlige helsetjenesten. Antall saker og gjennomsnittlig saksbehandlingstid.

Embeter	Antall saker	Gjennomsnittlig saksbehandlingstid
FMAA	1	3
Sum	1	

77.4 Førerkortsaker

Totalt antall førerkortsaker som ble behandlet hos Fylkesmannen i 2013 var 926. Dette er omtrent på samme nivå som 2012.

Fylkesmannen sendte 273 meldinger i 2013 til politiet med tilrådning om inndragning av førerkort grunnet ikke

oppfylte helsekrav. Dette innebærer at 273 personer fikk inndradd førerkortet sitt av helsemessige årsaker. Omtrent 30 prosent av inndragningssakene gjelder rus/legemidler, 30 prosent gjelder epileptiske anfall og andre anfall og 16 prosent gjelder kognitiv svikt eller demens. Resten gjelder andre sykdomstilstander.

De som ikke oppfyller helsekravene til førerkort kan søke Fylkesmannen om dispensasjon (unntak) fra bestemmelsene. Dispensasjonssøknadene gjelder enten fornyelse, tilbakelevering eller førstegangsutstedelse av en eller flere førerkortklasser.

Vi mottok 459 søknader om dispensasjon i 2013. 401 personer fikk innvilget dispensasjon helt eller delvis. Dette innebærer at 87 prosent fikk et positivt svar eller et delvis positivt svar på søknaden om den/de førerkortklassene de søkte om. 58 personer fikk avslag (13 prosent av alle søknadene). De gruppene som i størst grad får avslag er rus/medikamentbruk (22 prosent av søknadene) og epileptiske anfall (19 prosent av søknadene).

Mer enn halvparten av søknadene om dispensasjon dreier seg om førerkort for tyngre kjøretøy som lastebil, buss, kjøreseddel med mer. Dette er ofte yrkessjåfører.

Vi har avgitt 160 uttalelser til politiet, vegmyndighet og leger i saker som gjelder spørsmål om enkeltpersoner/førerkortinnehaver oppfyller førerkortforskriftens helsekrav. Flere av anmodningene kommer fra politiet; disse dreier seg stort sett om trafikkhendelser eller kjøreadferd der politiet er usikker på om bilføreren oppfyller helsekravene til førerkort.

Vi har hatt ett møte med leger, psykologer og annet helsepersonell ved DPS Aust-Agder der temaet var psykiske lidelser og medikamentbruk relatert til førerkort. Behovet for informasjon, råd og veiledning er stort.

Gjennomsnittlig saksbehandlingstid er ca. en uke og ligger godt innenfor Helsedirektoratets krav i embedsoppgaven.

Førerkort. Antall saker og gjennomsnittlig saksbehandlingstid

Embeter	Antall saker	Gjennomsnittlig saksbehandlingstid
FMAA	926	5
Sum	926	

77.5 Pasientjournaler

Pasientjournaler. Antall saker.

Embeter	Antall
FMAA	0
Sum	0

Resultatområde 83 Folkehelsearbeid

Fylkesmannen i Aust-Agder har fra tidligere, gjennom partnerskapet «Folkehelse i Agder», et ganske tett samarbeid med kommunene og fylkeskommunen om folkehelse. Det er skrevet samarbeidsavtale i 2013 med fylkeskommunen, som igjen har skrevet samarbeidsavtale med alle kommunene.

Alle kommuner har folkehelsekoordinator, fra 10 til 100 %. De største kommunene, Arendal, Grimstad og Lillesand har nå ansatt i nesten full stilling med god kompetanse. Vårt inntrykk er at kommunene som sådan er bevisst statens politikk og sitt folkehelseansvar i den nye loven og kravet om folkehelseoversikt. Folkehelse er ett tema utover helsetjenestene, særlig kanskje i planavdelingene. Utdanningssektorene i kommunene er kanskje de som i minst grad ser på folkehelse som «deres» ansvar.

Mange kommuner er avventende til hva som skjer i de interkommunale samarbeidsprosjektene, bla. med helseoversikt-arbeid og oppbygging av forebyggende helsetjenester. I det interkommunale samarbeidet Knutepunkt Sørlandet, med kommunene Lillesand, Iveland og Birkenes fra vårt fylke, er det dannet faggrupper for folkehelse og arbeidet med å lage oversiktsdokument er i gang. I Østre Agder skjer det lite på folkehelseområdet mens det skjer noe i Setesdals-regionen.

Fylkesmannen og fylkeskommunen har hatt samlinger for kommunene hvert halvår. Våren 2014 hadde vi kurs i

arbeid med oversikt over helsetilstand og påvirkningsfaktorer for folkehelsekoordinatorer og kommuneleger i fylket. Nesten alle kommuner var representert, med innlegg fra Helsedirektoratet, Kompetansesenter Sør om UngData, og informasjon om statistikk- og analyseportal på Agder.

På høsten hadde vi samling for kommunene, med ulikt nytt fra oss rådgivere og informasjon om tilsyn som kommer på folkehelse, særlig for folkehelse-koordinatorene. Samme dag informerte revisjonsleder på dette området alle ordførere og rådmenn om tilsynet på en samling fylkesmannen arrangerte.

Fylkesmannens høstmøte hadde i år folkehelse som ett av de store temaene; Helsedirektoratet hadde innlegg om morgendagens pasienter, en kommunepsykolog om hvordan fremme psykisk helse for barn og unge og presentasjon av St.meld. om folkehelse.

Folkehelserådgiver sender ut all aktuell informasjon som kommer fra Helsedirektoratet og informasjon om aktuelle kurs her i området til kommunene.

Det er opprettet samarbeid med KS Agder i forbindelse med arrangement av kurs i oversiktsarbeid for kommunene.

Fylkesmannen i Aust-Agder har satt sammen en levekårs- og folkehelsegruppe, i første omgang med deltakere fra sosial- og helseavdelingen og prosjektleder for levekårsprosjektet "Tidlig innsats for god start" Dette arbeidet er det nå gitt mandat (prosjektleder Tidlig innsats) fra embetsledelsen om utvide til alle avdelinger i forbindelse med en barn- og unge- og levekår-gruppe. Alle de andre avdelinger er besøkt og det er informert om forslag til strategiplan for folkehelse og levekår med blant annet informasjon om folkehelseloven.

Fylkeskommunene på Agder arrangerte en plankonferanse med fokus på folkehelse «Gode steder» på nyåret. Her deltok flere fra vårt embete og mange kommuner stilte.

Folkehelserådgiver deltar i ukentlige planmøter med de andre avdelingene i embetet. Her diskuteres kommunenes detalj-, regulerings-, kommunedel- og kommuneplaner. Vi gir innspill om folkehelse, og har hatt særlig fokus på kommuneplaner i 2013, med blant annet deltagelse i dialogmøter med kommunene ved oppstart av planprosessene. Dette har gitt oss gode muligheter for å diskutere folkehelse i planarbeid med ofte en bred gruppe ansatte, rådmann og i en del tilfeller også ordfører i kommunene. De fleste kommunene i Aust-Agder er i gang med revisjon av sine kommuneplaner. Nesten alle har folkehelse og levekår nevnt som overordnet tema. Det er drøftet noe på kommunenes utfordringer på disse områdene, med blant annet utgangspunkt i folkehelseprofilene.

Det er fortsatt ingen kommuner som har et ferdig skriftlig folkehelse-oversiktsdokument som tenkt i «Forskrift om oversikt over folkehelsen». Vår vurdering er at fylkeskommunen og de fleste kommunene er i gang med å rigge hvordan de skal få på plass en strategi for å møte folkehelselovens krav her. Det er kompetanseheving mange trenger, og det har vært ganske stor interesse for og deltagelse fra mange kommuner i fjor og i år på studiet «Helse og omsorg i plan». Både kommunelege-stillinger og folkehelsekoordinator-stillingene er ofte små, med ikke alltid «dedikerte» medarbeidere, særlig i de små kommunene. Fortsatt er det ett arbeid igjen for å dreie folkehelse mot oversikts- og planarbeid, og ikke så mye på tiltak på levestandard-områdene. For å få ressurser til arbeidet og forankret det i kommunestyrene, må det sannsynligvis ytterligere kompetanseheving til.

Levekårsprosjektet «Tidlig innsats for god start»

På bakgrunn av store levekårsutfordringer i Aust-Agder, ble det i 2010 søkt Kunnskapsdepartementet om prosjektmidler til levekårsprosjektet "Tidlig innsats for god start". Prosjektet fikk innvilget 1,2 millioner kroner i en treårsperiode, som har fortsatt med ny prosjektleder i 2013. Prosjektleder har jobbet målrettet med tiltak i Arendal og Åmli kommuner for at barn skal få "utviklet sitt potensiale" best mulig, men har hatt særlig fokus i 2013 på å heve kompetansen i alle kommuner om betydning av hvorfor tidlig innsats er viktig og hvordan det kan gjøres.

Kompetanseheving på dette har vært gitt i mange ulike fora, som til NAV-ledere, rådmenn og ordfører, barnevernsledere, barnehagekontor, rus- og psykisk helse og helsesøstre og andre som jobber med barn og unge. Det er også gjennomført kurs i MI for ansatte som jobber med barn, og taushetsplikt-kurs, dens muligheter og begrensninger. Det har også vært nytt «Kvello»-kurs med mange påmeldte. I tillegg var Tidlig innsats tema på fylkesmannens konferanse under «Arendalsuka». Her ble Nordlands Sjumilssteg-prosjekt også presentert. Alle kurs har det vært svært godt med påmeldte til.

01.12.12 ble det tilsatt en stipendiat ved UiA som er koblet opp mot prosjektet. Stipendiaten er i gang med sin følgeforskning, og skal arbeide med dette ut 2015.

Arbeid med å bedre barns levekår er et langsiktig arbeid, men vi ser positive resultater av prosjektet «Tidlig innsats – for god start» allerede nå. Ved at ansatte i de ulike tjenestene har fått økt fokus og bedre kompetanse på å identifisere de risikoutsatte barna – og ved at de er blitt bedre på å gjøre noe med bekymringen sin. Vi ser av statistikk fra barnevernet at det nå meldes bekymring tidligere enn før, i 2012 var for første gang flertallet av bekymringsmeldingene i Arendal på barn under skolealder.

Bedre samhandling, utfordringer knyttet til taushetsplikt, utfordrende foreldresamtaler og foreldreveiledning er imidlertid temaer kommunene melder at det fortsatt er behov for mer kompetanse og systematisk arbeid på.

Kunnskapsdepartementet fant ikke midler til å videreføre prosjektet for 2014.

Det har vært ett mål å se dette arbeidet i sammenheng med embetets øvrige utviklingsoppgaver innen folkehelse- og levekårsfeltet og barnehage- og skoleutvikling, med blant annet folkehelserådgiver som deltager i prosjektgruppa.

83.1 Folkehelsearbeid

Fylkesmannen i Aust-Agder har fra tidligere, gjennom partnerskapet «Folkehelse i Agder», et ganske tett samarbeid med kommunene og fylkeskommunen om folkehelse. Det er skrevet samarbeidsavtale i 2013 med fylkeskommunen, som igjen har skrevet samarbeidsavtale med alle kommunene.

Alle kommuner har folkehelsekoordinator, fra 10 til 100 %. De største kommunene, Arendal, Grimstad og Lillesand har nå ansatt i nesten full stilling med god kompetanse. Vårt inntrykk er at kommunene som sådan er bevisst statens politikk og sitt folkehelseansvar i den nye loven og kravet om folkehelseoversikt. Folkehelse er et tema utover helsetjenestene, særlig kanskje i planavdelingene. Utdanningssektorene i kommunene er kanskje de som i minst grad ser på folkehelse som «deres» ansvar.

Mange kommuner er avventende til hva som skjer i de interkommunale samarbeidsprosjektene, bla. med helseoversikt-arbeid og oppbygging av forebyggende helsetjenester. I det interkommunale samarbeidet Knutepunkt Sørlandet, med kommunene Lillesand, Iveland og Birkenes fra vårt fylke, er det dannet faggrupper for folkehelse og arbeidet med å lage oversiktsdokument er i gang. I Østre Agder skjer det lite på folkehelseområdet mens det skjer noe i Setesdals-regionen.

Fylkesmannen og fylkeskommunen har hatt samlinger for kommunene hvert halvår. Våren 2014 hadde vi kurs i arbeid med oversikt over helsetilstand og påvirkningsfaktorer for folkehelsekoordinatorer og kommuneleger i fylket. Nesten alle kommuner var representert, med innlegg fra Helsedirektoratet, Kompetansesenter Sør om UngData, og informasjon om statistikk- og analyseportal på Agder.

På høsten hadde vi samling for kommunene, med ulikt nytt fra oss rådgivere og informasjon om tilsyn som kommer på folkehelse, særlig for folkehelse-koordinatorene. Samme dag informerte revisjonsleder på dette området alle ordførere og rådmenn om tilsynet på en samling fylkesmannen arrangerte.

Fylkesmannens høstmøte hadde i år folkehelse som ett av de store temaene; Helsedirektoratet hadde innlegg om morgendagens pasienter, en kommunepsykolog om hvordan fremme psykisk helse for barn og unge og presentasjon av St.meld. om folkehelse.

Folkehelserådgiver sender ut all aktuell informasjon som kommer fra Helsedirektoratet og informasjon om aktuelle kurs her i området til kommunene. Det er opprettet samarbeid med KS Agder i forbindelse med arrangering av kurs i oversiktsarbeid for kommunene.

Fylkesmannen i Aust-Agder har satt sammen en levekårs- og folkehelsegruppe, i første omgang med deltakere fra sosial- og helseavdelingen og prosjektleder for levekårsprosjektet "Tidlig innsats for god start" Dette arbeidet er det nå gitt mandat (prosjektleder Tidlig innsats) fra embetsledelsen om utvide til alle avdelinger i forbindelse med en barn- og unge- og levekår-gruppe. Alle de andre avdelinger er besøkt og det er informert om forslag til strategiplan for folkehelse og levekår med blant annet informasjon om folkehelseloven.

Fylkeskommunene på Agder arrangerte en plankonferanse med fokus på folkehelse «Gode steder» på nyåret. Her deltok flere fra vårt embete og mange kommuner stilte.

Folkehelserådgiver deltar i ukentlige planmøter med de andre avdelingene i embetet. Her diskuteres kommunenes detalj-, regulerings-, kommunedel- og kommuneplaner. Vi gir innspill om folkehelse, og har hatt særlig fokus på kommuneplaner i 2013, med blant annet deltagelse i dialogmøter med kommunene ved oppstart av planprosessene. Dette har gitt oss gode muligheter for å diskutere folkehelse i planarbeid med ofte en bred gruppe

ansatte, rådmann og i en del tilfeller også ordfører i kommunene. De fleste kommunene i Aust-Agder er i gang med revisjon av sine kommuneplaner. Nesten alle har folkehelse og levekår nevnt som overordnet tema. Det er drøftet noe på kommunenes utfordringer på disse områdene, med blant annet utgangspunkt i folkehelseprofilene.

Det er fortsatt ingen kommuner som har et ferdig skriftlig folkehelse-oversiktsdokument som tenkt i «Forskrift om oversikt over folkehelsen». Vår vurdering er at fylkeskommunen og de fleste kommunene er i gang med å rigge hvordan de skal få på plass en strategi for å møte folkehelseslovens krav her. Det er kompetanseheving mange trenger, og det har vært ganske stor interesse for og deltagelse fra mange kommuner i fjor og i år på studiet «Helse og omsorg i plan». Både kommunelege-stillinger og folkehelsekoordinator-stillingene er ofte små, med ikke alltid «dedikerte» medarbeidere, særlig i de små kommunene. Fortsatt er det ett arbeid igjen for å dreie folkehelse mot oversikts- og planarbeid, og ikke så mye på tiltak på levestandard-områdene. For å få ressurser til arbeidet og forankret det i kommunestyrene, må det sannsynligvis ytterligere kompetanseheving til.

Levekårsprosjektet «Tidlig innsats for god start»

På bakgrunn av store levekårsutfordringer i Aust-Agder, ble det i 2010 søkt Kunnskapsdepartementet om prosjektmidler til levekårsprosjektet "Tidlig innsats for god start". Prosjektet fikk innvilget 1,2 millioner kroner i en treårsperiode, som har fortsatt med ny prosjektleder i 2013. Prosjektleder har jobbet målrettet med tiltak i Arendal og Åmli kommuner for at barn skal få "utviklet sitt potensiale" best mulig, men har hatt særlig fokus i 2013 på å heve kompetansen i alle kommuner om betydning av hvorfor tidlig innsats er viktig og hvordan det kan gjøres.

Kompetanseheving på dette har vært gitt i mange ulike fora, som til NAV-ledere, rådmenn og ordfører, barnevernsledere, barnehagekontor, rus- og psykisk helse og helsesøstre og andre som jobber med barn og unge. Det er også gjennomført kurs i MI for ansatte som jobber med barn, og taushetsplikt-kurs, dens muligheter og begrensninger. Det har også vært nytt «Kvello»-kurs med mange påmeldte. I tillegg var Tidlig innsats tema på fylkesmannens konferanse under «Arendalsuka». Her ble Nordlands Sjumilssteg-prosjekt også presentert. Alle kurs har det vært svært godt med påmeldte til.

01.12.12 ble det tilsatt en stipendiat ved UiA som er koblet opp mot prosjektet. Stipendiaten er i gang med sin følgeforskning, og skal arbeide med dette ut 2015.

Arbeid med å bedre barns levekår er et langsiktig arbeid, men vi ser positive resultater av prosjektet «Tidlig innsats – for god start» allerede nå. Ved at ansatte i de ulike tjenestene har fått økt fokus og bedre kompetanse på å identifisere de risikoutsatte barna – og ved at de er blitt bedre på å gjøre noe med bekymringen sin. Vi ser av statistikk fra barnevernet at det nå meldes bekymring tidligere enn før, i 2012 var for første gang flertallet av bekymringsmeldingene i Arendal på barn under skolealder.

Bedre samhandling, utfordringer knyttet til taushetsplikt, utfordrende foreldresamtaler og foreldreveiledning er imidlertid temaer kommunene melder at det fortsatt er behov for mer kompetanse og systematisk arbeid på.

Kunnskapsdepartementet fant ikke midler til å videreføre prosjektet for 2014.

Det har vært ett mål å se dette arbeidet i sammenheng med embetets øvrige utviklingsoppgaver innen folkehelse- og levekårsfeltet og barnehage- og skoleutvikling, med blant annet folkehelserådgiver som deltager i prosjektgruppa.

Nettverk for å bidra til samarbeid og koordinerte tjenester både for både barn/unge og voksne:

- nettverk for rus og psykisk helse fra hele fylket der rådgiver rus, psykisk helse, Napha, NY Giv og Nav deltar
- nettverk for barneansvarlig på SSHF og kontaktpersoner i kommunen. Barn som pårørende.

Alkoholoven

Fylkesmannen har arrangert en 2 dagers samling for ansatte i kommunene med ansvar for bevilgningssaker der KORUS var faglig ansvarlig. Vi planlegger tilsvarende for 2014. Vi har tett og konstruktivt samarbeid med KoRUS.

Vi har ingen statlige skjenkebevillinger i fylket.

FRI-programmet:

Fylkesmennene i Agder arrangerte konkurranse for skolene i bruk av FRIprogrammet, brev ble sendt ut fra

utdanningsavdelingen til alle ungdomsskoler. Det ble informert om betydningen av bruk av programmet, status i vårt fylke med røyk og snus blant ungdom og noe om den nye tobakkskadeloven. De skoler som deltok i programmet kunne melde seg på en konkurranse, og de som vant mottok små pengepremier til bruk til et helsefremmende tiltak for klassen.

På høsten 2013 brukte 69 % av alle ungdomsskoleklasser FRI-programmet i Aust-Agder, i januar 2014 er det 75 %. Bortimot 100 % av 10. klassene bruker dette nå.

Vi har startet planlegging av en tobakkskonferanse i 2014 for lærere og helsepersonell (og andre) i ungdomsskolene og videregående skole, i samarbeid med fylkeskommunen.

Handlingsplan for forebygging av uønskede svangerskap og abort

I 2013 ble tre kommuner tildelt tilskudd til oppfølging av Handlingsplan for forebygging av uønskede svangerskap og abort 2010-2015 – strategier for bedre seksuell helse. Hoveddelen av disse midlene gikk til Grimstad kommune. Kommunen er vertskommune for Universitetet i Agder (med 2500 studenter), en privat internatskole (220 elever) og en fylkeskommunal skole (800 elever). Mange ungdommer bor på hybel, og helsetjenesten har derfor stor pågang fra ungdom og studenter. Som konsekvens av dette har de et utvidet tilbud, samt mye undervisning om seksuell helse. Arendal og Tvedestrand har søkt og fått tilskudd til innsetting av P-Stav hos unge jenter i en spesiell sårbar situasjon.

Resultatområde 84 Kommunale helse- og omsorgstenester

84.1 Allmennlegetjenesten inkludert fastlegeordningen

Ingen kommuner har måtte søke midlertidig dispensasjon fra fastlegeordningen jfr. Fastlegeforskriften i Aust-Agder fylke.

Tilgang på fastleger i fylket tilsvarer i stor grad landsgjennomsnittet. Hvorvidt dette indikerer god tilgang/kapasitet er litt usikkert, selv om antall pasienter per lege ikke er unormalt høyt, snarere tvert om. Således burde befolkningens behov for allmennlegetjenester være godt dekket i arbeidstiden mellom 08:00 og 16:00, men det er klare indikasjoner på at allmennlegene ikke organiserer seg slik at de dekker ø-hjelpsbehovet til egne pasienter. Sistnevnte havner derfor ofte på legevakten med de utfordringer manglende pasient-lege forhold/kunnskap medfører for kvaliteten på behandlingen. Således kan det være grunn til å mistenke at behovet faktisk er større enn man har tatt høyde for, også for de rent allmennmedisinske oppgavene.

Bildet er ytterligere komplisert og til dels bekymringsverdig utenom arbeidstid og i helgene. Dette kan skyldes flere forhold, herunder kulturelle holdninger i befolkningen og hvordan allmennlegene har organisert sin praksis jfr. beskrivelsene ovenfor. I tillegg er gjennomsnittsalderen på allmennleger i fylket høy (over 50 år), og dette har medført et så høyt antall fritak fra legevaktstjeneste. Således er det grunn til å anta at legevakten ikke har den samme erfaring og kompetanse som ønskelig. Resultatet kan virke å være at det er et overforbruk av legevaktstjenester - særlig fra befolkningen i Arendal, fylkets største by - som også huser den største legevakten i fylket. Som resultat er også innleggelsesraten på sykehus høy.

Fylkesmannen har i 2013 gjennomført et forløpstilsyn hvor vi så på pasientflyt fra innleggelse, via sykehus og til utskrivelse til eget hjem/kommunal institusjon som også illustrerer «det skjulte kapasitetsproblemet». Uten å kunne referere hele rapporten (som er tilgjengelig på www.helsetilsynet.no), er et av hovedfunnene at fastlegene - som kjenner pasienten best - ofte er relativt lite involvert før og under innleggelsen, og ikke evner å plukke opp tegnene som skulle tilsi at sårbare pasienter trenger mer hjelp - altså ikke er aktive på et tidlig stadium for å forebygge sykdomsutviklingen og forhindre innleggelse. Allmennlegene på sin side vil nok påpeke at de har svært mye å gjøre. Til denne problemstillingen forholder kommunene seg passivt.

Tilsvarende er det lite konkret fra kommunenes side vedrørende det økende behovet for offentlige allmennlegetjenester som følge av oppgaveoverføringen fra 2. linjetjenesten. Det noteres at en mellomstor kommune i fylket, som fra tidligere kun har hatt privatpraktiserende allmennleger, i 2013 har utlyst allmennlegestilling som fastlønnsstilling. En annen liten kommune planlegger å kjøpe ut den ene privatpraktiserende allmennlegen og gjøre allmennlegetjenesten offentlig igjen i 2014. Dette er interessante og proaktive tanker i møte med kommunenes helseutfordringer.

Samhandlingsreformen har gjort allmennlegekapasiteten til et noe mer bevisst tema i kommunene. Allmenlegebehovet er økende, og vil fortsette å øke fremover. Kommunenes respons på denne behovsøkningen er ikke stor, og nå som Fylkesmannen ikke lenger mottar søknader om nye legehjemler, har vi ikke full oversikt over hvor mange nye hjemler som er opprettet i 2013, men det er ikke mange.

Fylkesmannen registrerer fortsatt at samhandlingen mellom kommunen og fastlegene generelt er svært mangelfull, særlig i de større kommunene hvor fastlegene er næringsdrivende. Kommunene gir uttrykk for skuffelse ved at fastlegeforskriften ikke gikk lenger i å tilrettelegge for økt samarbeid, og det er usikkert i hvilken grad kommunene makter å få dette løftet inn i fastlegeavtalene når disse skal revideres. Fastlegene på sin side stiller seg i liten grad til disposisjon i samhandlingsarbeidet og således øker forventningsgapet og mistroen mellom partene.

I et forsøk på å understøtte fastlegenes rolle i samhandlingsreformen, stod Fylkesmannen som teknisk arrangør og leder av kurskomitéen for «Legekonferansen Agder 2013». Konferansen var et samarbeid mellom Fylkesmannen, Sørlandet sykehus HF, Praksiskonsulentene og kommuneregionen Østre Agder. Konferansen som varte over 2 dager hadde som hovedmålsetning å skape en arena for dialog og mellom leger fra ulike tjenestenivå med samhandling rundt praktisk pasientbehandling i sentrum. Konferansen var så vellykket at det planlegges å gjenta denne i 2015, og så videre som et årlig arrangement.

I forskjellige møte- og samarbeidsfora med kommunene, anbefaler vi at kommunene lager en plan for legetjenestene i kommunen, herunder kartlegger fremtidig ressursbehov innen allmennlegetjenester, sykehjemslege, skole- & helsestasjonslege, samfunnsmedisin osv. En slik plan vil kunne skape en mer strukturert, forutsigbar og bærekraftig dimensjonering av legetjenestene i møte med samhandlingsreformen og demografiutviklingen. Planen vil også kunne danne et viktig kunnskapsgrunnlag for den forestående revisjonen av fastlegeavtalene.

84.4 Helsetjenesten til innsatte i fengsel

Kompetansehevende tiltak

Fylkesmannen i Aust-Agder har sammen med Fylkesmannen i Vest-Agder arrangert en dags konferanse om fengselshelsetjenesten der fengselsledelse, Nav, spesialisthelsetjeneste/LAR og fengselshelsetjeneste var invitert. På konferansen ble ny veileder for fengselshelsetjeneste og ny rusveileder presentert av representanter for Helsedirektoratet. De ulike instanser involvert i det aktuelle området (tilsv inviterte grupper), hadde foredrag med aktuelle innspill og diskusjon.

Følge med-funksjon

Fylkesmannen deltar med rusrådgiver og ass fylkeslege i møter som Arendal kommune avholder 2 ganger årlig der alle instanser som jobber med fengselshelsetjenesten deltar. Ellers fortløpende dialog omkring aktuelle problemstillinger ved behov.

84.6 Helse- og omsorgstjenester i et flerkulturelt samfunn

Tolketjenester

Rapporteringskrav:

Vurdering i årsrapporten av tolkeutgifter i forhold til antatt behov i kommunene

Her har vi følgende kommentar til rapporteringskravet fra vår kommuneøkonomirådgiver: Det er dessverre ikke mulig å trekke ut tolkeutgifter fra kommunenes regnskap. Dette skyldes at tolkeutgiftene ikke er skilt ut med egen art. Lønn til tolker føres sammen med mange andre lønnsutgifter under konto 050 Annen lønn og trekkpliktige godtgjørelser. Det finnes heller ikke noen egen KOSTRA-funksjon for tolketjenester. Så hvis man skal finne dette, går jeg ut fra at det må gjøres ved at kommunene må rapportere dette særskilt.

Så lenge det ikke foreligger særskilt krav til budsjettmessig synliggjøring av disse utgiftene i kommunene, kan Fylkesmannen ikke oppfylle dette rapporteringskravet.

Bruk av tolketjenester har imidlertid blitt tatt opp med kommunene i flere anledninger, også gjennom tilsyn med helsestasjoner.

Fylkesmannen i Aust-Agder har etablert et tverrfaglig minoritetsnettverk som møtes to ganger årlig. Her er bruk av tolk et tema som alltid er på agendaen.

Rutiner

Kommunene rapporterer at de er mest fornøyd med å bruke telefontolk, som er mer tilgjengelig, og trenger mindre bestillingstid.

Det er varslet en omfattende kartlegging av tolkebruk i helse-og omsorgstjenestene i kommunene i 2014.

Kompetansehevede tiltak

Minoritetsnettverket tar opp forskjellige hovedtema. I første møte i 2013, var integrering og hvordan møte personer med innvandrere bakgrunn belyst gjennom dagen av Hege Linnestad, leder for seksjon for likeverdige helsetjenester ved Oslo universitetssykehus. I tillegg til dette har Fylkesmannen et informasjonsavsnitt, der basistema går igjen; bruk av tolk og æresrelatert vold, herunder tvangsekteskap og kjønnslemlestelse.

Det andre møtet i dette nettverket ble i år erstattet av en todagers regional nettverkskonferanse for begge Agderfylkene om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. arrangert i fellesskap av begge fylkesmannenembetene i samarbeid med IMDi, BUFetat Region Sør og RVTS Sør. Her var det over 120 deltakere.

En representant fra Fylkesmannen i Aust -Agder deltar i Agdernetverket mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet, som driftes av IMDi sør.

84.8 Forebyggende helsetjenester

Ha bidratt til opplæring i internkontroll og avvikshåndtering

Gjennom fire tilsyn med helsestasjoner i 2013 har Fylkesmannen avdekket en del problemområder i forebyggende helsetjenester. Vi fortsetter med slike tilsyn også i 2014. Forståelse av internkontroll og avvikshåndtering varierer. Disse tema vil bli tatt opp i et innlegg Fylkesmannen skal holde i møte med fylkets helsesøstre i januar 2014. Fylkesmannen ser også at dokumentasjon er et sårbart område. Noe som oftest blir trukket frem her er taushetsplikten. Fylkesmannen har tatt følge av dette og arrangerte i fjor et kurs om taushetsplikten. Dette var så godt mottatt at det er arrangert to nye kurs i 2014 i januar, med over 300 påmeldte. I forkant av tilsynsvirksomheten var representanter fra Fylkesmannen, med fylkeslegen i et møte med flere sentrale aktører i Arendal kommune. Hher var tema utnyttelse av ressurser i en presset økonomisk situasjon, hvordan registrere og bruke avvik i en analyse av organisasjonen og hvordan tverrfaglig samarbeid kunne utvikles. Vi har også hatt møte med helsestasjonen i Grimstad kommune, og får ofte telefonisk henvendelser med ønske om råd og veileidning, bla om styring og internkontroll.

Ha bidratt til økt kapasitet i helsestasjons- og skolehelsetjenesten i fylket

Fylkesmannen kan ikke direkte bidra til økt kapasitet innen kommunale tjenester. Kommunen bestemmer selv hvordan de frie økonomiske midlene brukes, Vi bidrar indirekte ved å utarbeide kommunebilder der grafer viser den enkelt kommunes ressursbruk innen helsestasjon- og skolehelsetjeneste. Vår rolle er å påse og si fra dersom tjenestene ikke er faglig forsvarlige. Vi gjennomfører tilsyn med helsestasjon og sjekker ut kommunens ressurser på områder som er gjenstand for tilsyn. I samlinger med helsesøstre blir kommunenes oppgaver på dette feltet poengtert. Vi har oppfordret til søknad om tilskudd til kommunespsykologer for å øke kapasiteten på behandling for barn og unge. Flere kommuner ønsket å søke tilskudd på slutten av 2013.

Frisklivssentraler:

I forbindelse med revisjon av veilederen til frisklivssentralene, jobbet vi tett med fylkeskommunene på Agder og hadde møter med de og Fylkesmannen i Vest-Agder for å diskutere veien videre for "sentralene" og gode, likelydende innspill til veilederen. Det var nyttig for alle.

Vi har forvaltet tilskudd til frisklivssentralene, i to omganger. Første gang i samarbeid med fylkeskommunen, som bevilget ekstra 80.000,- til dette. Når ytterligere midler ble fordelt til fylkene, lyste vi de ut til bruk for ressursfrisklivssentraler. I år er alle kommuner i Aust-Agder igang med utvikling av en form for frisklivssentral. 10 mottok tilskudd, ikke noen av Setesdal-kommunene og Gjerstad, ellers søkte og fikk alle. Både Grimstad og Arendal fikk midler til å være ressursfrisklivssentral, de er begge kommet ett stykke og har litt ulike utviklingsoppgaver; Grimstad er og skal være en ressurs for de andre kommunene, mens Arendal skal jobbe videre med samarbeid med spesialisthelsetjenesten, bla. med LMS ene og tilbud til kronikere. Vi får en del henvendelser fra kommunene på ulike spørsmål om frisklivssentraler, rundt bla. hvilke faggrupper inn og dokumentasjon.

I tillegg til generelle MI-kurs som også flere ansatte i frisklivssentralene deltok i, har vi i samarbeid med Helsedirektoratet og Fylkesmannen i Vest-Agder arrangert tre dagers kurs for nyansatte i "sentralene". Tema var fysisk aktivitet, tobakk og kosthold/Bra Mat og MI-metodikk knyttet opp til temaene. Det blir to

oppfølgingsdager i 2014, med bla. søvn som tema.

Vi jobber tett sammen med barnevern, og har fokus på tverrsektoriell deltakelse i kompetansehevende tiltak.

84.11 Tannhelse

Fylkesmannen har et regelmessig samarbeid med fylkestannlegen, både i aktuelle enkeltsaker og mer generelle spørsmål. Gjennom dette samarbeidet får vi inntrykk av at fylkestannlegen har et godt og systemtisk samarbeid med de kommunale tjenestene, og det følgende er fylkestannlegens egen vurdering av samarbeidet og befolkningens tannstatus:

Det er i løpet av 2013 inngått nye samarbeidsavtaler mellom den fylkeskommunale tannhelsetjenesten og kommunene i fylket. Tidligere avtaler er revidert og nye avtaler er systematisert på to nivåer: overordnet administrativt nivå og tjeneste-/ institusjonsnivå. Avtalene omfatter helsestasjoner, rusomsorg, barnevern, helseinstitusjoner og hjemmesykepleien.

Tannhelsetjenesten prioriterer folkehelsearbeidet og bidrar med en betydelig innsats i satsingsområder som tobakksforebygging og sunt kosthold. Tannhelsetjenesten har særskilt fokus på mulig omsorgssvikt eller overgrep mot barn. Det er innført rutiner for registrering og varsling.

I 2013 ble det i Aust-Agder sendt 37 bekymringsmeldinger til barnevernet og 55 varslinger til foreldre/ foresatte.

Tannhelsen hos barn og unge har hatt en positiv utvikling. I 2013 hadde 82 prosent av femåringene feilfrie tenner. 12-åringene hadde i gjennomsnitt 1,1 tenner med karieserfaring. 18-åringene hadde i gjennomsnitt 4,3 tenner med karieserfaring.

Statistikken viser imidlertid en skjevfordeling av tannhelsen. 6 prosent av 5-åringene og 12-åringene hadde mer enn 5 tenner med hull eller fylling. 11 prosent av 18-åringene hadde mer enn 10 tenner med hull eller fylling. Tallene gjenspeiler i stor grad sosiale ulikheter, og dette er en utfordring for tannhelsetjenesten.

84.12 Habilitering og rehabilitering, individuell plan og koordinator

Unge i alders- og sykehjem.

Vi har bistått dep. med særskilt rapportering om unge beboere på alders- og sykehjem innen fristen.

Koordinerende enheter

Det er opprettet koordinerende enheter i kommunene, og Fylkesmannen har en oppdatert oversikt over dette. Her er det også interkommunale løsninger.

Individuell plan

Fylkesmannen følger opp bruk av individuell plan og oppnevning av koordinator gjennom kontakt med systemkoordinatorne, og gjennom tilsynssaker. Vi medvirket til identifisering av god praksis og erfaringsutveksling ved å arrangere en fylkessamling for systemkoordinatorne for IP våren 2013. Fylkesmannen har også arrangert en inspirasjonsdag for koordinatorne for IP i fylkests største kommune, Arendal.

Erfaringsutveksling

Arendal kommune har presentert sitt prosjekt "hverdagsrehabilitering" på Fylkesmannens høstmøte for helse- og omsorgspersonell. Vi deltar i styringsgruppa for oppsøkende hjemmebesøk i 5 kommuner i Agder (Grimstad, Lillesand, Arendal, Kristiansand og Songdalen) og prosjektet ble presentert på vår erfaringskonferanse for omsorgstjenestene i fylket i desember 2013. Vi arrangerer årlig 2 dagers konferanser for boveiledertjenestene i fylket (ca 100 deltakere) i samarbeid Habiliteringstjenesten, SSHF og er pilotfylke for ABC Utviklingshemning og aldring (ca 130 deltakere).

Samarbeid, ansvarsavklaring og mangler

Vi retter hovedsaklig vår innsats inn mot sentrale myndigheters satsningsområder, dvs. personer med psykisk helseproblemer, rusproblemer, demente og skrøpelige eldre. Når vi i tillegg driver tilsynsvirksomhet utfra lokal

risiko- og sårbarhetsanalyser, mener vi å bidra til å sette fokus på tilbudet til brukergrupper der det er dokumentert mangler. Gjennom arbeidet innenfor samhandlingsreformen blir også "stille reformer" (oppgaveglidning / forskyvning) avdekket innenfor rehabiliteringsfeltet, men også innenfor psykisk helse. Dette blir fulgt opp med partene.

84.13 Omsorgsplan 2015

Kommunalt planverk

I følge kommunal planstrategi har 13 av 15 kommuner vedtatt plan, er i planprosess eller har planer om å starte planlegging av omsorgstjenesten i inneværende kommuneplanperiode. Fylkesmannen hadde kommunal planlegging som tema 1/2 dag på en omsorgskonferanse våren 2013.

Fylkesmannen har bistått kommunene med å nå målene i Omsorgsplan 2015, dels ved aktiviteter beskrevet nedenunder, dels ved tilskuddsforvaltning og råd og veiledning.

Erfaringsutveksling/fagutvikling/forskning/innovasjon

Fylkesmannen arrangerte for 4. gang egen erfaringskonferanse hvor over 80 ledere i omsorg brukte to dager på erfaringsutveksling. Tema: Tiltakspakke demens (Grimstad), ernæring (Grimstad og Arendal), kompetansekartlegging (Iveland og Birkenes) sykepleiedokumentasjon (Bygland og Kristiansand), sykepleierpoliklinikk (Lillesand), forebyggende hjemmebesøk (Grimstad) og aktiv omsorg (Grimstad). I tillegg presenterte prosjektleder fra SSHF et kompetanseprosjekt som ledd i samhandlingsreformen, og repr. fra Fylkesmannen orienterte om tilsyn med kap 4a, ernæring og pasientforløp mellom sykehus og kommunehelsetjenesten.

Omsorgskonferanse i juni, med rundt 70 deltagere hadde tre temaer. Stortingsmelding 29 v/fagdirektør i HOD Steinar Barstad, kommunal planlegging (to kommuner og fylkeslege Svein Lie) og velferdsteknologi (to kommuner) På programmet var også nytt fra Fylkesmannen og Utviklingssenteret.

I oktober holdt Fylkesmannen sitt årlige to dagers høstmøte. Her var også omsorgstjenestene godt representert blant de over 120 deltakerne. Hovedtema var: Forebyggende arbeid, mestring og pasientsikkerhet - i alle ledd. Her var presentasjon av folkehelsemeldingen v/Geir Stene-Larsen, HOD, avdelingsdirektør Ellen Margrethe Carlsen, Helsedirektoratet snakket om "Hvem er morgendagens pasienter, og hva er det viktigste vi kan gjøre for å forebygge?", og Forebyggende helsearbeid blant eldre, v/dr.med Mikkel Vass, København universitet og prosjekt Hverdagsrehabilitering fra Arendal kommune. 2 prosjektmedarbeidere snakket om Pasientsikkerhetskampanjen og Geir Sverre Braut, Statens helsetilsyn avrundet med å snakke om behov for systematisk risikovurdering, styring og ledelse.

Mange instanser bidro med stands og utdeling av materiale: Universitetet i Agder, Fagskolen, Nasjonalt kompetansesenter for Aldring og helse, USHT, og forebyggende enhet fra Brannvesen var tilstede. Brosjyrer og rapporter ble delt ut, bla Nevroplan, Kosthåndboken, og Faktaark fra DBS Trygghet i hjemmet for eldre.

Østre Agder (samling av 8 av 15 kommuner i fylket) har fått 1.9 mil fra Helsedir. til prosjekt velferdsteknologi. Det lyses ut 2 doktorgradsstillinger i forbindelse med dette. Prosjekt Forebyggende hjemmebesøk følgeforskes fra Universitet i Agder. USHT har flere prosjekter der UiA er inne med forskerbistand.

Demens

Fylkesmannens landbruk, og sosial- og helseavdelingen, sammen med Nasjonal kompetansesenter for aldring og helse, arrangerte et halvdagsmøte på en "inn-på-tunet"gård i Grimstad. Her var mye av budskapet knyttet til og gi gode og tilrettelagte tilbud for pasienter med demens.

Fylkesmannen, sammen med Utviklingssenteret i Aust-Agder arrangerte halvårsseminarer for ansatte i kommunene som deltar i Demensomsorgens ABC. Mange fullførte demenspermen i 2013, og det er nå ca. 300 som deltar på opplæring i "Miljøpermen". Disse halvårsamlingene er store begivenheter for mange som jobber innenfor omsorgen som sjelden kommer på eksterne kurs. Vi tilstreber høyt kvalitet på samlingene og får gode tilbakemeldinger.

Videreutdanning på bachelornivå i aldring og demens ble fullført i 2013.

Mange arrangement fant sted i fylket i forbindelse med årets TV aksjon "ingen tid å miste", der Fylkesmannen var representert de fleste steder. her var dagtilbud for demente ett av de sentrale temaene.

Interkommunalt demensnettverket i Aust-Agder er en aktiv gruppe, og her er Fylkesmannen fast representert. Tema som alltid står på dagsorden er kap. 4a, og tilskuddsordninger. Her er det møter ca. tre ganger årlig.

Fag- og samarbeidsråd USHT

Fylkesmannen er medlem av fag- og styringsrådet ved USHT. Vi deltar også på de regionale nettverkskonferansene, sist i Hamar høsten 2013. Vi deltar forøvrig på de arrangementene som Helsedirektoratet innbyr til på dette feltet.

Utbygging av sykehjem og omsorgsboliger

Det har vært liten byggeaktivitet i 2013. En kommune har fått tilskudd til bygging av avlastningsbolig. Her er dels overført stillingsressurser fra annen del av tjenestene pga mindre behov, samt økt med en stilling.

Forebygging, fall- og ulykkesforebygging, underernæring, egenmestring/aktiv omsorg/partnerskap med familie og lokalsamfunn

Prosjekt forebyggende hjemmebesøk foregår i 3 kommuner i fylket, Fylkesmannen er med i styringsgruppa. Det arbeides med en forenklet modell som øvrige kommuner kan ta i bruk. Norsk brannvernforening hadde stand på høstmøtet og orienterte om brannforebygging. Vi har gjennomført tilsyn med ernæring for hjemmeboende og sykehjemsbeboere i to kommuner, presentert funn på erfaringskonferansen og hatt 2 kommuner til å fortelle om sitt arbeid for å unngå underernæring blant de eldre. Prosjekt hhverdagsrehabilitering i Arendal kommune ble presentert på høstmøtet.

I 2013 ble to sykehjem (Solhaug i Arendal og Frivolltun i Grimstad) livsgledesertifisert. Dette har bidratt til mer fokus på aktiv omsorg, både gjennom media, jungeltelegraf, men også som tema i våre samlinger. Lokalprosjektet "Det åpne bo.- og omsorgssenter " ble avsluttet i 2013 etter at 2 grupper (fra 4/5 kommuner) hadde gjennomført kompetanseheving innen kultur/fritid/pårørende som ressurs. Prosjektet ble avløst av videreutdanning arrangert av Høyskolen i Telemark: Aktiv omsorg med 25 deltakere (fra Arendal og Grimstad) starta opp i Arendal høsten 2013.

84.14 Psykisk helse og rus

Fylkesmannen deltar i det regionale samarbeidet med KoRus SØR når det gjelder opplærings- og fagutviklingsaktiviteter rettet mot kommunene. Følgende aktiviteter er gjennomført i 2013 i dette samarbeidet:

1. Mi kurs
2. Kurs - Relasjon og endring
3. Kurs - Rus, rehabilitering og fysisk helse
4. Oppstart av samarbeid mellom KoRus og utviklingscenter for sykehjem og hjemmetjenester i Aust-Agder for å øke kompetansen på eldre og rus i fylket. Målgruppe er ansatte i eldreomsorgen.

Fylkesmannen har videreført faglig forum rus med 3 samlinger i 2013. Forumet er en møteplass for ansatte i kommunal rusomsorg, NAV og spesialisthelsetjenesten. Forumet benyttes blant annet til råd, veiledning og formidling av lovverk, nasjonale mål, faglige retningslinjer og veiledere.

Gjennomført to kurs MI med deltagelse fra kommunale rustjenester, NAV, barnevern og andre kommunale pleie og omsorgstjenester.

Embetet samarbeider med Ny GIV. Prosjektleder for Ny GIV har deltatt på samling med kommunale rus- og psykiatritjenester for å bidra til bedre koordinering av innsats rettet mot barn og unge i risiko. Vår kontaktperson har deltatt på Ny GIV's prosjektmøter og repr. fra Fylkesmannen har deltatt på nasjonal Ny GIV konferanse.

Stimuleringsstilskudd er delt ut etter søknad. Tilskudd til tverrfaglig videreutdanning i psykisk helsearbeid for voksne og psykososialt arbeid for barn og unge har blitt annonsert, vi har tatt imot søknader og videreformidlet til direktoratet.

IS 24 og IS 8

Fylkesmannen har sammenstilt og kvalitetssikret kommunenes rapporter om psykisk helsearbeid IS-24 /2012 og om kommunalt rusarbeid IS-8/2012 innen 15.4.2013

Andre kompetansehevingstiltak:

- Fylkesmannens rådgivere for rus og psykisk helse har arrangert fellessamling av faglige nettverk for rus og psykisk helse der ansatte i kommunale helse- og omsorgstjenester, Nav, spesialisthelsetjenesten og brukerrepresentanter deltar.
- konferanse om Vold i nære relasjoner - Hva er ditt ansvar? Et samarbeid mellom Fylkesmannen, ATV og overgrepsmottaket/ legevakta i Arendal
- Kurs i selvmordsforebygging - "Førstehjelp ved selvmordsfare" i samarb med RVTS

"Tidlig innsats for god start"

På bakgrunn av store levekårsutfordringer i Aust-Agder, ble det i 2010 søkt Kunnskapsdepartementet om prosjektmidler til levekårsprosjektet "Tidlig innsats for god start". Prosjektet fikk innvilget 1,2 millioner kroner i en treårsperiode, som har fortsatt med ny prosjektleder i 2013. Prosjektleder har jobbet målrettet med tiltak i Arendal og Åmli kommuner for at barn skal få "utviklet sitt potensiale" best mulig, men har hatt særlig fokus i 2013 på å heve kompetansen i alle kommuner om hvorfor tidlig innsats er viktig og hvordan det kan gjøres.

Kompetanseheving på dette har vært gitt i mange ulike fora, som til NAV-ledere, rådmenn og ordfører, barnevernsledere, barnehagekontor, rus- og psykisk helse og helsesøstre og andre som jobber med barn og unge. Det er også gjennomført kurs i MI for ansatte som jobber med barn, og taushetsplikt-kurs, dens muligheter og begrensninger. Det har også vært nytt «Kvello»-kurs med mange påmeldte. I tillegg var Tidlig innsats tema på fylkesmannens konferanse under «Arendalsuka». Her ble Nordlands Sjumilssteg-prosjekt også presentert. det har vært svært god påmelding til alle kurs.

Nettverk for å bidra til samarbeid og koordinerte tjenester både for både barn/unge og voksne:

- nettverk for rus og psykisk helse fra hele fylket der rådgiver rus, psykisk helse, Napha, NY Giv og Nav deltar
- nettverk for barneansvarlig på SSHF og kontaktpersoner i kommunen. Barn som pårørende.

Psykologer i kommunene.

3 nye kommuner søkte og fikk innvilget tilskudd til psykologer i kommunale helse- og omsorgstjenester.

Resultatområde 85 Spesialhelsetjeneste

85.3 Lov om transplantasjon

Antall saker

Embeter	Antall
FMAA	0
Sum	0

85.4 Tillatelse til å rekvirere sentralstimulerende midler

Tillatelser til å rekvirere sentralstimulerende legemidler. Antall saker og gjennomsnittlig saksbehandlingstid

Embeter	Antall saker	Gjennomsnittlig saksbehandlingstid
FMAA	310	10
Sum	310	

85.5 Kosmetisk plastikkirurgiske inngrep

Kosmetisk plastikkirurgiske inngrep. Antall saker og gjennomsnittlig saksbehandlingstid

Embeter	Antall saker	Gjennomsnittlig saksbehandlingstid
FMAA	0	0
Sum	0	

85.8 Behandling av klager etter psykisk helsevernloven

1 klage på kommunelegens vedtak om tvungen legeundersøkelse behandlet. Klagen ble behandlet omgående. Klager fikk ikke medhold.

Det er behandlet 40 klager på tvangsmedisinering, 3 klager på tvungen ernæring. En klage på tvangsmedisinering fikk medhold. De andre vedtakene ble stadfestet.

85.11 Hjemsendelse, hjemhenting og gjennomføring av tvungen psykisk helsevern for pasienter som ikke har bosted i riket

Det var ingen hjemsendelser eller hjemhentinger til Norge i 2013 i Aust-Agder.

Ressursrapportering

Resultatområde	Kapittel 1510	Fagdep.
82 Tilsyn og klagesaksbeh. etter helsetj. loven	kr 3 853 755,33	kr 0,00
83 Folkehelsearbeid	kr 517 548,36	kr 99 447,99
83.1 Folkehelsearbeid generelt	kr 0,00	kr 0,00
83.2 Tilsyn etter folkehelseloven	kr 0,00	kr 0,00
84 Kommunale helse- og omsorgstjenester	kr 2 614 140,82	kr 200 254,19
85 Spesialhelsetjenesten	kr 12 192,08	kr 1 575 885,67
76 og 77 Kvalitet og samhandling og Andre oppdrag	kr 958 951,44	kr 548 108,49
Andre oppgaver under HOD	kr 88 560,98	kr 0,00
Sum:	kr 8 045 149,00	kr 2 423 696,00

Samferdselsdepartementet

Resultatområde 91 Oppdrag for Samferdselsdepartementet

91.1 Avkjørselssaker etter vegloven

Fylkesmannen har behandlet en klage over vedtak fattet av Statens vegvesen i avkjørselssaker etter vegloven i

2013. Klagen ble ikke tatt til følge og vedtaket ble stadfestet.

91.2 Konesesjon til anlegg og drift av taubaner

Fylkesmannen har mottatt 2 søknader om forlenget konsesjon. Det er sendt ut 1 konsesjonsvedtak.

Vi har videre behandlet 2 søknader om overføring av konsesjon, og det er fattet 1 konsesjonsvedtak.

Det har innkommet 1 søknad om etablering av skitrekk, og det er fattet 1 konsesjonsvedtak.

Årsaken til at det for noen av sakene er 2 søknader inn og 1 vedtak ut, er at søknaden er kommet inn i 2013, mens vedtaket har gått ut i 2014.

Utenriksdepartementet

Resultatområde 92 Oppdrag for Utenriksdepartementet

92.1 Apostiller

Fylkesmannen har gitt apostille på 724 saker. I 2012 var tilsvarende tall 680.

Kulturdepartementet

Resultatområde 95 Tros- og livssynssamfunn

I 2013 mottok 13 trossamfunn 1 440 044 kroner i statsstøtte. Fylkesmannen har gått gjennom trossamfunnenes regnskaper og årsmeldinger. Fylkesmannen vurderer at rapporteringen fra de fleste samfunnene er god. Vi ser at tidligere informasjon om krav til regnskap og rapportering har hatt svært positiv effekt.

Fylkesmannen har i 2013 hatt få henvendelser i forhold til medlemskap.

Fylkesmannen har godkjent nye forstandere og slettet forstandere som ikke lenger er aktive i den menigheten der de er godkjent. Fylkesmannen har god kontakt med trossamfunnene og bruker endel resurser på å informere og veilede forstandere og andre som tar kontakt.

Fylkesmannen har mottatt to søknader om godkjenning av trossamfunn og har godkjent ett nytt trossamfunn i 2013. Den andre søknaden var mangelfull innkommet 24.04.13 og det er bedt om ytterligere opplysninger som ved årsskiftet ikke var kommet.

Oppdraget er utført i henhold til embetsoppdraget.

Resultatområde 96 Gravferdsloven

Fylkesmannen har ikke mottatt noen søknader om privat gravplass for nedsetting av urne i 2013. Vi har heller ikke mottatt noen klager over enkeltvedtak truffet av kommunen i medhold av gravferdsloven.

Fylkesmannen har mottatt og behandlet 68 saker om askespredning. 63 av søknadene er innvilget. Tre av disse er innvilget etter endring av sted for askespredning. Fem søknader ble avslått på grunn av sted. De fleste av søknadene, 58 søknader, var søknad om spredning på åpent hav.

Ved hver sak ber Fylkesmannen om bekreftelse på utført askespredning i henhold til tillatelsen.

Vi anser oppdraget som utført.

Resultatområde 98 Oppdrag på det administrative området

98.1 Rekruttere, videreutvikle og beholde medarbeidere

Årsverk, turnover, rekruttering

Pr. 31.12.12 var vi i alt 89 ansatte som i årsverk utgjorde 83,6. I tillegg hadde vi en tilsatt på lønnstilskudd, en lærling, prosjektledere for hhv Raet nasjonspark, GNIST og "Tidlig innsats for en god start" og to ansatte var ute i permisjon.

Turnoveren i 2013 har vært på 6,82 %. Det har vært ulike grunner til at medarbeidere har sluttet, i det vesentligste har det vært på grunn av pensjonering, flytting og nye jobbtilbud. 4 medarbeidere fratradte på grunn av pensjonering, gjennomsnittsalderen for disse er 67 år.

I 2013 ble ti eksternt rekruttert ved tilsetninger, sju menn og tre kvinner. I tillegg fikk vi tre nye medarbeidere som resultat av virksomhetsoverdragelsen av vergemål.

Ved rekruttering merker vi oss stor konkurranse fra andre offentlige arbeidsgivere. Dette gjelder særlig til stillinger hvor vi er avhengig av søkere har aktuell arbeidserfaring i tillegg til utdanning. Her opplever vi relativt ofte at vi taper i konkurransen på grunn av at andre statlige og kommunale arbeidsgivere i området tilbyr høyere lønn.

Vi har i 2013 ikke hatt noen ansatte med innvandrerbakgrunn. Det er en målsetting at den statlige arbeidsstyrken, i størst mulig grad skal gjenspeile mangfoldet i samfunnet. Alle våre stillingsannonser opplyser derfor om at det er et personalpolitisk mål for oss å oppnå en balansert alders-, og kjønns sammensetning, samt rekruttere personer med innvandrerbakgrunn. Videre annonserer vi med at arbeidsplassen ved behov vil bli lagt til rette for personer med nedsatt funksjonsevne. Dersom vi har kvalifiserte søkere med innvandrerbakgrunn blir disse kalt inn til intervju. Vi har gjennomgående ingen eller svært få søkere med innvandrerbakgrunn til stillingene våre. I 2013 har vi bare ved en anledning hatt en søker med innvandrerbakgrunn til intervju, men vedkommende var dessverre ikke aktuell for stillingen.

Lærling

Gjennom flere år har vi hatt en lærling i kontorlaget ved embetet. I august 2013 inngikk vi avtale med en ny lærling som i det vesentligste har jobbet ved arkivet denne høsten kombinert med litt tid ved sentralbord og forværelse. Vi har drøftet om vi skal ta inn en ny lærling hver høst, men har ikke konkludert. Foreløpig har vi hatt dårlig kapasitet med kontorplasser.

IA-arbeid - sykefravær

Delmål 1: sykefravær

I forbindelse med inngåelse av ny samarbeidsavtale om et mer inkluderende arbeidsliv endret vi målsettingen for sykefravær til at det ikke skal overstige snittet av de siste tre års sykefravær. Måltallet vårt for 2013 var dermed 3,98 prosent. Ved at vi i 2013 hadde et sykefravær på 4,85 prosent nådde vi dessverre ikke denne målsettingen. Årsaken til manglende måloppnåelse er primært at vi har hatt flere langtidssykemeldinger som selv med tilrettelegging, ikke har vært mulig å gjøre noe i forhold til.

Korttidsfraværet, det vil si sykefravær med kortere varighet enn 16 dager, utgjorde i 2013 1,44 prosent noe som også ligger noe over måltallet vårt på 1,36 prosent, men er på tilsvarende nivå som i 2012. Korttidsfravær og egenmeldt fravær var også i 2013 høyest i 1. og 4. kvartal. Sykefraværet generelt sett er i liten grad relatert til arbeidssituasjonen. Vi har dessverre ikke systemer som viser konkret omfanget av dette, men vi har gode rutiner som sikrer dialog og at arbeidsgiver følger opp og viser omsorg for alle arbeidstakere når de blir syke.

Delmål 2: Integrering av personer med redusert funksjonsevne

I tråd med intensjonene i IA-avtalen legges det rutinemessig til rette for at ansatte med redusert funksjonsevne - enten midlertidig eller varig - kan jobbe mest mulig og lengst mulig. Alle ansatte har også i 2013 fått tilbud om ergonomisk gjennomgang av arbeidsplassen sin, noe særlig nyansatte benytter seg av. Videre skal alle ansatte skal ha minst en årlig medarbeidersamtale. Vi har fokus på tilrettelegging og i enkelte tilfeller gjøres dette i samarbeid med behandler og NAV. (Jamfør også gjeldende rutiner for sykefraværsoppfølging.)

Som et forebyggende HMS tiltak har vi i 2013 kjøpt inn flere hev/senk pulter, ståmatter og nye stoler.

I 2013 har vi i samarbeid med NAV hatt to arbeidssøkere engasjert i to ulike avdelinger i embetet for å teste ut sin funksjonsevne og eller få opparbeidet seg viktig praksis hos oss. Dette samarbeidet fungerer meget bra og er i tråd med tiltakene vi har skissert i vår lokale samarbeidsavtale. Den ene har vært engasjert i tråd med regjeringens "Jobbstrategi for personer med nedsatt funksjonsevne". Vedkommene måtte dessverre bryte praksisen midt i året på grunn av sykdom. Vi har hittil holdt plassen åpen for henne. Den andre har fått nyttig arbeidstrening og praksis over en to års periode. Vedkommende har vært engasjert via ulike arbeidsmarkedstiltak som kvalifiseringsprogrammet, mentorordning og den siste tiden på lønnstiskudd.

Når det gjelder ordinær tilsetting av medarbeidere med redusert funksjonsevne opplever vi at søkere ikke oppgir dette i søknaden på stillinger hos oss. Vi har derfor hatt problemer med å positivt særbehandle denne gruppen ved tilsetting.

Delmål 3 Avgangsalder

Vi hadde fire medarbeidere som tok ut hel alderspensjon i 2013 og gjennomsnittsalderen for disse var 67 år. I tillegg har vi elleve medarbeidere over 62 år hvorav tre har tatt ut delvis AFP og en har blitt delvis uføretrygdet i 2013. De resterende sju er fortsatt tilsatt i full stilling.

Seniormedarbeidere gis mulighet for faglig fornyelse samt tilbys deltakelse på kurs om forberedelse til pensjonsalderen. I tillegg har vi inngått avtale om ytterligere tjenestefrie dager med lønn jf. HTA punkt 5.9.1b - en gradert modell.

Videreutvikling - kompetansebygging

For å oppnå ønsket og nødvendig kompetanse på ulike områder samt være forberedt på endringer og nye krav, har avdelingsledelsen fokus på planlegging, iverksetting og evaluering av kompetanseutviklingstiltak både på individ og avdelingsnivå. Den enkelte medarbeider har også selv ansvar og plikt til å holde seg oppdatert i forhold til egen kompetanseutvikling. Medarbeidersamtalene er en svært sentral arena her.

Vi har også i 2013 gjennomført "Embetsskolen" som et opplæringsopplegg over tre dager særlig beregnet for medarbeidere som har begynt hos oss det siste året. Viktige tema er blant annet roller, kultur, embetets og avdelingens arbeids- og ansvarsområder, personaladministrative bestemmelser, forvaltningsrett, Offentleglova og informasjonssikkerhet.

I september 2013 hadde vi en to-dagers personalsamling med hovedfokus på tverrfaglig samhandling, kommunikasjon og sikkerhet.

Tilsatte med innvandrerbakgrunn

Tilsatte med innvandrerbakgrunn

Embete	Antall 2012	% 2012	2013	% 2013
FMAA	0	0	0	0
Sum	0	0	0	0

98.2 Risikostyring

Embetet utarbeidet en egen risikopolicy ultimo 2012. Dette dokumentet dannet grunnlaget for en systematisk tilnærming og gjennomføring av risikovurderinger knyttet til virksomhetsplanarbeidet for 2013. Som det er redegjort for i punkt 1.1 så blir den overordnede risikovurderingen dokumentert gjennom felles virksomhetsplan for embetet. Hver enkelt aktivitet vektet ut fra en sannsynlighets- og konsekvensvurdering som ender ut i en tallkarakter. Disse resultatene plasseres inn i en risikomatrise. I 2013 hadde embetet ved første gjennomgang 25 aktiviteter/oppgaver som vi vurderte til moderat eller kritisk risiko i forhold til måloppnåelse. Gjennom

virksomhetsåret har de fleste av disse kommet på et akseptabelt nivå, men det er fortsatt to aktiviteter/oppdrag som embetet vurderer som kritisk risiko. Det er arbeid knyttet til vergemålsforvaltningen og bruken av ARVE og restanser knyttet til klagesaksbehandling etter Plan- og bygningsloven og lovkravet som er stilt til saksbehandlingstid. Når det gjelder oppfølgingen i forhold til ARVE så er embetet avhengige av at sentrale løsninger kommer på plass. Når det gjelder klagesaksbehandlingen så er dette et tema som følges opp fortløpende både fra avdelingsledelsen og embetsledelsen.

98.3 Medvirkning

Hos Fylkesmannen i Aust-Agder er medbestemmelse i henhold til Hovedavtalen primært ivaretatt gjennom samarbeidsutvalget på virksomhetsnivå. I samarbeidsutvalget møter tre representanter fra Akademikerne, som er den klart største hovedsammenslutningen her, og en fra de øvrige hovedsammenslutningene samt verneombud. Fra arbeidsgiver møter fylkesmannen, assisterende fylkesmann, administrasjonsdirektør og personalsjef (sekretær). Fylkesmannen er møteleder. I tillegg avholdes det møter med tillitsvalgte på driftsenhetsnivå i henhold til lokal tilpasningsavtale.

Det er enighet mellom arbeidsgiver og arbeidstakernes organisasjoner om at de oppgaver som er nevnt i Arbeidsmiljølovens § 7-2 "Arbeidsmiljøutvalgets oppgaver", behandles i samarbeidsutvalget etter bestemmelsene i hovedavtalen og tilpasningsavtalen. Verneombudet tiltrer ved behandling av saker etter denne bestemmelsen.

Samarbeidsutvalget har i 2013 hatt fem møter og har behandlet 26 saker. Viktige saker i tillegg til budsjett har vært sykefravær, virksomhetsplan, revisjon av internkontroll – HMS og rapport fra kulturgruppa. I tillegg har samarbeidsutvalget blitt løpende informert om vergemålsreformen. Som i 2012 hadde vi også et «lunsj til lunsj møte» i 2013 hvor samarbeidsutvalget, avdelingsdirektører og nestledere i avdelingene deltok. HMS og IA var sentrale tema på dette møtet. Vi har tradisjon i embetet med å jobbe i partssammensatte utvalg. I 2013 har vi påbegynt en revisjon av HMS/internkontroll ved embetet og har også nedsatt ei partsammensatt gruppe som skal evaluere organisasjonsendringen som ble iverksatt pr. 1. oktober 2012.

Det er meget godt samarbeidsklima mellom tillitsvalgte og ledelse.

Ansatte informeres primært gjennom intranett og i avdelingsmøter. I tillegg har vi felles informasjonsmøter for alle ansatte, fire ganger pr år, som oftest har vi disse i etterkant av fylkesmannsmøtene.

98.4 Likestilling og likeverd

Lønnsdifferensen mellom kvinner og menn skyldes i hovedsak at en stor andel (ca 20 %) av de kvinnene som ikke er ledere, er lønnplassert i lavere lønnstrinn fordi de ikke har høyere utdanning. Videre har vi de senere årene rekruttert noen yngre kvinner med lite arbeidserfaring.

Totalt sett for embetet hadde det vært ønskelig med en høyere andel menn, nå er den på i underkant av 40 prosent. Dette er vi bevisst ved rekruttering, men har likevel problemer med å øke andelen. Bedre kjønnsfordeling har vi på ledernivå hvorav tre av sju er kvinner. Om vi tar med nestledere som en del av ledelsen er fordelingen 50 - 50, det vil si seks menn og seks kvinner.

Vi rekrutterte en assisterende direktør ved Miljøvernavdelingen i 2012 og startet opp rekruttering av ny Landbruksdirektør i 2013. I begge stillingene ble det tilsatt menn.

Kjønnsfordelingen varierer betydelig mellom de enkelte avdelinger. Særlig Administrasjonsstaben og Utdanning- og justisavdelingen har et mannsunderskudd.

Ved årsskiftet var det i alt 16 deltidsansatte ved embetet, tre menn og tretten kvinner. Tre av disse jobber redusert kombinert med delvis pensjon, to har redusert stilling på grunn av sykdom, en er tilsatt som vikar og seks har delvis permisjon på grunn av omsorg for barn.

Totalt sett har vi hatt en liten reduksjon i sykefraværet ved embetet sammenlignet med 2012. I 2012 hadde vi i snitt et sykefravær på 5 prosent, mens vi i 2013 endte opp på 4,85 prosent. Kortidsfraværet har derimot økt litt fra 1,31 prosent i 2012 til 1,44 prosent i 2013. Sykefraværet for kvinner har utgjort 5,23 prosent og for menn 4,26 prosent i 2013. I 2012 hadde vi et sykefravær på 5 prosent både for kvinner og menn.

Det er verdt å merke seg at med 90 ansatte, er det nok med en langtidssykemelding for at det gir vesentlig utslag i sykefraværprosenten.

I 2013 ble det i embetet utbetalt overtid for totalt 687 timer. 280 av disse timene ble utbetalt til kvinner og 407 til menn, som i prosent utgjør 40 prosent kontra 60 prosent.

Planlagte og gjennomførte tiltak

Embetets personalpolitikk om likestilling og likeverd er oppdatert i henhold til Diskriminerings- og tilgjengelighetslovens formål. En viktig målsetting som er nedfelt i personalpolitikken vår, er at vi i størst mulig grad skal gjenspeile mangfoldet i samfunnet.

I vår lokale lønnspolitikk er det understreket at kjønn ikke skal være bestemmende for lønnplassering eller lønnsutvikling og at det skal brukes kjønnsnøytrale kriterier for lønnsfastsetting.

Av konkrete tiltak som gjøres for å fremme diskriminerings- og tilgjengelighetslovens formål kan nevnes at vi ved alle utlysninger av ledige stillinger understreker at vi i størst mulig grad skal gjenspeile mangfoldet i befolkningen med hensyn til kjønn, alder og etnisk bakgrunn. Videre opplyser vi om at vi tilrettelegger arbeidsplassen etter behov. Når det gjelder kjønn og alder varierer nok "mangfoldet" i søkergrunnlaget noe fra stilling til stilling. Til faste stillinger har vi i stor grad et visst mangfold, men vi ser at vi til enkelte stillinger har en overvekt av unge søkere med liten eller ingen yrkeserfaring. Dette gjelder særlig ved utlysning av vikariater og engasjementer.

Når det gjelder ansatte med utenlandsk bakgrunn har vi et stykke igjen for å nå målsettingen. Vi har tilnærmet ingen kvalifiserte søkere til stillingene med utenlandsk opprinnelse. I 2013 har vi kun hatt en inne til intervju, som viste seg ikke å være aktuell for stillingen.

Vi har et godt samarbeid med NAV med hensyn til å legge til rette for at arbeidssøkere som av ulike grunner har behov for arbeidspraksis kan få det her. I 2013 har vi store deler av året hatt to engasjert på ulike arbeidsmarkedstiltak. Det kan være aktuelt å vurdere om vi kan få til samarbeid med NAV om rekruttering av medarbeidere med utenlandsk bakgrunn.

Lønn

		Kjønnsbalanse			Lønn	
		m%	k%	Totalt(N)	m (kr/%)	k (kr/%)
Embetsledelse/direktør	2013	57,0	43,0	100	100	98,0
	2012	57,0	43,0	100	100	98,0
Seksjonssjef/ass. direktør	2013	43,0	57,0	100	100	98,0
	2012	43,0	57,0	100	100	96,0
Saksbehandler I	2013	51,0	49,0	100	100	101,0
	2012	56,0	44,0	100	100	99,0
Saksbehandler II	2013	30,0	70,0	100	100	97,0
	2012	33,0	67,0	100	100	99,0
Kontorstillinger	2013	0,0	100,0	100	100	100,0
	2012	0,0	100,0	100	100	100,0
Fagarbeiderstillinger	2013	0,0	0,0	0	100	0,0
	2012	0,0	0,0	0	100	0,0
Unge arb.takere inkl lærlinger	2013	0,0	100,0	100	100	100,0
	2012	0,0	0,0	0	100	0,0
Totalt i embetet	2013	30,2	69,8	600	100	99,1
	2012	37,8	62,2	500	100	98,6

Deltid

Deltid		Midlertidig		Foreldreperm.		Legemeldt fravær	
M%	K%	M%	K%	M%	K%	M%	K%

Totalt i virksomheten	2013	20,0	80,0	25,0	75,0	13,0	87,0	47,0	53,0
	2012	26,0	74,0	0,0	100,0	0,0	100,0	50,0	50,0

Ansatte

2013	Ledere med personalansvar			Medarbeidere			Lønn	
	M%	K%	Totalt	M%	K%	Totalt	M%	K/M i %
FMAA	50,0	50,0	100	36,0	64,0	100	100	84,0

98.5 Føringer på IKT-området

Antall office licenser i bruk i 2013 ble innrapportert til FAD pr. 20. november og rapportering iht krav i informasjonssikkerhetspolicyen ble gjort pr. 20. september 2013.

Resultatområde 99 Partistøtteordningen

Andre

Ressursrapportering

Resultatområde	Kapittel 1510	Fagdep.
91 Andre faglige oppg. på oppd. for statlige virk.	kr 390 122,97	kr 0,00
92 Andre faglige oppgaver for ikke-statlige virk.	kr 666,00	kr 0,00
95 Ressursbruk knyttet til adm/felles oppg./drift	kr 16 372 476,88	kr 0,00
Sum:	kr 16 763 265,00	kr 0,00